

אוצר ספרות ארץ ישראל

ספר ג'

המעמר

כתבי טעם, רשימות קברים, הסכמות, תקנות, זכרונות,

כתבי זכויות ועוד. טאטצע האלף החמישי וחלאה

כרך שלישי

נערך וסדר בנוספות והערות

ע"י הסגור

אברהם משה לוניץ ז"ל

הועתק והוכנס לאינטרנט

www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תשס"ח

ירושלם, תר"פ

בס"ד

ספר זה נסרק ונעבד ע"י
"יודאיקה אימג' אוצרות התורה בע"מ".
ניתנת רשות ל"היברא בוקס" שע"י חיים רוזנברג"
להכניסו לאתר ולהפיצו לצורך שימוש אישי בלבד.

וזאת למודעי

אין רשות לאף אחד להדפיסו או להעתיקו
בכל אופן שהוא או בכל אמצעי שהוא
בין בחינם בין בשכר בין ליחיד בין לרבים

ניתן להשיג עותק מספר זה ועוד ספרים

וכן התוכנה **אוצרות התורה** המשולבת

(בשילוב **אוצר הפוסקים**)

אצל:

בית ספריית מורגנשטרן

רחוב רבא 14 ת.ד. 3620 אשדוד

טלפון 08-866-0821 פקס 08-866-5059

OTZROT HATORAH

THE MORGENSTERN LIBRARY

14 RAVAH STREET

P.O.B.3620 ASDOD, ISRAEL

Email- kidosheypolin@bezeqint.net

This sefer has been provided by
Judaica Image OTZROT HATORAH for individual use only.
All rights reserved by Judaica Image OTZROT HATORAH.
Permission is only granted to Hebrew Books Org.
No Permission is granted (in any form to distribute these books)
to anyone else even if they don't sell them.

קוראים נכבדים!

גם את חספר הזה, המעמר" ברוך ג' השאיר אבי ז"ל
באמצע הדפסתו. הקבץ הזה בשמו בן הוא; בו קבץ
אבא ז"ל מספרות הארץ כל שבולת בודה ויעמרן ויאספן
יחד ויביאן ל"אוצר ספרות ארץ ישראל".

* * *

אסירת תודה אני לידידי אבי ז"ל ומוקירי עבודותיו
שאמצוני להוצאת ספריו, ביחוד היבת אני תודה לסופר
הנכבד מר חיים מיכל מיכלין שקבל על עצמו להעיר
על אשר אבי ז"ל לא הספיק לנמור.

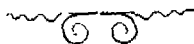
חנה לונץ

תבן הענינים

צד

- 5— 1 שארית מכתב קדמון מירושלים
- 14— 6 אנרת של בן מאיר - לבני בריתו כככל
- 19— 15 קטע ממגילת אביתר - ר"י נ"י יעקב בצור
- 26— 19 מכתב מראשי עדת ירושלים
- 35— 26 מכתב מר' שמואל ב"ר שמשון
- 36-- 35 שריד מקונטרס ר' הלל מא"י
- 46— 36 מכתב מר' מנחם ב"ר פריץ החברוני
- 50— 46 משירי ר' יהודה אלחרוזי (ההבמני)
- 53— 51 סימני הקברות מר' יעקב שליח ר' י. מפריוז
השתפכות הנפש מתפילתו של רבי משה
- 62— 54 בן נחמן (הרמב"ן)
- 64— 62 מכתב הרמב"ן לבנו נחמן
- 66— 65 צורת השקל ומשקלו להרמב"ן
- 68— 67 תוצאת ארץ ישראל - לאומני תלמוד הרמב"ן
ליקוטים מספר כפתור ופרח להרב
- 76— 69 אישתורי הפרחי
- 80— 77 אנרת כתב הרב ר' אליהו מפירארה
- 83— 81 כתב ר' יצחקן אלפרא מעיר מלקא
- 85— 83 קבלת צדיקי ארץ ישראל
- 86— 85 דשימת קברים לר' יוסף ב"ר נחמן

- 88 — 86 רשימת קברים לנוסע קאנדיאטי
טופס הכתב ישלח כמו יוסף מנמבייא
- 92 — 89 האשכנזי מירושלים ללונברדיאה משנת רס"א
מכתבים מרבינו עובדיה מברטנורה מכתב
הראשון ששלח לאביו סיד אחרי בואו לירושלים
- 150 — 93
- 174 — 151 אגרת נוסע אלמוני תלמיד הרע"ב
- 182 — 175 מכתב מר' יצחק ב"ר מאיר לטיף
טופס הבחב אשר שלח במהר"ר ר' ישראל
- 196 — 183 מירושלים למטהר"ר ר' אברהם מפירושה
- 201 — 196 מכתב מבני הישיבה בירושלים
- 208 — 201 מכתב מצפת מר' משה די רוססו
- 223 — 209 אגרת (יהושע האבות) מאת אלמוני
קטעים מספר יהושע הצדיקים להנסוע ב"ר
גרשם אי"ש שקרמולה
- 230 — 124
- 268 — 231 מכתב מאליהו מפיסרו
- 281 — 269 האר"י ז"ל משער הגלגולים
- 288 — 282 אגרת ר' שמשון בק משנות ש"מ"ב
- 298 — 289 ר' שקמה שליבר מיינסמרל
- 304 — 299 מספר שבחי האר"י
- מכתב מהנאון רבי ישעיה סנ"ץ הורוביץ
בעל השליה
- 314 — 305
- 316 — 315 אסור לעשות פרוד בהקהלה
- 322 — 318 אגרת מחכמי עיר צוד
- 331 — 323 אגרת מגלת ירושלים

מכתבים, רשימות-קברים, תקנות, הסכמות,
שטרות, כתבי זכויות, זכרונות ועוד.
מאמצע האלף החמישי עד זמננו.

האלף החמישי

א. (ד"א-ת"ר) : שארית מכתב קדמון מירושלים.

שארית המכתב הזה פרסם חת' ד"ר א. הרטבי בה"ירושלים" ברך'
חמישי עמוד 67—70 וז"ל שם בהקדמתו :

בין העלים סכ"י קדמונים שהבאתי ממסעי
בארץ הקדם, ימצאו שני דפים ניר בתכנית 8°
סהוברים, וכיניהם יחסרו עוד ב' דפים או
יותר, י"ט וכ' שורות בעמוד. הדפים ההם בלו
קצת מזוקן, וכפי הנראה נכתבו מסאה הי"א
עד המאה הי"ג לסה"נ. איזח מלות בהם
מנוקדות בנקוד האשורי או הבבלי, ואולי
יכילו הדפים העתקה סכ"י מזמן יותר קדום.
תוכן הדפים הוא ראש ואמצע מסכת הנכתב

מירושלים אדות הצרות שעברו על יושביה
 טחיל טהנה האויבים שצרו עליה, ואחר זה
 נסעו משם, אולם בני ישראל סבלו הרכה מאת
 המושל בעת ההיא שהכביד עליהם עול
 המסים ולקח בשביה את הנמצאים
 או בעיר מזרע דוד הסלך. וחשבתני
 בראשונה שהמכתב הוא מקראים, אך חזרתי
 בי מכמה טעמים, ואולי יוכל החכם עורך
 ה"ירושלים" גלוח ארץ ישראל" הבקי הנדול
 בקורות ארצנו הקדושה. לקצוב זמן המכתב
 שאולי הוא שייך לזמן קרום למסעי הצלב.
 וזאת צורת המכתב:

(דף א')¹ . . . קהל גדול ישובו הנה בכבי יבאו
 [ובתהנינים] אוכלים אוליבם אל נחלי מים דרך ישר לא
 יכשלו בה כי הייתי לישראל לאב ואפרים כבורי הוא. שלום
 שלום אל יי' ואל שרדיו. שלום אל יראי יי' ואל הסידיו.
 שלום אל אחבי יי' ואל ידיו. שלום משמים ישקף
 עליהם. וסארין יצמה להם. וסארבע רוחות יסובב אתהם
 ומכל עבריהם יאהא אליהם. גם יי' יתן הטוב להם. (ויטיב)
 [וייטיב] אהייתם. ויברך אותם כאשר דבר להם. הם

1) שמרתי להדפיס מלה כמלה ואות כאות כפי הנמצא בכו
 רק הוספתי בקורות ההבדלה בין ענין לענין. וכל הנמצא בחצאי רבוע
 הוא חקון או השלמת הנחסר עפ"י השערתי. הרכבי.

וְצִאצְאֵיכֶם וּבַל הַנְּלוּיִם עֲלֵיכֶם. וְגֹדַע בְּנִיִּים זִרְעִים וְצִאצְאֵיכֶם
 בְּתוֹךְ הָעַמִּים. כֹּל רֵאִיכֶם יִצְרִיִם כִּי חָס זִרְע בְּרַךְ יְיָ.
 אֲלֵיכֶם אַחִים נִקְרָא. וְאֵל קְהֻלֹּתֵיכֶם בְּקוֹלֵנוּ נַחֲנֵן. בְּצַד
 דוּחֵנוּ נִדְבַה. כִּסֵּר נִפְשֵׁנוּ לָכֶם גִּסְפָּר. כִּי מִיִּזֵּם שְׁחָרַב בֵּית
 קִדְשֵׁנוּ וְהִפְאַרְתָּנוּ. וְנִסְתַּלְקָה הַשְּׂכִינָה מִשִּׁשְׁבָן אֲלֵחֵינוּ.
 וְנִשְׁכַּר גֵּאוֹן עֹזֵנוּ. לָאָרֶץ נִפְלָה עֲפָרַת רֵאשֵׁנוּ. וְאִפְסוּ
 עֲלֵינוּ רַעוּת רַבּוֹת, וְהַשִּׁיגְנוּ עֹנֹתֵינוּ. וְלֹא יוֹכְלוּ לִרְאוֹת
 (עֲמֹד ב') וְצָרוֹת קְצָרוֹת מְצֹאנוּ. [פָּרִים] רַבִּים מְבִינֵנוּ.
 זֹאכִירֵי בִשָּׁן כְּתֻרֹנוּ. וְאֲרִיֹת שֹׁאֵנוּ [וּפְצוֹן] מִיָּחַם לְבַלְעֵנוּ.
 כַּמִּים נִשְׁפַּכְנוּ וְהִתְפָּרְדוּ עֲצֻמוֹתֵינוּ. כִּדּוֹנֵג הִיֵּת לָכֶנּוּ וְנִמַּס
 בְּקִרְבָּנוּ. וְלִשְׁוֹנֵנוּ דִבְקָה לְחִכְנוּ. וַיִּבֶשׁ וַתִּשֶׁשׁ בַּחֲנוּ. וַיִּי' סָר
 מֵעֲלֵינוּ וַיְהִי עֲרֵנוּ¹). מְרֹב (חֲמוֹאֲתֵינוּ) [הַטְּאוֹתֵינוּ] זִרְע
 מֵעֲלֵינוּ עֵנָה בְנוּ²). וְעוֹד לֹא עֲנָנוּ הָעִיב בְּאִפּוֹ וְלֹא שָׁמַע
 קוֹלֵנוּ. וְאִם יִשְׁמַע יֹאמֶר לְחֹמֶיךָ יִיסוּרֵינוּ. כִּי רַבָּה אִשְׁמָה
 לָנוּ. וְחֲרוֹן אַף בְּנוּ. וְעַל זֹאת קוֹנֵן יִרְסִיָּה וְאִמְרָה. עַל זֹאת
 חֲגָרוּ יִשְׁקִים סָפְדוֹ. וְהִלְלוּ כִּי לֹא שָׁב חֲרוֹן אַף יְיָ מִמֶּנּוּ.
 דַּעֲנוּ אִפּוֹא כִּי אֱלֹהִים עֹתָנוּ. וְסִצְרוּ הַקֵּיף עֲלֵינוּ. וְחִמְתוּ נִצְתָה
 בְּנוּ. מַחֵד וּפְחַת הִיָּה לָנוּ. הַשְּׂאֵת וְהַשְּׁכַר לְבַלְעֵנוּ. וְשִׁבַר עַל
 שִׁבַר נִקְרָא עֲלֵינוּ. וְחֹהַה עַל הֹהַה בְּאֵה אֲלֵינוּ. וַיִּגּוֹן עַל אֹקִי³
 גּוֹסֵף לָנוּ. וּפְרִץ עַל מְנֵי פְרִץ נִפְרָצָנוּ. וּמִרְעָה אֵל רַעַח
 יִצְאָנוּ. וּמִצְרָה אֵל צָרָה נִהַדְּמָנוּ. וּמִשׁוּחָה אֵל שׁוּחָה יִרְדָּנוּ.

1) על דרך הכתוב (שמואל א' כ"ח ט"ז) סר מעליך ויהי עקבך.

2) העיר בנו.

3) אולי צ"ל יגון כי במאמרים שלפניו ושלאחריו נ"ל

וכובר דאבון קשה הבא העובר ישכחנוי) בלהטה אשרי)
 גבערנו. מארץ חיים נגזרנו. כצפור בודדת נודדנו. כשה
 אובדת תעינו. ארכו זמנים ואין קץ לנלותינו. [דף ב'] ...
 עת בא השם[ועה]. וכל אנשי המלחמה ברחו ויגוסו].
 ומס כל לב ורפו כל ידים. ובהתה כל רוח וכל ברכים
 תלכנה סים. ויגדל המספר בירושלים. ותעל שועת העיר
 השמים. כי גזרה תחלת. ולא נשארה יכלת. וישאו העם
 קולם ובכה הרבה בכה. איש על גפשו ואנשי ביתו. איך
 בחרב ימותו. ובשבי נשיהם וצאצאיהם ילכו. עד אשר לא
 נשאר בהם כח לבבות. כי כפשע היה בינם ובין הסות.
 וישמע אלהים את גאקת עמו. ויזכר את בריתו את אברהם
 את יצחק ואת יעקב. וירא בצר להם בשמעו את רנתם.)
 ולא אבה השחיתם. ויש אל אנשי המדינה חסד מאיביהם.
 להפיל שלום ביניהם. כדי לקחת התערובות מתחת ידיהם.
 ויהי בחצי הלילה ויתן יי"י אלהינו רוח בהם לנסוע ולא
 להרע לירושלים ויסעו. הבקר אור ולא נשאר מהם איש.
 לעת ערב והנה בלהה. בטרם בקר איננו. הפח נשבר
 ואנחנו נמלטנו. והודינו לאלהים הודינו. כי נבר חסדו עלינו.
 ולא נתן למוט רגלינו. בערב ילין בכי ולבקר רנת.

(1) הצרות הבאות תשכיחנה את הצרות שעברו.

(2) אולי צריך להגיה אש.

(3) או בודדנו, ויש תקון באות אך לא נכר איך הוא התקון

אם נודדנו או בודדנו.

(4) ר"ל את חסלתם ע"ד רנה ותמלה. הרכבי

ברוך יי' שלא נתננו טרף לשניהם. (עמוד ב') ויהי אחרי כן
 ויתן על אנשי המ[דינה עו]ל נש כבד סמוך לשאר
 העונש. וקודם לו [היתה צרה לבני] ישראל טכנו רבה
 ורחבה גדולה ועצומה [סרוב] הטורח עליהם. ויכבדוהו
 ולא יכלו לשאת אות[ו]. כי גלאו להשלים הקודם לו
 ואיך יספיקו לזולתו. וכאשר ראו עשקיהם בי אין יכלת
 בידם. כי ידעו רעתם ועָנִים כי כלם קצרי יד, עניים
 ואביונים, רשים ואנשי תבכים, וועצו ויערפו להבלי ליל
 בית דוד בתוכם. ולאסרם ולענותם. לבלות את עיני
 רועיהם ולאדיב את נפשותם. וירוצו עבדיהם אל דירתם
 וילכדוהו וישגו סקצתם⁽¹⁾ סקקש לנוס ויאסרוהו. ויסיהם⁽²⁾
 אלהים טעל הנשארים. ויעלוהו אל החר אשר על סני
 ירושלם סקדם. ותהי תפארתו ביד צר ואין עזר לו. ונבט
 לארץ והנה השך צר ואור חשך בעריפיה. ובכן נתקיים
 שמוהו כל עוברי דרך, היה חרפה לשכניו. הרימות יסין
 צריו השמחת כל אויביו. וכל ישראל נכהלו. צירים וחבלים
 ,אחזון. ביולדה יחילו לא הפנו אבות על בנים סרפיון ידים
 וטנוס אבר [סנהם]

(1) ר"ל לכלול זמנה נראה כי קודם לכן היו בני בית דוד
 חפשים מסטים.

(2) סקצתם תרנים המלה הערבית בעצהם, ור"ל אחד
 מהם כנראה מההכשך.

(3) אולי צריך להגיה ויסיהם, המשיכם והעכירם מלשון
 'נסחתם (דברים כ"ח ס"ג). הרבני (ובאמת הוא בלשון הכתוב
 בדהי"ם י"ח ל"א ח. מ. מ.)

ב. (ד"א תרפ"א) : אגרת של בן מאיר לבני בריתו בבבל.

האגרת הזאת של בן-מאיר, כר פלוגתיה של רס"ג, נועדה בעיקרה להזיח צדקתו של בן-מאיר, ולבטל דעת חרס"ג כדבר קביעות עבור השנה, מן משום שדרך אגב נוגעת האגרת גם במצב אחינו בירושלם בימיה, וגם לפני סגנונה הנפלא והמצויין אשרנו להביא ממנה את החלק הנוגע לא"י.

האגרת הזאת נכתבה בשנת ארל"ג לשטרות, ונמצאה בבתי הספרים שבאקספורד ובפ"ב, וקטעים ממנה גם בקסברידג' ובלן נלקו בחסר, יצאה לאור בראשונה בספר זכרון לראשונים פהרת ה' צד רי"ג ע"י דר' חרבני (עפ"י העתקת גייבוואר), וחלק ממנה בהרכעון J. O. R. XIV 24 ע"י הרש"ו שכמר, וגם ע"י הר"י חלוי R. E. J. XL, 262—8 אה"כ הרפ"ס חחכס פרידלנדר כלה והעתקתו הוא בהרכעון האנגלי הנ"ל (V. 197) ובמחזונה הוציאה לאור חחכס ת. ג. בארנשטיין בתוך סאפרו הגדול, מחלקת רב סעדיה גאון ובן-מאיר" כספר איובל לסוקולוב צד 89 עם הערות החכמים הנ"ל והערותיו, ועפ"י תוצאה משוכללה זו חדסנו את הקטע ששיין לעבודתנו עם סייור מכל הערות הנ"ל והערות אחרות מאהנו:

שלום סעניף עד שמי מרומים. ומצלי. גר יצוק
הרומים, סוכב ומקיף כולל כל עולמים, אמור חן

עמוף רחמים, ממתיק מעם כמו לרקחי טמים, באיתן (1) בא
 ביטים, באחוב הנעקר לרצון תמים (2), ובחוק בכסא מרומים (3),
 וככבול הפותח הזיונות וחלומים (4), וכמוב שניתן בשיע
 אנשים (5), ובמלאך משרת לפני ארון עולמים (6), ובנער לחרם
 וסחר מרומים (7), ובירובעל שניסה בגיחה שתי פעמים (8),
 וכשמצא (9) ושתה מימי לחי בסימים, ובגלעדי (10) - ששפט
 עם וביתו התסיסים, ובחקריב טלה חלב (11) למצות על רחומים,
 ובתושב (12) שנים ענני שני פעמים, ובמאבל (13) שהפליא
 פלאים עצומים, ובמנת (14) ששט בעסקי תהומים, ושמע
 טוב בשנים עשר התחומים (15), ושם טוב המגן בניצוח

(1) זה אברהם (במדבר רבה חוקת), (2) יצחק, (3) יעקב (ב"ר
 ש"ח), (4) יוסף (תהלים ק"ה י"ח) (5) משה שנאמר בו כי טוב ושניתן
 באנשי הואר בתלמי קנה זכוף, שיע- חלקבמו דשיעי מאי (ספחים ל'
 ע"ב), (6) באהרן (מלאכי ב' ד'), (7) יהושע שאמר שמש וגו' (יהושע י' י"ב),
 (8) גדעון, (9) אהרבעלעזר מניה וכצמא דומו לשמשון, (שופטים
 ש"ו) בסיסים סתוקים, (10) יפתה (שופטים י"א א'), (11) שמואל
 (ש"א ד' ט'), (12) אליהו מתושבי גלעד (מ"א י"ז א') שאמר שתי
 פעמים ענני (שם י"ח ל"ז), (13) אלישע מאכל מחלה (מ"א י"ט ט"ז),
 (14) יונה בן אמתי מנת החפר (מ"ב י"ד כ"ה), (15) הרמבי ואחריו
 עמשיין מגיהים כשנים עשר, והבונה לשנים עשר הנביאים האחרונים,
 ובארנשטיין שער להגיה בשנים עשר התחומים, ויחזו לחוקת אשר
 השמיע (ושמע עבר מכנין סיעל) טוב (אין טוב אלא תורה) מכאן
 שבע ועד דן (עיין דה"ב ל' ה') ככל מושבות שנים עשר שבטי ישראל,
 ולפ"ד נמאך מאמר זה אל הקודם לו ופירושו וכמנת זכו' וכיונה
 בן אמתי שנבלע במעי הדגה ושם בעסקי תהומים, ושמע טוב ר"ל

מעטים (1), [וכ] בנה ושכלל בית עולמים (2), כשבעה
 רועים הקדומים, וכשמונה המסוייטים (3) וכארבעה השמים
 (4) והעליונים, יוחקו חברות בלם בראש קוראיהם בשלומים,
 לכל המון קהלות אחינו ישראל הדרים בסדינות שנער, הרבנים
 וזקנים וראשי כנסיות, ובתי אבות ופרנסי צבור, וזכרי עם
 ומרכולים ומלמד[ים] וחונים, ויתר אחינו יש' (וחברינו)
 [וחברינו] ביראת אל' הקדושים המהורים, אוהבי תורה דורשי
 תעודה: (הונה) [הוגי] בדת לקח טוב, ערת חסידים, להקת
 חסיטים, כנסת ישרים, אילי הצדק, גטועת שלום, למודי יי',
 בני אל חי, האהובים במעשיהם הטובים ובדרכיהם הישרות,
 המצוינים בתורה ובמצות (ומושפעות) [ומושפעים]
 בכל מדות טובות, העשויים נחת רוח, לחכמים (5), ולסנהדרי
 ישר', הנתונים הפיץ לכל [בן] חלוף, המה יעזאו קולם
 בהנים (6), כנאון יי', צחלו מים, על בן יבורך יי' אדונינו ויאמן
 ויגדל שמו (7) על כל שפת רבנים וזמרת נוגנים,

ספורו גודע ע"י שנים עשר החתומים ר"ל תרי עשר, א. מ. ל. (1).
 אצל הרבני בנינות מעטים ורומו לדוד עש"ה (ש"א ש"ו י"ח), (2)
 שלמה המלך, (3) עש"ה והקיסמוני עליו שבעה רועים ושמונה נמיכי אדם
 (מיכה ה' ד'), (4) אות ש' בכ"י בספק [הרבני] ונראה שצ"ל הרמים
 והעליונים, וכנה בן בחסרון המתואר את ארבעה החרשים [וכרי' ב' ג']
 שהם משיח בן יוסף, משיח בן דוד, אליהו ובהן צדק (סוכה ג"ב ע"ב).
 (5) ר"ל שנכראו להיות נחת רוח לחכמים, הרבני וראיע סגיהים
 העושים, (6) עפשוין סגיה בהגנים ואולי צ"ל ירונו (7) הרבני ועפשוין
 סגיהים ויאמן ויגדל שמו, ואולי אין צורך לתקן והכוונה על ירי בן ע"י
 שעופקים בתורת יבורך ויתגדל שם שמים ומרומם על כל ברכה ותהלה,

(משכולו) רחמים וחינוכים. יפצטם (2) מכף שוטנים. ותסקרו זיו
 סלך פנים בפנים. ותכולכלו סטרעיתו אלף מכמה שנים (3).
 ולברות בכירת הנתצה (4) בין כנענים. ולהתנהל מעינו (5)
 אשר קרסוליו בנכך (6) וכרבלתו עד איפנים. ולהסתוכך (בעיר)
 [כעור] (7) עקלתון אשר קשקשו מפנינים. ולהתנוגן בהופות
 (8) שהוקשרו ליציר בעדן גנים. ולסוך מאפרסמן (9)
 המעולה על שטנים. ולהסב בפרדם עם מצוקים ואיתנים. אשר
 ביום קוראים ובלילה שונים. (10) סנהדרין יש' הנאמנים
 הטובעים מועדים זמנים הכמי ישראל הדרכונים (11). עם
 סקום אגן הסהר (12) הקדמונים. המעברים ימים ושנים. ועל
 פיהם הטועדים מיתקנים. אין רשות לאדם מישראל להשיג
 גבול ראשונים. שעליהם נאמר היושבת בננים. ומצוה לעשות
 על פי זקנים. שכן אמר דוד אבי המגנים. מזקנים אתכונן.
 ואין שבחן של ישראל אלא ירושלים עיר הקדש. ומנהדרין
 גדולה אשר בתוכה. שכן שנו חכ' ז"ל. מי שלא ראה שמתה
 בית השואכה לא ראה שמתה מיסיו. ומה הייתה שמתה
 בית המקדש? שלא לן אדם בירושלים ובידו עון. ולא עוד

- (1) צ"ל מי שכולו (2) צ"ל יפצטם (3) כשור הבר עש"ה תהלים ג י
 (4) בכי"ק הנתלה. וברור שצ"ל וזכרות בכרת הנחצה. כהגהת הרמב"ם.
 עש"ה (איוב טו ל') שדרשוהו חו"ל (ב"ב ע"ה) על סעורת לויחן.
 (5) בכי"ק במעינו. ונראה שצ"ל במעוסף או מעוף והכונה
 לזיו שדי [תהלים ג' י"א ועפ"י האגדה ב"ב ע"ג] שדרשוהו
 חו"ל על סעורת לויחן. (6) בנכך ר"ל נככי ים (ה' ס' ט').
 (7) הכונה לסכת עורו של לויחן. (8) [ב"ב ע"ה] י' חופות שנעשו
 לאדח"ר בנ"ע [ב"ב שם]. (9) כמו תליסר נהרי אפרסמן. [תענית ב"ה].
 (10) ר"ל הקוראים סקרא כיום ומשנה כלילה (פדר"א ספ"ז: 11) עש"ה דבר
 חכמים בדרכונות [קהלת י"ב יא]. (12) סנהדרין היושבת כהצי גורן עגולה.

אלא שכל ימים שהיה בית המקדש קיים הייתה הברכה וחזול
והשובע בעולם, דכתי' כמל' חרמון וגו' אבל משחרב בית
המקדש נסתלקה השמחה, ולא ירד מל ברכה, וגיטל מעם
הפירות, דכ' כי תאנה לא תפרת, ורעתם הרבה ותבא מעט,
ובשופע הקדש ברי' הוא'*) ברחמי הרבים לנחם את ישראל,
אינו מנחמן ומשמחן אלא בשמחת בית המקדש, דכתיב
כי נחם יי"י ציון, שיאמר בעל הרחמים ויעשה למען שמה
ויביט בעלבון עמו, ויבנה ביתו (ואולסה) (ואולסו) וישלל
מקום הדומה ויחיש להם (יומן) (יומן) ויצמיה יען שמו,
אמן ואמן. בש' רח' 2)

שאז שלום גדול ממנו ומן יצחק... דון 3) שלנו ומן
(סנה דרין) (סנהדרין) גדולה (וסנה...) (וסנהדרין קמנה) 4)
היושבת לפנינו, ומן החכמים והמשנים 5) ומכל הדרין, 6)
ומן התלמידים ומן החורין והסגנים, ומן השופטים והסופרים
והחזנים, ומן הוקנים ומכל שארית עדת ישראל הדרים במקדש
ויי 7), וכצבי ארצות, שכרתי ווצרנו אנו הנזירים, ובצל אברתו
אנו מסתופפים, ועל חסדו אנו נשענים, כי לא (אעזב) (עזב)
ולא יעזוב לעולם, ומעודינו ועד היום הזה זכרם הטוב לא
פש ספינו, ותפילותינו עליכם תדירה ועל זקני יקר שלכם
בחד הזיתים מול היכל יי"י, מקום הדום רגלי אלהינו 8) ועל

1] צ"ל הקב"ה. 2] ר"ח בשם רחסנא. 3] לוי מניה, מכ בית דין.
4] דרישת שלום בנוסח זה נמצא לרוב הנאונים בשו"ת שלהם
והכונה על ראשי החכמים והישיבות [עין בספר היובל]. 5] ר"ל
התלמידים משנה. 6] הם התלמידים אישנים בשורה. 7] ר"ל ירושלם
8] עש"ה ועמדו רגליו על הר הזיתים [זכריה י"ד] א. ס. ל.

שער הכתן (1) ועל שערי סקדש ייזי בקיבוץ כל ישי' לחג חג
 ייזי חג הסכות, ומשמוע כל ישי' שבהם ספינו אז שמתו
 וישוועלצו בשלום אשר הציב(ו) שרי בנינו, כי בהיותנו
 כבנדאד מצלכם לא נמנענו מלעזור אתכם בכל לכבנו ובכל
 נפשונו על הקושרים (2) עליכם, וכל סאמריבם ותאותכם היינו
 עושים, ובהזרתנו אל ארץ יש' ארץ מולדתנו צוינו בכל
 מדינה ומדינה ועיר ועיר לחזנים והיו קוראים המתחום (3)
 שלכם ומגדים שנאכם (4) ומיכן נטרו איבה עלינו, וביישי
 במהנו לא נבוש ותנינו שכת כבודכם, והודענו בכל החסד
 אשר נמלתנו (5), והיו חסודיי וכל סנהדרין שלנו בצאתם
 אל כל הסקומות מדיעים רוב אהבתנו לכם, כי מעולם
 לא היתה אהבה בין חכמי ארץ יש' (6) כמות זה הדור,
 והיו רצון שיתמידה ההום, ובאילו הימים חניעו אלינו כל
 האגרות אשר כתבם דאוד (האומר) (האומר) (7) בן זכאי

1] הרבני מתקן הכתן, אבל בב"י וגם במגרת בן מאיר השנית שנדפסה
 ג"כ בס' הייבל שם כתוב הכתן, [מפנתמי הנוסעים שיבואו אח"כ נראה
 שהיה בחומת הר הבית שער מיוחד שסמנו יצאו הכהנים לשביתה. א.ס. ל.]
 2] בני סיעתו של בן זכאי רוב מהן צדק בעלי מחלוקתו של
 רב מבשר וסיעתו, [8] ר"ל חרמות. 4] כ"ה בב"י ולא שנאיכם בל"ה נראה
 כי כונתו לבן זכאי, 5] נגד הקראים בני עין השונאים אגרת
 בן מאיר השנית עיין בס' הייבל, 6] אולי צריך להשלים
 ,וחכמי בבלי הרבני, 7] כמו האומר בית יעקב [סיכה ב' ו'] דר"ק,
 בלומר המכונה בן זכאי ובלשון הגאונים במגנון הערכיים;
 הידוע בפיוטי או דידוע בכר ספייא, וזה שאמר בן מאיר מיד
 בלעג ובכזו; היינו הידוע מצלכם במעשיו החובים בלשון סגו נהור

הינו 1) היהודים אצלכם במעשיו הטובים ודרכיו החמימים הוא
 ובניו וכוהן 2), והמתחבר אליהם סעיד בן יוסף אלדלאצי 3)
 אשר הוא דומה להם והם דומים לו, ובעת אשר התבוננו
 באגרות ידענו רוב חכמתכם 4) אשר אתם יודעים בכבודכם
 כי פירוש אלף אינם מכירים קל וחוי ככניסים עצמם במה
 שלא הנחילם הי העולמיים, ולא הרשם להזכיר בפה. כי
 אתם יודעים שהנביאים הראשונים והחכמי גמנעו סלעכר
 בחוצה לארץ וראיה לדבר מאבינו יעקב זצ"ל, שכך למדנו
 מרבותינו ז"ל בשיצא יעקב אבינו לחוצה לארץ 5)....
 ... שאמר ר' בכך יורה יורה ידן ידן יתיר כבורות אל
 יתיר 6). ומכלל כל הזברים הללו יש הרשות לחבורת
 ארץ ישי 7) על חכמי בני הגולה, 8) ואין לבני הגולה

1) כמו היינו 2) רב כהן צדק גאון סומבדיתא [הרכבי ועשמיין] ומפני שהוא
 כתוב בכ' כחמי היד סלא שלא במשמה ועיד שאם לא רצה לתת לו תואר
 כבוד עכ"פ היה לו לכתב והכהן, אולי נוכל לשער שהוא מקוצר
 וכנחתהן כלומר וסיעתם, 3) מן העיר דלאץ בקרבת העיר פיום סמלת
 במצרים, הרכבי, וכן יקראהו רב אהרן בן סרגאדו [זכרון לראשונים
 V, 284] וכן יכנהו בן סאיר גם באגרתו השנית: בן פיוסי הדילאצי.
 4) כני"ק חכמתם ונראה שצ"ק חכמתם, וכונתו: ידענו רוב חכמתם
 כלומר סכלותם, בלשון סגי נהור, של בן זכאי וסיעתו, אשר תרעום
 גם אתם בעצמכם וכבודכם כי אפילו פירוש אות אלף אינם מכירים,
 5) ובקש לעכר את השנה בחו"ל, א"ל הקב"ה; יעקב אין לך רשות
 לעכר את השנה בחו"ל הרי יצחק אביך הוא מעכר את השנה בארץ.
 6) כן יש להשלים את המאמר הזה עפ"י פדר"א פ"ת, כאן מסיים כני"ק
 אצל לוי, והדברים סוכיחים כי בהמשך דבריו הביא גם מאמרים
 אחרים מן התלמוד שאמור לעכר שנים בחוצה לארץ עד שהגיע אל
 המאמר שבו מתחיל הדף הסמוך שאמר ר' בכך וכו' ויחסר עוד
 להשלמת האגרת כדף אחד, 6) מנהדרין ה' סוף ע"א, 7) ר"ל
 לשיבת א"י לחכמים העומרים בראשה, 8) סוגית הגמרא במנהדרין שם
 סותרת לדברים אלה (ת, ס, ט).

רשות על בני ארץ יש'. גם כמה שסירי 1) בתלמודם יורו
 לומר דשלתו סתם. ולא נראתה ולא נשמעה מעולם לבני
 הגולה להורות או לדון או להעמיד רשות לחם את בני
 ארץ יש'. ועוד תלמודם מעיד בכמה הוריות ועבורים
 לרבן גמליאל אבינו ז"ל ברצונו. ואין ססיר 2) בארץ מכל
 החכמים שהיו בדורו כל שכן כחונן] לארץ: ולפיכך הוצרכנו
 לבאר לכם סוד ארבע[ה] [שעות] [שערים] להראות כי
 מאחר שהרשות בידינו לעבר לא בדא ולא באפס שורש
 מהשכון הכריו חסודנו 3). גם להודיעכם ביאור כל שער ושער
 אשר למדנו סן החכמים הראשונים ז"ל, וכן הוא מפורש
 שאין ראש השנה נתכון לא בא' בשבת ולא בד' ולא בוי'
 כענין שלמדנו וירשנו מאבותינו רבן גמל' הנשיא ורבינו יהודה
 הנשיא לא אד"ו ראש הש' אלא בשני וג' זהו זכיום
 השבת. לא נחלקו חכמי שיום קודש ראש השנה נקרא
 באחד מאלו ארבעת ימים. וכן העמידה סנהדרין גדול'
 את גבולן רק לארבעת ימים האלה. וזה פירושו. וכו' 4)

- 1) האותיות שם מסופקות ואולי צ"ל זימני [הרכבי] ורא"ע
 משער שצ"ל שמועי ובארנשמיין מגיה אמירי או חסירי.
- 2) אין סמרה את פיו או ססיר את דבריו (הרכבי). וכוונתו
 למעשה ר' יהושע (ר"ה כ"ה ע"א) או למאמר; על סנת שירצה רבן
 גמליאל (סנהדרין י"א).
- 3) לאחר שכיר, כי לחכמי ארץ ישראל; בלבד הרשות
 לקבוע סועדות הוא מוסף לאמר; אל תרמו כי בהפני לתשתמש
 במשפט הזה, אני מעוות עליכם את החשבון ובורא מלבי דברי רוח
 או עושה זאת סחסרון ידיעה ובאפס שורש מתשבון לא כן הדבר,
 כי את הכל למדנו מפי החכמים הראשונים וכו'.—חסודנו פירוש כננו.
- 4) מכאן ואילך עד תחתיה מדבר בן סאיר רק על חשבון
 העבור ואינו נוגע כלל למצב ארץ ישראל, לכן השמטנהו והחסף לקרא
 את דבריו בענין זה ימצאם בספר היוכל הנז' א. ס. ל.

...וזאתם אחינו שמעו והאזינו אל תגבתו. חוסו על
 נפשכם ועל ישראל המפוזרים בין האומות, אשר על חדה
 שלסיף הם עומדים. ואם מאויבי הם (1) מתיראים. יצעקו
 אל שוכן מעונים, ויחלצם סכל [מכף?] מענים. תצא, אש
 מתוכם ותאכלם כדברי כנענים (2) אשר עם פורצי נדרות
 נמנים³). יחוסם אל לפנינו (בגהסמו) [בהסמי] בארץ נבעונים
 (4) כי הם סילונים (וקטסונים) [וקטשוניים], העים והטאים
 וסורדים סכני ערקים וסינים, מעיד בן אלפיומי וחכוריו
 הזידונים, המצרים והסינים, ברנע יאבדו ויזרו בארבע
 סינים, ואלו באנו לספר אחת מני אלף מתפילתינו עליכם
 לא יכולנו. מלך ברחמי רבים יחזיר את לבב עמו ישראל,
 וישבור מעליהם עול ברזל, ויביא להם סורה צדק, ונזכה
 ותזכו להקביל משיח (5) כסחיה ובזמן קרוב אמן, ושלום
 כבודכם ישרה וירבה וידגה ויעצם ויושרש ויוענף ויסולסל
 לעולם, שלום.

(1) הרבני מתקן מאויביהם, ואתרו הדמים בן רע"א. מפנם
 בונת בן סאיר חזבל להות: אם בעלי בריתו מתיראים לקבל דבריו
 מפני אויביו, אז יצעקו וכו'.

(2) רא"ע סגיה: בדבריו, ואומר שמירשו ששכיר דברי כנענים
 וירמוז לרס"ג שאמרו עליו שהוא בן גרים, וכמו שיאמר עליו מיד
 כי הם סכני ערקים וסינים. ויען כי המלים תצא אש ותאכלם יצאו
 מפי יותם בן גרעון (שופטים ט', ט"ו) אולי צ"ל בדברי גדעונים או
 בן גדעונים.

(3) עששוין סגיה נאמנים המלים מוככות על הפעל ותאכלם,
 ו בדברי גדעונים הן כמאמר מוסגר.

(4) יהושע ג. י.

(5) משיח, נראה שצ"ל סני משיח הרבני.

ג. (ד"א חתני): 'קטע ממגילת אביתר

ראש ישיבת גאון יעקב בצורה.

מגילה זו שנקראה על שם כותבה, רבי אביתר בן רבי אליהו הכהן, אחד מגאוני ארץ ישראל וראש ישיבת גאון יעקב בסוף המלך החמישי, היא אחת הפגומים היקרים שנמצאה כגניזת מצרים, והיא בפניה אור בהיר על דברי הריבנות שעברו אז בין רבי אביתר בן רבי אליהו הכהן שנספך מאביו לפני מותו לגאון ונשיא בארץ ישראל, ובין הוד בן דניאל הופר סגור ראשי הגליות שבבבל שבנה מושל מצרים הדיחו משאתו. מגילה זו נחשפה בהרבעין האנגלי לחכמי ישראל *Jew. Quarterly Review*, XIV ופה הננו נותנים רק חלק מסנה הדבר ביותר על מצב ארץ ישראל בזמן ההיא, שנתפרסם גם במכתב עתי השקפה¹, שיצאה ע"י בן יהודה בירושלים, שנה ג' לשנת תרס"ב בגליון מ"ג, עם הערותו והערות החכם מר בארנאמיין שהביא תמציתה במאמרו החשוב, שהלוקת רס"ג ובן מאיר² על אודות חשבון העבור בספר היובל של סוקולוב עמוד 48.—

... וקבל הגאונות אדונינו אבינו אליהו הכהן נריו וקודם אסיפתו לערן שתי שנים אספה את כל ישי' בסדינת צור ואת כל הגליל ויספוך אותנו ברשות כל ישי' (1) גאון יעקב ואת בנו שלמה הכהן אב בית דין ואת צדוק בן רבי יאשיהו אב זיל שלישי (2) כי אנחנו (3)

(1) ר"ת ישיבת

(2) ר"ל השלישי כמושב בית הדין והסנה, אב"ו מוסכה כנראה

על ר' יאשיהו שהיה אב"ד.

(3) מכנה את עצמו בלשון רבים.

היינו אב ועלינו לנאונות. והשלישי עלה לחיותו אב
 והרביעי עלה לחיותו שלישי. ובשנת סותו הלך לחיפה (1)
 לקדש השנה ויחדש את הנאונות ואת הסמיכה בחיפה
 בבית הועד וביומו (2) נגר כל יש' וישם אלות נמרצות
 וקללות נחרצות על כל חולק ומפליג ועל כל גוזל ומשיג
 נבולין וכתוב בספר החקקה והסמיכה ודברי חברית וחותרם
 יד (3) ויד כל החבמים בו ונאסף בשנה 4) לרבר הזה לנג
 ערן בחדש כסלו בשנת איציה (5) בצור וישאותו כל יש'
 במשא הכתם ולא על הסוסים מהלך שלשת ימים לחר
 הגליל לדלתן (6) ויקבר בראש ההר אצל ר' יוסי הגלילי
 ומכיבו יונתן בן עוזיאל והלל ושטאי ואלעזר בן ערך
 ואלעזר בן עזריה זקנו (7) וכל הצדיקים כולם וכל יש'
 הספידוהו ויקרעו בנדיהם כולם ויחנרו שקים וישבו
 לארץ בבל צבי (8) וסוריא וגולה כי ירד מראשותם
 ועטרת תפארתם;

ומרם זה כשלש שנים ירד דוד בן דניאל המיוהם

- (1) משום שאין מעברין השנה אלא בא"י, וכודאי הלך שם כל ימי שבתו בצור ומזכיר זה משום שאו סמך את שני בניו כמכואר.
- (2) המלה ממשמשת נכ"י והרש"ז שעכמער הציב אצלו סימן השאלת בדרבו במלים המסופקות, ואולי צ"ל וקיימו, כלומר; אנשי אוועד קיימו את הנאונות ואת הסמיכה, (י. בארגשטיין).
- (3) אולי צ"ל ידו. (י. ב.).
- (4) כנראה נשמטה מה מלת, שדושות" ור"ל פיוס שמפך אותם כראשונה.
- (5) אלה שצ"ה לשמרות שהיא התתמ"ג ליצירה.
- (6) אצל רושטי הקברים נקרא המקום בשם דלאמא.
- (7) לא זקנו מפש של ר' אליהו הכהן אלא שהתיחס אליו (דאב"ע ה"ח כהן).
- (8) כוונתו ארץ-הצבי ואולי נשמטה מלת ארץ.

לאחזו ומנשה (יאמון) [ואמון] ויויכין (1) וסיעתם. ולהת... עוד
 למשפחת ביש נער (2) לשפריר גילום, (8) ויבוא עד דמינה (4)
 והוא כבן עשרים שנה להסתפחה (5) כי היה בחלאים רעים (רק6)
 גדול וגוב (ע) ברעב וכצמא וכעירוס וכחמר כל. וימצאהו הזקן
 החסיד מרב (7) מצליח בן יפת בן זוכעה, שהיה מדמסק,
 ויחס עליו, ויהשוב לעשות עמו טובה וחסד, ויהזיקהו אצל
 בן (?) מינה (8) וישבר לו מלמד הנן ואתו (9) מי אברהם
 החבר ללמדו לשון המקרא כי החבר הזה מופת (10) ונותן
 אמרי שפר. וישיאה (11) בתו היתומה באירוסין, ויאכילהו
 וילבישהו ויכסהו שתיים שנים, ואחרי כן התקין לו בני
 רקסה, וירכיבהו על מרכבתו, וישם לפניו שנים משיתים
 רצים לפניו. ושלחו למצרים במצעות גדולות ויבוא שם
 בתנוכה להסתפח (מהב12), ויתחזק עמו לעשות לו הסד
 רבי סבורך נגיד עם ה' שר השרים מעוז בית יש, ורפי
 יאשיהו בן דודתו בן רבינו עזריהו הכהן ראש ישיבה של
 גולה ז"ל, ויקבצו לו מאה ועשרים דינרין ויתחזק בסו להשיב
 דורון לארוסתו היתומה בת אותו הצדיק הנטל אותו אל
 אותו החסד, וישלח לה בסדים ההוא נט על יד צנחה

(1) סיעת את בעל ריבון, שחשב את עצמו לנצר סורע בית דוד,
 למלכי יהודה הרשעים, (2) אולי צ"ל ולהתיחס, ואחרי מלח-למשפחת
 נשטמו אולי שמות של אנשים ספורטמים ברשעתם כבבל, ומלח ביש נער
 צ"ל בשינער ואפשר שהפירדם בכונה בדרך לשג שהי' עד נער רע מעללים,
 (3) הוא העיר קאירא, אשר נקראה גם בשם פאסטאט, שהוראתה
 אה ל ולכן קראה היהודים בשם שפור, כמו וגשה את שפורו
 (ירמיה מ"ג י') ולפעמים קראה בשם צו ען מצרים. י. כ. (4) אולי
 צ"ל דמיא עיר ידועה במצרים, (5) אולי הכונה הסרת הספחת מעליו כמו
 שכתוב אח"כ שהיה חולה, (6) נראה שצ"ל בדוחק גדול ינוע ברעב, הנ"ל
 (7) אולי ר"ת מרב מצליח או מר בן מצליח, (8) אולי צ"ל ככן אמון,
 (9) ר"ל עם המלמד לקח לו ג"כ חבר, (10) ר"ל איש מופת והכונה
 סזוין בתורה ומע"ם, (11) צ"ל וישיאהו, (12) צ"ל עתהם רמ"ם.

בן כפייע. ויתכונן להשיב הנמול לאביה ויאליצוהו בדברים
עד שנהרנ. ויתחוק בן דודתו רבנא יאשיה עד שהשיאו בת
דון הזסן, וישיב לו גם הוא הנמול לדרוש עליו לפרסם
בכל בתי הכנסיות ברוע דבה לו ולכל אוחביו ועוד נשבע
שלא ישב עמו כמושב ויוציאוהו מבמה סקוסות כמנודה:
זיתעירר להשיב תנמול לשר השרים נגיד עם ה' עוז בית
יש' ויגרה בו את בן אליביר הגר לקבול עליו לסלכות
זיריצוהו (1) להרג אותו: וזכות תורתו של נגיד עם ה' עסדה לו
להציל נשמתו מפח יקוט, מדובר הוות, ויודח לארץ אל
סיום (2) שנה תמימה ולגא אמן עד עת בא דברו, ויקצוף
האדון עליו בעלילה כדי לעשות גדולה לצדיק ויחזירוהו
לכנו ולמשרת הרפואה, בעל(3) גטולת ובעל ישלם לאשר
גטולות עליו נוטל. ובהזקתו גכה לבו וישכה את ה' רב
טובה ויכה את החונים בהצועה על שערו בית התפלת
הקבועה, ויענישם טאה דיגרום אתם לקבעה(4), ויטלוך על גא
אטון (ואיחוס) ואי כפתור(6) ושפריר(7) וילחם וישם עליהם
סס בחווק רוע משפט החמם אשר קס-לכטה רשע נאות
זלחמם. ויתן חתיתו בארץ חיים וישלח לאשקלון וקיסרון
וחיפה ויטנה כמו שליחים שוקים (8) פסולים ומשולחים
זבים ומצורעים ונאלחים, וכן בבירותה וגבול (9) שלה לחם
סוכנים ויבקייעם אליה וישם עליהם סס ויכבד עולה כוכד

(1) לשון רצוי ופיוס ע"י שותד ודורונות (2) עיר ידועה
במצרים אשר לפי הנראה נמלם שב(3) אולי צ"ל בעל גטולות [ישעיהו
ג"ט י"ח] ח. ט. ט. (4) ר"ל לעשוק אותם ולהחטיר משכרם (5) כנראה
שצ"ל אי חים והוא שם אי. (6) בן קראו הקדמונים לעיר דמיס עי' בעמ'
הקודם הערה 4. (7) עין הערה 3 בעמוד הקודם. (8) אולי הכונה אנשי
השוק ר"ל גסים ואחוזים. (9) היא העיר כירות כסורית וגבל המסוכה לה.

גדול אשר לא היה מעולם, ותפתח (1) צור וישלח ידו
 לנגוע בת. וידחה את הר היר (?) סטנה וילהצו לחץ גדול
 וישלח אליה נוגש אכירם הסוכן בן דתן וימסור את עם
 ה' ביד הרשות, ויגלה פנים בתורה, ויטה משפט, וידרך את
 לשונו ברבים ונבכדים, וילחין את טפוליו (2) אב הישיבה...
 עד כי הכריחם ממעונם, והשמים קנס, ויכעיס קונם, וימנעם
 מללסוד התורה, ויש מהם שנדע כו... שתק (?) וסתו ותעל
 שועתם השמים, וישמע אלקים את גאקתם, ויזכור את בריתו,
 ויקציף עבדים על אדוניהם כדי להרויחם, ויצא ששם אכירם
 וידיו על ראשו.

ד. (ר"א תקמ"ד) סכתב מראשי עדת ירושלים.

הסכתב הזה נמצא בכ"י בפטרבורג קבוצת פירקוביץ 2. נחפרסם
 באוצר טוב של ברליגר את האסמאן.

שאלו שלום ירושלים ונו'. זכרו מרתוק את יי ונו'.
 בשם [י"י] לישראל בני הגולה אל אחים אשר בארץ
 אויבים אנוהים. בארץ שנים ביד שוביהם בהכרחים,
 נדודים (4) נזוזים כמו צאן גנוחים. דרוכים צפון ודרום כמו
 סים דלוחים. הדופים דחופים הולכים מאין הנחים. ונעים
 זגדים ונבלעים בגוים ונשכחים. זעופים זה כמה שנים
 זנוחים. הבולים סבוכים בין חוחים. טרופים אבולים כצאן

(1) ר"ל שגם צור הזכרתה לפתוה שעריה בעד סוכנו גובי הססים.

(2) הניכו ותלמידיו ראש הישיבה.

(3) הפרט הזה הוא לפי תאריך של שטרות אשר בסוף הסכתב.

אך הרמ"ש אומר שיש להסתפק באסתת זמן כתיבתו. א. ס. ל.

(4) מפעל גדר בארמית שהוראתו בריתה וקציצה.

מבוכים, יוקשים ביד יהודים ימים וירחים. כבושים כעבדים
 כמו ביד כמלוחים. להעבד נתונים סיד ליד לקוחים, סמושים
 ממורשים מעונים מנודחים. נמושים נתונים לבז נזנחים.
 סנופים סטורים ושונאיהם שמהים. עלופים עבורים עצורים
 כמו בחחים. פחורים לילה ויומם שוקדים פתחים].
 צור עד מתי—צועקים צורחים. קמנים קוצפים ואש בנו
 קודחים. ראה ורהם רצוצים רעוצים רצוחים. שובב שבות
 שכוחים לעפר שחים. תבוא לפניך אנקת אמירים
 תמותי תהזים. הם חמה עם יי ונחלתו האובדים והנדהים.
 המגלים מארצות אכותיהם גרושים משולחים. המיתלים
 לישועת יי המקיים לגאולת נוסה מתוחים⁽¹⁾. המהכים ליום
 קומי לעד בושחים. הנשאים חרפות הגוים ופיהם לא פותחים.
 הסובלים עולם אשר טכבדים ומטריחים. השומרים אמנתם
 אשר העתיקו אבותם מפי נביאים נשלחים. תורות אמת
 הקים ומצות טובים כלם נבוחים, לאמורים⁽²⁾ ולא סחליפים. הם
 הם קחלות [ה] קדש הספורים בכל הארצות. סמורת
 שמש ועד טכואו. האלזחים [כ"ה בכ"ו] אל יאבד תקותם.
 ואל יכזב תוהלתם, יראה בענים, זיקנא קנאתם, ויצות
 ישועתם. ויביאם אל גבול קדשו. הר זה קנתה ימינה, יאמר
 לצפון תני, ולתימן אל תכלאי. הביאי בני סרחוק ובגותי
 בקצה ארץ: מלך כיפיו תהזנה עיניך תראנה ארץ סרחקים.
 חזה ציון קרית מועדינו עיניך תראנה ירושלים גור שאנן.
 אהל כל יצענו יסע יתדותינו לנצה. וכל הכליו כל ינתקו.
 שאו אחינו אנשי גאולתנו. חשובינו וגדולינו ואהובינו,

(1) ר"ל נושה השמים על שם הכתוב.

(2) צ"ל לא סרים

שלום ראשונה. טאל אמונה. אלקי קדם מעונה. ומקריה
 נאמנה. גם מהנשיא ראש ישיבת ציונה. (ה)קריה דויד
 הנה. גיא חיונה. החיתה עמורה בחרר שיבה וזקנה,
 [ב]ש[בעים] ואחד בחורים להזמינה. בשלוש שורות
 לפנייהם לבוננה. בנוים בחין [כחצין] ענולה מבוננה⁽¹⁾
 סמנה לצאת תורה לאום מי סנה. לבאר כל צפונה, לגלות
 כל טמונה. על לב שמועה הלכה לבוננה. לחסיר כל תאונה.
 וכל תלונה. במשטר הלויה ובהונה. ללמד ולהורות עדות
 גאמנה. להשכיל גמרא ומשנה. והיום נותרה כאלמנה.
 יתוסה עגונה. לאחור הולכת שנה אחרי שנה. דלה עניה
 אביונה. הוסה הוגה כיונה. מפורשי רשתות ומצודות כאין
 חנינה. וטית זקני המדינה. אשר נשאו [ב][כ]מקשה
 [ב]טלונה. כאספי קיץ בעוללות בציר. שנים שלושה גרורים
 בראש אמיר, כנוקף זי[ת] בטלקט שבלי קציר. רבו הלוקטים על
 הקוצרים להעציר. ושבת ששון בציר. ושמתת קציר. ואכדו
 זמרו חסידים. ופסו אטונים וישרים טבני אדם אמונה
 פעירים. לומדים וטלמידים. צדק מנידים, משכילים ומצדיקים
 על האמת מודים. ורבו פורצי נדירות ובונדים. ונברו מסיני
 נכולות ופורדים⁽²⁾. ותמוצנה הצאן על ההרים נודדים. עד
 ישקיה ברהמים נוטל חסדים. לחזק טעמדים. לחזק
 בדודים. לבנות שער הקדים.

ומודיעים לכם אנו⁽³⁾ הבתה העלובה. אשר
 כאין חשובה. נוכה סקיש יושבת. וחרופים

- (1) הכונה על ע"א חברי מנהדרין הגדולה שישבו כחצי גרן
 ענולה ולפניהם שלש שורות של תלמידים.
 (2) הכונה על עדת הקראים שישבה אז בירושלים והם עוינו
 ורדפו את הרבנים. עד כי רבים עזבו את ירושלים, כמו שנראה
 מסכתנו של בן סאיר לעיל. א. ס. ל.
 (3) על גליון הסכת נוסף, עדת היבנים⁽⁴⁾.

קושבת. כל היוס כלמתינו נגדינו ובשנת פנינו כסחנו. מקול
 סחרף ומגדף מפני אויב ומתנקם בושנו. כי שמענו
 חרפה כסתה בלמה [פנ]ינ[ו]. כי באו זרים על מקדשי בית
 יי. הנוש[אים] עול רעי נויים. אשר ירשו את בתי מלכי
 בית דויד ודירות חורי יהודה ובנימין. הסובלים נאות גוי לא
 חסיד אשר נחלו בית מקדשינו ותפארתינו. על רוע מעללינו
 הרחקנו ממנו. ובאו בו פריצים וחללוהו. שועריו זרים.
 סביבותיו קברים. שואנים בקרבו צוררים. שמו אותותם
 אותות ועת אשר נשמע קול סרניזים. ידינו תכבד על אנחתינו.
 ונאמר באנחה. כהתה הרוחה. עד מתי אלהים יחרף צר
 וגוי. ואין לנו גיחמה [נחמה] כי אם בסוככנו על השערים
 להשתחות ולבקש רחמים¹) וסליחה לשוב אל ירושלים
 ברחמים. לטחר מקדשו. ולנעריהו מעפרו. להשיב שכינתו
 לתוכו. להחיש משיח צדק עולמים. לקבץ נפוצים מן בין
 [העמי]ם. לקרוא שנת רצון שנת שלומים. [סל]ה.

זה חסיד בקשתינו. כן במקדש מעט כן בהר הויתים.
 בהקב[י]יץ אחינו בית ישראל אל ירושלים בהדש תשרי הוא
 ירח האיתנים. לרצות אבנים לחונן עפרותיה לסוכב על
 השערים להשתמח בתפלה ובתחנונים. ומאת אלהינו
 היתה זאת כי הטח עלינו חסד לפני מלכות ישמעאל.
 בעת אשר פשטה ידם ולכדו את ארץ הצבי מיד אדום
 דכאו [צ"ל ובאו] ירושלים היו עמהם אנשים מבני ישראל
 הראו להם מקום המקדש וישבו עמהם מאז ועד היום.
 והתנו עליהם תנאים. כי הם יכבדו את בית המקדש²) סבל

(1) כונתם על הר הויתים מול שערי רחמים כנזכר במכתב ר"ש
 כן שמשון שאח"ז וגם בספר הקבלה להראב"ד.
 (2) כנראה הכוונה על זמן עבר אל מליך וכגיו אשר בין
 שופרי המקדש היו גם עשר יהודים שהיו מפונים על הנקיון והדלקת
 הנרות [ועין. במסרי הר הכית ב' ירושלים' כרך י"א-י"ב]. ח. פ. מ.

נואל, ויתפללו על שעריו, ולא יהיה סמחה על ידיהם.
 וקנו הר הזיתים אשר עמדה השכינה עליו, ככתוב ויעל כבוד
 יי מעל תוך ונו, שלוש שנים סכרות ואומרת שובו בנים
 ש[ובבים] ויתנו (כתף) [כתף] סוררת ולא שמעו ולא [חטו]:
 את אזנם. אז אמר אלך אשובה אל סקומי ונו. הוא המקום
 אשר נתפלל בו בימות החנים מול היכל יי ביום הושענא.
 ושם יברכו כל בית ישראל מדינה ומדינה קהלותיה זקינה
 נדיכה 1). וכל הזוכר את ירושלים, וכל המעלה אותה על לבו,
 שם יזכרו בתפלות ובברכות, כי כל הזוכר את יושביה כאילו
 (הו) [הוא] זוכר אותה. וכן מצינו נחמיה בן חבליה ז"ל כבוא
 חנני אחיו שאל אותו — ככתוב ויבוא הנני ונו — בתחלה על
 היהודים ואחר כן על ירושלים ויאמרו לו הנשאים ונו.
 ויהי כשמעי את ונו. בן ראוי לכל יראי אלוהים להדמות
 לחסידו בית ישראל בכל דור ודור ולזכור את ירושלים, כי כל
 זוכרה הוא מאותוכיה (הזוכים) לשמחה (בשמחה) [בשמחת]
 ככתוב שמחו את ירושלים ונו. ולשום לו בה הלכו צדקת
 וזכרון טוב לחזק ידי יושביה כי ישיבת כרכים קשה. וכל שכן
 ירושלים. כי הקללה (מצואיה) [מצויה] בה. ומוגותיה רחוקים
 ופרנסותיה מצומצמים. והרבה באו אליה עשירים וגדלדלו
 זישוחו.

ואתם אחינו בית ישראל הנה יבואו אליכם ראויים
 ולא ראויים. הנונים ולא הנונים. ותעשו עמם כפי הסדכם
 כל שכן שאנחנו אחיכם ענייכם המתפללים עליכם בעיר
 קודש אלוהים חיים. ודעו כי רעי ניים הם היושבים בה
 ולולי רחמי אלוהינו אשר המה חסד לראשונים. וערכו על

נפשם לצאת 1) כל צורכי העיר. לחזות אשפתותיה. לנקות ביכותיה. לתקן חומותיה ושומריה. לרצות מושליה ושריה ובהורית. לולי בן לא היתה לנו יכולה לשבת עמם [כמאמר] המשוחר אותה לי כי גרתי משך וגו' אל ה... השוכנים עם בני ק(י)דר בירושלים ובארץ הצבי. כי הם מטריחים הרבה. והם חית קנה מתרפסים ברצי כסף כקבר פתוח גרוגב. ולולי בן לא היינו יכולים לסובב על השערים ולעמוד על חר הזיתים להתפלל בקול רם ואין סמחה. וכל זה לא יעמוד אלא בשוחד הרבה. ולא נעלם מכל מעין כי ב(י)היות ירושלים יושבת (ושוקמת) [ושוקמת] ושלוח בה. ועריה סביבותיה. לא היו יושביה נסמכים כי אם על קדשי בית ישראל. וכן טצינו בכשרי 2) בית דוד כמו אסא וחזקיהו. כי בקדשי בית ישראל. השחידו המלכים העולים עליהם כאומר ויקצ(פ) [ץ] את דלתות וגו'. ובעת הזאת אין לנו קדשים טובנים ואין לנו כמו להשען כי אם על רחמי שמים [ועל אח]ינו בית ישראל לכתוב אליהם ולהודיעם [כי] נשארנו מתי מספר. וכי עבר עלינו רבות בימים האלו טיוקך השער והמלחמות. וליוצא ולבא אין שלום טובני קדם. ויאכלו ארץ ומלואה. עיר ויושבי בה. וגם מן המלחמות אשר לא נוכל לפרסמם. כאשר אתם התבררתם לא נבחדו צרותינו מכל יושבי ארץ. ולא השאירו לנו ט(י)היה רובינו גאספו ביגון והנשארים גדלדלו. והמס והחקים הקבועים אשר עלינו. אם רבים אנחנו אם מעוטים. בכל שנה אנו צריכין ללות ברכית למלאתו. לסען לא יתבעו

(1) אולי צ"ל לשאת.

(2) ר"ל המלכים הכשרים של בית דוד.

הבאים אל עיר הקודש כאשר בכל מקום, ומרוב כיבוד
 החוב והרבות הוצרכנו לכתוב אל הסקוסות הרחוקות לאמור
 חנונו חנונו עזרנו עזרנו. כי אנחנו שומרים לכם
 לכל אשר יבוא. וראוי לכם לעזור לנו בנדבותיכם]
 וצדקותיכם ומתנותיכם. ולא המוש ה[יתד] התקיעה במקום
 נאמן. כי אנהנו אין בנו לעמוד בסיפוקינו. אף כי לשאת
 במשאות פורח העיר. ועתה אחינו אנשי גאולתינו זכרו
 את יושבי ירושלים והעלו אותם על לבבכם. כי כבר
 ביארנו לכם (ע) (צ) רותינו וקוצר ידינו. ועל תעלימו
 עין. ואל תכבידו לב מאחיכם בני ירושלים, ואשר תעשו
 עמנו עם עצמכם תעשו. לשום לכם חלק וזכרון בירושלים.
 ושלוחינו ונאמנינו הוא רב יונה הזקן החרדי. הירא
 בירבי יהודה הספרדי נ"ג ר"ת [1] אשר המריה על
 עצמו. ושם נפשו בכפו. וחמל על השארית הנמצאה בירושלים.
 זהו יגיד לכם מה שאין יכולת לכתבם. וראוי לכם לשום
 (בל) [לב] עליהם בהקבלת בלות (p. 13) [אותו בד] רך
 זמרתו ואל תאחרוהו. [ו] כל אשר תעשו עמו עמנו
 הו[א] עשוי. ואלינו הו[א] מניע. הו[א] מודיע (י) כל אחד
 זאחד ומעל (ו) (ו) נדב (ו) (ו) וכשרותו. ונכתוב שמו ושם
 אבותיו בספר הזכרונות. לזכור אותו על חר הזיתים ננד
 סקדש י"י בברכות ותפלות שתקובל בו וזרעו אחריו עד
 עולם. הרחיבו יד. היטיבו עין. כי אם תיטיבו ייטיב. ואם
 תרחיבו ירהיב. כי פועל אדם ישלם לו וכאורה איש ימציאנו
 וכאשר תעשו בן יברככם י"י אלוהיכם בכל מעשי ידיכם.

[1] ראשי תבות נח נפש רוח ה' תניחנו על ר' יהודה אביו

עשו ועושו. ובמדרש והיה י' מעשה הצדקה שלום ועבודת
 הצדקה ונוי ושלוש שלום תשאו. ובהמשה מיני כבוד תוכלו
 ועל צד תנשאו ואל ברכים תשעשעו. ואתם כתני
 י"י ונוי ותשועת עול[מים] תשועתינו ותשועתכם
 כתבמתח י"י [ישראל] נושע בי"י ונוי היום נכתב ב' מרחשון
 מן שנת אלף תצ"ט לשטרות.....

ה. (ד"א תקק"ע) מכתב מר' שמואל בר שמשון

המכתב הזה שנתכנו היה אחר סהנלוים להרב ר'
 יהונתן הכהן מלונגל בעלותו לבקר את ארה"ק בבדי
 להוכח אם אפשר להרכות בה ישוב מאחינו, נשאר
 כהעק ית"ד, ונתלגל לביה"ס שב"ר ס"א, ואיש
 לא ידע ממנו כשש מאות שנה עד שנתפרסם מינו ע"י
 החכם דירזסי שרשם אותו ברשימת כתבי יד העברית
 והוא קרא אותו בשם *Itinéraires de palestine*.
 אבל לצערנו לא כל המכתב של ר' שמואל בר"ש
 נשאר בידינו, כי הסעתיק הראשון שלא הבין ערך
 זכרונות באלה השנים את ההלק הראשון של המכתב,
 שהכיל את זכרונותיו מסעם בארץ מצרים וצמדבר עד
 בואם לירושלם כסו שמודיע בעצמו כראש המכתב הזה
 ירק מירושלם עד ננוה. נתן לנו העתק מדויק בלשוננו,
 ולמען חת ערך וחשיבות למכתבו זה קים אותו הנוסע
 אצל מלך ירושלם, ובאמת עשה מכתבו את הפעולה
 הרצויה, ובשנה שאחריה עלתה שיירת גדולה של שלש

(1) מעשה הצדקה ונוי אר"א גדול הפעשה יותר מן העושה
 [כ"ב ט']

סאות אנשים מצרפת ואנגליא ורובם ח"ח עשירים
 ואנשי מעשה שהתיישבו בירושלם וביתר ערי ארץ ישראל
 אך עליה זו לא הצליחה במאד ורבים מהם שבו לארצם.
 אמנתב הזה נחפרםם בראשונה כמרגום צרפתי
 עם סבוא וחפרות מאת החכם א. כרסולי בשם שנתן
 לו די—רוסי, במפרו *Ditnérales de la terre sainte*
 עמוד 115—168 וכשנת תרל"ח יצא לאור בעברית
 כ"אוצר טוב" של כריכור את הזמן עמוד 85—88
 ועל פי האחרון אנתנו מפרסמים איתו עם הערות
 אחדות של כרסולי, והערותינו.

באנו אל ירושלים מסערבה של עיר וראינוה וקרענו
 בנדינו כראוי לנו ונתנוללו רחמינו עלינו וכבינו בבית
 גדולה אני והכהן הגדול סלוניא, ונכנסנו בשער י) עד לפני
 סגדל רודי) ונבא להשתטח עד לפני העזרה א) ונפול על
 פנינו לפני שער שבגנרודי) מבחוץ סרוח לעין עימב"ט) הוא.

1) שם השער נשמע ככ"י, אבל א"ס שכיין לשער שנמאת
 סערב שסגדל דוד ססוך לו והוא הנקרא בערבית ככ"א איל חלילי
 (שער חברון ואצל ר' בנימן ספורילא שער אכרהסו וכפי הלועזים:
 שער יפן.

2) הסגדל הזה עומד עד היום באוץ הסבצר, ולפני דעת
 החוקרים חלקו התחמו, הנשאר עד היום, הוא שריר סגדל אי פיי קום
 שנבנת מאת הורדוס ושלא נחרב בעת החורבן במקודת שיסום לפען
 הרמות עצם העיר וחוק סגדלית.

3) סקום המקדש.

4) ר"ל שכנגד השער הגוי שבצד מורה יש שער כבוהל
 אסערב של אומת הר הבית, וחוא מנקרא ביום בשם ככ"א מיל
 שילשלם" (שער השלשלת), ובהעתק של ר"א כרסולי כתוב, שבסו"
 וזעתיק כצופתית Schacambo והערתי: ע"ו אין לה שום יסוד.

5) ר"ל מצד שחולץ לעין עימם וא"ס שבפעזת קרא כן לפי
 השלוח שנקרא עד היום כפי התמון בשם סבילת יספעאל כ"ג והשער

בית הטבילה לכהנים ושמה שער שכנגדו כמותל מערבי
 ומסוד הכותל בעין אולם גדול אחד אשר ביסוד ההיכל
 ושם באים הכהנים פטחילה) לעין עיטם והמקום ההוא
 היה בית הטבילה. והלכנו משם לחד הזיתים מקום שדיפת
 הפרה?) ושם התפללנו פעמים בעשרה. ועלינו על החר ויום
 שבת התפללנו בשעת המנחה שם במקום שהיו הערלים רגילין
 לבנות שם ע"ז ולא נשא אותם המקום כי היה נופל כל מה
 שהיו בונים בכל שעה והוא [ר"ל הר הזיתים] אחד מעשר מסעות
 שנמעה שכונה ממקומה. והישמעלים מכבדו אתו המקום
 [ר"ל הר הבית] ואין בו רק היסוד בלבד. ומקום אשר היה
 שם הארון עדין קיים. והלכנו משם לטי השילוח. ומשם
 הלכנו לחברון וקודם בואנו לחברון הגענו לקבר רחל אמנו
 ומשם הלכנו (ומצאנו קברו) לקבר של נתן הנביא^א ועליו בית
 ספד ומשם הלכנו למקום שמה אברהם עצמו והישמעאלים
 מכבדו אותו המקום מאד והסלע הוא כמין קבר של שלשה
 טפחים. ומשם באנו לבנין נאה שכנה המלך אסא והוא
 נאה מאד⁴). ומשם באנו לאלוני כסרא וראינו שם מעון של

- שכנגדו השתחוה הוא כנראה שער המורה שנקרא כעת בשם שערי רחמים.
 (1) אולי כיון להאולם שמתחת להר הבית הנקרא כעת
 כפי החרים בשם, אורוות שלמה ונס כתוספתא ובבבלי נזכר פחילה
 היתה שמוציאה את המושאה לנהל קדרון ששם מכוא לטי השלוח.
 (2) את המסורה של מקום שריפת הפרה מכיאים גם
 הנוסעים שהיו אחריו ואת"כ נשכתה מסורה זו.
 (3) הוא כנפר חלחול לא רחוק מהדרך ועד היום מראים את
 קברו בסגד אשר שם.
 (4) המסורה תואת לא נזכרה בשום אחד מהנוסעים אשר לפנינו
 ואחריו; הנה ברה"ם ש"ז ו' כתיב ויבן בהם את גבעות המצפה

אברהם אשר היה שם אהלו והעין אשר האכיל תחתיו את
 השלמים והוא בנגדו) וקרוב ששם מעון של שרה אמנוי) והוא
 קרוב לחברון וששם הלכנו לחברון, והביא ראש הגולה חותם בידו
 מאת המלך וטאת מחמדו) הוא (אכליפה) (הכליפה), ונכנס
 האיש לבדו ולא יכלנו לכנס, ובאנו אל הצבעה, אני
 ור' סעדיה ור' טוביה, אמרנו לו אנו מאין מרחקים באנו
 להתפלל אל המקום הזה ולהשתטח אל מקום אשר דרכו בו
 אבותינו, ויאמר לנו האיש התעכבו עד למחר ואז ב"ה תכנסו,
 ונתעכבנו והלך הוא וסיעתו ונכנסנו בחצי הלילה כי בא
 השוער בשבילנו וירדנו [צ"ל ועלינו] כמו ב"ד מעלות במקום צר
 אשר אין הדרך לנסות ימין ושמאל וראינו שם מקום בית
 המקדש) וראינו שם ג' ציונים, והמקום נעשה מיום שש
 מאת שנה והוא אצל המערה) ונשתטחנו שם ובקשנו רחמים

ושהי הערים האלה אינם אצל חברון וקרוב לאמר שהמאמר הזה ייגנו
 במקומו, בהעתק של כרטולי כתוב, והוא המלך יוסא, ואומר שצ"ל יאשית,
 (1) העץ הזה נודע עד היום בשם אלנו סמרא יש שקראים
 לו אשל אברהם.

(2) ארב סודילה ור' נתניה אינם סוכרים את המקום הזה
 והאחרון שביא מעין שנקרא בשם, עין שרה.

(3) הוא כלף בנגד נצר—ארון—אלה אבו-עבס א חמד, והנוסע
 קורא אותו בשם הפשוט מחמד או אחמד כרטולי (ואולי במלת
 המלך כיון על מושל הנוצרים שהיה אז בירושלם (ראח הערה
 אחרונה במאמר זה) ובשם מחמד על הכלוף שבנגד שמשניהם חזק
 לו סכתו סלוצה).

(4) יהודי שקנה את זכות הצביעה מאת מושל העיר (עין
 מסעות ר"ב סודיליא).

(5) ר"ל את חסגד של הישמעאלים שנקרא גם הוא בשם, חרם—
 בשם שקראים למקום המקדש בירושלם.

(6) אצל המערה ר"ל על המערה, ואל המערה לא ירדו, הציונים.

והזרנו לירושלים, ואהר כך הלכנו לרסתיים וראינו קבר של שמואל הנביא, ומשם הלכנו לבארותי) ולנינו שם בלילה, הוא מקום חרב מאד, והשכמנו בבוקר והלכנו לבית אל בין העי וראינו ושם מקום המזכה אשר עשה אברהם. משם הלכנו לשילה וראינו שם את המקום אשר היה שם (את) הסשכן, וראינו קברו של יוסף הצדיק²) ולנינו שם³) ועשינו שם שבת בשמחה, משם הלכנו לכיה שאן, ומשם הלכנו למברייא ולפני בואנו העיר ראינו קברו של ר' מאיר, ולפני העיר קבר שלי"ר⁴) יוחנן בן גוריא⁵) יש עליה בית ותחת הבית הוא המערה, והוא ציוה לבנות הבית בימיו⁶), ולפני המערה קברו של ר' אלעזר ב"ר שמעון⁷) וקברו של ר' בהנא, משם הלכנו לכפר חטיב⁸) ומצאנו שם קבר, וכדרך רחוקה כמו כי

עומדים עד היום והם מכוונים כנגד הקברים שבמערה כסע⁹) (עיין בספרי במורה דרך א"י צד 186), ואצל ברמולי כתוב הנוים.

1) עיר בחלק בנימין (יהושע י"ח ב"ה) וזהותה מתאחדת עם אכפר אי ל ביריא הרחוק כג' שעות לצפון ירושלים.

2) הבונה שאחרי לבתו הלאה על דרך שכס ראה את קברי של יוסף הצדיק.

3) על החצר המקיף את הקבר או ככפר בלאט הסמוך לו.

4) הרב ספודילא וכל רושמי הקברים אחריו מציגים סה קברו של ר' יוחנן בן זכאי.

5) העתק שהיה לפני ברמולי כתוב כ ב ד י ו והוא הגיה שצ"ל כ ד ס י ו ור"ל במעותיו, אך גוסהתנו נכונה יותר.

6) מסורה זו איננה נזכרת במקום אחר ואם יש סמך בה ודאי שמוסכה היא על ר' אלעזר ב"ר שמעון האמורא (ויהסין דף ס"א) ששים שר' אלעזר ברשב"י קבור אצל אביו בפירון.

7) מעות שאין אנו יודעים לתקנו משום שכפר חטיב נזכר בסמוך.

פרסאות קברים של שכטים וקבר דינה אחותי) ביניהם, ועליו אילן של הדם ואין אדם רשאי ליקח היסנו אפילו עלת אהד. ואומרים כי קרוב הציון של שת ודאינוהי. משם באנו לארבאל וראינו קברו של גתאי ועליו ציון גאה מאה ועלינו לארבאל ושם בית הכנסת גדול שעשה גתאי, אבל עתה נחרס בעוונינו והוא בתוך העיר. וחוק לעיר מצאנו קברו של ר' זירא ואין עליו ציון כי נפל. משם הלכתי לכפר היטבני וראיתי בצד החר ב' קברים יש אומרים קבר יהושע [בן פרחיה] ויש אומרים קבר יתרו וקבר צפניה. וחזרנו לטבריא, וכל זה הלכנו ביום אחד. ומשם חזרנו והלכנו לכפר חנניא ושרם בואנו העיר מצאנו קבר חבקוק בכפר חקוק * ומשם באנו לכפר לוד * ומצאנו שם קבר ר' אליעזר בן יעקב ושרם בואנו העיר מצאנו

(1) בירושלמי סוף ס"ק דמוצה איתא כל שכט ושכט לקח את עצמות ראש שכטו וקברו בחלקו, וידינה נקברה בארץ ישראל מפני כב"ר פדק ס', ורבנן אמרין נחלה שמעון וקברה בארץ כנען * ובכפר הישר על התורה בסופו נזכרים קברי השכטים כלם לפקומותיהם, (מלכר יוסף).

(2) צ"ל חסין כמ"ש בכל רשימות הקברים, ונודע עד היום בשם אל חאטין סמוך לטבריא, ושם מראים עד היום שני הקברים של יתרו ושל ר' בן פרחיה, אבל קברו של צפניה רישם אותו ר' כניסין בעיר סובא שבבבל, והשי יחוס הצדיקים נמצא קברו כנבע אשר בלבנון. ובגלילות א"י בכפר ליפתא אשר בלבנון.

(3) ר"ב זר"ש שהיו לפנינו אינם מזכירים את קברו, אבל כל רושפי הקברים שהיו אחריהם מזכירים אותו וקוראים את הכפר בשמו הערבי יקוק ונרשם בסמות, ושמו העברי הוא חקוק נזכר ביהושע (י"ד כ"ד) כנחת גתלי.

(4) המסורות המאותרות מצוינים קבר ר' חלפתא בכפר לוד אך כפר לוד זה איננו לוד הכמוך ליפו כי אם כפר אחר בשם זה בגליל. (אמ"ל)

בשדה קבר ר' הלפתא ובנו ובן בנו ולנינו שם. ומשם הלכנו לצפת ומצאנו שם מערת ר' הנינא בן הרבינס ובה שש עשרה כוכין. וכבדנוה ובנינו עליו שם כותל שלא יפול שם העפר. ומצאנו שם שני ישמעאלים ומבדין אותה ומדליקין שם נר ומביאין שמן להדליק לכבוד הצדיק. והלכתי אני לבדי וראש נולה לכפר ברעם וקרוב לעיר מצאנו קבר חוני המעגל ושל אשתו ובניו קבועים בציונים. ובאנו לעיר ומצאנו שם בית הכנסת מבתי בנסיות שעשה ר' שמעון בן יוחי שהם כ"ד. והוא נאה ונחסד, יש מהם נהרסות ויש מהן קיימות. משם באנו לכפר עמינו [צ"ל עמוקא] ומצאנו שם קבר יונתן בן עוזיאל ועליו אילן גדול והישמעאלים מביאין עליו שמן ומדליקין נר לכבודו גם נודדים שם גדרים לכבודו. משם באנו לכפר נברתא ומצאנו שם קבר של ר' מאירי. וחזרנו לצפת ועשינו שם שבת וככל אילו המקומות יש קהילות שיותר מה' מניניה. משם הלכנו לנוש חלב ומצאנו בדרך עיר ששמה קיסמה ומצאנו שם קברו של ר' יוסי בן (סדת) [קיסמא] ועל שם העיר נקרא בן קיסמא. משם עלינו לכפר טוראן ומצאנו קברו של רבי אלעזר בן (קיסמא) [שמעון]². במוראן מצאנו בית מדרשו של ר' שמעון בן יוחי והוא סרובע ונקבר בתוכו ור' אלעזר בנו עמו ועליו ב' אילנות והוא מקום יפה מאד ולמטה מן ההר מצאנו קברי הלל ושמי ושם ל"ו קברים ועליהם כיפה במין כיסוי שיש בבית, כעין אילנות אשר³) יש

(1) המסורות האחרות מציגות בנברתא קבר ר' יעקב איש ניבוריא ור' אליעזר המודעי.

(2) א"ס שצ"ל כמו שתקננו כי בן כתיב מפורש ככפלי ב"ס מ"ד שקברוהו כמערת אביו במירון, ולי נראה שצ"ל ר' אלעזר בן סדת, כי את ר' אלעזר בר"ש הוא מזכיר הלאה יחד עם אביו רשב"י (ה. מ. ס. 4).

(3) המאמר הזה קשה להבינו.

כו ו' בארים. והתפללנו שם, ומצאנו שם אשר על יד הימין
 הראשון סלא. מים והשני יבש ואין בו מים. והשלישי סלא
 מים ושל שטאל מצד אחד האחד הציו סלא מים והאחד
 כולו. סלא מים. ועל אולם בתוך ד' ומצד אחד ג' ומצד
 אחד ג'. ובכל אולם יש ג' קברים ולמעלה מאד אחד מן
 הארונות הקרובים לבארים האחד סלא מים, והאחד הסר
 סימין, וציוה ראש הגולה והדלוקו נר של שעוה להפש
 ולראות מהיכן מוצא המים לבוא אל הבארים ולא מצאנו,
 ושפכנו מן המים הרבה ארצת, ולא הסרו ולא נגרעו כלל,
 ואותם המים מתוקים מדבש ודבש סופלא הוא מאד, וכחין
 פתח המערה אולם גדול וכו' ג' ארונות זה בצד זה, והאחד
 למעלה גדולה מכולם. ומצאנו בעיר קבר מוכתר למעלה
 ובית הכנסת יפה מאד ושכתוב באסקופה "זה עשה שלום.
 בן לו י"ו".—בצאתינו מן העיר מצאנו קבר ד' שמעון חטופא),
 ולפנים מעט קבר עובדיה, ואבן שיש עליו, ובה חקוק "זה
 קבר עובדיה הנביא הירא את השם
 סנעוריו שנפטר בשנת תק"ע" (ע"ג) ליציאת
 מצרים". משם הלכנו לגוש הלב ועל פני העיר
 מצאנו קברי שמעיה ואכמליון ובצידם קברי הדראצר
 ושראצר ועטרנו שם ועשינו פורים. ושם יש אנשים טובים
 בעלי חסדים, ובכל מקום כואינו שם יוצאים עמנו יותר

(1) אולי צ"ל ר' יוסף חטופא והוא אחד עם יוסף בן החופא.

אפרתי שנזכר בכלאים ט"ג ס"ו.

(2) ברמולי מעיר שלמי התאריך הזה תהיה שנת סותו יוד

בחיי הסלך עמרי, ועובריה זה המתואר בשם "ירא ד" סנעוריו הוא

שהחביא וכלכל את הנביאים בימי אחאב.

מבי בניינים לכבוד הראשגולה, ומשם הלכנו לעלמהי) ומרם
 בואינו מצאנו קברו של ר' אלעזר ועליו ב' אילנות, ואין
 שום אדם רשאי ליטול מהם אפילו עלה, והוא קבור במערה
 בתוך הקרקע, ועליו בנוי כמין אולם, ונפל ממנו אבן אחת,
 ועלה משורש המקום, ומלא את המקום, ויצא ממקום אחר
 ענף אחר וסיבב כל הקבר שלא תוכל ליפול עוז ממנו
 שום אבן בעולם, ומביאין הישמעאלים שם שמן להדליק,
 ודבר גדול ומופלא הוא; ולפנים מעט קברו של ר' אלעזר בן
 ערך, ולפנים למול האילן קבר של ר' אלעזר בן עזריה ועליו
 עוד אילן ומבכו כמין רחים, משם עלינו לסילתא²) ומצאנו
 קבר ר' יהודא בן תימא, ומשם עלינו ומצאנו קבר של ר'
 יוסי הגלילי, ומשם הלכנו לבפר ברעם ומצאנו בכניסת
 העיר קבר ר' פינחס בן יאיר ובנוי בציון גדול כמו רחים
 ובתוכו עומד מלמעלה בית הכנסת יפה מאד וכותלים
 קיימין ושם מצאנו אסקופת שבה היה בית המדרש, ולמטה
 מן קבר עובדיה הנביא הנזכר למעלה מצאתי קבר של
 ברק בן אבינועם, משם הלכנו לדן וראינו מערת פטייס
 שיוצא ממנה הירדן ומחויץ לעיר קבר עידו הנביא³). משם
 הלכנו לדמעק והתפללנו שם בבית הכנסת שעשו אליהו⁴)

- (1) מקומו סמוך לצפת, נודע בשמו זה עד היום, וכימי הר"ב
 סטודילא היחה כה קהילה של כהמשים יהודים.
- (2) כפר בשם זה לא נמצא אצל שום אחד מרושמי הקברים,
 ואין ספק שהוא מ"ס וצ"ל דלתא שגם בסוף ימי הגאונים הראו
 בסביבו את קברו של ר' הגלילי (עיון לעיל עמוד 16)
- (3) הנביא הזה נקרא בדה"ב (י"ב מ"ו) בשם עדו החוזה,
 אבל בתלמוד סנהדרין (כ"א, ק"ד) נקרא בשם עדו הנביא.
- (4) ביהכ"ס הזה איננו נזכר אצל ר"ב ור"ס ובנראה שכיון
 שזכרנו נזכר מחויץ לעיר ששם יש ביהכ"ס המיוחד לאליהו.

וסקום נאה הוא מאד והוא חוץ לעיר ומשם הלכנו לננות (1)
 ושם קבר שם בן נח והוא בנאה ויש שם בית הכנסת יפת מאד
 ושם כתוב באבן שיש שישאוחו(2) ר' יודן ור' לוי בר אשר....

שמואל בר שמשון

הבא מירושלים זמן הגליל בשנת תתק"ע
 ויש לו חותם מלך ירושלים (3) בידו עדות סכתה ות.

ז. (ד"א התקע"ב) שריד מקונטרס ר' הלל מא"י.

הקונטרס שכתב ר' הלל, שאילוי היה אחד מהעולים
 עם שיירת רבנו צדקת ואנגליה, נאבד מאתנו, ורק
 שריד בן ירבע שורות נשאר בידנו וסוכא בפירוש
 בעלי התוספות על התורה, הנקרא בשם דעת וקנים,
 בפרשת כהעלותך על פסוק אלדד וסידר מתנבאים במהות,
 יסמנו או אפשר לשפט אם הקונטרס הכול גם
 פרטים מסמכותיו בזמן ההוא, נזכר בצונץ גומר 48
 והרמב"ש במאמרו האשכנזי בה"י ירושלים" כרך ג'
 עד 15 מעיר שר' הלל זה אילוי הוא אחד עם הלל
 בן אליקים שחי בארץ יין או באטליה התחתונה
 והבר פירוש על ספרא וספרי וסוכא בתוס' סוזה דף ל"ה
 במ"ש בשם הגדולים.

- (1) לדעת ברסולי כיון על מוסד זל שהיהנורים קראו אותה
 בשם ננות התדשה.
- (2) אילוי צ"ל שוסדוהו וכן סתרגם ברסולי, ושמות שני
 האנשים האלה לא ידועים.
- (3) היא הגמך ויהן סברונא אשר שולח בשנה התיא במלאכות
 פילים אנגוסט מלך צרפת לא"י ונתן לו התואר מלך ירושלים.

וזה לשון בעל דעת זקנים : מצאתי קדרים מר' עמרם (I)
מר' הלל שהיה מארץ ישראל.

אני הלל ראיתי קבר² אלדד ומרדד
והיה כתוב עליהם
אלדד ומרדד אחי אהרון
מן האב ולא מן האם.

ז. (ד"א תתקע"ה) מכתב מר' מנחם ב"ר פריץ החברוני

נמצא בב"י בכת"ס באוקספורד והפרקס"א מאת דה. גייבויז
בהלבנון שנת ה' ג'לטון מ' ע' 626 עם הערות אחרות ומבוא קטן וז"ל :

אציג פה לעין הקורא ספור אשר מלא נחמדות ולשון
הבאי ומצאתי אותו בסוף הכ"י Bodl. 185 קלף יאן טיצן
ואולי ימצא איזה תועלת בזה הספור, סתמיל בזה הלשון :
ספר' מנחם החברוני בשם מירוצ'לים.

תושבחות והודאות לאל וברוך שמו הגדול והקדוש
שזיכני להיות שליח צבור שמנה שנים בהברון מקום קברי
האבות. ולראות מערותם מערת המכפלה וקברי אלו הצדיקים
הקבורים בא"י הקדושה. ועתה אשר שמותם.

בהברון ראיתי מערת המכפלה אשר שם אדם וחתו,
אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה. ושם הלכתי

- (1) מוכאנס בתוספת הראש עה"ת ושם מצאתי שהובאו בקדרים
אל רב עמרם גאון הגולה מר' הלל שהיה בארץ ישראל, אני הלל
ראיתי קברי אלדד ומרדד אחי אהרון וכו'. אבל אין ספק שאין זה רב
עמרם גאון כי אם רב עמרם אחר יהוה שהיה בזמן בעל התוספות.
(2) צ"ל קברו כמו שכתוב אחריו זה עליהם כלשון רבים וגם
בתוספת הראש כתוב קברי.

וראיתי מערת יונה בן אמיתי, ומשם הלכתי וראיתי קבורת
 רחל בדרך אפרת היא בית להם קרוב לירושלים ב' פרסאות
 למזרחו שלגו. והלכתי משם לירושלים עה"ק ושם ישבתי
 זההפללתי בתוך קהל גדול וקדוש. [ר"ל : בתור ש"ן] ומהם
 בעלי משנה ובעלי תלמוד ובעלי סקרא אנשי שם והעמדתי
 ספר תורה על עמוד שיש במזבחו, והייתי על הר ציון וראיתי
 מקום בהמ"ק והר הבית וכותל מערכי עדין קיים² ועל הר
 ציון קברי מלכי בית דוד. ויצאתי מירושלים וירדתי מהר
 ועליתי על הר הזיתים ושם ראיתי מזבח שעשה עזרא?
 ושמתי ידי עליו. ומשם ירדתי ונכנסתי בעמק יהושפט מהלך
 די ימים³ ותוך העמק קבור זכריה שהיה כהן ונביא, ויד
 אבשלום בתוך העמק שהיון לשערי ירושלים לצפוני הקברים
 הללו. ומשם הלכתי לשם וראיתי קברו של יוסף הצדיק
 בן יעקב אבינו בין שני עמודים של שיש אחד לראשו
 ואחד לרגליו וסמוך לו ב' פרסאות קברי השבעים זקנים
 שהיו בימי משה רבינו. והייתי ברמ"ה⁴ ולשם קבר שמואל
 הרסתי הנביא ומעיין אצל קברו קרוב לירושלים ב' פרסאות.
 זהלכתי משם בג' ל. ושם ראיתי קברי שמעיה ואבטליון

-
- (1) מולי הכונה שנתכבד להוליך ספר תורה מארון הקדש
 ולהעמידה על הבימה לקרות בו כשהוא עומד כמנהג הספרדים.
- (2) גראה שבין לקצה הדרומי של חומת המקדש של הר הבית
 שהוא היה נודע בזמנו. ראה מאמרנו "כותל המערבי" בהירושלים כרך י'.
- (3) הגם שכוח המכתב היה בעל הכאי בכל זאת אי
 אפשר ליחס לו גומא נפרזה כזו ואולי צ"ל ד' שעות שזה אפשר
 למי שעובר אותו כולו ומתכוון לכל דבר.
- (4) ר"ל לפני לבתי בשכם היה ברסה.

סזוכים זה לזה ואצל[ם] קבר אביהם אדרמלך ושראסר בניו של סנחרב מלך אשור. ומשם הלכתי ל מ י ד ו ר ג) עיר אחת בגליל, ושם ראיתי מערה אחת, מערה נאה ויפה מאד, ונכנסתי בתוך המערה וראיתי קברי ב"ש וב"ה ותלמידיהם, אותם אשר היו תלמידיהם בחייהם, והתפללתי לשם. ויצאתי משם וחלכתי אל קדש נפתלי אשר בגליל ולשם ראיתי קבר דבורה הנביאה והיא בגליל. ומשם הלכתי ל ת י מ נ ת ה"י) וראיתי קבר ברק בן אבינועם והוא בגליל העליון. ומשם הלכתי ל ש י ס מ"ה) והיא בגליל העליון ושם מערה נאה ויפה, ובתוך המערה נכנסתי ושם קבר ר' דוסא בן הרכינס ור' חנינא בן הכינאי ור' אליעזר בן הורקנס, ולשם ישנתי חרבה עד שנתקרר כל גופי כאבן שייש, ובעת תקופת תמוז שהיה חסימות גדול בתתקע"ה לפדמ, ומשם הלכתי אל הירדן ואצל הירדן קבר יהונתן בן עוזיאל ועליו אילן גדול מאד מאד. ומשם הלכתי וראיתי קברו של ר' יוסי (דמוקידת) [דסן יוקרת] וקבר של ר' נחמן הטופא"ה) ומשם הלכתי וראיתי קברו של ר' אלעזר בן עזריה ואילן גדול עליו ומעין יוצא מתחת שרשי האילן, ואכיו (של) ר' עזריה קבור אצלו. והלכתי משם בארץ הערב (5) בשיזור וראיתי קברו של ר' שמעון השיזורי. ומשם הלכתי לכפר

(1) צ"ל למירון

(2) נייבוער משער שוהו חעיר סימן הנז' במסעות ר"ב ששם

מצא קבר שמואל הצדיק.

(3) הוא צפת, וכן שמה בערבית עד היום.

(4) לא נמצא אמורא בשם זה ובנראה כיון לר' נחמן קמוסא

שעליו חובר ספר נבואת חילד.

(5) ר"ל סביבה שאין בה קהלה של יהודים ותושביה ערביים.

חנניה (1) ולשם מערה אחת ולתוך המערה נכנסתי ולשם
קברו של ר' חלפתא ואשתו ובניו ויצאתי משם ונכנסתי
במערה אחרת ושם מצאתי קבר ר' אליעזר בן יעקב ובית
דינו. וקרוב לכפר חנניא מהלך מיל קבר נחום איש גס זו ובית
נאה עליו והוא בתוך הבית ואין כבית לא פתח ולא חלון. וגם
ככפר חנניה ראיתי מערה אחת ובה קבר ר' שמעון
בן יוחי ואשתו ובניו. ובתוך העיר בהכ"נ שלו אשר בנה לו
בהיו ושם מתפללין בני העיר עדיין. וקרוב לשם ראיתי
קברו של אבא חזקיה ואשתו ובניו. ומשם הלכתי לטבריא
וראיתי המי טבריא ולפני חמי טבריא היום ימה של טבריא,
והדרך כנושה בין הים ובין חמי טבריא. כאשר רוצים
עמי הארץ והעולם ללכת מטבריא לבית שאן ומשם לדמשק,
ונכנסתי בטבריא וראיתי מערה אחת ונכנסתי שם במערה
וראיתי קברו של ר' הייא ובניו. משם הלכתי ובאתי למקום
שר' מאיר קבור שם אצל בהכ"נ שלו והוא הרב ב"ע והלכתי
משם וראיתי קברו של ר' יהודה בר אילעאי אצל הכרמים.
משם הלכתי וראיתי מערה אחת ובתוך המערה קברו של
ר' כהנא. משם יצאתי ומצאתי מערה אחרת מיד ונכנסתי
בתוכה. מערה נאה ויפה שאין כמותה. ולשם קברו של ר'
יוחנן. ובה"כ שלו בתוך העיר של טבריא ולשם מתפללין
כל בני העיר, ושם התפללתי בתוך כל הקהל כי כך בקשו

(1) כפר חנניא נקרא בערבית, ואצל רוסמי הקברים המאוחרים
כפר ענן. ור' חלפתא הוא איש כפר חנניא וראב"י הוא שמשנתו קב
זקני, אבל קברו של רשב"י הוא במירון ולכן צ"ל במקום רשב"י ר"ש
סחם וכן הוא ביחוס הצדיקים.

ממני 1). בתוך חמי טבריא (כש) רחצתי את עצמי. היא טבריא היא רקת, היא חומת העיר מצד אחד ומצד אחר הר הכרמל²). והלכתי משם לצד ימה של טבריא רחוק מטבריא די פרסה. לשם קבר ר' תנחומא בתוך העיר, ושם העיר תגתגום. ובית הקברות גדול אצל העיר, ולשם קברים גדולים ורבים, אבנים גדולות והלולות כמו המש מאות, ובתוך כל אבן ואבן היו קבורים הצדיקים התלמידים ולא נקבו לי בשמות. והלכתי משם בארבע אל וראיתי שני אבנים הלולות וגולל על כל אחת ואחת, באחת מהן ר' זירא ובאחרת ניתאי הארבאלי, והלכתי משם לחר געש, תחת החר קבר יהושע בן נון וקבר בלב בן יפונה וסדליקים הישמעלים גרות יומם ולילה עליהם. והלכתי משם פרסה אחת וראיתי קבר אחד מן השבטים ודינה אחותם, והדרסים עליהם עמודים נמועים מעצמם בלא נגיעת אדם, וחלוקה מהם ואובל עלה אחד מהם מיד נופל מת, זה הרבה בחון להם לבני מערבא. ומשם הלכתי ונכנסתי במערה אחרת ושם קבר שת בן (אנוש) [אדם] אורכו מחזיק חצי פרסה. ומשם הלכתי לחר הכרמל ועליתי על החר ונכנסתי בתוך מערה אחת ולשם קבורת יוכבר אם משה רבינו וצפורה אשת משה ואליעזר ונרשם בניו, ויצאתי מן המערה וארד מן החר והלכתי בדרך, ולשם קהל גדול ואנשים חשובים מאד ועמדתי בתוך העיר ארבעה ימים, והלכתי מזרח העיר לטייל עם בני העיר והראוני מערת אספטיא [צ"ל פטייס] ומעין הירדן היוצא ויורד

(1) בתור ש"ץ.

(2) כזה שנה כי החר שפול מכריה אין לו שם מיוחד והר

הכרמל היא בחיפה סמוך לים.

מתחת המערת, ולפני המערה הראו לי מקום בית העיר מקום אשר העמיד ירבעם בן נבט את העגל. ומחזין לעיר ראיתי קברו של [שבואל] בן גרשם ואילן גדול בראשו ואילן גדול להגליו, משם הלכתי למקום אחד קרוב לגליל במערה אחת וראיתי קבר של ר' המננא שהביאו אותו מבבל וקברוהו שם כי בן צוה בחייו. ומשם הלכתי אצל ארין הערב וראיתי סלע אחד, ובתוך הסלע קבר אסתר המלכה אשר ציותה בחייה לכורש בנה להעלותה שמה. וקרוב משם בעוד בגרת ארין קבר ר' פנהם בן יאיר ועובדיה הנביא אצל מדרשו שעדיין קיים ונאה מאד, והלכתי משם, וראיתי קבר הבקוק הנביא אצל מעיין אחת, והלכתי בגליל התחתון וראיתי קברו של ר' יהודא בר אילעאינו, כשהלכתי לשכם וחזמותיה שני חרים הר גרזים והר עיבל. ומשם הלכתי לים יסון ובתוך העיר הייתי ב' ימים וב' לילות, והייתי בנוב עיר הכהנים. וזיפו הלכתי לקיסרי ומקיסרי להיפה, ולשם הים הגדול ולפני הים הר הכרמל. ועליתי הר הכרמל וראיתי (תעלה) (הברכה²) ושתיתי מן המים, ונכנסתי במערת אליהו וראיתי המזבח שעשה אליהו הנביא, ויצאתי משם ועליתי ראש ההר, וכל אותם הדרכים כאשר הולכים בני אדם יש בריכות הרבה ושותין שם. ועליהם על ראש ההר לשם ראיתי מערת אלישע הנביא ובתוך המערה שני עמודים של שיש כנגד ירושלים שהיה רגיל להתפלל שם וחיה נולד סוף שלו על העמודים ומתפלל שם במניין והנרות דולקות שם יומם ולילה, וארז

(1) כבר הזכיר קברו לתעלה צד 39 (ת. ב. ט).

(2) בנראה כיוון המזבח לה' תעלה" שעשה אליהו שכיב להמזבח

(מלכים א. י"ח. 32) בהר הכרמל. אך אף אחד מהנוסעים לפנינו ואחריו אינם מזכירים מסורה זו, גם במלכים שם מזכרת רק תעלה ולא ברכה.

מן ההר והלכתי לעכו גבול נחלת אשר, ומשם הלכתי
 וראיתי מערה אחת ובתוכה קבר ר' שמעון בן לקיש ומעיין
 יוצא מן המערה. ומשם הלכתי לבית שאן ולצור
 ולצידון ולבארות ומשם הלכתי אל קפרוס
 איי הים. לשם יין קפריסין, ישבתי ימים רבים בתוך אותו
 האי איי קפרוס. לשם עיר גדולה ושמה ניקושיא
 שמשם [היו] מביאין יין קפריסין למקדש. וכן קבלתי אני מבני
 א"י כאשר כתבתי אני מנחם החברוני הנה מראש ועד
 סוף, והרואה זה הכתב מאילו הצדיקים הנקובים למעלה
 אשר נקבו בשמות אל יהשדוני ואל יאמרו בלבם כי למצוא
 חן בעיניהם כתבתי וכדי להוציא ממון מהם כתבתי, כי
 גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם כי בן קבלתי מבני
 מערבא ואם יקשה הרואה ויאמר איבכה בני מערבא
 יודעים כי בני הצדיקים אשר נקברו שם כבר ג' אלפים
 שנה, גם אני הכותב אשיב להם מפי בני מערבא ולא מפי
 כתבם, כי אותם הדרים היום בא"י לא גלו מעולם משם
 עד היום, כי כאשר חרב טיטוס הרשע בן אספסינוס קיסר
 בית שני הגלה קצת מהם וקצת מהם הניח, והן הם אותם
 מבני בניהם עדיין היום הדרים בא"י, וקבלו איש איש
 מאביו מחורבן הבית ויודעין כל הענין, והנם תחת מלכות
 ישמעאל כמו מלך בבל מלך מצרים מלך אשור מלך ארם
 מלך ירושלם. וכה קבלתי אני מנחם החברוני.

ועוד הגדתי ואמר כברור כי הייתי באילוני ממרא
 חבית של אברהם אבינו שהיה דר בתוכו עדיין הוא קיים,
 והוא מכוסה בכיפה על פני כולה, ושם באמת נכנסתי, והוא

על הדרך בין אילוני סמרא ובין ירושלים, ולפני פתח הבית
 עדיין העץ שהמלאכים אכלו תחתיו שבו נאמר תחת העץ
 ויאכלו. וראיתי קרוב לשם מעין הגר המצרית שפחת שרת.
 וראיתי אוהל שרה אמנו קרוב לביתו של אברהם אבינו.
 (עוד) הגיד לנו ר' מנחם בן פרץ החברוני אשד ראה
 חיה גדולה בא"י אשר דורסת וטורפת ואוכלת שאר חיות,
 ואוכלם אבר אבר כשהיא רעיבה, ואין לה נקב להוציא
 שום דבר מנופה, אך כשתמלא נופה ממאכלה ורוצה להריקו
 ולהקל ולהוציא מנופה, אז תלך על שפת הים או על שפת
 הנהר, ויושבת ופותחת פיה כפתחון גדול מאד מאד בכל
 כחה כאשר תוכל, וירדו העופות אל תוך פיה ויאכלו כל
 מה שימצאו בתוך טעיה ויוציאו מנופה כל מאכל ורעי
 שימצאו שמה וילכו משם ויעמוד ויצום שבוע אחד או שני
 ימים בלא מאכל, וכשירעב יטרוף ויאכל בהמות אחרות או
 חיות לשובע, יעכבנו שבוע או שבועיים וכשירצה להוציא
 ולהקל מעליה יעשה כמנהגה. ור' מנחם החברוני ראה אותה
 חיה והנה הוא גדול בשור, רגלי סדוקות לשלשה הלקים
 וציפורניו חודרות וארוכות ויש על ראשו חרוד בקרן ותחת
 סנטרו כמו כן חרוד בקרן, ואותם העופות קטנים שנבראו
 לשם כך מוזמנים לכך, וכשירצה שותה ממי הנהר שובעו.
 ועוד הגיד לנו על אילן של סתבת ונהושת והוא שם
 מיצירת בראשית, והוא הלול על פני כולה וכל ענפיו
 הלולים, ומתחת האילן הארץ חלולה, ויש שעה ביום שיוצא
 רוח סתבת שורשי האילן ונכנס בתוך האילן ומתמלא בתוכו

(1) מכאן ואילן הם דברים שספר מנחם להשואלים אותו
 חדשות מא"י ומארץ הקדם ולמען מלאות רצון צמאים החדשות
 וצמאינים לבד דבר ספר להם מה שמע או שכדא מלבו.

הרוח ונכנס הרוח בתוך הענפים, ובכל ראשי הענפים יש ענף אחד משונה זה מזה, ותמצא בו מכל מיני עופות שבעולם, ותמצא שעה אחת ביום שכולם מזמרים ומננים, כל עוף ועוף למינהו לפי צפצופו ובני האדם העוברים דרכם שם יושבים תחת האילן כדי לשמוע הזמרים והניגונים מה שהם עושים ומזמרים, והנאה גדולה להם לשמוע הזמרים כשהם עיפים. —

ועוד הגיד לנו, כי כאשר עתה שב ובא לו אל ארץ מולדתו, אשר סיפר לו רב החובל על ספינתו שהיו רגילים כל ימיהם ללכת בים, פעם אחת הלך לו בים ונתרחק בים מן מלכותו ולא נודע להם אנה הלכו, והלכו להם רחוק מאד מאד מן הארץ מהלך ששה חדשים, עד כי נהסד להם מאכלם ומתו מקצתם ברעב, ולא נודע להם כדת מה לעשות, צעקו זה לזה מה גובל לעשות כמעט שאנו כולנו בתים ברעב, עלו למעלה מן התורן לראות אם יוכלו למצוא ארץ לאיזה צד שבעולם, הלכו למערבית צפונית מארצם עד כי גדמה בעיניהם שראו ארץ רחוק מאד מאד, הגידו לחבריו ארץ אנו רואים אבל רחוקה היא לנו, אמרו פנו וסעו לשם ונבאה ונדעה מה אומה יש שם, נסעו והלכו עד לשם וראו לשם בני אדם קטנים קטנים מאד מאד שנקראו בלע"ז מרמוזישי' קטנים כמו נערים קטנים מד' שנים, ולא הכינו את לשונם, יצאו מהם עשרים אנשים מן הספינה גדולה ונכנסו לעיר חלוצים שריונים ובכל כלי זיין מוויינים ויצאו הוצה לעיר אחת ומצאו ושללו משם בשר, חטים ושעורים וכל בהמתם כל אשר להם צאן ובקר לרוב, וישבו זיוליכום אל ספינתם, ויאספו כל בני העיר וילחמו עמם

מקטן ועד גדול וירבו עליהם למאות לאלפים ולרכבות
 יתחילו להרוג כל הבאים לנגדם עליהם וינוסו האנשים
 ויברחו אל הספינה קטנה ומשם לספינה גדולה ויקחו כל
 אחד מהם תחת זרועותיהם עשרה או שמונה או ששה
 מהם על רגליהם היו ומהם על סוסים קטנים כמו כבשים או
 רהלים ויסעו משם עם כל שללם באשר יוכלו ויעתיקו משם
 וישובו לדרך עם כל שללם ויראום לעולם להידוש וימכרום
 ברצונם להראות לבני האדם וכך הגיד לנו ר' מנחם בן
 פריץ ההברוני.

עוד הגיד לנו על הלום שחלמה אלמנה שהרה כהכרון
 ימים רבים, והיתה רגילה במה שנים להתפלל לפני הסערה
 יומם ולילה לפני המקום ולסלק כל התחמות שעולין שם
 לבלתי לכת עוד לשם. נפלה בעוני ולא יכלה עוד לדור
 שם מפני רעב ועוני, אמרה בתפילתה, רבונו של עולם, גלוי
 וידוע לפניך שמחמת עוני אסיע מכאן ואין לי יכולת לדור
 עוד כאן מפני הרעב. בלילה ההוא ראה בחזיון את אברהם
 אבינו, ואמר לה מה תעשי, ענתה לו אדוני מה אוכל לעשות
 אין לי במה להתפרנס עוד אלכה נא אל מקום אחר להחיות את
 נפשי, אמר לה אברהם אל תיזי מכאן ואל תניחי את מקומך
 ועשי את אשר אומר אליך, לבי נא אל הפקיד ישמעאל
 אשר בעיר מאיתי (1) ואמרי לו (שתפרנס) [שיפרנס] (2) אותך
 כי אני מצוה אותו לעשות זאת, אמרה אדוני הוא לא יאמין
 אותי, אמר לה בוודאי ובכבוד הוא יאמין אותך, ואלך אני
 בעצמי אליו ואצוונו עליך וכן עשה, ויהי בבקר בהשכמה

[1] ר"ל בשמי.

[2] ז"ל שיפרנס.

ותקם האלמנה ותלך אל הפקיד ואמרה לו, אדוני פרנסני כי
 בך צוה לך אברהם אבינו לרחם עלי ולפרנסני וגם הוא
 אמר לי שהוא בעצמו ילך י' לך לומר לך ולצוות עליך
 לפרנסני כל ימי חיי. אמר לה, אמת הדבר כי כן צוני ובא
 חנה אלי ואפרנס אותך כל ימי חיך, ואשרי אנוש שיוכל
 לקיים מצוות אברהם אבינו, ודעו כי גרות משמן זית
 דולקות לפני בכל לילה ויום.—

[סליק כל הנמצא]

ה. (ר"א תתקצ"ו) משירי ר' יהודה אלהריזי.

(סתחכמוני שער ב"ח).

נאם הימן האזרחי נסעתי מארץ נוף, אל יפה נוף.
 והזמן יגדוני כדור ויצנוף, ואמרתי לרעיוני, רב לכם
 לשכב בין שפתים, ולשבת בין תנור וכירים; אעלה אתכם
 מעני מצרים, לראות בטוב ירושלים, ושמתי סנסתי אל הר
 ה', והעיר אשר בחר ה', אשר מקדם שכנו בה סתי יושר
 זכות, רואי פני המלך היושבים ראשונה במלכות, וכאשר
 באתי גבולותיה, ופסנתי ארמונותיה, ונשקתי חרבותיה
 וחוננתי עפרותיה, אמרתי מה טובו אהליך, הר ציון
 ומשבניך, ומה נעמו ארצותיך ומעוניך, אמרתה הפעם
 אחרי ראותי את סניך;

ואשא משלי ואומר:

נִפְשֵׁי לְצִיּוֹן מִסְסָרְד זָלְתָה,

מִפְעֻמְקִים עַד שְׁחָקִים עָלְתָה.

גִּיל הַרְבֵּתָה יוֹם רָאִתָה הָרַי אֶל וְהוּא,

הַיּוֹם אֲשֶׁר מִיּוֹם הָיִיתָה אֹתָהּ.
 כַּמָּה חֲסִידִים נִכְסְפוּ לְרֹאוֹת וְלֹא
 זָכוּ וְהִיא חוֹמָאָה וּבַמָּה זָכָתָה.
 צוּר הַחֲלִיץ נוֹפֵא בְּצִיּוֹן אַחֲרַי
 אֲכַבֶּדָה וְגַם לֵחָה וְעֵינָה כָּתְתָה.
 וּבְיִרְפָּתִי מְעַרְב כְּמַתָּה גַחְשָׁבָה
 עַד כִּי בְּצִיּוֹן עִיר יְיָ הָיִתָה.
 צִיּוֹן אֲשֶׁר כַּמָּה מְדִינוֹת נִהְדְּרוּ
 אִךְ כִּפְהֻדְרָה עֵין אָנוּשׁ לֹא רָאִתָה.
 לֹא אֲדַעָה אִם הַמְרוּמִים שִׁחְחוּ
 נִגְדָה וְאִם הִיא עַל מְרוּמִים עָלִיתָה.
 הָעִיר אֲשֶׁר בָּהּ הַיִּשְׁכִּינָה שְׁכָנָה
 וְלֵעֵין בְּנֵי אִישִׁים יִקְרָה גִגְתָּה.
 עַל הַיְלָדִים צָלְתָה רוּחָהּ
 וְסָרָם יִקְרָאוּ אֵל הַנְּבוּאָה עֲנִיתָה.
 עֵין אֲשֶׁר לֹא רָאִתָה זֵו כְּאֲבָהּ
 לֹא חֲסָרָה חֲשֵׁךְ וְאוֹר לֹא רָאִתָה.
 עֵינֵי בְּחֹם לְבִי לֹא נִחְתָּה הִלֵּא
 מִהַצְלָעוֹת מִי דְמָעוֹת דָּגְלָתָה.
 אֵיךְ שְׁכִינָת אֵל וְאֵיךְ זִהְרָהּ
 שְׁמֵשׁ יִקָּר אִיךְ בְּחֻצוֹת יוֹם פְּנִיתָה.
 גְּבַעַת לְבוּנָה אִיךְ בְּתַחְתִּיֹת שְׁמָלָה

אחר אשר על בִּמְתֵי רוּם נִאֲתָה.
נִלְתָה עֲדָתָה בְּמַעֲוֹנוֹת הַיָּקָר.
כִּי מֵאָמַר צוּר יוֹצֵרָה לֹא עָשִׂיתָ.
הָעוֹזֵבָה אֵלֶיךָ נְעוּרֶיהָ אָבִי.
חִשְׁקָה בְּזוּלָתוֹ וַתַּחֲתִיּוּ שְׂמִתָּהוּ.
רוּחַ קִנְאוֹת עָבְרָה עָלָיו וּמִי
מָרִים מְאֹדִים כְּשׁוֹמֵה הַשִּׁקָּת.
וַתִּהְיֶה אֵלֶּה כְּתוּךְ עֲמָה עֲדִי.
נִפְלְאָה יִרְכָּה חֵישׁ וּבְמִנָּה צִבְתָּה.
תּוֹחִיל לְהִיטֵהוּ בְּמִי נִלְוֹת וְעוֹד.
לֹא טָהַרְהָ עַד בַּהּ וְעוֹד לֹא נִקְתָּה.
זַח קָה שְׁנוֹת אֶלֶף וְעַל מֵאָה וְאַרְבֵּי
בָּעִים שְׂמוּנָה מִנּוֹתָה נִלְתָּה.
הִיא גּוֹרֶשֶׁת מִתּוֹךְ גְּוָה צִיּוֹן.
וְצִיּוֹן שִׁבְתוּתֶיהָ עֲדִי כֹה רָצָתָה.
תּוֹחִיל לָעֵת רָצוֹן וְעֵינָה חִבְתָּה.
כִּי הָיָה וּנְפִשָׁה כְּלָתָה עַד כְּלָתָה.
תִּבְכֶּה בְּעֵת תִּרְאָה עֲדַת זָרִים אֲשֶׁר
יַעֲלוּ לְבֵית הָאֵל וְהִיא לֹא עָלְתָה.
לֹא קִצְרָה יָד אֵל קְהוֹשִׁיעָה.
וְעַסּוּ לְאַסּוֹף מוֹשִׁיב יְחִידִים בֵּיתָה.
עוֹד צוּר יִשְׁכְּנָה לְאַפְרִיזוֹן וְעוֹד.

תשוב לַעֲדֹנָה אֲתָרִי כִּי בִלְתָּהּ:

וככלותי לערוך גיב חבני וחין ערכי לפני סלכי.
 קסתי סברוע על ברבי לשוטט בעיר, ואש האנהות צלעי
 תבעיר, ויקור הינונות מלהט הצלעות, ועיני נוללות.
 בדמעות, ואשא עיני וארא מקום המקדש והעזרה אשר
 הסירו עונינו בשם הסנורה השחורה, והבעירו תחתיה אש
 זרה, ובעודי מתהלך בגמש שואפת, ודמעה נוטפת, כנחל
 שוטפת, ראיתי לעומתי איש סבני העיר, ויאמר לי אהשוב כי
 אתה סקצה גליות, ופארצות נבריות, אמרתי כן הדבר ועתה
 רצוני לשאול דבר מסך אמר לי הנני עסק, שאל ואגידה
 לך, אמרתי לו מתי באו היהודים לעיר הזאת? אמר לי טום
 לכזה ישמעאלים שכנתו ישראלים, אמרתי ומהו לא
 שכנתו בהיותה ביד הערבים, אמר ^{מנצרות התורה} ספני שאמרו כי הרגנו
 אלהים, ועשינו הרעה להם, ואלו בתוכה מצאנו, או חיים
 בלעוננו הן נזכח את תועבותיהם לעיניהם ולא יסקלוננו.
 אמרתי ואיך היתה סיבת בואכם אל המקום הזה, אמר
 כי האל קנא לשמו, ויחמול על עטו, ויאמר לא טוב היות
 בני עשו היכל קדשי קדשים, ובני יעקב משם גרושים, מן
 יאמרו הננים בקנאתו, ונח האל בנו כבודו בשנאתו, והרים
 בן הנרושה למעלת הנשואה, ולא יוכל לבכר את בן
 האהובה על מני בן השנואה, ויעד אלהים את דוד סלך
 ישמעאלים, בשנת ארבעת אלפים ותשע סאות וחמשים
 ליצירה, ונחח עליו דוד עצה ונבונות, ויעל הוא וכל הילן
 מסצרים, ויצר על ירושלים, ויתנה די בידו, ויצו להעביר
 קול בכל עיר, אל כל דב וצעיה, לאמר דברו על לב
 ירושלים, לבוא אליה כל הרוצה סורע אמרים, אשר ישאר

מאשור ומצרים, והגדהים בקצה השמים, ויתקבצו מכל פאת אליה וחגו בגבוליה, ואנתנו עתה יושבים בצל השלוח הנמתמת, אם לא תהיה נעתקת ונתקת, כי אנחנו יראים לרוע המעשים הנעשים בה. ומן החמס והרשע אשר בקרבה, איש השנאה והמחלוקת אשר בה דולקת, ולבות שוכניה חולקת, כי כולם הם ראשים ואזורים קשים וכל איש יבקש רעת חברו, תאב שונא לבנו בכורו, והבן להורו, חבנים מלכמים עצים, והאבות להבעיר האש רצים, וכל המעשים בלבבות שנים, ואין בהם עושים לשם שמים, ובכל יום ירכו מריבות ומחלקות, וכל הלכבות נחלקות, ער קראתי שם העיר סלע המחלקות, והראשים המטונים עליהם, נושכים בשיניהם, הראש אחד יפנה להזיק לאחר והאחר כנגדו, וכל אחד לחבירו כצנינים בצדו, ויש עוד ביניהם מסיתים ומדיחים, ומפרידים בין אחים, זה יפרוש רשתו, ותשב באיתן קשתו, ועל כן געוהך לאל תפלתינו, לבלות הקוצים סבינותינו, ותשועתו עין בעין נחזה, ויסר מעלינו רק את הטות הזה;

וישא משלו ויאמר :

אִישׁ הַמְּרִיבָה יוֹם וַיֵּל דּוֹלָקֶת
 בָּנוּ וְלִבּוֹת אוֹהֲבִים חוֹלָקֶת.
 אִם לֹא יִכְבּוֹת מְתֵי יוֹשֵׁר וְחוֹם,
 בָּנוּ תַמַּת אֵל תִּהְיֶה נוֹשָׁקֶת.
 אֶל כָּל חָלִי יִמְצֵא אָנוּשׁ מִרְפָּא, אֲבָל
 קִנְיָה תִשָּׁבֵר עַד שְׂאוֹל מִפְּרָקֶת.
 כָּל הָעוֹנוֹת יִסְבְּלִם הָאֵל, וְאִף
 יִאֲרִיךְ, וְלֹא יוֹכֵל שְׁמַת מִחֲלוּקֶת...

ט. ד"א תקצ"ה סימני הקברות מר' יעקב
שליח ר' יחיאל מפריז

[סימני הקברות האלה נמצאו ר' אליקים כרמולי (עמ"כ ב"י ישן שהשיג במרוקו) שנכתב במסאה הד"ר במחברת מיוחדת, בריסוליא תר"ב, וגם בתרגום צרפתי בספרו *Itinéraires de la Terre Sainte*].

יהי עם רשימה זו נמצא בכת"י ספרדים ואגדות שונים וגם פוגרם קטן בשם "אלה המסעות" למחבר אלמוני הכולל מסע ספרדי עד עזה ורשימת כל הקברים שבארץ ישראל ואתו נפרסם בקובץ "ספרי המסע לארץ ישראל" לדברי כרמולי נמצאת רשימה זו גם בכת"י הספרים המלכותיים בפריז № 222 *fond Sorbonne* וכו' יש קצת שנויים מהכת"י שבירון.

מהכתובת שעל גבי המכתב נראה אני כי רשימה זו איננה כתב יד של ר' יעקב בעצמו, כי אם נכתבה מאיש אחר שההעתיקה שכת"י אי כתב מה ששמע מפיו אף זה ברור כי המעתיק היה בזמן קצר אחריו שכן ר' יעקב דבריו זכרונם ליתם עוד וישיבת ר' יחיאל קיפת.

מי היה ר' יעקב זה? אי אפשר לדעת אל נכון אחריו שכן הוא היה בצרפת הרבה רבנים בשם ר' יעקב וכלם נקראו בכינוי על שם עירם אשר לשער שר' יעקב זה היה מתושבי פריז.

אלה סימני כתבי הקברות שבא"י אשר הביאם ר' יעקב שליח נאמן מהרב ר' יחיאל מפאר"י אשר יש לו בישיבתו שלש מאות תלמידים יצ"ו והלך ובא ר' יעקב הנ"ל בכל גלילי א"י ובעכו ובכל שאר מקומות להוליך נדבה גדולה לסדרש הגדול לפאריש יע"א.

בפסיים היא דן קבור ערו הנביא ע"ה. בתקוע קבור

ישעיהו הנביא) וזכר צדיק לברכה. בהר הכרמל מזבח אליהו הנביא זכור לטוב, וכשפולי ההר בית הקברות של עכו מסודר לעכו ארבעה מילין. בכפר שזורי ר' שמעון שזורי ור' אליעזר בנו ינחו בני"ע. בכפר חנן כמערה אחת ארבעת ועשרים תלמידים ור' חלפתא ואשתו. בכפר פרורייאני נחום איש גס זו. בסרון בבית הכנסת ר' שמעון בן יוחאי זה. אלעזר בנו וכמערה בית שמאי ובית הלל ותלמידיהם. בכפר כרעם עובדיה הנביא, ור' פנחס בן יאיר, ואסתר חסלכה. בנוש הלב קבור שמעיה ואבטליון נרי צדק, ואדרסלך ושראצר אביהם. בעלטה. ר' יהודה בן תימא ור' עזריה ור' אליעזר בנו ור' אליעזר בן ערך. בדלתה ר' שמואל (רב הונאי) ורב הסגנא' ור' אליעזר ותלמידיהם, בנברטיין, רב נהטן וזכר יעקב איש נבוריא. כעסוקה יונתן בן עוזיאל והיא תחת אילן יפת. בעין זאיטון. ר' חנינא בן דוסא ור' יהודה בר אלעאי ותלמידיהם. כעקברא. ר' נהוראי ור' ינאי ור' דוסתאי. כיעקוק. קבור חבקוק הנביא ע"ה.

(1) מסורה זו לא נזכרה ברשימת הקברים, וכאמת מה לו לישעיהו ולתקוע? ואולי צ"ל עמוס הנביא שכמכתב ר"י לשיף שנדפס באוצר טוב צד 38 נזכר בשלמות מקברו.

(2) הכפר הזה נודע היום בשם, רסארא" לא רהוק מדלתא ופרון, ונרשם במפת א"י, וכן מצוינים כל רושמי הקברים שהיו אחריו. זרק ברשימת הקברים שבסוף ספר שער הגלגולים שנחבר עמ"י האריז"ל כתוב כי קברו הוא בדרום עיה"ק צפת מסודר לקבר בנימין הצדיק (כמאמרנו, קברו ארץ הצבי" בהירושלם שנה א' תרמ"ב נדפס במעות רסארה).

(3) רב הונא ריש גלותא נקבר במכריה כמסורתו של ר' חייא כמסופר בירושלמי (סוף בלאים ובבלי סו"ק דף כ"ה) ולכן אין ספק שצ"ל רבה בר רב הונא שהוא נקבר יחד עם רב הסגנא כמ"ש בכפר יתום הצדיקים רק ששם כתוב שקבורים בעלטה.

בכפר חטים, יתרו חותן משה רבינו וצפורה לחיי עוה"ב.
 בארבל, נתאי הארבל, ויוכבד קבורה על הדרך. בטבריה
 קבור ר' עקיבא ותלמידיו, ר' חייא ושני בניו, ר' יוחנן בן
 זכאי ותלמידיו, ר' כחנא והרב ר' מאיר קצין¹⁾ והרב ר'
 משה בן מייסון זכרם לברכה, ובמערות אחת יונה בן אמיתי
 ע"ת. בצפורי, קבור רבינו הקדוש ינוח בן עדין, ברוסי²⁾ מערת
 יש שאומרים בניסין בן יעקב קבור בתוכה. בשכם יש
 עצמות יוסף בן יעקב אשר העלו מצרים. בעברתא, שבעים
 זקנים במערה אחת, ובחוף אלעזר הכהן ופנחס בניו. בכפר
 חרם יהושע בן נון ונחן אביו וכלב בן יפונה ויש בית
 הקברות יפה קרוב להם. בשילה עלי כהן גדול ושני בניו ע"ת.
 בירושלם עה"ק שחבנה ותכונן בי"ב יש בציון קבורת מלכי
 ישראל ברמה. שמואל הרמתי וחנה אמו ע"ה. בבית לחם,
 קרוב לקבורת רהל מערה³⁾ לצדיקים וחסידים זצ"ל. בחברון
 מערת המכפלה שם אדם וחיה אברתם ושרה יצחק ורבקה
 יעקב ולאה, חוף מהמערת אבנר בן נר וישי אבי דוד,
 בצפת, ר' רוסא בן הרבינס ותלמידיו.

- (1) מסורה זו מענינת מאד שר' מאיר הקבור בטבריה הוא
 איש צנודע בוסנו בשם ר' מאיר קצין וזוא שם תאר הכבוד כמו קצין
 תהיה לנו [ישעי' ג']. ולדעת כרמולץ צריך להיות קוצין ונקרא בן
 ע"ש עיר מולדתו בצרפת, ומקום בשם זה נמצא שם עד היום במחוז
 לואר, ולפי דעתי אי אפשר לומר שר' מאיר התנא נקבר בטבריא כי
 צירושלטי סוף בלמים איתא ר' מאיר אידמדיך בעמיא [שבתו"ל] עיון שם.
 [2] היא רומה הנזכרת בשופטים 9. מ"א שהיא סמוכה לשכם.
 [3] מסורה זו נעלמה ואין שום איש היום יודע ממערת זו.

האלף הששי

המאה הראשונה

י. (ה"א כ"ו) השתפכות נפש ותפילתו של

רבי משה בן נחמן (הרמב"ן)

בעמדו לפני שערי ירושלים (החרכה 1)

חפלה זו הקורעת לב ומעודדת כאחד, גת'רססה בסוף
באור הרמב"ן עה"ת בדפוס ראשון ושני, והעתקתנו
היא על פי הדפוס הראשון (חסר מקום ושנת הדפוס,
ולפי השקרת חבולון בדפוס לפני שנת רל"ז) שנמצא
בגנוזי ספריו של הרה"ח דר' אריה פויבר שהואיל בטוכו
להעתיקה ולהשוותה עם הדפוס השני אשכנז היא
ליסאבאן בשנת רס"ט (ותוצאה זו קראנו בהערותינו
בשם דפוס ב') שנמצא בבית הספרים הכללי מדרש
אברבנאל פה עה"ק ולהעיר במקום הדרוש.

עומדות היו הנלינו בשערך ירושלים בית אלהים ושער
השמים, ירושלים הבנויה עיר שחוכרה לה יחריג עם אות
שב'עליה ג) ששם עלו שבטים שבטי יה ששם אכן שתיה

1) ירושלים נחרכה בשנת ה"א כ' ע"י הפננולים שערות
עד היסוד, והיהודים שהיו בה נהרגו באכזריות חסה ושרידיהם נסרו
לכל רוח, וישבת בה ישוב היהודים עד שלהי שנת כ"ו, שאז יסד
בה הרמב"ן ישוב מדרש, כמו שכארנו במאמרנו, היהודים בארץ הצב"י
בהירושלים שנה שניה. [העורך]

2) תענית דף ה' ע"א, בדפוס ב', אותם ואז מוסב על ישראל,

3) בדפוס ב' חסרים שלש הסלים האלה.

שם סנה הושתת העולם, 1) ומטת השתינו מוסדות תבל
 ונבולם, ששם הר המוריה שם לנו תצא תורה ותושית,
 חתר חסד אלדים לשבתו, זכנה בו בית מנוחתו, ושם הכין
 כסא מלכותו, ויהי בשלג סבו, ומעונתו מבית לדביר קדש
 הקדשים, [סקום] 2) ארון חברית ארון כל הארץ, ובו לוחות
 כתובים באצבע אלדים 3) ששם נבואה יוצאה ומתפשטת
 על גמ[ש] 4) תאמי צבית, היא החיה אשר תהת אלתי ישראל
 בנתר כבר, ואדע כי פרוכים הטה להבא ולשעבר שנים 5)
 לכ[רון] כ מלפנים ולחיצון, פני צדק ופני רצון ורוח אלהים
 בכנפיהם, וכבוד אלתי ישראל עליהם, וזה מעשה המכונה,
 מעון לשכינה, ששם חיבל הקדש מכון לשמוע אל הרנה
 ואל התעלה ולוורדים כדמעה פותח כיון ובו השלחן ועליו
 לחם הפנים שנים סמאירם בכל מערכת, כי שם צוה ה'
 את הברכה, ששם לישראל משאות וארוחות, פניו 6) חיים
 שובע שמחות, ושם 7) המנורת המהורה אשר אל עבר חבתי
 ישראל סאירה בשבעה גרוחיה תופיע, והמשבילים יתרו
 כוזהר הרקיע, ושם המזבח הפנימי להעלות עליו מקטר
 קטורת ר ועליו גולת חכותרת, בו נפשות הצדיקים צרופות
 בעליל עולה כליל 8) ולבית גובה למעלה סן השמים,
 ושם יתגדל ויתקדש סקום לבית, ומקדש למקדש וחצר
 החיצונה והאריאל 9) מזבח כפרה לישראל, ששם נקטר
 אבינו כשה תמים לטיב לנו כל חיים 10), גשם הזכן לשיר

(1) יוסא דף ג' ע"ב.

(2) כב' שם, 3) כב' חסר, 4) כב' אליה תהום ועליו הכרוכים
 פורשי כנפיהם לתכנית המרכבת היוצאים לצבא שני עפרים תאמי כו'
 5) כב' פנים, 6) כב' חסר, 7) כב' וזה מעשה המנורה כו' 8) מנחות
 דף ק"י ע"א וע"ש בתוס', 9) כב' וההוא, 10) עי' סדרש ויקרא.

הלויים דוכן להדר לרוםם להלל לאלהי השמים בכנורות
 וזנבליים ובמצלותים ובמצלצלים. ושם יד חזית, לשבת הנזית,
 בשבעים, זקניה וסנהדריה מעופרתה, בשירי קדש ושירי (1)
 אלהים מפוארת וטהודרת, לתכנית (2) מעלה מסודרת, והנשיא
 נשיא הוא מיוחד, כנגד גוי אחר. ששם ישבו כסאות, לכשפמ
 להוראות, ללכת בתורת ה' צבאות, והיה לעד. ולאות, כי
 אלהים יושב בעדתו (3) בקרב אלהים ישפוט. ושם הר ציון,
 קדוש ששכני עליון, ומח הציון חלו, כי רמה קרני בה' ולכי
 עליו. הן אלה קצות שבת (4) העיר הנזכרת, לתהלה ולשם
 זלתפארת, ותהלותיה ומעלותיה רבו למעלה, נכבדות מדוכר
 כך עיר אלהים סלה. ועתה עלי תשתפך נפשי ועל אלה
 אני בוכיה. כי נשאר העיר שמה ושאה. בית מקדשינו
 ותפארתנו, אשר הללו (5) בו אבותינו, היה לשריפת אש
 וכל מקדשינו היה לחרבה, וגם חמת אל תנרל בה ימים אין
 מספר, דור תולך ודור בא, הדביר ולפני ולפנים, היה מעון
 תנים, וזהובל וחר הבית, לשמיר ולשית, עלה כלו קטשונים
 כמו פניו חרולים, וסרעה הוא לכפירים - ואויבינו מלילים,
 זה סהריב ועוקר את הנבולים, וזה סצוב וסקים אלילים,
 ובאו בו פריצים ומחללים, ואל אל לא יושיע בתוכו מתפללים,
 כל ערל וטמא בבית תפלה, נתן תפלה חסר (6) כיון לתקופת
 ללא אלהים, יעגו חו חו חו כחו לאלוהים. נשכבה בבשחינו
 ותכסנו כלמחינו, כי כל אלה גרמו פשעינו ותפארתינו, והעיר

רבה 8' כ"ט ובהדרת זקנים סכעלי התוספות ס' זירא בשם אנח,
 (1) בב' בשירי קדש ושירי כו' (2) בב' שרו מעלה (3) בב' אלהים נצב
 בעדה אל (4) בב' דרכי (5) בב' נתן תפלה חסר (6) כיון לתקופת
 אדרינום שהעמר על הר הכית ממל האדיל וויפיר ולשאר מלכי
 רומא עובדי האלילים לנוסע הצלב,

והקדש השחיתו עונותינו, והללו את המקדש גוה צדק וסקוח
 אכותינו, על זה היה דוה לבנו, על אלה דאבה נפשינו, וכל
 יסינו על אדמתינו, על גהלת הצבי תול דמעותינו, ונתבם
 שק פתינו, כי נכרת סבית אלתינו שפחה וניל, איכה היתח
 לשנינת קריה נאמנה, רבתי בני ועליונת, שרתי על הסדינת,
 העיר יונה, חסה כרה בחמה יפה כלכנת, מקושרת סר ולכונת,
 ועינת יונים על אפיקי סים, ואודה כשמש בחצי השמים,
 סתוק האור זמוב לעינים, בעברה הי צבאות נעתם, לכשו
 שמים קדרות ושק הושם כסיתם, ועל ארץ יביש משמים
 ננחמו, והנה צרה וחשכה מעוף צוקה ואפלת סגורת, והיה
 אור ישראל לאש בקרבה וקרושו ללהבת, ואכלה ובערה
 כל הדרה ויקרה, והיתה סעי מפלת, אללי לי ירושלים עיר
 ואם בישראל, דרוך ירוו בכל עת הלכ ודכש וסמן וצרה
 ועתה סתת הנינים יינק, (רשש סתנים אכזרי, אלה אמי
 חסדע הברעתני, ואת היית בעוברי ושופכי דמי, סדעתי
 מעלותיך ורוממותיך, וראיתי הריסותיך ושוממותיך, היית
 עטרת תפארת ביד הי וצניף סלכות, נאון כל צבי אוצר כל
 חסדה ואבן²) סנת יקרת, ועתה הכל נכרת, ביום תחוא קראו
 לך ירושלים כסא הי, ובך כל מעיני, ושם העיר סיום הי
 שמה, ועתה חרפה ונדופה סוסה, ושפחה ובתוכחות חימה,
 בעדים אשר הפך הי לסלה ונספית, ושכ חזעם על ארץ
 חברית, והיא סחוללת מפשעינו וחטאתינו, סדוכאה סעונותינו,
 זהו הכריע³) כה את עון כלנו ובחבורתה⁴) נרפא לנו, אבל היא
 אשר כילתנו, ומעל שלחן אב הנלתנו, אל ארבעת שפתינו⁵)

[1] כב' יביש אמינו משמים זמנות. (2) כב' ואבן חק.

(3) כב' חסיע. (4) כב' לא נרפא. (5) כב' שפתינו.

חרעים כעל כל אשר נמלגו. ירושלם השדודה, ובנותיה אשר
 היו ערי הסועדה, לתורה ולתעודה. תחת אשר היו כך אלפים
 (ורכבות רכב אלחיים¹) אלפי שנאן ה' בס', ואשרי מי שלא
 ראין²). היום הזה ראיתי כך קדושה, חווה קשה, סצאתי
 בתוכך איש יהודי נגש ונענה³) וחוא צבע, וכוז ישבע⁴) ואליו
 יאספו בביתו בין גדולים וקטנים אם ישלכו סנין ועדה,
 שאין לה ענין, לא מקנה וקנין, עם עני ודל ורש ומסכן
 הלך⁵) ואביון. ופרי הארץ לנאון ולתפארת וספריה⁶) ותבואתה
 סרובה ועדין היא זבת חלב ודבש ליושבים בה. דמיתך
 חורתי ליולדת שמת בנה בחיקה, והחלב בשדיה למבאובים
 ותינגק את גורי הכלבים, ואם כל זה טאסן כך עונבים,
 ושטמו עליך אויבים⁷) ובסרחקים יזכרך ויתפארו בעיר
 הקדושה לאטור לנו נתנה⁸) לטורשה, וכאשר יבאו אליך
 ומצאו כל סחמדי עין, יכרתו כספני אויב ורודף אין, ודבה
 העזובה, בקרב חארץ השטנה וחרחבת, כי הם אינם הנונים
 לך וגם את אינך ראויח להם טהמונם⁹) ולא סהמם ולא נת
 בהם. עיר תחלה, תחת היותך גילת ועמך טשוש בתחלה
 ראיתי היום¹⁰) יושבית נאנחים ונאנקים, וחמה נמקיה, כי לא
 ינוח שכס חרשע על גורל הצדיקים, למלאת דבר ה' אישר דבר
 והשיטותי אני, את הארץ ושטמו עליה אויביכם היושבים בה.
 אני חנכר ראה עני גליתי מעל שלחני הרחקתי
 אוהב וריע¹¹) כי אך הסמע מהשתרע, היתתי נזיר
 אחים כמדבר מלון אורמים, עזבתי את ביתי גטשתי את

(1) כב' רכותים. (2) כב' ואשרי מ' שחמאן. (3) כב' נגש ונענה חסר
 (4) לחלן במכתבו ל'כגו אמר שהיו שני אחים צבעים ובהיותם רשים
 ודלים שבעו סרורות מעם הארץ [העורן]. (5) כב' חלך (6) כב' וספריה
 וסובה. (7) עיין לעיל עמוד 56 בהערה 6 (8) כב' הארץ. (9) כב' לא סהם,
 (10) כב' היום כל. (11) כב' מסני.

נחלתיו ושם הנחתי את רוחי ונשמתיו) עם הבנים והבנות
 אשר כנפשי ועם הילדים אשר מפחתי ורביתי על ברכו, הם
 ראשית דרכי הם לי הנאהבים והנעימים, והיו עיני ולבי
 שם כל הימים, וכבוד החברים בצפעוני ישך, מודעי מחשך,
 ונקל זאת, וכל יקר ראתה עיני להכונת. טוב לי יום בחצרך
 לבקר בהיכלך החרב ומקדשך השמם לחזית ולרצות אכניך
 ואת עפרך לבונן, ועל חרבנותיך לקונן, כי עפרוך בפי צוף
 ופנני, ובכיתי עליך במר נפשי-טסמך סר וכבכי אתענני. ויהי
 כהרמי קולה ובקרעי בגדי ומעילי אז ינוח לי כי ביום
 תשיעי לירה אלול שנת חמשת אלפים (2)
 ועשרים ושבע (3) באתי בעיר החרבה ושוממה מכלי
 בנית. והיא יושבת וראשה חסיה וקראתי עליה כראוי:
 ציון מדבר היתה ירושלים ששמה. ואצל העיר
 כנגד הפתח קרעתי (4) עלית, וכבאי כנגד הכית הגדול והקדוש
 קראנו (5) בכביה רבת: בית קדישינו ותפארתנו
 אשר הללוך אבותינו חיה לשרפת אש וכל
 מה מדנו היה לחרבה וקרענו (5) קרועה שניה. בתאנית
 ואנית וקראנו (5) במקום מזמור קינה (6) לאמר: אלהים באו גוים
 בגחלתך, (7) וגו' עד ואנחנו עסך וצאן סרעיתך גודה לך לעולם
 לדור ודור נספר תהלתך. עורי עורי לבשי עצבך ובגדי אלמנותיך
 ירושלים עיר הקדש צאי ויריך על ראשך באי אל אלהיך ואישך
 כי הוא אדניך והשתחוי לו. ואת סנת חלקו ונחלת חבלו
 תהלת לבת ערתך אחריו אשת נעורים ואהבת כלולות. ודרשו: (8)

(1) בכ' חסר. (2) בכ' חמשת אלפים חסר. (3) בכ' כ"ח.
 (4) בכ' טפח. (5) בכ' בלשון יחיד וקרעתי וקראתי. (6) ברכות דף ו'
 ע"ב. (7) בנוף התפילה נדפס כל מזמור ע"מ שבתהילים. (8) אולי צ"ל
 ודרכו (ה' ט' ט').

לפניו במדבר לא דרך ולא מסלות, סקיטרת סר ואהליות,
 מעלת זבחים ועולות, ועונה לו במחולות, את הנגראות ואת
 הנדולות, להודות להלל ולשבח לפאר לרוםם ולהדר ולעלות,
 למרוםם על כל ברכות ותהלות, המרוצה בתחנונים ותפלות,
 זמרה כפרות וסלחות וסתילות, ואשר עשה עמך כל הימים,
 את החסד והרחמים. שאי אליו כפים, ושפכי לבך כמים,
 עד מתי אתה לא תרחם את ירושלם. השכתת חנות, ולא
 תזכיר ראשונות, אשר שמת. במדבר דרך בישומן מעינות,
 לחשקות גאולים. אשר תוכו לרגליך ועליהם פרשת ענך
 למסך, בקול רנה ותודה חמון חונני, יעבור כסך, אם קפצתו)
 רחמים, דברים טובים דברים נהומים, שכבר עשית לעולמים,
 ולא תדרוש דמים, דם נפשות אכזוניים ענוסים, צדיקים
 ותמימים, אשר לשמך הערו לסות נפשם, ותחת החרב נתנו
 ראשם, אחרך ישאנו, ועליך הורגנו, כל היום יקריבו לסניך
 עולח זבחים²). זכחי אדם, ויעשו לריח נחוחים, את הראש
 זאת חנתחים, והם ששים ושמהים, זה יאמר לה' אני, ולצור
 ישראל בראני, אקריב את עצמי וחלבי ודמי ונתתי וראשי
 ואחן בכורי פשעי, פרי בטני הטאת נפשי, ונפשם מתעלסת,
 בדמיה סתבוססת, מאבות לכנים מורשה מסיני לעשות
 נפשם שלמי נדבה לרצון לחם לפני ה', והדבקים בחי חיים,
 נחתם גבזים ושפלים כגויים, ואותם לוחמים כל עמים רבים
 עורם מעליהם הפשימו, זה עובד זה גוון, זה שולל זה בוז,
 זהו מכרכר ומפזז, מכת אויב הכותם בכל סכה מאד
 קשה וארוכה, ובכל מוסר אכזרי, מזי רעב ולהוטי רשף וקטב

מרירי, ועוד בחיים הייתם לך נצמדה, ובסותם לא נפרדו,
 אשורי ה'1) במעגלותיך תסכו, כי סעיר הקדש נקראו ואל
 אלהי ישראל נסמכו, אומרים אטור למנאצי, ואל לוחצי
 וסוחצי 2). לא נואש לבבנו מהגואל, ולבנות חבית והאריאל,
 כי זאת לפנים בישראל, שבשפלינו זכר לנו, לא טאסנו ולא
 געלנו 3) וכי אשב בחשך בבל, וידי זרובבל, יסדו חבית
 לבנות, ליום קמנות, כך מעולם ועד עולם כאשר יבשו
 עצמותינו, פותח את קברות סתינו, פכטן שאול אליו יקראו,
 ושלה רוחו ונבראו, מן הסבוסים תולעה, ותחתם יוצע רמה,
 וחדש פני 4) ארסה, לא אבדה תקותינו באבוד הנויה, ולא
 נזרנו לנו בשוב העפר אל הארץ כשחיה, כי לא סצרת
 יד מהושיע, ברכת אובר אליו תבוא וגמש גענה ישביע,
 וכל תפלה וכל תחנה לפניו יגיע, ומשפטינו לאור עטים
 ירגיע, כזאת וכזאת דברו ובשמך יהוקו, כי אחרוך דבקה,
 כאשר נאקות חלל ינאקו, אליך יצעקה, הסון סעיך ורחמיך
 אליהם יתאסקו, העל אלה לא תסקוד נאם ה' אלהים, ואם
 בנוי אשר כזה לא תרחם, שוב סחרון אפך והנחם, למען
 ציון לא תחשה ולמען ירושלם לא תנשה, כי לרחמיך עיניהם
 תלויות, ולהם עליך ראיות וזכיות, מגדל דוד בנוי לתלפיות,
 שטרות התוסות עדים נאמנים, ושבועות קיסות בשמך
 המיותר דברי הנביאים סה אחר כלם נתנו לנו, קין וזמן,
 ועד כשחק נאמן, כי לא לנצח ישכח ציון, והבית המוצא
 סבית המלך העליון, נכון יהיה בראש ההרים ונשא סנבעות.

(1) ככ' אשוריהם (2) ככ' ומואסי (3) ככ' והלא ספצרים

גאלנו ומבית עכדים הציכנו כי אולת יד ונצלנו כעכו סיר, וכי ככ'

(4) ככ' וחדש בני ארסה.

והאל לנו חי לכושעות, כי לקץ היסין אל תגיחנו, אל לארך
 אפך תקחנו, והיש לנו עתידות, כי פנינו אליך נועדות,
 ואנחנו היודעים ועדים, כי אין קץ לפני רחמך, ולא מועד
 ומועדים כי ארכו לנו הימים והזמנים ועדן עדנין. רבת
 שבענו בהם מרורות פתנים, רבת שבעה לה נפשינו הלעג
 השאננים, הבו לנאייונים, מן אזי עבר על נפשינו המים
 הזרונים, סהרון אפך תשוב, וראה כי אזלת יד ואפס עציר
 ועוזב, ככתוב למה לנצח תשכחנו ונל, השיבנו הי' אליך
 ונשובה ונל, בא"י נאל ישראל.

אכינו אב הרחמן, לא יתום ישראל ולא אלמן, כי
 רחמך עליהם במקומן, ככל עת זמן, ובית עבדך זה משה
 בן נחמן הכא לראות עידך ומקדשך בחרבנו, ובקרעו
 כנרו ומעילו כובה ומתאבל, אליך ישתהוה ואליך יתחנן
 שיזכה ויראה רבירך והיכלך. אליך ואלמך בבנינו, עינינו
 תראינה ירושלים גוה שאנן, וערי יהודה בתקונן, כשוב ישראל
 לגויהם ובהנים לעבודתן ולוים לדובנו, שנאמר וברא הי' על
 כל מבון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ועל כל
 כבוד חופה, לשכינת עוזך בבית מקדשך, ולא יכרת מעונן,
 וזה עבדך ישב בסתרן וכצל שדי יתלונן, בא"י שומע
 תפלה או"א סלה ועד זמן.)

יא. (ה"א—כ"ה) מכתב הרמב"ן לבנו נחמן

[נדפס בסוף ספרו שערי הגמול]

יברך ד' בני נחמן, וראה כשוב ירושלים, וראה כנים
 לבניך, ובשולחנו של אברהם אבינו יהיה שולחנך.

בירושלם עיר הקדש אני כותב אליך ספרי זה, כי

זה (1) שבת והודאה לצור ישעי זכיתי וכאתי לשלום ביום
 תשיעי לירח אלול ועמתי בה לשלום(2) עד סהרת
 יום הכפורים, אשר אני מועדות ללכת לחברון העיר קברות
 אבותינו לחשתמח כנגדם ולהצוב לי שם קבר בעה"ק(3).
 ומה אני לכם בענין הארץ כי רבה העזובה וג' דל(4)
 חשש סוף, וכללו של דבר, כל המקודש מחברו הרב יותר
 מחברו וירושלם יותר הרבה מן הכל וארץ יהודא יותר מן הגליל,
 ועם כל הורכבה היא טובה מאד, ויושביה קרוב לאלפים
 ונוצרים בתוכם בשלוש מאות פליטים סחרב השולמן, ואין
 ישראל בתוכם(5) כי מעת באו התתרים(6) ברחו משם ובהם
 שנהרנו בחרבם, רק שני אחים צביעים קונים צביעה(7) מן המושל
 אליהם יאספו עד סנין מתפללים בביתם בשבתות. והנת
 זרנו אותם ומצאנו בית הרב בנוי בעסודי שיש וכיפה יפה
 ולקחנו אותו לבית הכנסת(8) כי העיר הסקר וכל

(1) בב' כי שבת. (2) בב' בשלום. (3) חפצי לא נמלא כי לא
 עדות תלמידו בעל תוצאות ארץ ישראל שיבוא אחרי זה סת ונקבר
 בחיפה. (4) בב' יגדול. (5) בב' בתוכה. (6) הם המונגולים שעלו בשואה
 על ארץ הקדם בשנת העשרים לאלף הנוכחי והחרובו את כל הארץ
 וכתוד גדל החרבן בעה"ק. (7) בב' הצביעה ר"ל קונים ממושל העיר
 את זכות הצביעה שלא יהיה רשות לאיש אחר זולתם לעסוק במלאכה זו,
 וגם ר"כ מבודלא סמר כי כזמנו חכרו היהודים בירושלם את זכות
 הצביעה. (8) כביהכ"ג זה שוכר הרמב"ן התפללו יושבי ירושלם ספרדים
 ואשכנזים יחד עד שנת שס"ו, שאז גורשו משם ע"י ראש כהני הדת
 (סופתי) משום שסמוך לביהכ"ג נבנה סגוד לישמעאלים כמו שהבאנו
 במאמרנו היהודים בארץ הצבי ב"הירושלים" ברך ג', וכמו נשאר
 בידי הישמעאלים, ולסרות פקודת חמטשלה סהמאה החולפת שהמקום
 הזה שייך ליהודים לא עלה בידי ראשי העדה להוציאו מידי מחויקיו
 ועדיין הוא בידם בתור אוצר תבואה וכדומה, והבית הזה הוא כחצר

הרוצה לזכות בחרבות זכות, והתנדבנו) לתיקון הבית וכבר
 התחילו ושלחו לעיר שכם להביא משם ספרי תורה אשר
 היו מירושלים וחבריהו⁽²⁾ שם כבוא התתרים, והנה ציבו
 בהכ"נ ושם יתפללו כי רבים באים לירושלים תדיר אנשים
 ונשים מדמשק וצובה וכל גלילות הארץ לראות בהמ"ק
 ולככות עליו ומי שזכני לראות אותה בחורבנה הוא יזכני
 לראותה בבנינה ותיקונה בשוב אליה כבוד השכינה. ואתה
 בני ואחיד ובית אביך כלכם תזכו בטוב ירושלים ובנחמת ציון,
 אביכם הדואג ושוכח, רואה ושמה **משה ב"ר נחמן זצ"ל**
 ותקרא לי לשלום בני ותלמידי **ר' משה ב"ר**
שלמה אחי אמן, הנני מניד לו כי עליתי אל הר
 הזיתים המכוון כנגד הר הבית והמסוד לו אין ביניהם
 אלא עמק יהושפט⁽³⁾ ושם כנגד בית המקדש קראתי
 חרוזותיו **זבכיהו**⁽⁴⁾ רבה כאשר נבא. ומי ששכן שמו
 בבית המקדש ישניא וירבה שלומכם עם שלום כל קהל
 עירכם המכובד והקרוש, לעדי עד ולנצח נצחים יגדל
 שלומכם ⁽⁵⁾ **אמן ואמן**⁽⁶⁾.

הנוכלת בצד דרום לביהכ"נ הגדול בית יעקב בחורבת ר' יהודה החסיד,
 ועד היום רואים בו את העמודים והכיפה שמזכיר הרמב"ן כמכתבו,
 (1) כב' והתנדבנו, (2) כב' והבריות.

(3) הוא נחל קדרון השם עמק יהושפט בא ליהודים מהנוצרים
 הראשונים שלפי מסורתם יהי בו המשפט האחרון הגזכר כיואל
 ד' ב' אך שם אין הכונה על נחל קדרון כי אם השם משאל להעמק
 שבו יהיה המשפט הגדול. ואולי כיון הנביא לעמק גיא המון גזכר
 (יחזקאל ל"ט י"א), ונס הר"ב מטודילא קראו בשם זה. [העורן]

(4) כב' זבכיהו, (5) כב' שלומכם, (6) כב' חסר.

יב. (היא, כ"א) צורת השקל ומשקלו להרמב"ן.

נדפס בסוף ביאורו עה"ת (ע"פ הדפוס הראשון בהשוואה
עם הדפוס חב' בנ"ו).

ברכני השם עד כה שזכיתי וכאתי לעכו, ומצאתי
שם ביד זקני הארץ כמבע בסף. ספותה סתוחי חותם,
מצרו האחד כעין מקל שקר, ומצדו השני כעין צלוחית,
בשני הצדדין סביב כתב ספותה באר היטב, והראו הכתב
לכותיים וקראוהו סיר, כי הוא כתב עברי אשר נשאר
לכותיים, כמו שנזכר (1) במסכת פנהרין (2), וקראו סן הצד
האחד שקל השקלים (3) ומן הצד השני ירושלם חקדושה,
ואמרים כי הצורות מקלו של אהרן שקדיה ופרחיה,
והצורה השני (4) צנצנת הסן, ושקלנו אותו בשלהנות ומשקלם (5)
עשרה בסף (6), והם חצי אוקיא שהזכיר ר"ש (7), וכן ראיתי סן
המטבע החזא בצורות ובכתיבה ההיא (8) חצי משקלו, וכו'
היו שוקלים (9) חצי השקל שהיו שוקלים לקרבנות, והנת
נסתייעו דברי ר"ש סיוע גדול כי כפי דברי רז"ל (10) והנאונים
הפרוטה חצי חכה (11) והדינר ס"ו (12) חכה והם אמרו שהם ס"ו (13)
שעורות והרי הוא הדינר שקורין בעכו כיאגר (14) שרק הוא
שיעורו, וכיון דהוא הוא ההשדינ' (15) שהזכירו הנאונים
שחלענות בלעני שפתם אומרים כך וכך קורין לכיאגר

1) בב' שמוזכר (3) דף כ"א (8) התמונה נכונה, אבל מעא
אקורא לקרא במלת השקלים, כי בכל השקלים כתוב שקל ישראל,
כמו שכתוב בספר מטבעות היהודים לסר י' רפאלי (4) בב' השנית
(5) ומשקלו (6) בב' זהב אישטריליניש (7) בב' שהזכיר רש"י ו"ל,
(8) בח' והוא (9) בב' וכו' היו שוקלים חסר (10) בב' לפי דברי רבינו
הנדול (11) בב' חכה (12) בב' חסר (13) בב' צו (14) בב' בוזנגר
שארדינט (15) בב' בכיוון והוא הוא השאדנט.

דינר צדיק, וכך מתכין בכתובות כוננו צורק, כי בצור
 הקרובה לעכו היו מטייעין אותו, ומשקל הדינר הזה ג'
 אשטרליגש נמצא הסלע י"ב אשטרליגש, לפי דבריהם, ואינם
 אלא עשרה דברי ר"ש, ולמדנו) שהגוים הוסיפו עליהם
 שתות אולי החתיכות הקטנות הנשקלות כפואנד הם
 תוספת וגופו בעצמו כ' גרעיני חרוב ושלום.

(ה"א כ"ח) מביאורו על התורה. א) (בראשית לד.
 יב) והקרוב דברי האומר נמלה שמעון (לדינה אחיתו)
 וקברה בארץ כנען וכו' שירדה למצרים ושם מתה ונקברה
 בארץ, וקבורתה ידועה עד היום בקבלה והיא בעיר
 ארבל עם קבר ניתאי הארבל, ויתכן כי העלה שמעון
 עצמותיה לחמלה עליה או שהעלו אותה ישראל עם עצמות
 אחיה כל השבטים כמו שהוכיחו רבותינו.

ב) (בראשית לה' סזוק טז)

ועכשיו שוכתי ובאתי אני לירושלם שבה לאל הטוב
 והמטיב, ראיתי בעיני שאין מן קבורת רחל לבית לחם אפילו
 סיל וכו'. וכן ראיתי שאין קבורת ברמה ולא קרוב לה, אבל
 הרמה אשר לבנימין רחוק ממנה באדבע פרסאות, והרמה
 אשר בהר אפרים רחוק ממנה יותר משני ימים. על כן אני
 אומר שהכתוב שאומר קול ברמה נשמע מליצה בדרך
 משל, לאמר, כי חיתת רחל צועקת בקול גדול ומספד מר עד
 שנשמע הקול למרחוק ברמה שהיא כראש ההר לבנה בנימין
 כי איננו שם, והיא חרבה מהם, לא נאמר בכתוב ברמה רחל
 סבכה על בניה, אבל אמר כי שם נשמע הקול.

תוצאות ארץ ישראל.

יג. (ה"א ל"ב-ע) לאלמוני תלמיד הרמב"ן

[נמצא בכ"י בניה"ס שבפ"ב (אך חבל שגלוקה בחסר)
קבוצת פירקוויץ ב' נוסח 764 ונתפרסם בהרבעון הצרפתי
R. d. E. J. בוך עשירי]

אלה תוצאות ארץ ישראל. מדינת עכו היא יושבת על שפת
הים הגדול, והיא בנבול אשר, ואחרית חוצה לארץ כאשר הרבר
ידוע מפי הקבלה, עד פה ועד פת הוא נבול ארץ ישראל. מעכו
לצור חמטמירת שבע פרסאות. ומצור לצידון שבעה פרסאות,
ומצידון לבאירות עשר פרסאות, כל אלו ערים בצורות על
שפת הים הולכים מזו לזו דרך יבשה ודרך ים. מסוך לעכו
בתחום שבת יש שם הר ושם בית הקברות בארץ ישראל⁽¹⁾. יש
אומ' ⁽²⁾ כי שם קבר דבורה הנביאה. ובעיר עכו יש שער
אחד בנבול א"י קורין אותו שער חשמונאי. אומרים כי יש
קבר חשמונאי ⁽³⁾. מעכו לחיפה ארבע פרסאות, והדרך על
שפת הים ער שמניעים לחיפה. שם בית הקברות בתחתית
הר חברמל. שם קבורת הרב הגדול רבנו שמשון ב"ר אברתם
בעל התוספות זק"ל. ושם קבור הרב רבנו יוסף מבורגנוני
זק"ל והרב רבינו... בן רבינו יחיאל מפריש. המכונה שיר
דילשוש זק"ל והרב ר' יוסף משיינוש והרב ר' יעקוב
מזיגורא זק"ל והרב ר' יעקב הקטן בן רבינו שמשון בעל

- (1) בונתו לכפר יאסוב שהוא וראי בתחום אר"י: שם יסדו לתם
אחינו יושבי עכו בית הקברות.
(2) והו באסת רק דעת יחיד, אבל כל רושמי הקברים מציינים
את קבורתה בקדש נפתלי.
(3) אולי אחד מצאצאי החשמונאים, כי כנודע קברו החשמונאים
הם במודיעים.

תתוספות וציל ומוצי' הרב ר' משה ב"ר נחמן (1) מנירונדא
וצק"ל וכמה גדולים לא ידענו שמותם.

חר גריוס חנה הוא ננות ופרדסים וכרמים סעינות
יוצאים ממנו כמו שבעים, קוראים אותו הר מבורך. וחר
עיבל הנה הוא יבש סאד אין ספת סים יוצאה ממנו
וקורין אותו הר מקולל. אפשר כי על שם הברכות וד קללות
נקראות כך. ועוד יש כותים שותמים את הפסח בכל שנה
על הר גריוס ואני נתוכחתי עם הרב שלחם שבת אחת.
משכם עולים למקום ששמו עברתא ושם שני הרים זה
כנגד זה והדרך באמצע מקום מישור. וכפר עברתא לשמאל
העולה לירושלם ושם קברו של איתמר בן אחרן הכהן.

ועוד שם בעמק יהושפט כשיפוע החר קצת קרוב
למעין השילוח בית מרובע, אומרים כי חיתח ע"ז לכני
יוון, ואני מצאתי במשניות אשר קניתי בא"י מסכת זבים
ירמא זו ראה (ז') ראיח אחת מרובה כשלוש שהוא כמגד
יון לשילוח שהן כדי שתי טבילות וכשני סיפוגי. משם
נראה דמת שאנו גורסין כמגד יון לשילה טעות הוא כירינו
ואינו אלא שילוח אשר בירושלים. גם תמלה הראשונה
כתוב שם בשתי תיבות האחת בסוף שימח וחשנית בתחלת
שימח, והניקוד במגד יון. (2)

(1) עיין לעיל עמוד 68 הערה 3.

(2) השערה זו נכונה מאד ועל אודות מקום גריוס נדבר במאמריונו

סחורים סגוריים.

יד. (ח"א ע"ב) ליקוטים מספר כפתור ופרח

להרב אישתורי הפרחי

זכרונות מנהגים, ומסורות.

מקום מושבו והנהגותיו. בפלגת ארסת ישראל בחסד
עליון עברתי. עירומיה מדינותיה וזרכיה רובם דרכתי. הרי
בשמים כפרים עם גרים ביניהם מצאתי, בכית שאן למנשה
אשר בו לחבר את זה ישיבתי בחרתי, יושבת על סוס רבים מי
מנחות ארץ חסדה מבורכת, ושבעת שמהות, כגן השם תוציא
צמחת, ולגן עדן סתחת, דירת הכרבים לשבת בצער עזבתי,
עם שיישביהם בחסידותם, עונותם טמועמים ידעתי ידעתי,
גם בנדולות ללכת בהם לא נסית, בנפלאות מסני לא
שאלה נפשי, זאליהם לבי לא המה ולאסוקי נפשאי מפלונתאי).
(הקדמתו לספרו כפתור ופרח תוצאתו צד ד.)

עבודתו המחקרית: עתה אקום יאמר ה', אנכי
מגן לך, בעזרו אנלה הנעלם בדרך הזה לשאינו יודע סאי
מנבולי השכמים ועיירותיה, כיד תי הטוכה עלי; וכמו
שתנאמי בפתיחת חספה, וזה לתועלת שנדע סדי עברנו
עליהם. כאן געשה גם ופלא ונודה לאל עליהם, ואזכיר
חסום בלשון קדש ובערכי, שעם זה ידע, שאי אפשר
מטעט שיגוי בקצתם, וזה החיפוש חביב אצלי מחיפוש
מקוסות הכוכבים ברקיע, ואף על פי שהענין היום דומה לו.

1) בדבריו מאחרונים האלה ירמו על דברי הריבות והמלקות
אשר עברו בתרבת סערי ארה"ק מימות ר' שלמה פשים (ראח מאמרנו
היהודים בארץ הצבי, "ירושלים" שנה ג') ועל כן בתר לו מקום
לשבת כהעיר בית שאן שאיחה קמנת ופצורה ושקפה מריב ומחלוקת.

וזת, שהכל יודעין שיש ברקיע י"ב מזלות וכח מחנות
היה ושמונה צורות והכל ס"ח צורות כמנין הנביאים, וגם
יש שבעה כוכבי לכת כמנין הנביאות והנלגל סיבב טובב,
ואותם הכוכבים עוברים עלינו תמיד ומעשים הם המכירים
אותם. כן כ"ג העיירות ידועות בארץ ישראל וכני אדם
עוברים ושבים עולים ויורדים ולא ידעו דבר מזה. על כן
באתי אני הרל השפל לספר לאחי ועמי מה שמצאתי בזה
המבוקש ואין זה מיתרון השגתי על השנת מי שאינו מדבר
בזה, אלא מיתרון הקירתי על הקירתי ותנועתי על תנועתי.
הן הייתי בשני שנים בגליל הורש החוקר, ועוד חמש שנים
בשאר ארצות השכנים, לא מנעתי עצמי שעה אחת מרגל
את הארץ, ברך העזר. (פרק י"א תוצאתינו עמוד רפ"ג)
ישוב ארץ ישראל, ומה שדברנו עד הנה בזה
המבוקש (מהמקומות שבהיון לארץ שהם מכוונים כנגד ארץ
ישראל ושהם כא"י אליבא דרבי יהודא) לחוק את לבב אחינו
ורעינו האנוסים והמוכרחים להתעכב בארץ החיא אם להכרח
גמור אם שהרצון יכריחם ובמעגלותיו ינחם. אבל לא לפטור
חזיו המהיר והחרוף, בית אלהיו חילך ברנש נחפו לרוץ,
ולארת"ק ירוץ, עד אשר לא ירתק חבל הכסף ונזלת הזהב
תרוץ, ויזבה כבגין רהוב וחרוץ.

(פרק תשיעי צד קמ"ח)

תרומת ארץ ישראל, ומצאתי כתוב על רבינו
אפרים ז"ל שהיה לו דלית בחצרו וזיה מוציא מינה תרומה,
ומסקה אותה לכתנים קטנים, וזת כלו מסדת חסידות וחוא
בחוצה לארץ היה, מי יתן וחינו אנחנו המתקבצים מקרוב
לא"י מתקנים היום פירותינו. (פרק י"ג צד שס"ב)

תפלה על הירדן. ואנחנו הורגלנו לומר כראותינו
 הירדן כך: על יד הירדן, אברך אהלל אשבח ואודה שמך,
 בעד עמך בקעת בים סוף, גבול ארצך שפתו והסוף (1)
 חסוף (2) לאליהו הציתו, בו אלישע לא היה חצוף (3) חשוף
 זרוע קדשך קדוש ישראל להושיע עם אביון המיכה כרצונך
 את ציון. (פרק שביעי תוצאתינו דף סבא)

קרבנות בזמן הזה. תנכנס היום. שאנו טמאים. במקום
 הבית הייב ברת. וחכמים בזה סתיר ברוך ז"ל גם כי אמר
 אלי בירושלם כשהבאתי אלי זה הספר לעבור עליו ולהניחו
 שרבני (תננאל) [יחיאל] דפריש ז"ל אמר לבוא לירושלים
 והוא בימנת שבע עשרה לאלף הששי ושוקרים קרבנות בזמן
 הזה, ואני מסתדתי לתשלים עמו חמלאכה לא שאלתו מה
 נעשה סמוכאיתנו, ואנת הבתן המיתחם? אנכי בדרך לפני
 שילה שב למקומי נזכרתי הלכה שאין לחוש על חטואת
 זכו. (4) (כו"פ פרק ששי תוצאתינו צד פא')

שקל הקודש עוד בא לידי דינר ממטבע שקל הקודש והוא

- (1) על דבר סדר תפלה זו ותרוומתיה עיין השערות על דר' ד.
- (2) קויפסאן בהערותיו לספר כו"פ תוצאתינו צד תתפ"ו.
- (3) כונתו על הירדן שהוא גבול א"י וסופה: ואותו קרא בשם
 סוף בשודה שאתרית.
- (4) כונתו כי אלישע כרצונו לחצות את הירדן לא בקש בוכות
 עצמו רק אמר מיה ה' אליהו אליהו וה"ר דוד קויפסאן (בהערותיו
 לספר כו"פ בתוצאתנו צד תתפ"ו) ז"ל מעיר כי והוסוף לאליהו חציתו
 ר"ל ובסוף ימי חלדו של אליהו הנביא הראית לו גם בקרעך את הירדן
 לשני גורים ושם בקש אלישע מי שנים ברוחן אלו (מלכים ב' ב.ט)
 לא מיהרא וסרוח יתרה כאלו שאל בפלים מרותו של אליהו רק ב'
 חלקים או שלישים בקש לעצמו כמירושים של הקדמונים ועל כן אמר
 זכו אלישע לא היה חצוף.
- (4) ע"ד העיני הות האריך לסלל הרב הגאון כמורהצ"ה חיות

כסף נקי. כתוב סביבו בכתב הכותיים שהוא כתב הדיוט. מצד אחד צורת מחתה (1) ומצד השני אילן שקד בשלשת פרחי שקדים (2) שקלתיו בדקדוק ועלה ארבעה דרהם וחצי וקירט אחד. (פרק ט"ז צד תו).

עליה לרגל. ומה שאנו נוהגין עם אחינו אנשי גאולתינו יושבי הארץ כאנשי סין. וחסת דמשק. צוכת. מצרים ואסבגדריה לעלות לירושלם בחנים ובמועדים אינו אלא מפני ענמת גמש. רוצה לומר לחרבות ענמת גמש. (פרק ששי תוצאתינו דף קיא—קיב).

תפילה אצל שערי רחמים. וכן עמא דבר באים עד אותם הכתלים (שערי רחמים שבמזרח חומת הר' חכית) כתפללים לאל יתי לפני אלו השערים.

(פרק ששי תוצאתינו צד צר).

קריאת המגילה בירושלים. ואני בכואי אל הארץ הקדושה בחסד עליון שמעתי כי בגוש חלב וירושלם חיו קורין המגילה יד ומ"ז (כאדר) וכו' וכתבתי על זה אל ח"ר סתת' וזל וכתב אלי. אם הייתי בירושלם בי"ד והיו קורין את המגילה בפני הייתי יוצא מבית הכנסת פן יאמר לי חכסיל בחושך חולך. (פרק שמיני צד קס"א קס"ב).

ז"ל בסוף ספרו שו"ת מהר"ץ, וכיתור נשא ונתן כזה הרה"ג בסוהרצ"ה קאלישר עם תנאונים בסוהר"ץ איגו וכסוהר"ס סופר ז"ל ועוד, וזל סברותיו ותשובותיהם מאומאים בספרו, דרישת ציון (טהארן תרכ"ב). (1) הצורה דומה לכוס כעל כן תרחק למעלה ולפי השערת הרבה מהוקרים הוא סמל צנענת חמן.

(2) הוא סמל דמות מטה אהרן.

(3) וגם אמתנו שקלנו שקל ישן שאין כל סמך כאמתתו הנכבד ש"ב לחרות ירושלם ועלה משקלו ארבעה דרהם וחצי פחות שני קירט ובל"ס נחת מפני חמן הפועם הוה כמשמש היר והנביון שהיה ודעור שה' מלובלך בהמצאו כמעכה הארסה.

הפרשת מעשר. וסנתנינו היום בארץ הצבי לייחד
 כתיבת או ככיס חתיכה אחת כסף 2) מסטבע היוצא ונחלל
 על שוה פרוטה מסנו, וכשאנו אומרים שהיא כבר טענה
 (משאה 2) נקה לה פרוטה ונחלל החתיכה ההיא עלית
 ונשליכה באחת הבורות לאבוד ועתה תצא החתיכה לחולין
 והפרוטה תהיה סדיון המעשר, עוד נחזור החתיכה למקומה
 וחזור חלילה לעולם וכו' ענין סדייתו לפי חנראה אינו שוה
 בזמן הזח בירושלם עם סדייתו בשאר מקומות א"י.

(סרק מ' צד תקננ—תקנר)

תסחוי. והמנהג המשוש היום שיהיו גבאי הקופה
 (של צדקה) מחזרים בכל יום ומחלקין מערב שבת לערב שבת
 חתמהוי לעניי עולם, קופת לעניי העיר.

(סרק מ"ד צד תקסא).

בכאן (מנמרא גזיר גט' א') שכלכושיהם (בזמן התלמוד)
 חיה כעין שלנו סה בארץ הצבי רחב הגוף ורחב ידים.

(סרק סד' צד תקצה).

בגדים. ומלבושים אלו (שנזכרים בכ"ב נ"ז ב' חלוק
 של תלמידו חכמים כיצד כל שאין בשרו נראה מתחתיו,
 מלית של ת"ח כיצד כל שחלוקו נראה מתחתו טפה, מטה
 של ת"ח כיצד כל שאין תחתו אלא סנדלין בימות החסות
 ומנעלים בימות הגשמים ושל עם הארץ דומה לאוצר כלום)
 הם לבושי ארץ הצבי; ומנהג העם היושבים עליה שאינם
 לובשים כחי שוקים ולמעמים אינם לובשים אלא חלוק אחד

(1) ר"ל מטבע אחת כסף.

(2) ר"ל בשאנו חושבים שכבר נתחללה כפי שנית כולה על

לבד ותוא רחב ואם היה החלוק ממשותן דק בשל מצרים יראה בשרו תחת החלוק. (פרק ס"ד צד תר).

נראה שתוך דבריו (של ר"ם מרוטנברק) שהוא הדין שפטרין מן הציצית אלה הכנדים שלובשין אותם הגת בארץ הצבי ומביבה שחם פתוחים קצת פנים ואחור לא שהיה פתוח עקר הלבוש, וכן המצנפת שעל ראשינו כזאת הארץ, והיא שתרגמה רבונו מעדיה אלעמאמה וכו' ומסתברא שאין כל תכסיסי המצנפת שוים זה שמצנפות ארצות המערב שמכסין ראשיהם מאמצעיתה ושני ראשיה מושלכים על כתפיהם ועל גופם כגון זה אין ראוי לפטרה (מציצית) שחרי מתכסה בה, אבל מצנפות ארץ כנען וארץ מצרים שמקפלין בלה בסכוב בעטרה ולא יראה טמנה זוית תהיה פטורה (מציצית). (פרק ששים צד תשפא—ב).

ליל ט' באב, וכן אנו הגילים בארץ כנען להזכיר בקהל השבוגו (של שנות החורבן) כל ליל ט' באב ספני ענמת נפש. (פרק גא צד תר פו')

מקום שריפת הפרה. עור היום מקובל המקום שהוא (מקום שריפת הפרה האדומה בהר הזיתים) והוא צפוני לקבר הולדת כמטהוי קשת שפל ממנו מעט, (1). (פרק ששי תוצאתינו עמוד ע"ז).

(1) מסורת קבר הולדה בזכרת אצל אחדים מהנוסעים אך הוא חיא מפורכת מדבריו רזל, קברי מלכות בית דוד וחולדה הנביאה היו בירושלים ולא מינה אותם אדם מעולם.
ובמקום, צפוני לקבר חולדה צ"ל, דרומי כי קבר הולדה הנביאות המקובל הוא מול קצה הצפוני של מקום המקדש, ואם כן יהי' מקום שרפת הפרה מול קצה (בערך) הצפוני של תומת העיר, ובמסנה פרה פ"ג ס"ח נאמר כי מקום שרפתה היה מול קדשי הקדשים.

מקום בית הדין. וכן מקובל בית הדין לצמון
ירושלם כמרוצת הבוס והוא תל קטן וגמך הרבה (1).

(פרק ששי תוצאתינו עמוד ע"ז).

ביהכ"ז של טבריה. בית הכנסת של טבריה וכו'
(המזכר ביכמות צ"ז ב"י) היה נראה שהוא המקום הנרשם
היום שהיה שם ע"ז. והוא כהנל החר צפוני לציון ר"י ירמיה
כמטתו קשת נגד מעון. ועוד היום הערלים מועים בכוא
צרה לתם שם, סבורים זהו מקומו.

(פרק שביעי תוצאתינו צד קל"ז)

מסורות קבריים. (קבר חולדה עיין במקום שרפת
הפרה בעמוד הקודם) וציונם (של שמעיה ואבטליון)
היום בנוש חלב אצל ציון אדרטלך ושראצר בני סנחריב.
(פרק חמישי תוצאתינו עמוד סח).

וכן בטבריה ישנים קהל גדול מן הצדיקים והחסידים.
וגרי הצדק ומכללם רבי עקיבא וכו' אלף תלמידיו שמתו
מסמח ועד עצרת שלא נהנו כבוד זה לזה.

(פרק שביעי צד קל"ז)

וחם (קברי ומערת רשבי' והי אלעזר בנו המזכר
בכ"ט פד" ב"י) היום שניהם במהן במקום מיוחד לבית

1) התל הזה נמצא עד היום ופראת עפרו הוא כאמת מראה
אמר, ורק בעסק ארבעים רגל ישתנה למראה תכלת: תום וכל עץ
וצפה לא יעלה עליו והערבים יקראו לו תל אלמסאכין לאמר תל כתי
מלאכת הכורית, וכבר נשלח דוגמא מאדמת התל הזה להתוקר הספורטם
פרומישור ליכונג במינען לכחנה בהפרדה ביסית ותהי תשובתו כי
נמצאים בה חלקים רבים מיסוד ההי ואין גם שמץ מיסוד הצומח גם
מעורבים בה חלקי עצמות ישנים, אך ככ"ז מגידים רבים מהחוקרים
להסורה הוות בהשענם על שמו הערבי ועל המציאות כי גבעות
כאלו נמצאות במיובות ערים רבות אשר בהן לא הקריבו קרבנות מעולם.

הפדרש של ר' שמעון בן יוחאי למעלה מסערה הלל ושטאי.
 וציונו (של ר' שמעון השזורי) היום נודע שם (בשזור מקום
 מושבו ושנקרא על שמה). (פרק מדי תוצאתינו צד תריד).
 ולדרוסח (של עכברא אצל מירון) ישנים ר' ינאי ור'
 דוסתאי ור' נהוראי, בן היא הקבלה.

למדת תבור כחצי שעה מקום קורים לו היום דנה
 ושם ציון ישן כעין הציונים הישנים ולדרוסו הנחל וקורין
 לבעל אותו ציון דנה אלהאכם וחאכם אצלם הוא דין או
 אמרתי כי שם דן בן יעקב וקורין לו כך על שם דן ידן עמו.
 (פרק יא צד רצב)

למורת שכם ביושר כשתי שעות היא נבעת פנחס ושם ישן
 אלעזר ואיתמר ופנחס ושבעים זקנים. (פרק י"א צד רצה).
 ואל מערב המערה (המכילה שבחברון) כמסחוי קשת
 מקום אבנר בן נר. (פרק י"א צד רצט)

למערב ירושלם כמו הצוי שעה נוטה לצפון היא
 חרסתה ושם שמואל ע"ה כי שם ביתו. (פרק יא. צד ש)
 היום בבנין גאה מאד על ציונו ביבנה תמצא ציון ר"ג
 הוא ר"ג חוקן 1) זקנו של רבי. ופרק יא. צד ש).

רבינו הקדוש בגליל קברו (בצפורי) והיום קברו רסו'
 בסערה ועל סיה רלת לוח אבן. (פרק יא צד שא).
 מזרחי צפוני לצפורי כחצי שעה יש עוד מערה
 מיוחסת לר"ג (בנו של רבי) ובצדה מערה מיוחסת לאחיו
 ר' שמעון (בנו של רבי).

עוד היום תמצא אותה מערה (שמוכרת בב"ק קי"ז א')
 בסבריה מיוחסת לרב כהנא לדרוסה כמסחוי קשת מערה
 מיוחסת לר' יוחנן (בן גמחא). (פרק ט"ז תוצאתינו צד שעה)

המאה השניה

ממאה זו לא נשאר בידינו לצערנו מלבד חזכרונות
 החשובים המעטים שבספר צפנת פענח אמסטרדם 1721
 (ונקרא אח"כ בשם מקוצר אהל יוסף) להרב ר' יוסף
 בן אליעזר רק סתב אחד של הר"א מפירארה הבא
 לקסן, ולא גובל להתלים אם באמת מעטו מאד מספר
 חנופעים והסתבים במאה הזאת או שנאבד זכרם
 מאתנו במכת הוסן.

מן (ה"א קפה) אגרת כתב הרב ר' אליהו מפירארה

(גרסם בספר דברי חכמים לר' אליעזר אשכנזי, סיף תר"ט)

מירושלים תוכיב למשפחתו אשר בפירארה.

מיראתי שמא האגרות הראשונות לא הגיעו לידכם
 אוסף יד שנית להודיעכם חתלאות אשר בדרך מצאוני.
 אבלוני חסמוני ראשונה כאשר נפקד ממני איש כלבני.
 סחמר עיני ומשוש לבי שעבר ממני נשמה לא נותרת בי.
 הוא יעקב נכדי עליו במסתרים תבכת נפשי עליו אני
 מקונן ראשי ראשי כי ראיתיו טוכן בענין חסדות מצורף
 לשכליות כל אשר שאלו עיניו במעלותיו לא אצל סהם.
 עורני מצטער בצערי הראשון ויהי בחיותנו במצרים שם
 חשינוני חבלים מצירוס חלה בני סנהם עליו סאנה נפשי
 חנחם כי בן זקונים הוא לי חשבתו שיהיה צור לבני וחבלי
 בצר לי והגו חסך עכר וכאב געכר גם חביבי יצחק
 הנאמן לימים אחרים אחריו חלף חלף לו סרוב חינונות
 שחבמו עלי חליתי אחריתם ויהי כפשע בני ובין חסות.
 ואחרי ההודאה לרומא חנם שלה מלאכו וחוקני עד אשר
 באתי סח בירושלים עיר הקדש ס"א לספירה שנת קצ"ד
 ועדין חיימי ברוב החלשה מצד העדר חבריאות ורוב חינון

והאנחה ועודני באבלי וצערי. ונכבדי חקהל יציו באו אלי
 זכשו מסני לשרש להם בבית הכנסת הסרק במימוני
 כמנהגם ומאז שחו עיניהם עלי והעמיסו עלי משא כבד
 לחגיד ג' פעמים ביום, הסרק בבית הכנסת והלכה עם
 תוספות בבית המדרש והלכה עם פני רש"י ז"ל עוד בבית
 הכנסת למנות ערב, מלבד טורח הדינין מה במקומי וההוראות
 מצרים ובאלסכנדריא וכדמשק ומקומות אחרים הקרובים
 והרחוקים לא יאמינו כי יסופר. ואחרי ההודאה לאל ית' אני
 מספיק לבלם. לטורח המרובה תחנאה מועטה ועם כל זה
 די לי ולמשרת בריוח עד היום הזה כי המזונות ברוחב ובשופע
 ית' ה' יותר מכל המקומות אשר דרתי בהם כארץ המערב.
 דבר גדול היה באלה הנלילות במצרים וכדמשק וירושלם, נפטרו
 הנה קרוב לתשעים נפשות וכדמשק ת"ק נפשות ועתה סקרב
 המנסה נעצרה אחרי התודאה לרומא חנם.

למען תדעון: תאנשים מתפרנסים במקום הזה במלאכת
 הגנרים קצת בדרך הסחורה לישב ולסבור וקצתם בדרך
 המלאכה. ובמלאכת הכשמות ואינם בקיאים במלאכת
 חמרקות והשרופים (1) ודברים אחרים גיאותים למלאכת
 רק לישב ולסבור אין צריך לאמר במלאכת הרפואה שכלם
 חמורים. עוד מהעסקים רבים מהם במלאכת הצרפות ובמלאכת
 הרצענים וקצתם משתדלים במלאכת המשי תאנשים לקנות
 ולסבור ותנשים בעצם המלאכה. תיהודים יושבים למלאכתם
 אצל הישמעאלים ואינם סקנאים ולא סקנטרים כאשר
 ראיתי במקומות אחרים.

(1) מיני שרף או יין שרף.

איני צריך להזכר לחזירכם על אודות תיתומים בני אחיכם חכבור בשנים ובמעלות תנוח נששו ומשכבו בשלום. גם בכבוד אשת אביכם חזקן כי בוטח אני בשם ית' כי תוסיפו בטעליות ולא תחסרו מהם.

כדומה לי שתקדמתי להודיעכם מה שמסר לי בחור אחר יהודי על אודות אנשי מקומו שהם אדונים לעצמם ואינם ברשות אחרים ומביכותיהם אומה גדולה נקראים חובי"ש (1) ובתנצרים בשתי וערב על פניהם ותמיד גלחמים הם בחם רק לעתים. ותעברים החם להם לשון כסני עצמם לא עברי ולא ישמעאלי ויש להם התורה ימי עליה על פת ואין להם לא חתלסור ולא הפסוקים שלנו וחקרתי ממנו בכמה מצות בקצתם נוטים לדעתינו ובקצתם נוטים לדעת הקראים ויש להם מגלת אסתר אבל לא הנזכה. והחוקים ממנו סתך ו' חדשים ובארצם נחר נזון. ויהודי מבצעה ספר לו שבסקומו קרוב לכבל חחדשת סתך שני ימים ושם קבור הוישע בן בארי וקרוב שם שושן הבירה ושם הניאל וחבריו ובכבל עצמה יחזקאל ובחור בן נרית. בכל הישנה החוקה שם סתך יום ושם המנדל אשר בנו בני האדם (2) ואוד בשדים והכבשן שהפילו כי אברתם אכינו זיל. ומסר לי חזקן שתיה בחורו והוא בקצה חמורת ובוש כנגדו בטערה וים ומדבר ביניהם. בארץ חורו סך אדיר ליהודים לבדם ויתר הגליל לאומות נוספים בכל הדתות ואינם הורגים נפש היה לאכלה ועיקר עבודתם לשמש לירח ולכוכבים. בני משה באי קרוב לנחר שבתיון ונגדם שבט

(1) ר"ל אנשי מוש הקראים בערבי, הכ"ס, והחזיר ספר לי על אודות היהודים החלשים שמה. (ת. ס. סיבלין)
 (2) ר"ל דור ההשגה.

סנשתי. מעבר לנחר שבטיון דן ונפתלי נר ואשר. ישכר
בסדינה לכדם ודבר אין לחם עם אדם וסופלנים בתורת
וסכיבותם עובדי האש ולשונם עברי ערבי ופרסי. שמעון
בקצה הדרום וגם הם פולכים לעצמם. זבולון וראובן על
נחר פרת אלה טפה ואלה טפה ויש לחם משנת ותלמוד
ולשונם עברי וערבי. אמרו דרומיים לבבל נכורים אנשי
מלחמה ומתפרנסים מחשלה, לשונם לשון עברי.

מהניסים וחנפלאות מתמידים אשר על קברי הנביאים
וחתמידים בתגליל ובעבר הירדן.

המקומות טארץ ישראל איני כותב בפעם הזאת כי
בטחוני בקוני ללכת שם ועין בעין אראה ואנידה לכם
כשנה ה"לל. (1) הביבוי בני ישראלם ה' תפקידוני בשלום
לוקחי כנתי ובשלום חכנות וצאצאכם כולכם ברוכים תחיו.
זחנה תחינתי אל ה' ית' טול בית קדשו לתפרות אתכם
ולהרבות אתכם ביראתו הטחורה. כן יקום ה' ברחמי
עליכם ויברך אתכם כאשר דבר לכם. ואל תשכחו מהעלות
על הנאהבים והנעימים אחיי. ואתה ידידי מחמד עיני
חכיבי אחי זכור אל תשכח את אשר היח דברי עמך
ובמצוה עליו להשתדל ולהתחיל ועלי לחיים וזוית ראשית
מצער ואחרית ישנא מאד וש"ש. (2)

אליא אביכם ואחיכם. יול מים מדליו (3) קציה

על גני האגרת כתוב כזה.

ליד חביבוי וידידי ישראל חיים ויוסף ברוך בני י"צ
ינתן ושלום.

בבקשת סכם גבירי אחיי אשר בק' קודש פירארה
תניעו כתבי זה לירי בני י"צ כאשר הם וצדקה תחשב
לכם ושיש (ר"ת ושלום שני).

פירארה.

מירושלם

(1) הכאה לנו לטובה.

(2) ר"ת וש"ש שלום.

(3) כנראה כתב זה לסדר יול מים מדליו (מ' בלק).

המאה השלישית

מז. (ה"א ר"א) כתב ר' יצחקן אלפרא מעיר מלקא.

ששלח לה' שמעון דיראן (תשב"ץ) ילד שלמה בנו
 משה שראה בעיניו בא"י [הכתב הזה היה לעוני הר"א
 ונות בעל היתוסין והוא העתיק דבריו בקצור והכניסם
 למסד יתוסין [יתוסין השלם] הוצאת ר"צ פילוקאוזסקי
 לונדון תר"ו צד 228 אבל גוף הכתב נאבד].

אמר כי: מסביבות ירושלים באים ספוריא ומצרים
 ומנוא אטון ומארין בכל עם קהל ירושלים להשתחוות על
 קבר שמואל הנביא ע"ה ברמה שהיא קרובה לירושלים שנו
 תחומי שבת, ויש שם רמה אחרת בנגדה יש שם ישמעאלים
 ועת השתחוואה כ"ה לאייר כלילה 1) זמן מסירתו.
 יעברנו בקצת א"י והיה בתמנת סרה נקראת בלשון ישמעאל
 כפר חנון בן אבי יהושע וכמו יהושע וכלב בן יפונה ועל
 כל אחד מהם בנין גדול והשמשים ישמעאלים מדליקין
 נרות עליהם ופותחים ליהודים ואומרים שם שירות ומליחות.
 ומשם הלכנו לכפר עוברתא ושם אלעזר הכהן ועליו בנין
 גדול וציון גדול נראה טרחוב יום אחד והוא בנין מלכים.
 ומאה אמה להלן מנהם בנו ולמטה ממנו אבישוע בן מנחם,
 ולמטה ממנו איתמר בן אהרן הכהן כלם בבנין גדול ורחוק
 מהם ע' הזקנים שהיו עם משה רבינו ע"ה במדבר בולם
 קבורים בטערה אחת, והמקום החוא קרוב לעיר שכם שנקרא
 בלשון ישמעאל גאבלום בן י"י בארץ מצרים, והוא בן
 1) עד היום כל המצרים עד קרני בוגנים ללכת מאם כ"ה
 ועד ערב ילדים שם ומתפללים שם גדול כ"ה ולמטהו במקר
 המעם ששם ששבעת הענית מאמר אהרן שנוצר שם יום פצירתו יש
 נוסחא שכתוב בה כ"ה אייר וששם ספיקא דיומא, מאים יא, ביום
 כ"ה יתחיים גם היום.

הר גריונים וחר עיבל, ושם המזבח שבנה יעקב אבינו ע"ה והמקום אשר בו המזבח פדרס גדול, ואומרים כי בכל יום רואים כעין ק' קשיטה⁽¹⁾ רועים בפדרס. וקרוב ממנו קבר יוסף הצדיק ע"ה ועליו גוים שומרים. ומשם הלכנו לגבעון נקרא בספר כנה. קרוב משם מאה אמה יונה בן אמיתי עליו בנין גדול. ומשם הלכנו לצפורי שם רבינו הקדוש במערת ומימינו ת' גאונים ומשםאלו ה' גאונים ותחת המערה רבן שמעון ור"ג בניו. ומשם הלכנו עד עקביה בן סהלאל ומשם עד ראובן בן יעקב ושמעון ולוי ויחודה ודינת ובנימין, ובין כל אחד ואחד מהלך יום או יומים ועל כל אחד בנין חזק ושומרים גוים. ומשם לר' חנינא בן דוסא ואשתו ע"ה ועד היום רבותינו הוא⁽²⁾ נעשה להם גם יותר מבחייהם. וכפר ככול שם ר' אברהם בן עזרא ור' יהודה הלוי, ומשם הלכנו לעיר שמה שועית⁽³⁾ עי שם יתרו הקבור בה ועמדנו על קברו, ומשם הלכנו לכפר יאקוק בה קבור חבקוק וקורין אותו הגוים יאקוק עליו בנין גדול ומשם עלינו לעיר צפת הנקרא בספר שופטים צפת⁽⁴⁾ ואומרים שהיא עיר מקלט וכל החכמים בוחרים ליקבר שם. וקרוב בתוך תחום שבת כפר עין אלזיתין ששם קבור ר' יהודה בר' אלעאי בבית החיים של ישראל

- (1) ר"ל ככשים כי תרגום של מאה קשיטה (כראשית ל"ג י"ט).
 היא כמאה תורפן שהוראהם ככשים.
 (2) לפ"ד צ"ל רבותינו אלה נעשה להם גם כמותם יותר וכו'.
 (3) צ"ל שועב ובשם זה נקרא יתרו מצל הערביים, נבי שועב והכפר שבו תראה המסורה קבר יתרו שמו כפר תפון.
 (4) בזה שנה ברואהו כי צפת שכספר שופטים היא חלקן של שמעון וימים של כרות בני ישראל נקראה בשם הרפה, וצפת זו שבגליל אינא נזכרת בכח"ק ונודעה רק מימי הבית השני.

וקרוב לשם כפר נפרא סידון, שם הלל ושמוי ור' שמעון בן יוחאי ור' אלעזר בנו והרבה חכמים שם נקבו בלם כשמות. ומשם הלכנו. לכפר אחד נקרא נשר יעקב הוא מעבר ירדן. זהו סוף תחום א"י. ומשם עד דמשק שני ימים וקרוב מצפת מערה אחת בה ר' דוסתאי ור' יגאי ור' נהוראי ושם הבור של יוסף הצדיק. והלכנו עד סוף סוריא ועד צובא. ומדמשק הלכתי אחר ימים עד סיניס הנקראת טלאבלום. (1) ומשם הלכתי עד חמת שיש בה שי בעלי בתים בלם המידיים. ומשם הלכתי לצובה ומשם דחוק מצובה ב' ימים קבר עזרא הסופר. ושם כתב ספר התורה עזרא ועדיין דושם השמן ניבר על הנר שהיה כותב לאורו ונקרא הכפר ההוא תאבק ויש לשם בית הכנסת. וקרוב ממנה על ראש החר בנין גבוה אומרים כי שם יפתח הגלעד, ואומרים כי ככל לילה עולה ענין מקבר עזרא עד יפתח הגלעד כל ימות השנה לא ימוש. ומשם חזרתי עד צובה עיר גדולה ובה בית הכנסת גדולה עד מאד.

יז. (ה"א ר"ג) קבלת צדיקי ארץ ישראל.

הספר הזה לא נשאר לנו בשלמות ורק מקצתו פורסם הר"א זכות בספר יוחסין (יהושע השלם צד 228) וז"ל:

ובשנת חמשת אלפים ור"ג שלה כתב ר' שלמה בן ר' שמעון דוראן למלקא ועדין ר' שמעון אביו חי שהתם שלמה בן חרב ר' שמעון בן חזבס ר' צמה וולח"ק: ומצאתי בנוסה אחד בספר קבלת צדיקי ארץ ישראל.

כתביון אדם וחוה אברחם ושרה יצחק ורפקת יעקב ולאה. ובהר מערה ובה ישי ואבנר, בחלחול נד חנביא, בתקוע ישעיה (1) על סין הנקראת טראבלום, ובלע"ן מרימאליס.

ועמוס תוך מערה, בבית להם כדרך, רחל בציון מערה ובה קבר
 מלכים סגורה, בעמק יהושפט זכריה הנביא, בהר הזיתים
 בשרה, מערה בה חגי הנביא, עור שם רבן יוחנן בן זכאי (1)
 ברמה שמואל ואביו ואמן, בשילה עלי והפני ופנתם ואם
 או כבוד, בתמנת סרח יהושע וכלב ועי זקניה, בנקרת צור,
 בעבורתא אלעזר ואיתמר ופנתם, בשכם יוסף, כראש הר
 הכרמל אלישע הנביא, בצפורי רבינו הקדוש, בכפר גנה
 יונה הנביא, בסכנין ר' יהושע דסכנין, ברומי (2) זעירתא
 בנימין בן יעקב תוך ארון של הרם, ביאקוק חבקוק, בערבא
 ר' חנינא בן דוסא, בחטין יתרו, בארבל גיתאי הארבלוי ושת בנו
 של אדם הראשון ור' שבטים ודינה אחותם, קרוב לטבריא מרים
 הנביאה בשרה ויוכבד כהם, רחוק מטבריה כמו מיל חמי מבריה
 קברו של ר' מאיר התנא הידוע באחרים, אומרים, מפני שלמד
 באלישע אחר והישמעאלים קורין אותו מאיר אלחנך ד"ל
 החונק, ובהר אחד סמוך לטבריא ר' עקיבא ותלמידיו ור' חייא
 ובניו זרב כהנא ור' אמאי ור' אסי ור' יצחק נפחא והרב
 הסאטין (3) הוא הרמב"ם ז"ל ורב צמח - גאון. בעכברא ר'
 ינאי ור' גהוראי. י"ב גליל התחתון.

ובגליל העליון בכפר ענן ר' יעקב קב ונקי (4) כשזורי
 ר' שמעון שזורי וי"א כי שם רבן שמעון בן גמליאל ור'
 ישמעאל כהן גדול, בפראדא נהום איש גם זה בסירון הלל
 ושסאי ותלמידיהם ור' יוחנן הסנדלר ור' שמעון בן יוחאי ובנו

(1) לדעת כל רופאי הקברים קבר ריב"ז הוא בטבריה.

(2) היא העיר רומה שבגליל להבדילה מרומה רבתי.

(3) צ"ל המייסודי.

(4) צ"ל ר' יעקב ור' אליעזר קו ונקי בני כדמונה פ"חוס

ר' יוסי בן קסמא בפרעם חוני המעגל ואבא חלקיה בעמיקה
 יונתן בן עוזיאל בצפת ר' דוסא בן חרכינס בדלתא ר'
 יוסי חגלילי ורב הונא ורב המנונא בעלמא ר' אליעזר בן
 ערך ור' ראובן תאצמרוכלי ור' יהודה בן תיטא בנוש חלב
 שמעיה ואבטליון ושם ב' בני סנהריב שחרגותו בכפר
 ברעם עובדיה הנביא ונחמן המופא ור' פינחס בן יאור
 ואסתר המלכה בתמנת שמגר בן ענת בקדש ברק ודבורה
 הנביאה בדת הוא לשם פטייאם [אולי היא פנמוס] (1) בלשון
 רזיל ובלשון ערכי באנינס (2) יש עודא הנביא בחר הלכנון
 צפניה הנביא ע"ב מצאתי:

יח. [ד"א ר"י] רשימת קברים לר' יוסף בר נחמן

[ג"כ מיתחין השלם 229]

אלה הם שמות החכמים שעברתי עליהם בגליל העליון והתחתון
 ובמברוא יבשנם ובתברון ובירושלים בגליל העליון והתחתון ובמברוא

ר' יהודה בר אלעאי ר' יוסי בן קיסמא ר' שמעון
 בן יוחאי ור' אליעזר בנה הלל ושמי ותלמידיהם ר' יוסי
 אלמעטש⁽³⁾ ר' יהודה הכהן רב בתנא רב המנונא ר' אליעזר
 בן ערך ר' אלעזר בן הורקנוס ר' יוסי הכהן ר' יהודה
 בן תיטא עובדיה הנביא ר' פנחס בן יאיר אסתר המלכה
 שמעיה ואבטליון ר' מאיר ר' אלעזר בן עזריה צפורה
 אשת משת רבינו ע"ה יוכבד אשת עמרם אם משה רבינו
 ע"ה אלישבע בת עמינדב הבקוק הנביא ר' עקיבא
 ותלמידיו ר' היא רבינו חזקיה ויהודה הרמב"ם ריב"ז רב
 בהגא ר' מאיר ר' ירמיה יונה בן אמית שם בן אדם
 הראשון ניתאי הארבל שמעון ולוי ודינה ויתרו.

בשם יוסף בן יעקב אליעזר ואיתמר בני אחרן

(1) זה אי אפשר מפני שדן היא בצפון א"י ופנמוס היא חבל
 ארץ בארץ הקטנה והשם פטייאם מקורו בהשם היוני פנמוס על
 שם הפערה שהוקדשה להאליל סן. (2) צ"ל באניאם שהיא מתחלף בכית
 (3) אין ספק שבין לר' יוסי דמן יוקרת ובמקום אלמעטש צ"ל
 אלמעטש [המעניש] שכן קרא לו תהמן "אבו אל מענושי" (יחוס
 הצדיקים) ע"ה מעשה דבריה וברחיה (תענית ב"ג ע"ב). העורך.

פנחס בן אלעזר ושבעים הזקנים, ושם חר גרזים וחר עיבל, בירושלם שפעון הצדיק ושבעים סגחדרין, וכרמה אדונינו שמואל הנביא ע"ת, בראש חר חותים חולדה הנביאה, ובשפולי חר עצמו זכריה הנביא ע"ה; ויד אבשלום והם כנגד שערי רחמים ובית המקדש, וביניהם מפסיק עמק יהושפט ובעמק חהוא מי השילוח. ורחוק מהם מעט חר ציון ושם בית ובה קברים של בית דוד ע"ה. ובחכרון אברהם ויצחק ויעקב, ורחוק מהם קבר רחל אשת יעקב.

ובמצרים תישנה שתי בתי כנסיות ורחוק ממצרים מעט על שפת הנהר מקום ושמו (רמז) [רמז] 1) וכו כ"ה של משה רבינו ע"ה ואהרן ואליהו ז"ל והוא מקום נחמד מאד.

י"ז. (ה"א רל"ג) רשימת קברים לנוסע קאנדיאטי.

הרשימה הזאת נמצא בכ"י די רוסי 402, ובעתקת

לבקשת הרב ש"ש ע"י ראש בית אוצר ספרים בפארמא.

החכם הנודע Perreau שהיה יחיד כדורו בין חכמי

הנוצרים שהפיץ אור על ספרי וסופרי אומתנו במכתביו

והעתקותיו והרמ"ש מרמסה עם הערותיו בהירושלם

כרך א' עמוד 220—222.

אמר דניאל יע"ל (2), אלו החדשות סיפר אלי אזרה אחד

קנדיאטי (2) בשנת רל"ג ליצירה והנה דבריו חן בעיני מצאתו

זכתבתים על ספר, למען ידעו דור אחרון, הנה הם לזכרון:

(1) כתקונינו כן נזכר שם המקום חזו גם במכתב מסע של ר' משולם סוולטירא משנת רס"א וגם להלן במכתב חא' של הרע מברטנורא, העורך

(2) ר"ת ה' עזרתה לו, תלים צ"ד י"ז, ולפי השערת הישיב הח' צונץ, באסיפת ספריו הקטנים ח"ג עלה 209 הוא הרופא ר' דניאל בן שלמה אשר העתיק ב"י שתיים וכח הערות בשוליהם ועיין מה שכתבתי ברשימת ב"י ליודען עלה 358 — רמ"ש.

(3) הנה לא הגיד לנו שם הקאנדיאטי (איש מאי קאנדיא או קרישה) אשר סיפר לנו הענינים האלה, ולא ארצה לתאריך כאן בהשערות אשר מקומם בהמשך מאמרי על חכמי קאנדיא הנכתב במכתב עתי הנטרא "Moise", היוצא לאור בקורפו — רמ"ש.

מירושלם עד שכם מ' מילין. בעיר שכם קבורים שבעים
 זקנים, גם שם נקבר יוסף הצדיק ע"ה, גם שם מערה אחת נקבר
 בה פנחס בן אלעזר, מעיר שכם עד הר גריזים והר עיבל כמו
 ג' מילין, וחר גריזים יש בו כרכים וכפרים וישוב נבחר, אבל
 הר עיבל הוא מקום שמש וחרב, משכם עד הר אמרים כמו ג'
 מילין, בהר אמרים קבורת יתושע בן נון וכלב בן יפונה, סחר
 אמרים עד כפר מיני מהלך יום וחצי, ובחצי הדרך יש כפר
 אחד יקראוה תישמעאלים בזאר לאין (?) ואין שם יהודי
 הקבורי (?) מיונה בן אמתי (גראה שחר כאן) רחוק שם
 ג' מילין עיר ציפורי שם נקבר רבינו הקדוש הוא ר'
 יהודה הנשיא, ספתח המערה הוא מאבן שיש חקוק בה
 רבינו הקדוש מעל המצבת קרוב לפתח המערה חקוק על
 המצבת ר' יהודה נשיאה. מציפורי עד מבריא כמו ו' מילין,
 במבריא נקבר רמב"ם וחרמב"ן, (1) ר' יתושע בן לוי, ר' אברהם
 א"ע (2) וי"ג אלפים מתלמידיו (ס) (ט) ר' עקיבא, ממבריא
 רחוק כמו ח' מילין יש מצבת אחת גדולה מאבן אחת כמו
 מגדל אחד קטן, קרוב למצבה החיא יש מעין באר מים
 חיים וחקוק על המצבה "חקוק הנביא", ממבריא רחוק כמו
 י"ב מילין יש מקום נק' מירונ' שם יש מערה אחת נקברו
 בה עשרת זקנים חשובים ובכללם שמאי והלל, מעט רחוק
 משם יש מערה אחת נקברו בה ר' שמעון בן יוחאי ובנו,
 ובתוך המקום יש בית הכנסת מר' שמעון בן יוחאי ואין

(1) קברו של הרמב"ם הוא אמנם במבריא אבל הרמב"ן נקבר
 בעכו ולא במבריא ועיין לעיל במספר תוצאות ארץ ישראל לאלמוני
 הלמוד הרמב"ן עמוד 68.

(2) הרמב"ע בודאי לא נקבר בארץ ישראל, ולפי דעתי לא בא
 לשם כלל — רמב"ש [ועיין לעיל צד 82].

שם מים חיים כלל עד שלא יוכלו לדור שם בני אדם
 מתעדר המים. אך יבאו העברים שלש רגלים לראות קבורת
 הצדיקים החשובים הנזכרים, וכיחוד קבורת רשב"י ויתחננו
 עם תפילות סליחות ותחנונים לה' ית' שיתן להם [ב]הקבורת
 שלהם ויבליהם מים אז יתנו ליהודים לאכול ולשתות כל
 מעדני מלך, משם רחוק כמו ו' מילין או ז' יש מקום נק'
 על מה [ושם] כרם אחד זכו מערה קבורים בה ר' יהודה
 בן תימא ר' אליעזר ערך זרובן גמליאל ובכללם הם עשרה.
 משם עד עיר זימוני כמו מיל אחד קבור(ת) שם
 ר' אלעזר בן הורקנוס, על קברו אילן אחד יש לו
 עלים גדולים שרשו אינם נראים ולא נודע מאין באו ונעלמו
 מעיני כל חי, משם עד כפר נאבי כמו ד' מילין יש בו
 בית אחד בכפר נאבי יש בו ב' מצבות ר' חנינא בן דוסא (1)
 ואשתו, ויש שם ב' אילנות גדולות כמו שגז' לעיל הצל שלהם
 מרחוק כמו מיל (!), רחוק מהבית מעט יש בית החיים כלליים
 לכל היהודים ושם המצבה מראובן, משם עד הר חכרמל כמו י"ח
 מיל, שם הכנסת טאליחו הנביא כשהרג נביאי הכערה, ומעט
 מעט רחוק משם יש הכנסת מאברהם אבינו, מטה אהרן
 בבית הכנסת ממשח רבינו רחוק ממצרים כמו ו' מילין
 כשתעבור הגילום.

(2) ראה מאמריו, קברי ארץ הצבי" בהירושלים כרך א' ער
 חנינא בן דוסא.

כ. (ה'א רמ"א) מופס תכתב ששלח כמי יוסף מנטייא
האשכנזי מירושלים ללונברדיאה משנת רמ"א.

נתקן סת"י שבבית"ס אדלוינא באקספארד, אקאטאלאנ
גיובויער 46, 2885, M. ונתפרסם בירושלים ברוך צישו עמוד 386.

על כן אפתח פי בשיר וברננים להודות ולהלל את
שם ה' הגדול הנכבד והנורא אשר אין קץ ותכלית לאחדותו
ולרוב רחמיו וחסדיו אשר גמלנו שהציל אותנו מכמה סכנות
דרבים אשר עברנו בים וביבשה, אשר לא יספר מרוב
הראגות וחטרתות שהיה לנו וכולם לא עזב חסדו ואמתו
מעמנו. ב"ה וברוך שמו הגדול שנתן ליעף כח ואחר הבשורה
הטובה שבאנו הנה אבשר אתכם עוד בבריאותי ובבריאות
אמכם שתי. ואומר לבני ובנותי לכל א' וא' בשמו שלום.
ושנות היים יוסיף לכם הקב"ה ולנשותיכם בנים ובנותיכם
זרע זרעכם. ובאל 1) ירכו ויעצמו במאד מאד. עתה תנילו
ותשמחו בנו שזכינו בביאת אדמת קדש ובעיר הקדושה.
ראשית כל ברוך המקום שבחרתי בדרך ישראל ואכתוב
לכם הדרך שבאתי. מבריט"ו הלכתי לדמשק שחוא מהלך
ב' ימים וחצי ושם חיינו י"ה וסוכות ושם נתהלה מרת
רבקה ז"ל והוצרכתי להגיה אותה ומ' גירושא שתי עמה
בדמשק. והיא עיר יפה ומקום סחורה, ויש בה כמו ק (?) ת)
בעלי בתים ויש מהם הרבה נכבדים ויודעי תורה ויש בה
כל טוב לחם בשר ויין וכמה מיני פירות עולה על גביהן
ויש קצת יוקר ממני רוב עם שיש בו. מ"ט הוא יותר זול
מיוניציא ולא מצאתי עני בכל זאת הסדינה. כי אדם שיש

לו קצבת ד' מאות או ה' יכול לחיות. בפרט איש חכם כמו
 מחותננו הר' יוסף מש"ס, וכן תכתבו לו או מה אל מה
 תדברו לו. מדמשק הלכתי לצפת שחוא אדמת קדש וכמו
 י. מילין קודם שהנעתי מצפת עכרתי נשר של יעקב אבינו
 אשר נקרא עוד היום על שמו והיא על הירדן ושם נכנסתי
 בא"י וקודם שהנעתי לירדן כמו רחוק מיל גפלה נלוגלית 1).
 א' מהכוס אשר בדוחק גדול הביאנו אותה עד צפת, וגם
 שם היינו כמו חדש עד שנתרפא הג'ל. וגם צפת היא קהלה
 יפה ויש בה כמו ש' בעלי בתים עם הכפרים סביבם שהם
 בתיך התחום ושם קברי חרבה נביאים צדיקי ותנאי
 ואסוראים ואסתר המלכה. ואז הלכתי מצפת לכפר קני
 ומצאתי בדרך חבקוק הנביא והיינו על קבורתו ויש כפר
 סמוך לו שנקרא על שמו. ויתרו חותן משה רבינו ע"ה גם
 הוא קבור בדרך ההוא. ובכפר קני היינו מיום ה' עד יום
 א' וגם שם יש כמו ע' ביב נכבדים ובפרט א' ששמו ר'
 יצחק והוא למדן. ומכפר קני הלכתי לשכם מהלך יום וחצי
 אשר שם נקבר יוסף הצדיק. ודוהן קרוב לשם. וגם יש חבור
 אשר השליכו אותו וגם יש צדיקים ונביאים הרבה שם
 ובשכם ובכפר קני. ובשכם יש הע' זקנים זאלעזר ואיתמר
 בני אחרן הכהן. ושכם סמוך להר גרזים שהוא הר הברכה,
 ועי' סעיפות יוצאים ממנו ואילנות זיתים ושאר פירות והר
 עבל הוא הר יבש כאבן ואין בו אפילו עשב דק. ומשכם
 באתי מה ירושלים מהלך יום א' ומרת רבקה הלכה לעולמת
 בדמשק וחיים לכל ישראל שבקה. ומ' גירושיה הניעה מה
 יום ו' קודם חנוכה. ומהרשעות שאמרו חבל שקר וכזב כי

1) שם בני לנוצרות גריגוריונית. שהייתה כשיירא שלהם.

נאסנה (1) היתה בכל אלו העירות אשר כתבתי וכדרך
 היינו לפעמים על חשדה בין הרבה ישמעאלים ולא שמעתי
 איש שפצה מיו לרע. וגם מה ירושלם יש לה טובה וגדולה.
 אנשי ונשים חולכים בשוק באורך וברוחב ואין איש מוצה
 מה לרע. ויש הרבה בוטיקות (2) יהודים כטוב העיר. והייתי
 על בית חיים של האשכנזים, והייתי על קבר הרב (3) והוא רחוק
 סכ"ח כמטחוי קשת וקרוב לקבורת זמריה הנביא. נאסנה!
 כשראיתי את קברו היה נראה לי לראותו פ' א' פ. כך הוא
 שפן (4) לראותם קבורים בעסק יהושפט. וקרוב למקדש הוא
 א' סן החידושים ופלא שראיתי יש עדיין: הרבה הדרים
 וחצר וגן, ובכל הבית אין בו לא עץ ואבן מלאכת אדם,
 כי הוא בסלע א' הקוק, כל אותו חבית, וחומות חבית
 והחצר והגן נבונים עד מאד. הכל מסלע. גם יש בו באר
 אשר בו הושלכו נערים ובתולות שלא ליסול בהרב אשר עוד
 חיוס בליל מ"ב הישמעאלים אומרו ששומעים בכיות גדולות
 תוך אותו הבאר שבמקום הוא בגן גדול. גיל שהוא גדול
 כמו שישמרו (5) תוך החומה ושערי החמים עודנו קיים.
 ראיתי אותו מרהוק ומגדל דהע"ה (6) היא סלא ע"כ הנמלאים.
 מבצר גדול וחזק ובנין כמותו לא ראיתי כל ימי הסבצר
 סומיליאן הכל הוא (6) הכל הכלים ואם הוא מלאכת אדם דבר
 גדול הוא אבל כודאי יד ה' היתה בו ויש בו עדיין דלתות

(1) כלומר: כחה ומנוחה, או לשון שכונה היא בלשון ותחת
 היתה צ"ל הייתי.

(2) מלה אישלקית וחזרתה חביות.

(3) בשם שמו של הרב שהיה כנראה מגדולי האשכנזים, ודבר
 חדש השמיענו הבית של האשכנזים היה או בית חיים סיוח.

(4) אולי צ"ל שפן השמים וביתו.

(5) ר"ת דוד המלך עליו השלום.

(6) כלומר המבצר של מילאן שכארצו הכל הוא כנגד אותו המבצר.

של כחול. כמה וכמה ברצון הייתי מאריך לכם באלו החידושים
 דק אין לי עוד נייר, כי הנייר מפה איני יודע לכתוב עליו
 ואם לא תשלחו לי נייר לא אוכל לכתוב עוד גם א"א הוא
 לכתוב הפלאות והנפלאות עד הימים שתביאו לראות
 בעיניכם אשר יבא אתכם משיתנו ככ"א כאשר בטחתי
 על רחמי הבי"ת. כי בזאת השבוע באח שמועה מארץ
 מרחק ואני שהוא מארץ פיטרויואן (1) ואמרו לי שמעאלים שקם
 סלך א' שכבר כבש שמונים עירות. בתחלה שואל העיר
 בשלום ואם אינם רוצים הוא שורף אותם ומקניהם ולא
 ידעו מי הוא כי אך ששואלים אותו: מי אתה או מה
 שמך או במי אתה מאמין, אין סניד רק שהוא מאמין במי
 שברא שמים וארץ והשמועה תולכת ומתנכרת וטוח אבטח.
 דעו כי ראשי הקהל והדיינים מפה קבלו אותי בסבר פנים
 יפות והכתיבתי לנחונ עמי בשורת וכחונן ולא כאשר נאמר
 לי בצפת וכפר קינא מרוב רוע הנחנתם של תקחל מפה.
 וכבר ידעו הדבר שנאמר לי הרעות מהקחל, ואיך שהמצויה
 בי תקחל מצפת וכן בכפר קינא לי שאר אצלם ושלם להכביר
 עלי פרומה מלבד המס הקבוע שהוא כמו ב' דוקמי לשנה
 תוך כ' שנה. ומה מאד הם מכבדים לוסרי תורה בכל אלו
 העירות. ושלוש ע"כ ישראל אמן.

1] כונתו לארץ כוש באפריקא שנלכדה ע"י הכומר Prestre
 Jehan פרישטי יואן שעשה לו שם גדול ע"י נצחונותיו ונצורותיו במאה
 ה"ג ואחכ קמו מלכים נוצרים אחרים בשמו, כמבואר בארוכה במאמר
 פרישטי יואן, להתכם שיקרונו בל"א"י שנה מ' עמוד 107—111.

מכתבים מרבינו עובדיה מברטנורה

בא. (ה"א רס"ח) מכתב הראשון ששלח לאביו
מיד אחרי בואו לירושלים.

המכתבים האלו שמכילים ערך חשוב במצב
הקהלות של יהודי אוטליא, מצרים וא"י, נעקרו לרוב
הביבליהם מיד אחרי הגיעם למעלותם בהעתקות שונות
והם היו גם לעיני הרב חיד"א, ובספרו שם הגדולים
מערבת גדולים ערך ע' מכיבא קשעים מהם.

המכתבים האלו יצאו לאור לראשונה על ידי
החבסיים. גיבושער ורש"י זקס על פי כת"י ביה"ס
גיטובורג, במצב השנה לחבסת ישראל של
ד"ר פיליפזוהן, ברך ג' לשנת 1868. אך נלקח בחסר
והעיות, ועפ"י העתק זה נדפסו שנית במכתב עתי
יהודה וירושלים שיצא לאור עת"ל ירושלים בשנת
תרל"ו. בהיותו במלון בשנת תרמ"ב ודברתי עם החכם
הרמב"ש ז"ל אז היות ערכם והשיבותם של מכתבי הרע"ב
הגיד לי שבידו יש העתק המכתבים בכת"י שעל פיהם
תיקן את העיות שבספר השנה הנזכר ונכון הוא לתתם ע"י
זאת המעשה מילא למען אהקן ע"י את תוצאותי
זה לשוני במכתבו אלי:

בשנת תר"ך שלח לי ידידי החכם סארפארה בסאנצואה
העתק בלתי שלם מהאגדה עם הערותיו המושכלות, ואח"כ
יצא הח' שר"ל ז"ל העתק יותר טוב בפ"י אלמנצי 188
(שהוא כעת בפרויש סוצקאום) וזוה הכ"י שלא
התפרטת והעתיק הנוסחאות ואני צינתי כל זה כשולו
הספר הנדפס באשר מכתבי במזכר שנת ה' (תרס"ג)
יעיין שם ג"כ שנה ז"ג ע' 124 על ההעתקה האנגלית,
ויש עוד אגרת שלושה ששלחתי לי ג"כ החבסיים הנזכרים
ישם ידובר על עיצת השבאים ואני שלחתי האגרת
הזאת אם ידירי הרשען הספואר ה' אהקן יעלליבעק
בזיען זה איזה שנים, בערלון ה' אייר התרס"ג, משה
שטיינשניידער.

בשנת הרמ"ו יצאו לאור מכתבי רבינו עובדיה
 בפעם שלישית בעיר קאלאמנא בקונטרס מיוחד בשם
 'דרכי ציון' ע"פ כת"ו שחיה ביד הרב צבי יהודה
 מיכלזאהן אב"ד קראסניבראד שהגיעה לידו מהעתקת
 ש"כ הרמ"ג אלעזר הלוי איש האראוויץ מלובלין, וכשם
 זה יצאו לאור אח"כ בשנת תרנה כוזארשא [ובו בשמטה
 הסכמת הגאון מיכלזאהן שכוללת גם הרושום וביאורים
 בדבר מצות ישוב א"י בזה"ו].

בתוצאתינו זו תקנו כל הטעיות הודאיות שנפלו
 בתוצאות השונות, תקנו גרמט"ש והנהותנו תערות
 ותקונים מאתנו.

עוני ומעוני ומגוסי חלקי מחס (1) עיני דאבה מני עוני
 צרה ויגון תמצא (2) בחפירי מעטך, מאנה (3) הנתם נפשי כי
 עזכתוך לעת זקנת ובכלותך (4) כחך וכי אחשבה כי נמשתי את
 שיבתך, אבי אבי! פלני מים תרד עיני. האמנם אם לא אוכל
 כבדך לעסוד לשרת בשם אד' (5) כאשר הי' מן הראוי אחרי גור
 הי' על (6) חפירי ופניתי אל אשר פניתי, בזאת לבד אעבדך (7)
 להגיד לך מראשית אחרית ארתי ורבעי כל דרכי (8) ואעשה
 לך טעמים כאשר אהבת, מהודעת משפטי היחודים אשר
 בכל מדינה ומדינה, עיר ועיר, מן המקומות אשר דרכה כף
 רגלי במ וחוקותיהם וחנהנתם עם הגוים אשר ישבנו בתוכם
 כי' מן צויתי (9) באנרות הגיעני מאתך א' א' (10) בנפילי למועד
 הזה בשנה האחרת.

כאשר (כיליתס) [כיליתי] מעשי בארץ סגורותי בעיר
 קשמילי (11) בתשיעי בא' לחודש ששם נסעתי ועברתי ברומיא

(1) בכ"י מנת חלקי מחסין (2) וצרה ויגון תמצא (3) ומאנה
 (4) ובכלותך (5) אדוני (6) גור האל בחפיריך (7) לבד אוכרך מארץ
 חירון להגיד מראשית (8) וכל דרכי (9) צויתי (10) ר"ת
 אדוני אבי העורך (11) קשמילני [מארשין].

זכאתי בנפילי בשנים עשר יום לחודש החוא ושם
 ישבתי וגם שחיתי ימים רבים כי לא מצאתי מעבר ברצוני
 וחתחלכתי במלידנו ולמדתי שם בארבעה ירחים לא בכסף
 ולא במחיר ושכתי בנפול⁽¹⁾:

ובחדש חרביעי ביום הצום⁽²⁾ רמ"ז לפ"ק נסעתי מנפול
 באנית מיס"ן בלאג"ן⁽³⁾ הגדולה והטובה ונפש אדם מן
 היהודים אשר היינו בתוכה תשעה, ושחינו⁽⁴⁾ המשה ימים עד
 כואנו בפיר"סו. כי לא היה לנו רוח. ופיר"סו היא העיר
 הגדולה וראש מלכות ציציילייה⁽⁵⁾ ובה בעלי בתים מן היהודים
 בשמונה מאות וחמשים, כולם מקובצים ברחוב אחד במיטב
 הארץ. והם⁽⁶⁾ בעלי מלאכות חרשי נחשת וברזל ונושאי סבל
 זבל עבודה בשדה ובוזיים לעיני הגוים לחיותם כולם קרועים
 וזהמים. וכרוהב דינר זהב כגד אדום צריכים לשאת על
 לבם לסימן. ואננרי"אה⁽⁷⁾ של מלך כברה עליהם מאד כי
 סוכרחים הם ללכת לעבודת הטלך לבל אשר תתחדש שם
 עבודה כגון משיכת הדוניאות ליכשה⁽⁸⁾. ועשיית הסוללות או
 זולת זה. וכי יהי באיש הטא משפט מות או סכות ויסורין
 ימיתו ויסרו אותו היהודים, וזהדלטורין שם ביהודים רבים
 מאד ועבירה נעשית להם בהיתר ומלשינים זה לזה בכל
 יום תמיד ולא יתבוששו. וכי יהי איש שונא לרעהו ימצא
 עליו עלילות דברים אשר לא נהיי⁽⁹⁾ ולא נכראו וכאשר יבוקש
 הדבר ולא ימצא אין סבלים למלשין ע"ז⁽¹⁰⁾ כי במשפטי הארץ

(1) לנפול. (2) הצום שנת רמ"ז. (3) מוסין באלשע. (4) וחיינו
 בים המשה. (5) ציזיליא. (6) ואם בכורי דלים (ישעי' י"ז ל"ז) ובעלי
 מלאכות [שד"ל]. (7) ואנגאריאה. (8) תיבת ליכשה נמחק. (9) הוה
 [10] למלשין ההוא.

ובנימוסי, לא יענש המלשין את חברו כאשר לא יוכיח על פניו דרכו. גם באיסור הנידה מקילין מאד. ורוב הארוסות תבאנה הרות לחופה. זולתי ביינם של גוים זרזים ומחסירים מאד. כי באחד שנשכר לגוי להביא לו יין טמקום למקום ראיתי שהמסידוהו שכרו והיו אומרים לנדוהו אם לא שחי' שוגג. והכית⁽¹⁾ הכנסת אשר בפליר"מו אין כמות בכל הארץ. ⁽²⁾ ובחצר בית הכנסת החיצונה שם הנפנים מודלים⁽³⁾ על גבי עמודים של אבן לא נראה בנפנים ההם חמשה⁽⁴⁾ זרתות במדה מדרתי עובי הנפן האחר. ואחר יררו במעלות של אבן בהצרה⁽⁵⁾ העזרה אשר לפני בית הכנסת וחיא מוקפת אכסדרה מג' רוחותי עם כסאות גדולות ששם ישבו כל האנשים אשר לא יחפצו ליכנס בבית⁽⁶⁾ הכנסת לאיזה מבה שתהי' ושם בארה נאה והדורה⁽⁷⁾. ברוח⁽⁸⁾ הרביעית פתה שער הכנסת. ובית הכנסת רבוע במדה ארבעים כאמה ארכו וארבעים רחבו ולפאת קדמה מזרחת ההיכל בנין של אבנים יפה בעין קפ"ילה. כי לא שימו ספרי תורה בארון כי בהיכל⁽⁹⁾ מונחים על דף עץ עם נרתיקס ועטרותיהם בראשם ורמונים של כסף ובדולה בראשי העמודים. ארבעת אלפים זהב ספרו לי היהודים⁽¹⁰⁾ שהוא היום שוטת הכסה והברולח ורקבת הזתב אשר בתוך ההיכל. ולחיכל שני פתחים נגבה וצפונה ושני נאמנים סן הקהל ממונים עליהם לסגור⁽¹¹⁾ ולפתוח. ובאמצע הכנסת מנדל עץ היא התיבה ששם יעלו החוגים

(1) בית. (2) אין במוחו בארץ ובכל הגוים להלל מאד.
 (3) נפנים מתגדלים. (4) המש. (5) לחצר. (6) לבית. (7) מלות. ושם בארה נאה והדורה" הסר. (8) זכרות. (9) כי אם כהיכל. (10) מלת היהודים" חסר. (11) לסגור אותם ולפתוח.

לחתפלל. וחמשה תונים מושכרים חיום לקהל החווא
 ומחמללים בשבתות וכיסים טובים⁽¹⁾ בקולות ובניגונים עריכים
 לא ראיתי בהם ליהודים בכל המקומות שעברתי, אכן בחול⁽²⁾
 מועטים הם תבאים לבית הכנסת ונער יכתבם. ולשכות
 רבות יש סביב בית הכנסת כגון לשכת ההקדש ששם סמות
 מוצעות לחולים ולנכרים תבאים מארץ רחוקה ואין להם מקום
 ללון. ולשכת מקום⁽³⁾ [ה] מים. ולשכת חברורים גדולה ויש
 ששם ישבו למשפט ולהתייעץ על⁽⁴⁾ עסקי רבים כי שנים עשר
 ברורים עושים קהל חווא בכל שנה ושנה. ויש להם כת
 סאת חמלך לשים מסים ועולים⁽⁵⁾. ולענוש נכסים ולאסור⁽⁶⁾
 וח' הדבר הזה לסוקש ולאבן נגף לעם חווא כי יקומו בני נבל
 גם בני בלי שם וילכו אל משנה חמלך ויקדמו פניו במנחה
 למען חקים אותם לחיות ברורים. וכאשר יתנו חכסף וקסו⁽⁶⁾
 כל ^(ח) הכנסות בית הכנסת והכנסות הקהל אשר יפלו תחת
 ידם ויתנו אל משנה חמלך ושריו למען יחזיק את ידם
 ויעשו כרצונם ויגדילו לתת עול ברול על צואר העם. ותתי
 חמאת חברורים גדולה מאד בזה כי יצקו העניים מפני
 חלוצים⁽⁷⁾ אשר ילחצום כל חיום. וחעל שועת העיר חשמיטה:
 ראיתי בפלידמו כי ימות להם סת סביאים ארונו
 בעזרה אשר פתח בית הכנסת, וחחונים מספידים אותו
 שם ואומרים עליו קינות. וכי יח' חסת אדם חשוב ובפרט⁽⁸⁾
 חלמיד חכם סביאים ארונו תוך בית הכנסת, וסוציאים סית
 ומניחים אותו על אחת סארבע פינות חתיכת. וארון חסת
 ולמטח כנגדו ומספידים ומקוננים לו שם. וכן לארבע פינות

(1) ככ"י בשבתות ובמועדים. (2) בימי החול. (3) לפתח על. (4) ועול

(5) ולאסורין. (6) יקחו. (7) לחצים. (8) ובפרט אם יהיה.

תתיבת ואחר מוציאין אותו¹) לקברו אל מחוץ לעיר, ובחיותם
 שתח השער מתחילים החזנים קול²) הם שמעו זאת כל העמים
 וכל הסוזר כולו ומזמורים אחרים בקול רם³) עד כואם לבית
 חקירות. גם ראיתי, בליל יום חכפורים, ובליל חושענא רבא
 אחר שסייסו⁴) תפלת ערבית, מותחים הנאמנים שני שערי
 החיכל צמונה ונגבה ויושכים שם כל הלילה עד הבוקר
 וכאות חנשים משמחה ומשמחה⁵) להשתחוות ולגשק הסמרי
 תורות⁶). ובפתח האחד יכנסו ויבאנו ויצאו ובליל⁷) הלילה זאת
 נכנסת וזאת יוצאת, ובהרב דברים הולקים על המנהגים⁸)
 שלנו כי הם קורין את שמע בקול רם בליל, וכן בכל ארץ
 מצרים ובכל ארץ ישראל⁹). וכיום חכפורים אין שליח צבור
 מפסיק באמצע התפלה¹⁰) לוטר סליחות, אלא אחר שמשלים
 תפלתו מתחיל בסליחות, ונופלים על פניהם בכל תפלה
 ותפלה ביום חכפורים, ובתשעה באב מזכירין ויעבור יותר¹¹)
 טמא שאנו ביום¹²) חכפורים, ובשמחת¹³) תורה עושים דברים
 אשר נלאיתי לכותבם :

חיתי בפליר"סו טשנים ועשרים בתמו רמ"ת¹⁴) עד שבת
 בראשית רמ"ת, וכבואי יטמא בקשו טמני חכפורים שאדרוש¹⁵)
 בשבת קרוב למנחת הערב, וכן עשיתי וחתחלתי לדרוש
 לחם בשבת של ר"ח אב רמ"ו, ונתנני חי' לחן בעיניהם עד
 שתוצרכתי על כרחי¹⁶) לדרוש בכל שבת ושבת, וחי הרבר מוח

(1) כב"י אהרן, ומזכירין אותו לקברו (2) בקול, (3) בקול גדול,
 (4) שסייסו, הצבור תפלת, (5) משמחות משמחות (6) תורה, (7) האחד
 הכנסת ונכהו תצאנה ובכל (8) המנהגות (9) מצרים וארץ ישראל,
 (10) תפילה, (11) ויעבור, חי' על פניו יותר, (12) שאנו, מזכירין ביום
 (13) וביום שמחת, (14) שנת רמ"ו, (15) שאדרוש, להם, (16) בעל
 כרחי.

לי לטוקש כי אני באתי לפלירמוי (1) ללכת לסרגנו"ח (2) אשר
 בקצת ארץ ציציליי"ח. כי שמעתי שם יבואו חרונייאות
 ויניציאני בעת החיא תחולכות בברוטי (3) קרוב לירושלים.
 והטח שכרו עלי יועצים לחרויחני וידברו (4) אלי כזכים, וכרוב
 חלומות והבלים ומסאת שוא ומרוחים חשיאוני גם יכלו לי.
 וכצפרים חנאחוס במצודת עכבוני שם ער (5) עברו חרונייאות
 דרך סרגנו"ח (6) ותלכו לסו. ואבדתי חסוער (7) חסוב תהוא כענין
 רעונשאדתי שם דורש (8) אל חמתים וחנשים והמף בכל שבת
 ושבת (9) קרוב לשלש שעות קודם חסנחח (10). ודרשתי כנגד (11)
 המלשינים ובועלי חנדות וכיוצא בהם. ואסרו אלי (12) חוקנים
 כי רבים שבו מעון. ומדי חיותי שמת חדלו המלשינים בהם (13)
 לא ידעתי אם ישובו לכסלה. האמנם כל ימי צבאי לא איהל
 לשכת בין עם אשר אחבת נפשם יאחבוני ויכברוני וינשאוני
 ב' חיותים (14) חיושכים במלירמוי כי כאשר יעשו הגוים האלת
 לקרשים שלחם בן עשו לי. ודלת העם אסרו כי השם
 שלחני, ורבים בקשו טבנדי טעיל וצינף לזכר. והאשה אשר
 למרדינת חניעת שתבכס ותרחיץ (15) החלוק שלי יאשרוח בנות.
 ובכל צד האפשר חשכו (16) חשבונות רבים שאתיצב עמחם
 לפחות שנת תמימה ואסרו שאנדיל (17) שכרי כאשר אעסיק
 שאלת. ולא שמעתי לקולם כי לבי חי לבא אל חסנוחת
 ואל חנחלת:

- ואל חנחלת:
 (1) בכ"ו לפלירמוי זכנ בסמוך. (2) לסרגנו"ח. (3) בבארשוי
 (4) ודברו. (5) שם, סה" עד. (6) סרגנו"ח (סרגנוסא).
 (7) הסעכות. (8) שם, סה" דורש. (9) מלת, ושבת" חסר. (10) קודם
 מנחת הערב. (11) נגד. (12) לי. (13) מעון, וסרי בהיותי שמה והמלשינים
 שבהם" וכב"י שד"ל כמו שגדעם רק שבמקום, בהם" נחוב שם, תהם"
 (14) בהיותים זכנו. (15) ג"ב לפי שד"ל צ"ל ותנהץ. (16) בקשו
 חשבונות, (17) לחנדיל.

ערב חג חסכות) רמ"ח באח והניעה נלי"אצה דפרנ"צאג)
 בפלירס"ו נכונה ללכת באלים נדרייח ובח חי' הא' המעולה
 כס"ד משולם מולטיר"נה (3) ונערו (4) ושסחתי מאד לקראתו
 וארחתי לחבורת עמו (5). וכליל מוצאי שבת בראשית נכנסנו
 ברוג"י וספחרת השבת בצחרים יצאנו מפלירס"ו. ותשם
 בהג רוח טובה כל חיום החוא וכל הלילה. חבוקר חי' ואנהגו
 קרוב לפא"רי די ספי"נת (6) ועברנו תפא"רי בשלום וכאנו תוך (7)
 ספי"נת ביום השני בצחרים. ומסיג"ת היא סחר חנוים (8).
 ואליה אניות יבואו מאמסי הארץ כי היא יושבת על תפא"רי
 באמצעותו אשר שם אניות יתלכון מסורת ומערב (9) ואין
 כנסל (כפור"מו) (10) בכל הארץ כי האניות הגדולות והרמות
 יבאו על שפת היבשה. ואינה גדולה כפלירס"ו. וגם אין לת
 סעינות טובות כפלירס"ו. אמנם יפת ובצורת היא מאד.
 בח"ו) כארבע סאות בעלי כתיס שוכנים בדר ברחוב שלחם.
 וחס עשירים מיושבי פלירס"ו וכולם בעלי מלאכות. ויש בהם
 סוחרים (12) ולחם בית הכנסת ואכסדרת (13) סנולח כאמצעה
 ובכוסת מארבע (14) רוחותיה. ובתוך (15) בית הכנסת כאר מים
 חיים. והנהגת חיחודים בח"ו (16) בענין חכרורים אשר בוררים (17)
 עליהם בכל שנה ושנה ובשאר הדברים, כעין חנהגת היהודים

1) כ"י בערב הה"ס שנת 2) הנליאצה סבראנצח 3) מוילטיה [שר"ל]
 ויותר קרוב לאמר שצ"ל "מואלטרה" ואפשר שהוא ר' משולם ב"ר
 מנחם מוואלטרה שנמס לא"י בשבע שנים לפני זה [רמ"א] ומכתב
 מסעו נתפר סם בה"ירושלים" כרך א' 4) ונערו עמו
 5) לקראתם וארחתי לחבורה עמם 6) ואנתנו, היינו" קרוב אל הפאר
 7) וכאנו אל איה מסיג"ת 8) גוים 9) ומערב 10) כפורטו תהוא 11) ובח
 12) סוחרים 13) כאכסדרה 14) כארבע 15) ותוך 16) מלת, כח"ו חסר
 17) חס"ו בוררים.

מפלירס"ו (1). וראיתי בחוסה שנעשתה בחיותי שסת שחוציא
את חלה אחרי ברכו שבע (2) ברכות וחרכיבזה על הסוס
ברחוב העיר וכל הקהל עוברים לפני' ברנליחם (3). וחמתן
באמצע חוקנים ולפני חלה אשר היא לברה על חסום.
נערים ובחורים וילדים, ואכוקות דולקות בידם וצועקים לפני
קול גדול עד שדיטיתי שתבקע הארץ לקולם. ומקיסים
בפרשת דרכים ובכל סבואות חיתודים, וחגנים רואים
זשמים כנגדן (4) ואין מוצח סח ומצצצף. כ"א כסרחשון נסענו
מססינ"ה ללבת אל רות"ס (5) וניתוספו עלינו כספינת אחד (6)
עשר נפש מיהודים, סוחר (7) אחר מציקא"ר"י עם נעריו, ושליש
יהודים רצענים מסרגנו"ה, ויחודי אחד ספרדי עם אשתו
זשני בניו ושתי בנותיו, ועטנו אנחנו אשר חיינו כדונייא
בתחלה כל נפש (8) ארבעה עשר, ועברנו כל (9) חמא"ר"י לשלום
כי מסינ"ה באמצע חמא"ר"י היא יושבת ועברנו הגולפי"ו (10)
סויניציאה ונכנסנו בארצ"י פליני"ו (11) וחארצ"י פליני"ו סלא
איים רבים, כי קו"רפו וקנדיא"ה (12) ונינרופונ"טו וריתו"ס (13)
וציפירי"אה (14) סן הא"רציפלינו יחשבו, כי שלש סאות איים
אוטרים שיש לא"רצי פליני"ו. בין הנושכות ובלתי נושכות,
זחלכנו ברוח מצוי" ארבעה ימים, וביום הרביעי לעת ערב
חסך חשם רוח חים, והשיבנו אחר בסופת וסערת (15) ונסתרנו
מועף חים באי אחד (16) כסקום אשר בחרים כעין (17) גמל

(1) ככ"י, של" מפלירסו, (2) השבע, (3) על" רגליהם, (4) לנגד
(5) רודוס [היא העיר רודוס, העורך] (6) וניתוספו עמנו אחד, [שד"ל].
[7] מהיהודים, היינו" סוחר, (8) הנפש, (9) על המארי, [והוא לשון הים
העורך], (10) על הגולפי, (11) פילאנו, [ור"ל ים חארבי פילאנוס]
(12) וקאנדיאה, [13] ורודוס, [14] הוא אי קפריסין, [12] ובסערי
[16] אחת, [16] אשר, בין" הרים, כמין".

עשוי כירי שמים. וההרים החם סלאים תרוכין והרם, ושם ישבנו שלשה ימים:

מקצת שלשה ימים ביום הראשון בי"ח במרחשוון, נסענו משם ובאנו עד ששים מיל קרוב לרו"תום וכלל תדרך ראינו איים טפה ומטה. גם חרי התורמים (1) נגלו לנו, ובחיותינו כמו ששים מיל קרוב לרו"תום נתפך הרוח (2) ושכנו בזעף (3) בשמנים מיל אחורנית ותקענו האנקר"י (4) מתדוניא סמוך ליבשה באי"ו) ששמה לונג"ו (5) והיא תחת מסשלת רותום. ושם חיינו עשרה ימים חונים על חים, כי הי הרוח ננדינו (6) ובחיותינו שמה קרה סקה שאחד מתופשי משוש שכדוניא חמיה דברים כלמי הנכבד חר' משולם סכולטור"ת חג' (7) וקבל עליו חר' משולם חג' לפני הפטרוני (8) מתדוניא. וירד הפטרוני בעצמו לכקש[ת], ותשתדלו חכירי להסתירו ולחצילו סידו ולא יכולו, וציוה (9) לאסרו על תעין אשר באמצע חספינה לחכותו טכה רבה, ובראותו כי נתרשל הסכה לחכותו לקח חוא בכבורו החכל אשר יכו בו וחכהו כרי רשעתו. ורצח שיבקש מחילה מהר' משולם חג' לעיני כל העם, ויקנאו כל העם (10) מאד על אשר עשה הארון ככה לאיש ההוא כגלל דברי קטורין בלבד אשר דבר כנגד היהודים. (11) וסאת חיום חהוא (12) והלאה החלו אנשי תרוניא לשנוא אותנו ולא חיי אלינו כתמיל שלשים בעת אחיא עכר[ה] עלינו ספינה קטנה באה (13) טרו"תום ותולכת אל שיא"ו ואז חסרנו הצדיק הסוחר חמעולה חר' משולם חג' (14)

(1) התורמים (שד"ל). (2) "עלינו" הרוח. (3) ושכנו, אחורנית. (4) [ר"ל עוגן האניה, העורך]. (5) לונג. (6) לנגדינו. (7) ר"ל הנזכר ובכ"י ליחא]. (8) הפטרוני וכן במסן. (9) וציוה הפטרוני. (10) ויקנאו העם. (11) היהודי. (12) זמיום החוא. (13) ספינה באה. (14) משולם סכולטורא

ויצא מן חרונייא שלנו חיה ונערה וירד כספינה חתיה לבא
 עמם אל שיאו וללכת אהרי בן בקושׁטנינא כי נחם
 לבא (1) עמנו כאלים־גדרייא. וכיום השני לצאת רי׳ (2) משולם
 מעמנו עברה עלינו ספינת קטנה ונידח כי אני גדולת
 מאד מאניות וינכוס״י (3) באה לקראתינו ערוכת עם כל כלי
 קרב ומלחמה. ויירא המטרון (4) מאד יען לא חיו לנו רוח כי
 חגליא׳ה (5) לא תירא מרכבות אניות גדולות (6) ובלבד
 שיחיו לה רוח. ואין בכל המעברות כמות כמות כי היא לא (7)
 תירא מרכבות גליאצי (8) ודוגיאות קטנות אשר סביב
 כשיחיו לה רוח. (9) וישם המטרון־י מניו ללכת לחנות תחת כרך
 קטן אשר לרות״ם כחד התוגרמים. נקרא קסא״טי ד׳ יואני (10)
 כי רק הכרך חתוא נשאר לנוצרים בארץ התוגרמים אשר לא
 כבש אותו (11) התוגר לעולם (12) וחוא קטן מאד (13) וחוק.
 ומקיר העיר וחוצה גבול התוגרמים. ובאנו שם ביום הששי ר״ח
 כסליו רס״ח (14) וישכנו בטח. וביום השבת בצחרים רצה השם
 ונשבת חרוח (15) אשר יחלנו לה ויצאנו משם והלכנו כל חיום
 חתוא וכל הלילה עד יום הסחרת באחד בשבת כ״ג כסליו
 רס״ח אשר חיינו שנים ועשרים (16) כאשר נכנסנו ברות״ם
 בקול זמרה ותודה (17) :

(1) ככ״י נחם סבא (2) ה״ל (3) קיינובוסי (4) המטרון (5) חגליאצת
 (6) תירא מאניות ובלבד (7) כי לא (8) גליאצי (9) סביב ישיחי עליה
 וכשיחיו רוח ללכת גם בחספיות הנדולות לא תירא כי צי אהר לא
 ישיגנה (10) נקרא קסבילת יואני (11) מלת אחי נסחק (12) מעולם
 (13) מלת מאד חסר (14) שנת רס״ח (15) רצה האל ונשבת רוח (16) כ״כ
 כסליו שנת רס״ח אחר חיינו שנים ועשרים יום בדוגיא למן היום
 נסענו מסיסנא עד היום הזה כאשר (17) ברודים בקול זמרה ותודה
 ובספרדי

דהעיר רותום צחלה ושטחה לקראתינו כי חסטרונגי
 שלנו חיי מודע אל הנראין משטרין ומנואליו. (1) ותכף עלו
 אלינו בנלי"אצי (2) נכבדי קחל רותום ותקבילו מנינו
 כשטחה כי הסוחר ר' (3) משולם אשר חיי עטנו חיי אחיו של
 ר' נתן הרומא אשר הוא גדול ליחודים אשר ברו"תום
 דחכינו לי חדר יפת אשר שמו לי שם (4) מטה שלחן וכסא
 ומגרת. ולשאר היחודים אשר עטנו היו (5) מצאו לכל איש
 עליית קיר קטנת מסת נדבת ידם כי בתי היחודים ברות"ום (6)
 נשמות ונחרסות אשר חרם אותם מלך (7) תוגר הראשון כבואו
 לחלחם ברו"תום בשנת סותו. ופי שלא ראה רותום
 וחוסותיה הנכוהות והבצורות ושערים החוקות ועקלקלות (8)
 לא ראה מכצר חוק מימיו. ובשנת מות המלך (9) תתוגר
 שלח את (10) חילו לציר עליי ואין מספר לאכני חכומברדי
 חנמצאים (11) עוד שם אשר נשאר בת מאשר השליכו עליהם
 חתונרמים. ותפילו חחוסת אשר סביב רחוב (12) היחודים וכל
 בתי היהודים חרסו (13). וספרו לי היחודים כי נכנסו התוגרמים
 בעיר והחלו לחכות בעם וכבשו כל הארץ ובאו (14) עד פתח
 ביהכנ"ם ושם חמסם (15) חאל ופלאי פלאות ראו בוחם (16) שגרחסן
 מעצמם ונסו וברחו. וחיתח כחם חרב איש כאחיו (17) וכשלו
 ואין רודף ויען כי בבית הכנסת נעשה חנס לקח אותו

[1] ככ"י מאישטרו, דרודם" ומנואליו. [2] עלו לנו אלוואצה.
 [3] הסוחר מה ציקארי ר'. [4] לי כו. [5] מלת, ה"ו" הסר. [6] אשר
 ברותום. [7] כי הרמס מלך. [8] ושעריה החוקות והעקלקלות. [9] מלת
 המלך" חסר. [10] "אח" חסר. [11] הנמצאות. [12] אשר היתה סביב
 לרחוב. [13] כתייהם חרסו. [14] בעם ונכבש הארץ לפנייהם ובאו
 [15] חמסם. [16] פלאות נעשו בדבר הזה [שד"ל], [17] ברעתי.

חגריאן ששפורו ובעונותינו בונה שמת במה גדולת לומר (1)
 וליחודים נתן בית אחר תמורתו. וכתיבתי ברותים יחד
 לחם מהכנסות העיר מאח דוקים (2) לכנות בית הכנסת
 מחדש ולרומסח:

והיחודים אשר נשאר ברותים מעטים מאד אין
 בה חיים כי אם שנים (3) ועשרים בעלי בתים. וכולם דלים
 ואכזרנים וחייהם חיי צער ורוב פרנסתן מירקות וזרעונים.
 ובשר ויין לא יבא אל פיהם כי לא ישחטו ולא יקנו (4) יין
 מרשעת חיוונים היושבים בה. ובקנותם בשוק לא ינעו בכל
 אשר להם והם נזחרים ביינם (5) של גוים כאשר יחרו מכשר
 חזיר. ולא ראיתי (ביהודים) [ביהודים] אשר ברותים מקטן ועד
 גדול איש לא נעדר כולם אנשי שכל ומכיני טדע צחי חלשון
 ובעלי פוסר ודרך ארץ (6) ומכבדים את חבריות כי גם
 חעבדנים ועושי מלאכת הבורסי (7) אשר בה נקיים במלכושיהם
 ונאים בדיבורם וכולם סגדלי בלורית ותארים כחואר בני
 טלך. ולא נמצא נשים כבנות רותים בכל הארץ. ואשר נשא
 לכן אותנה לעשות ככל מלאכת מחשבת. והם ספרנסות את
 (8) אנשיהן במלאכתן אשר יעשו לאנקומאנדוריי (9) הם שרי
 הארץ ולא יכבד כלילה גרם וחאקומינדוריי (10) טכבדים את
 היחודים וכי ימות סת ליחודים ברותים לא יקברוהו בארון
 כי אם בתכריכים בלבד ועושים סמוך לקרקעית הקבר דפוס

(1) ככ"י מאיששורו בעונות וזנה עליה במה לומר. (2) דוקים.
 (3) היום כשנים. (4) ישחו וככ"י שר"ל יעשו. (5) סיינם.
 (6) תרבות ודרך ארץ. (7) הבורית. (8) מלת, את" חסר.
 (9) יעשו, אל" קנקומאנדוריי הם, חפריי" שרי. (10) והאקומאנדוריי
 חפריי הנ"ל.

כתכנית אדם, כי קרקע חקברות בחולח ומקבלת צורה. וסכניסים חסת תוך הדפוס חתיה ועליו משימים דף של עין. וככה יכסוהו בעפר. ואויר רוחו"ם וך ונקי ויסת) אשר לא ראיתי כסוהו ומיטיה סתוקין והארין בריאה היא אך רוח, ורוב יושביה יונגים. אך הם כסופים לאקסנדרויי(2):

חיינו ברוח"ם מנ' בכסליו עד ט"ו במכתב(3) יען לא נתן הנראין משט"רו הגי'לאצי(4) עבור באליסנדרויאה כי ירא פן יתעלל בהמלך מצרים כי לקח הנראין משטור"ו שוחד ממלך מצרים מאה(5) ועשרים אלף פרחים זתב ונדר לשלוח לו אתי חמלך תתוגר הנקרא זמומים(6) אשר הוא תחת(7) ידו בצרפת ואחר בן התל בו, כי ירא לשלהו אליו מאימת מלך תתוגר. על בן פחד הנראין משטור"ו מן יאכד(8) מלך מצרים הדונייא(9) המפטרונ"י ובל סוחר"י כי עושר גדול חי בת וסטון אין(10) קין. וכאשר ארכו חימים ותמכים המטרונ"י ויוועצוי(11) עם כל סוחר"י חלני"אצי ללכת ויעבור עליהם מה. במ"ז במכתב גסענו טרות"ם, ובאנו כששה ימים באליסנדרוי" כי(12) לא רצה המטרונ"י לחסגר בה עם הדונייא עד אשר יראה אין יפול דבר, וחלכנו לחנות בסקום ששמו בוקאר"י(13) והוא מקום שאין(14) בו עומק מים רבים גדול ורחב ידים בין אליסנדרויי ובין משי"ט(15) בדרך מצרים ותקענו האנקור"י(16) רחוק מן היבשח כד' מילים ועטנו היתה דקונסיר"ווח(17) ספינה קטנה

1. ככ"י מלח, ויפה" חסר, 2. אל קאקוסאנדאדור, 3. בשכמ
4. מאיסטרו הגלויאצה, 5. מאה" חסר, 6. זמומים, 7. הוא
היום" תחת, 8. מן יעשה רוויסאנייא מלך, 9. מהדוגיא, 10. לאין
11. ויוועצוי, 12. לאליסנדרוייא ועברנו "אליסאי" כי, 13. בוקיר,
14. אין, 15. רושיט, 16. האנקורה, 17. דקונסירבה.

סמאנים חביות אשר קנה אותה המפורינת שלנו ומען
 אותה חטח להביא למכור באליסנדרויאה והאטייר הוא
 משנה למלך מצרים חיושב באליסנדרויאה שלה להבטיח
 המפוריני וחרונייא וכל אשר בח שתוכל לצאת ולכוא
 באליסנדרויאה במח:1) ולא שמע המפוריני ולא האזין2) לבטוח
 בו עד ישלח אל מלך מצרים3) עצמו. אך אמר שיבטח בכמחון
 שלו לשלוח המפינה מעונה חטה לכדה עם קצת אנשים
 ונכנסנו אנחנו היהודים במפינה חמיה בערב שבת כי
 חשכנו לבא ביום חשבת לאליסנדרויאה4). והאטייר בראותו
 כי לא בטח המפוריני בדיבורו לבא עם הרונייא שלח
 לאמר כי לא חפץ5) שתכנס גם המפינה שמה6). ונשארנו
 אנחנו היהודים במפינה חמיה חונים שם טנגד רחוק7) מן
 הרונייא במסחוי קשת וירכו חיסים ולא שבו המלאכים
 במצרים וחלחם אול טבלינו ולא היו טים ונפשינו קצת
 ונבחר סות מחיים:

ויהי בחצי הלילה בח' בשבט, והנה דוח מערה באח
 ופתאום לפתע א' נשכרו (את) שני מאנ"קורי מן המפינה שלנו
 ולא נשאר כי אם האנקורי תאחר הרעוע שבכלם. ויראו8)

המלחים יראת גדולה ויטילו חלים אשר באניה אל הים לחקל
 מעליהם ויעשו אותות וסימנים וישליכו בורכנדיי10) לקרא
 לאנשי הרונייא שישלחו חברקיא11) עם אנשים לחושיענו.
 ואין קול ואין עונה כי היו טיודים לחציל את עצמם ולא היו

1. ככ"י לכמה. 2. האמין (שד"ל). 3. ישלח למצרים אל אמלך.
 4. באליסנדרויא. 5. יחפץ. 6. שמה חסר. 7. הרחק. 8. ויראו
 פתאום. 9. ויראו. 10. בוסכרדי. 11. בארקא.

אפשר ג) שתקרב אלינו בר"קא או שקיי"טו) כי חים תולך
 וסוער. ויולך חים אותנו סחוב וחולך³) עם האנקורי"י הרעוע
 חנשאר וגלי חים כסונו וחיינו חולכים ומטורפים, וחאני
 חשבת לחשבר כי חיתת רעוע[ת] חזקנת. ובאו כח חסים ממטח
 ומסעלה⁴) וכל חסום חחוא חי' טלא סלעים ומקוליי. וקרוכ
 לכ"ד שעות עמדנו אשר ככל עת וככל רגע המות דאינו
 בעינינו, וכיד כל אחר ממנו חי' דלי⁵) סים לסלאת לתריק
 סן חאני אל חים כי נתמלאת חספינת סים. וכדמעות עינינו
 חיינו מסלאים איש כליו⁶) ער רחם חשם כרוכ חסדיו, לא
 במכע חסציאות, ונמלטנו סן חסערה חחיא אשר כמות לא
 גהייתה, וכאשר עמד חים סועפו שלח חפי"טרוני להוציא
 כל איש מחספינת חאכילה וחשומסה חחיא. וביום חשני
 בחיות הבוקר נכנסנו בדונייא וישבנו בה עד שוב חמלאכים
 וחביאו חכסחון סן חסלך. ואז לא תי' רוח לדונייא לצאת
 סן חבוקארי וכחרו רוכ הסוחרים אשר בדונייא ואנחנו
 היחודים חיושבים כח לחמלט על נפשינו ולעבור ברגלינו
 זירדנו בכרק"ח אל חיבשה, ומשם כאנו לאליסנדריאח ברגלינו
 בי לא מצאנו חמודים לרכוב אותם י"ח סלים. וחנענו
 במליסנדריי ינעים ועייפים בי"ד בשכט, ויער⁷) חשם את
 רוח אחד סן חנדיכים אשר שם שמו ר' משה נראס"ו וחוא
 חורגמן לוויניציאני ועשיר וגאחב סאד כארץ חחיא גם
 סן חישמעאלים. ויצא לקראתנו סחוץ לעיר⁸) וחצילנו מיד

1. ככ"י לחציל עצמם ולא חיה, סן" האפשר, 2. מקיפו.
 3. ויולך אותנו חים סחוב ותשלך, 4. ומסעלה, 5. אחד
 ואחד ממנו חיה כליו, 6. איש את הכלי, 7. בשכט
 8. בצרב" והעיר, 8. לשער העיר.

חישמעאלים חשוכים בשער כי שודדים ובוזים ועושים
 כרצונם ליחודים (1) חנכרים חכאים והביאני אל ביתו ולא
 יכולתי להסלף לצאת סביתו בליסי חיותי שמת. וחיותי קורא
 עטו בספר קבלח אשר לו כי חשקה נפשו בחכמה חחיא:
 זכות מצאתי חן בעיניו ונקשרה נפשו בי. וביום שבתג) אשר
 ישכתי שמה עשת ששתח גם לספרדי אשר בא עמי ושני
 בניו אתו וחבואני אל בית חיון:

וח דבר הסעודה שרגילין בה היחודים בכל ארץ ישמעאל.
 ביום השבת יושבים כעגולה על חספירי (3) וחמשקה
 עומר עליהם על (4) חספת חקמנת חפרוסת על אותו
 חספירי. ומביאין כל מיני (5) פירות חנמצאים בעת חחיא
 ומשימים על חספת, ולוקח בעל חבית כוס יין ומקדש
 ושותחו בלו ולוקח חמשקה חכום מיר חבית ובו משקה כל
 חספיכה כסדר (6) זה אחר זה וכל אחר שותח כוס מלא (7) יין.
 ואח"כ לוקח חכ"ח (8) שנים או שלשת נרגרים מן חפירות
 ונותן לו חמשקה כוס שלי (9) יין) ואוכל ושותח כוס שני.
 וכל חסוכין אומרים רפואה וחיים, וחיושב מצלו גם הוא אחריו
 לוקח מן חפירות ונותן לו חמשקה כוס של יין ואומר
 בשמחתך, ואומרים (10) לו רפואה וחיים. וכן לכל חסוכין אחד
 לאחד. ואח"כ לוקחין מין שני של פירות ומוזנין עליו כוס

(1) ככ"י ביהודים (2) חשבת (3) חספירי, ואין לפניכם שולחן כ"א
 חספת וחמשקה (4) חספת חסר, כ"א חסר חספת, על"ע, וסביאין.
 (5) חספ מיני, כ"א חסר חוכת, כל"ס. (6) חמשקה לכל, בני"ג. חספיכה על
 חסדר. (7) מלא חסר (8) כ"ה (9) שלי חסר, (10) בשמחתך ואומרים
 חוסגר בשני חסאי מריבע.

אחר¹) ועושין כסדר הזה עד שישתנו²) לפחות י' או ז' כוסות
 ולפעמים³) שותין על הריח שמביאין⁴) הדראים. והם אותן
 שפירש"י שקורין בלשון ישמעאל יאסמין, והוא⁵) אילן שאינו
 מגדל כי אמר⁶) פרחים בלבד והם טובי הריח והמים מאד
 וטריחים אותן הדראים⁷). ושותין כוס של יין. והיין תאלוף⁸)
 חזק מאד ובפרט בירושלים ושותין אותו חי. ואחר ששתו
 חכוסות הנראת בעיניהם מביאים קערה גדולת מליאת
 תבשיל ובשר. וכל אחד ואחד משים ידו ולוקח מן הקערה
 חתיא מה שרוצה ואוכלים בהפונף⁹) ואין מרבין באכילת.
 ובסעודה ההיא הביא לנו ר' משה חגי מארכילגין קונפ"מיטין¹⁰)
 וזנגביל [זנגויל] רטוב. ותמיד וצימוקים ושקדים וזרע בר
 קונפ"מיט. ועל כל מין ומין כוס של יין פעם יין צימוקים והוא
 טוב מאד ופעם מלאוואת דקנ"דיאת וז' ופעם מין חארץ
 ושתייתו ושכרתי עמו. עוד מנהג ליהודים מארץ ישמעאל. בערב
 שבת חולכים כולם לבית המרחץ ובשובם מביאות נשותיהם
 לפניהם יין ומרבים בשתי'. ואחר מביאות התבשיל שהכינו
 [ל]סעודת הערב ואוכלים מבעוד יום עד שתחשך. ואחר
 באים כולם לבית הכנסת¹¹) במלבושיהן¹²) נקיים ומנוחצים
 ומתהילים בשירות ותשכהות. ומארויכן בתפלת ערבית עד

(1) בכ"י שלישי. (2) ישתי. (3) ופעמים. (4) הריח, היינו כ"י
 מביאין. (5) היא. (6) אינו מגדל רק. (7) הדראים. (8) היין
 כאלו הגלילות. חזק. (9) מה שלבו הפך יאכלים. בהפונף
 רב ובבחה"ה ואין. (10) ובמשתה היין שעשה לנו ר' משה הנ"ל בשבת
 זו הביא לנו מיראמולאני קונפ"מיט. (11) מאלבאשיא מקנריא (והוא מין יין
 חשוב הבא מארץ קנריא העורך). (12) ואחר שחשכה, ושתי' ושכרו
 באים. (13) במלבושיהן.

שתי שעות כלילת וכאים לבתיכם ומקדשין ואוכלים כזית
 לחם⁽¹⁾ ומכרכים ברכת תסון. ואין מתפללין תפלת⁽²⁾ תמנח
 של ער"ש בציבור בכל נלילות החם⁽³⁾. וזלתי בירושלים לבדה
 נתבטל תמנח חזת שבטלו אותו האשכנזים⁽⁴⁾. ומתפללים
 מנחה וערבית כמנהג שלנו⁽⁵⁾. ואח"כ הולכים חלילה⁽⁶⁾ אפס כי
 לאה⁽⁷⁾ יתפללו ערבית עד צאת הכוכבים. ושומרים שבת
 כקנה בנלילות אלו יזרח⁽⁸⁾ מסה ששומרים אותו⁽⁹⁾
 בנלילות החם כי לא יצא איש⁽¹⁰⁾ מפתח ביתו בשבת לא
 לטייל ולא לדבר אחר אלא⁽¹¹⁾ לדבר מצוה או לבית הכנסת
 או לבית המדרש, ואין צריך לומר שאין גם אחד שידליקו
 אש ביום השבת⁽¹²⁾ או נר שבה לא עיינו⁽¹³⁾ ועכר ואסה
 ידליקו⁽¹⁴⁾. ופי שידוע לקרות⁽¹⁵⁾ קורא כל היום אחר שתפני
 יינו בשניה:

הכעלי בתים היושבים⁽¹⁶⁾ היום באלים נדרואה כהטשה
 עשרים⁽¹⁷⁾ ושם שני⁽¹⁸⁾ בתי כנסיות קדמוניות האחת גדולה
 מאד⁽¹⁹⁾ וחריבה קצת וקטנה האחרת כמנהג⁽²⁰⁾ ורוב הקהל
 מתפללים בקטנה כי היא מיוחסת⁽²¹⁾ לאלה הנביא חיינו
 שננלה בה⁽²²⁾ ואותה סינה היא דרוסית מורהית מדליקים

(1) בב"י לחם, כלכד"ג, 2, "תפלת" חסר, 3) האלה, 4) האשכנזים לפי
 המשע, 5) כמנהגינו, 6) אלו צ"ל הולכים, הביתה" העורך, 7) כי לעולם
 לא, 8) "אלו" מסתק ונ"כ בתקנה בנלילות האלה הדבה או יותר.
 9) שישמרוהו, 10) אדם, 11) ולא לשום עסק אלא, 12) שידליק
 בביתו אש בשבת, 13) לא ידליקונו, 14) ידליקוה חסר, 15) לקרא,
 16) מן היהודים היושבים, 17) עשרים, הם"ג, 18) שתי, 19) מאד,
 חסר, 20) השניה קטנה הימנית, 21) להיותה מיוחסת, 22) הנביא, ו"ל
 חיינו שננלה בה אלוהי למפלים שבהם בשנה אחת מספנותיה לפי מה

בח גר תמיד. גם עתה מקרוב פחות (1) מעשרים שנה אומרים
 שנגלה כת אליהו לזקן אחד (2) וכרוך יורע האמת. ולא יכנס
 אדם לבית חכנסת בכל ארץ ישמעאל במגעלים ברנליו כי
 אם יחף. אף הכא (3) כחצר הבירו כבואו אל הבית מניח
 חסנעלים כחצר נכח פתח הבית, וכולם יושבים על המחצלות
 על הארץ או על חמפי"די. ואלים נדרריאח עיר גדולת סאד
 ומוקמת חוסת וחיס סביב לה. וגם כי עתה חשני שלישי
 שכה(4) מדכר שמטה ובתים גדולים(5) מאין יושב(6). ותחצרות
 חנושכות אשר בה רצופות(7) באבנים כעין סוסאייקי ואילנות
 של פרישים ותמרים באמצע, וכל חכמים בכללם ימים
 ונדולים ואנשים כה מעט מפני רוע האויר אשר נתחדש
 בה זה כסח שנים. ובפרט אשר לא נסח באויר שלה ויארך
 ימי שבתו כה אומרים שימות או יחלה בלי ספק ורוב יושביה
 מוכים בסגורים. ואלי' יבואו טאפסי ארץ לסחורח ושם חיום
 די קונ'צולי סארצות חספרים(8) וויניציא"ני(9) ווינובי"סי(10)
 וקאטלא"ני(11) ואנקונטא"ני(12) ועל פיהם יחנו ויסעו חסוחרים
 חבאים שם לסחורה מכל לשונות חנוים. וכל חלילות(13) צריכים
 חנוצרים חנסצאים בתוכה לחאסף(14) ולחסגר בבתיהם וסוגרים
 חישמעאלים כערס מבחוי. ובכל בוקר(15) פותחים לחם. וכן
 בכל יום (16) ז' סחצות חיום עד עת חערב שמתקבצים

שיאמרו וכמותה פינה זכו' (1) מקרוב זה פחות (2) אליהי "בדמות" זקן.
 (3) כמגעלים שברגליו כי אם יחף אף חננס כחצר (4) שלה (5) גדולים
 ושובים" מאין (6) יושב, מראיתה סוכית עליה שהיתה יפה ביותר
 והחצרות (7) בה רק" רצופות (8) הנוצרים (9) ר"ל המשלה הוויניציאית
 (10) מדינת יבונא (11) ממשלת קטלוניא (12) מדינת אנקונא העורף.
 (13) לשונות הנוצרים ובכל לילה ולילה (14) סלת לחאסף נפתק.
 (15) ובבוקר (16) ובכל.

חישמעאלים בבית תפלתם צריכים תנוצרים¹) הנמצאים בתוכה לחמסך הביתה ולסגור בעדם²). ותנוצרי אשר יכצא בעת תחיא חוצה³) דמו בראשו ואין קץ למסון אשר יכנס למלך מצרים מטבם הסחורות הנכנסות וחיצאות כאליסנדי⁴ ריאה כי טבם גדול⁴) פורעים שם כל הסחורות. גם מעות⁵) מחושבים פורעים טבם⁶) שניסד⁷) למאה. ואני חצילני השם ולא פרעתי שום טבם מן המעות שהיו אצלי, ואין קנס ולא עונש⁸) לבורח ולעובר⁹) על הטבם בכל גכול מצרים:

ישבתי כאליסנדי ריאה שבעה ימים וחדוניא אשר בת הנחתי כל עניניי גם כי טועמים הם עדיין לא באתה¹⁰) מן הבוקארי כי לא היו לת רוח, ובאליסנדי ריאה היו איש יהודי שנדר ללכת לירושלים¹¹) לחוג שם את חג המצות הוא ואשתו ושני בניו ואדחתי לחכורה עמו ויצאתי עמם¹²) על הנמלים והנחתי לר' משה גראסיו הנ'¹³) לקחת הענינים שלי מן חדוניא כבואה ולשלחם אלי במצרים¹⁴) ותגענו למקום משוי¹⁵) על הנילוס ונכנסנו בספינה על יד הנילוס תמיד וספת ערים ועיירות¹⁶) נושכות וטובות וגדולות כולם ערי פרוזות. וישבנו במקום ששמו¹⁷) פוא"ה שני ימים כי לא היו לנו ברצונינו והמקום ההוא גדול ויפה מאד וחדנה בו חנם וכל

1. ככ"ו הנכרים. 2. בעדם את שערי בתיהם מבחוץ. 3. תחוצה. 4. גדול מאד. 5. המעות. 6. טבם. 7. [מעות מחושבים] ר"ל לא מעות בעין כי אם שער הסחוח הטובות כחשבון מבית שלהנות אחד לחכרו שבעיר אחרת. 8. ששה. 9. ולא שום עונש. 10. ועובר. 11. כי טעמים היו והמט הכל עד כה לא באה. 12. בירושלים. 13. ויצאתי מאלסנדרא עמם. 14. טשה הנ"ל. 15. [כן קוראים יתודי ארץ הקודם להעיר קיירא העורד]. 16. רושיט על יד הנילוס [וגבון]. 17. בספינה אחת בתוך הנילוס וספת כפרים וארצות. 18. במקום אחר ששמו.

מיני ירקות, ונסענו משם וכאנו עד בולא"ק ראשית 1) ארץ מצרים. ועל חילום ראיתי הצפרדע הנקראת אלתא"סחג) בערבי, ותיח גדול מדוב³⁾. וכעורו כעין 4) אבעכועות ואמרו אנשי חספינח שנמצאים⁵⁾ גדולים ממנו כפלים והן 6) סן הצפרדעים שנשארן מימי משה. כמו שהזכיר רמב"ם ד בפירושו, ואמת המסופר⁸⁾ עליו שמכנים ואינו מוציא ותעוף אוכל חמור תחוא 9) שעושה בחיותו פותח פיו לשמש ונכנס תעוף בפיו ואוכל חמור תחוא, ונתר גילום הוא רחב ידיים ומימי מתקים ביותר ועכורים ומקום שעברנו בו אינו אלא אחד מראשיו כי ראש אחד יש לו שהולך למקום ששמו דמיי"מא ומשם שופך אל הים :

קודם כואנו לבולאק נראו אלינו שתי כיפות גדולות של בנין ישן מאד והם מתעבר האחד 10) מחנחר, ואמרים שהם של 11) יוסף תצדיק ואין להם פתח אלא מלמעלה לצד הנגנ 12) וגם כי הם חרבות, צורתם¹³⁾ מוכיח עליהם שבנין גדול וחזק הי'. ואין שם שום ישוב סביב ונכנסנו לארץ מצרים בערב, י"ב ימים לפני הפורים בתחלת קציר שעורים. ובימים ההם הקל חרעב מעט בארץ כי רעב של כליה הי' בכל גבול מצרים לפי המסופר¹⁴⁾ והשעורה אביב מאד בארץ מצרים 15) ככל שאר ארצות שבעולם לסכת מי גילום וחאסוף נראה טוב מאד. ובחודש אחרי הגיעי שם 16) שובע גדול

1] בב"י וכאנו שמחים ומוגי לב בכל הדרך עד בולאק היא ראשית
 2] בן מתרגם גם רמ"ג מלת צפרדע והוא התנין הנודע בשם קראקאדיל,
 3] גדול יותר מדוב, [1] כמין [שד"ל], [5] כי נמצאים,
 6] והם, [7] הרמב"ן [שד"ל], [8] הוא המסופר, [9] המיתרית שהוא
 10] האחר [שד"ל], [11] שהם "האוצרות" של, [12] מלמעלה, [13] הגג,
 13] הם עתה חרבות עדין צורתם [שד"ל], [14] לפי מה שספרי
 15] בשם התיא [שד"ל], [15] מצרים יותר, [16] יתחיל ישוב ארץ
 הגיעי היום

ולא נודע הרעב בארץ (1), ועוד הם (2) ואדמתם עבדים למלך (3)
 ונוטל החומש ויותר מחומש (4) ואין בכל העולם משועבדים
 למלך חקרקעות (5) כארץ מצרים עד היום הזה:
 לא ארחוב במאסר (6) לדבר בגדול כמות ארץ מצרים
 זרוב העמל (7) אשר בה כי כבר קדמוני בזה (8) הרבה מספרים (9)
 זאמת הוא המסופר ממנה ואינה (10), מוקמת חומה סביב. אכן
 בתוכה הרבה (11) מוקמים חומה בצורה אחת הנה ואתה הנה,
 והיא עיר חומי (12), מכל לשונות הגוים נמצאים בתוכה. וזו
 כי יושבת (13) בין שני ימים בין ים סוף ובין ים הגדול (14), וכל
 הסוחרים מארץ הודו וכוש וארצות פרי (15) ייאני באים
 דרך ים סוף אל מצרים למכור סחורתם תבלין (16) ומרגליות
 זאבנים טובות, ולקנות מן הסחורות הבאים מצרפת ואשכנז
 ואיטלייה ותוגרמה דרך ים הגדול אל אליס נדרריאה עד
 מצרים. וים סוף הוא הים אשר בו אבני חקלאמי (17)
 והאניות החולכות בו לא ישימו בהם כרזל אפי' מספר
 אחד (18) והמקום אשר נבקע בו הים לאכותי' אומרים שהוא
 ידוע (19) והולכים בו רבים מן הכומרים (20) אכן לא שמעתי משום
 יהודי שחלך לשם (21) והחוף אשר תרדנה (22) האניות חבאות
 מים סוף לסחורה ומשם נושאים הגמלים למצרים אמרו לי

1. כ"י בארץ, כי בלום יעלה וישקה את הארץ. 2. ועד היום
 הם, 3. למלך מצרים, 4. יותר מן החומש, 5. למלכות חקרקעות כלם
 [ש"ל], 6. המאסר, 7. רובי הקמית מהעם [ש"ל], 8. כזה חסר,
 9. המספרים בזה, 10. ואינה, 11. בתוכה יש מקומות הרבה, 12. ומכל,
 13. כי היא יושבת, 14. הגדול הוא ים של אליס נדרריאה, 15. פירוש
 [ועד אידת סתומי של ארץ פרימי ויאני עין לעול צד 92 הערה 1]
 16. מן תבלין, 17. [בנאה בין לאמן השואבת שנמצא מים הזה
 יעין הש"י ברבות ה"ה ע"א ה"ה במאורי שסביא ישש מקימות מים
 איקונים שאני מקבל בזה הענין], 18. אחר, חקרקעות שלו ובציבותי
 אדומה נביטי אדמת אשר היבוי ה"ה בנה (י"א ע"א), 19. עתה
 ידוע, 20. כומרי אדום, 21. שחלך שם, 22. שם תרדנה.

שחוא קרוב לחר 1) סיני, וספצרים לחר סיני אומרים שחוא דרך חסשת ימים וחכוסרים אשר לארום יושבים בהר סיני בכמת שלהם וכאים 2) בכל יום לסצרי' וחם חולכים ושכים מכל' שאר חנוים והלשונות ואפי' סן הישמעאליים ספני שחם נכריים⁴ שאינם נושאי סעות עסם וכל הדרך סליאת ערכייה ושוללים ובוזיים כרצונם⁵ כסדכר החוא ולכוסרים חאלה אין דוכר לחם⁶ דכר כי כרתו לחם ברית לסכת חמס חנדול שנותנים לסלך 7) למען יניחום לשכת בחר ונותנים 8) אז לערכייה וכורתים ברית עסם, ואומרים עליחם שחם נאמנים בכריחם סאר לגרים חשוכנים בתוכם ;

בארץ סצרים חיום כשכע סאות כ"ב יחודים, חמשים מהם שסרוגים חנקראים כותים ומאה וחמשים חקראים 9) והשאר כלם רכנים, חשסרוגים אין לחם אללא¹⁰ חמשת חומשי תורה בלכר, אין לחם כתב חקודש שלנו אללא¹¹ כתב אחר ככר כתב חרסב"ס¹² שחוא כתב עכרי שבו חי' כותכים ישראל חחלה קודם שלנו לאשור כסוזכר בנסרת סנחדרין אבל לשון יש¹³ לחם כסונו וככל¹⁴ סקום בתורה כסקום חי' 15) של יויד חי' כותכים אשיסא וחם שנואי נפס היחודים ספני שהם מזכחים ומקמרים אל חר¹⁶ גרזיים ואתנו נסער רבים סחם ססצרים ללכת כהר¹⁷ גרזיים לזכוח את חפסח כי יש לחם שמת מקדש¹⁸). ואינם שומרים את חשבת אללא

1. ככ"י קרוב, פאר" לחר, 2. כאים, 3. יושבים, כמת יחר" פכל, 4. גורעים, 5. סלא ערכייה שוכנים כסדכרות ושוללים ובוזיים כל אשר יסעאו כרצונם, 6. לחם" חסר, 7. להם, 8. בהר חי' כי פלכר חמס שנותנים בגלל הדכר הוז לסלך סצרים נותנים חרבה או יחר ונותנים, 9. וחמשים, סחם" חקראים, 10. אין לחם רק, 11. שלנו רק, 12. חרסב"ן, 13. לשון חקודש יש, 14. כסונו, אללא שמשנין סעם כקרווא ספני חכתב אשיסנה סלנו" וככל, 15. השם, 16. בחר, 17. על חר, 18. לחם גז" מקדש.

מחצות יום ששי עד חצות יום שביעי 1). ונשארו מעט מתרבה
 כי לפי הנשמע אין 2) להם חיום ככל העולם חמש 3) מאות
 ביב. הקראים כאשר ידעתם לא יאמינו דברי רז"ל אכן
 הם בקיאים בכל העשרים וארבעת. והם מקרשים ע"פ
 חראי. ומעטים שחקראים אשר במצרים יעשו רית ויוח"כ
 זולתי חיום אשר יעשוהו הקראים אשר בירושלים. ואומרים 4)
 שאין כזה דוע. הם שולחים בירושלים בכל שנה לראות
 האביב וכפי אשר יראה שם שתחי השנה צריכה עיבור
 ככה יעכרוה. ואם יעכרוה קראים מסצרים 5) ע"ד משל.
 וחקראים אשר בקושטנ"טינה לא יעכרוה אין כזה אשם
 הואיל וכל אחד עושה מה שנראה בעיניו טוב. הם מתענים
 בשבעה באב ובעשרה באב 6). והג' השבועות 7) לעולם
 קובעים אותו ביום א' כידוע. תולים הלולב עם כל סיני באמצע
 בית חכנסת שלהם, כל אחד מסתכל בו ודי 8) להם כוח. אינם
 סבערים אש ביום חשבת בכל מושכותיהם בין ביום ובין
 בלילה לא ימצא אש בבתיהם. כל חמשת דיני השחיטה
 יש להם כמונו אע"פ שאינם כתובים בתורה 9). ובן איסור
 שחיטה בסבין סנום ונזהרים מיינם של גוים יותר מישראל.
 ובכל הנלילות שעברתי חוץ מאיטליי נזהרים מאד מאד 10)
 מיינם ש"ג. וכבר נסתפקו בארצות האלה על דבש הענבים 11)
 שעושים חישמעאלים שמשעת דריכת אין דורכין אותן כדרך

1 כפי תשביע. 2 לפי מה שיאמרו אין להם. 3 כתמש.
 4 בירושלים, כי יש מה שני ב"כ קראים היום יושבים בירושלים
 זאומרים. 5 יעכרו, השנה הקראים אשר במצרים. 6 בעשרה באב
 ובשבעה באב. 7 שבועות. 8 זרב. 9 שאין זה כתוב בתורה.
 10 נזהרים מאד מיינם. 11 שאלה זו התעורה עוד במאה ת"א ותנמי
 צפת אמרו זרב ר' יעקב מדמשק חתירה, כדור שחמ"ו חיצוקה לפני
 הר"ן כמ"ב שו"ת הר"ן ס"ה עיין בירושלם כרך י"ג עמוד 63 העורך.

שדורכין לעשות מהם יין והרבש טוב מאד, ונתבקשתי [1]
 לחמנות בחיטר הזה ויש בו כמה צרדים להתר, ומפני
 שראיתי החכמים אשר היו מלפני לא [2] מלאם לכם להתיר
 לא רציתי לפרוץ נדה, ואין רשע [3] ופריץ בגלילות אלו שישתת
 מיין שנגע בו ישמעאל ואין צריך לומר על שעובד ע"ז.
 ושומרים הקראים כל מיני מוסאה וטהרה, וכי ימות להם
 מת יוצאים כולם מן הבית לפני מותו ומשכירים מן חרכנים
 מהעניים [4] שישאו את מתיהם ויקברו [5] אותם כי הם לא יגעו
 בהם בשום פנים וממאי מתים ובעלי קריין ונדות ויולדות
 שבהם רוחצים במים בלבד, ואינם מצריכים טבילה במקוח.
 ואני ראיתי קצת מפירושי המחברים [6] שלהם כגון פירושי
 יפת הנקרא בדברי ר' אברהם א"ע [7] ופירושי ר' אהרן קרא [8]
 ובכל יום הם מחדשים פירושים על דברי תורה, ואוסרים כי
 אמ"י בעיקר המצוה אם יראה חכם מחכמיהם עתה שפשט
 המקרא גומה לדבר וולת מה שאמרו הראשונים [9] ישנה עיקר
 המצוה למה שיראה בעיניו שפשט הכתוב גומה יותר ואין בזה
 אשם לראשונים ולאחרונים [10]. ויש להם בית הכנסת במצרים,
 ורוב תפלותיהם מזמורים ומסוקים, ועתה מקרוב נהגו לקרות
 בתורה שני וחמישי [11] כי לא היו עושים כן, ויש להם כהנים
 ולוים ואמרו על [12] א' מהקראים שבמצרים שמו צדקה והוא
 עשיר והגון שכוראי הוא מיוחס עם [13] דוד המלך ע"ה ואמר

(1) בכ"י מאד, ובשאלתי על זה בעזה ובירושלב, ונתבקשתי.
 (2) לפני שלא, (3) ואין, א"פ רשע, (4) עניי הרכנים, (5) את המת
 ויקברוהו, (6) מפירושו המפרשים והמחברים, (7) בדברי א"ע,
 (8) קרא, כי יכריחם למכול במקוח, [שד"ל], (9) בו הראשונים,
 (10) גם לא לאחרונים, (11) בשני ובחמישי, (12) ואמרו לי על
 (13) עשיר ואדם הגון מיוחס אל דוד.

להראות 1] לי ספר היחוס חתום בעדים מדור לדור, ולא ראיתי אחרי כן לפי שנטרפה השעה:

השטרונים הם יותר עשירים מכל היהודים 2] שכמצרים והם עושים מלאכת השרים הגדולים אשר במצרים וגזברים וסוכנים להם. ויש אשר יהיו לו מאתיים אלף פרחים זהב והקראים יותר עשירים 3] מהרבני, ויש בין הרבני ג"כ עשירים אכן מבע היהודים בארץ ישמעאל להראות עצמם עניים וחולכים בדלים 4] ונבזים וכפופי קומה לפני הישמעאלים 5] ואינם בעלי צדקה ולא גומלי חסדים זה לזה 6] והם מתערבים עם הרבנים ומקרבים אותם. ויש במצרים היום כחמשים ב"ב בין האנוסים אשר היו בספרד כולם בעלי תשובה ורוכ עניים אשר עזבו את בתיהם ואת עשרם את אבותיהם 7] ואבות אבותיהם היו שומרים 8] את דתי הנזים 9] והם באו לחסות תחת כנפי השכינת. ויש מן היהודים 10] אשר במצרים שלחננים ובעלי סחורה 11] ומשא ומתן כי הארץ רחבת ידים והריות מצוי בה מאד בכל עת, ואין 12] בכל הארצות כארץ מצרים לסחורה ולהתעשר בה האדם ואין מספר לגרים 13] הנמצאים בה מכל הגוים ומכל הלשונות והולכים בה בלילה וביום 14] כי בכל הרחובות והשוקים אבוקות דולקות בלילה והאנשים ישנים בה בלילה על הארץ 15] על פני החניות, ושם 16] ימצא

1] בכ"י ואמרו לי להראות 2] יתר היהודים 3] וחב ויש אשר יהיו לו ק' אלף והקראים הם יותר 4] והולכים תמיד בדלים 5] הישמעאלים 6] המדים, כלל ולא אוהבים זה את זה וכל אחד דורש טוב לעצמו יבוח יפה כח הקראים סכת הרבנים שהם גומלים חסד זה לזה 7] עשרם ואבותיהם 8], אשר היו בספרד היו שומרים [שד"ל] 9] דת הגוים 10] בין היהודים 11] במצרים בעלי סחורה 12] בכל עת ובכל רגע ואין 13] אל הגרים 14] ככיום 15] ישנים בלילה בארץ 16] החניות, וחרכים ככל אשר יחפצו ושם.

היחודי לקנות כל [1] מיני תבשיל בשר ונכינה ודגים וירקות
 וכל אשר ישאל, כי רחוב היחודים מלא מכל מיני תבשיל
 אשר יעשו למכור, וגם [2] בפלירט"ו אך לא כארץ מצרים כי
 לא יבשלו היחודים בבתיחם שם [3] כי אם מדי שבת בשבתו
 לחיותם מרודים במלאכתם האנשים והנשים וקונים כל
 הצריך לחם מן השוק, גם [4] כי העצים ביוקר גדול בארץ
 מצרים משא גדול עצים אשר אינה כלל כמשא צמר מרדים
 כשני [5] שלישי דוקא [6] ויותר, והבשר והפירות ביוקר גדול:
 אך הבשר [7] טובה מאד וכפרט אלית חכבשים [8] והקראים
 לא יאכלו ממנה כי אומרים שהוא חלב [9] שאסרה תורה, לא
 ראיתי זול במצרים זולת מדגת [10] היאור ובצלים וחציר
 וקישואים ואכטיוחים וירקות, והלחם בזול [11] בשנות השבע
 וכל הלחם כמין חלות בלילות כלילה רבה מאד:

תנניד היושב במצרים הוא רודה בכל היחודים אשר
 תחת ממשלת מלך מצרים, ויש לו כח סאת המלך לאסור [12]
 ולחכות כטוב בעיניו לכל איש אשר יסרה את פיתו [13] מן
 היחודים אשר בכל הקהילות מסביב והוא ממנה דיינים בכל
 קהל וקהל, ואשר הוא היום נניד יושב בירושלים שנים רבות
 וברח מירושלים מפני הזקנים והמלשינים והמוסרים אשר
 היו [14] ושמו ר' נתן הכהן והוא עשיר וחכם וחמיד וזקן והוא
 מארץ ברבריא [15], וכבואי למצרים ככדגי כבוד נפלא והיו
 מחבב אותי כאב לבן והניא את לבבי מאד מלכת בירושלים

(1) בכ"י מכל (2) וזה ימצא גם כן (3) שם בבתיחם (4) וגם (5) ז"א
 בשני (6) דוקא (7) גדול במצרים מן הבשר טוב (8) האליה מהכשבים
 (9) החלב (10) בזול במצרים זולת דגת (11) והלחם בשנת השבע
 ימצא בזול (12) לחכוש (13) פיו (14) היו שם (15) בארמריא.

מפני חסוסרים והמלשינים שבה, וכל הרבנים ותחכמים
 אשר היו בירושלים ברחו⁽¹⁾ נטלטו לגמשהם כי לחצום חוקנים
 בירושלים⁽²⁾ לחץ גדול וכל היהודים אשר נקבצו בירושלים
 כי קרוב לשלש מאות ב"ב היו בה ונשטטו אחד לאחד
 מפני⁽³⁾ כבוד המסים ותעולות אשר הטילו עליהם חוקנים
 יושבי הארץ ולא נשאר בירושלים כי אם דלת העם וחנשים
 זכמעט שלא נשאר בה שיהי⁽⁴⁾ ראוי להקרא איש, נבכרה⁽⁵⁾ יד
 חוקנים הרשעים האלה עד שמכרו כל הספרים⁽⁶⁾ תורה לערלים
 למען יוליכו אל גוי רחוק והמעילים והפרוכות וחרימונים
 של (כלי) כסף וכלי הקודש אשר היו בירושלים הכל
 לקחו ומכרו וכל הספרים אשר היו בחקדש בירושלי⁽⁷⁾ כי
 לא היו מספר לספרים אשר הקדישו כל חכאים שם מן
 האשכנזים מספרי תלמוד ופוסקים, הכל מכרו חוקנים ההם,
 ולא נשאר מעיל ופרוכת וכל כסף שלא חוציאו מן החקדש⁽⁸⁾
 עד בלתי השאיר להם שריד, ואמר לי חנניה כי לא היו
 בידו למחות בזקנים ההם כי ירא מפניהם כי ילשינו למלך על
 כל היהודים, כי חמלך⁽⁹⁾ קבר פתוח נרוננו ועינו לא תשכע⁽¹⁰⁾
 זביסים חתם מהומות רבות היו בכל ארץ מצרים כי שם⁽¹¹⁾
 את פניו לצבור כעפר כסף לתת למריסיו ולאנשי מלחמתו
 אשר שלה לחלחם עם מלך התוגר בארץ⁽¹²⁾ צוכה על נחר
 פרת, ושם עול כבוד ליחודים⁽¹³⁾ אשר במצרים חיינו בין

1. בנ"י, מן האשכנזים והספרדים ברחו. 2. לחצום חוקנים
 היושבים בירושלים [בדבר סתומם של חוקנים האלו עיין לחלן בדברי
 אודותם בירושלים העורך]. 3. נשטטו אחד אחד ונדרו הלכו מפני.
 4. בה איש יהוא ראוי שיקרא. 5. ונבחה. 6. ספרים. 7. בחקדש בית
 הכנסת אשר בירושלים. 8. חקדש [שה"ל]. 9. וחמלך. 10. תשכע
 עושר. 11. כי חמלך שם. 12. כארם. 13. ושם עול כבוד על יחודים.

חשטרונים והקראים והרבנים חמשה ושבעים אלף פרחים¹)
 זחי, ועשה כן לכל נוי גם לערלים גם לישמעאלים, ואין
 קצת למסון אשר שלח לקבץ ממקומות²) סמשלתו. ויהי בימי
 הפורים³) אבל גדול ליתורים וצום⁴) וככל זאת
 החזקתי⁵) והי' לבכי נכון בטוח כה' :

ובעשרים באדר נסעתי ממצרים בחבורת⁶) יהודי אשר בא
 סאליסנדריא⁷) ובאנו באלהנא⁸) ק⁷) רחוק ממצרים כשנים⁸)
 פרסאות, ובטרם צאתי ממצרים חחדשה היא שקורין אלקירין⁹)
 הלכתי⁹) לראות מצרים חישנה וקורין לה מצרים עתיקה¹⁰)
 וגם היא נושבת אך לא כחדשה, ודכוקות כמעט¹¹) זו בזו ושם
 בדרך הוא המקום אשר הולך חמלך עם [כל שרין]¹²) ככל שנה
 ושנה לפי מה שסיפרו לי לחפור ולעשות (כל) [תל]¹³) גבוה,
 וסיסי היאור העולה ומתגדל מחודש אב ומשקה את הארץ
 ודברים רבים שמעתי מענין עליית סיסי היאור אשר נלאיתי
 לכתבם. גם כי לא ראיתי בעיני, ואני ראיתי גשמים יורדים
 במצרים אך לא רבים. גם קור גדול הרגשתי במצרים
 בהיותי שמה בימי הפורים, האמת כי רבים תסחו ואמרו
 כי לא הי'¹⁴) כקור ההוא משנים קדמוניות כי ארץ מצרים
 תמה מאוד לפי דברי הכל :

1 [ממנע שנקראה בשם פלארין העורך]. 2 ככ"י בכל מקומות. 3 ההם.
 4 ובכי ומספר. 5 התחזקתי. 6 בחברת. 7 [הרפ"ש ש מביא השערת
 ה"ח מארסארו שבמקום, מלחנאק" צ"ל אילמיקיאם וזה לא נכון כי
 המקום נכבא או אל חנקה נזכר באחרים מספרי הפסע סומנו של
 ר' עובדיה, ור' משולם מוולשירא במכתב מסעו משנת רס"א אומר שלחנקה
 היא רפידים אבל ע"י החקירות החודשות לא נדע מקום רפידים
 אעורן]. 8 בשתי. 9 חלבנו. 10 שקורין מצרים עתיקה. 11 הן
 כמעט. 12 ע"י חכ"י. 13 ע"י חכ"י. 14 נהיה.

במצרים העתיקה יש בית הכנסת יפה מאד בנוי על
 גבי עמודים גדולים ונאים, הוא מיוחד גם לאלי' הנביא ז"ל (1)
 כי אומרים שעלה (2) בו אלי' לחסידים בקרן דרונית מזרחית
 שבו, ושם מדליקין נר תמיד, בקרן מזרחית צפונית (3) יש מקום
 מיוחד (4) נבנה למעלה ששם היו סוגח הספר תורה של עזרא
 הסופר, ואמרו (5) כי זה שנים רבות בא יהודי אחר מארץ
 מערב (6) וקנה אותו מיד השמש מהכנסת אשר (7) בעת ההיא
 ובא באלים נדריאה להוליכו אל ארצו ובצאתו עם הספינה
 מאלים נדריאה, לא הרחיק, טבעה הספינה ואבד הוא והספר
 תו מתוך חקלה, והשמש אשר מברה לו בסאת פרחים
 זהב בשנה חיה המיר דתו וסת והלך לאבדון, והנחתך של
 ספר תורה ההוא נשאר עדין בבית הכנסת ההוא (8)
 לפניו נר תמיד, ובשנה שעברת רצה הסלך לקחת העמודים
 אשר בית הכנסת ההוא נכון עליהם ולשום אותם בפלטירים (9)
 שלו כי יפוס הם וגדולים ופדאום היהודים כאלף פרחים
 זהב ולפי פרט השנים אשר נמצא כתוב בהוסת בית
 הכנסת ההיא לכנינה נבנה הבית ההוא שלשים ושמונת
 שנה קודם תורבן בית שני, וקרוב לו יש בית הכנסת אחר
 יפה וגדול אך לא כמוהו, ומתפללים בכל שבת בכתי כנסיות
 אלו אשר במצרים העתיקה (10) ומשכירים היהודים שמש
 לחתיצב שם לשמדם:

לא זכיתי ללכת לדומי (11) הוא מקום חוץ למצרים

[1] ככ"י והוא גם הוא מיוחד לאליו, [2] שנגלה, [3] צפנית
 מזרחית, [4] מיוחד [שד"ל], [5] ואומרים, [6] המערב, [7] בהכנסת אשר היה,
 [8] בביהכ"נ ההוא ובמקום ההוא, [9] בפלטיין, [10] עתיקא, [11] ככ"י
 ריפו (ונכון) וכן נקרא המקום גם כמכתב הנוסע ר' פשולם פולשירה ז"ל

שאומרים ששם¹) חי' משה רבינו ע"ה מתפלל. ויש שם שני²) בתי כנסיות א' לרבנים וא' לקראים. ופעמים מתפללים שם לשבתות ולמועדים³). ואמרו לי שחי' חסדילקי של חמלך מרעים סוסיחם בדרך התיא היתח סכנה ליהודי⁴) ללכת שם כי חסדילקי בעת התיא חובטים ומכים ושוללים לכל אשר ימצאו גם ליהודי גם לישמעאל⁵).

כאשר באנו באלחנאק חנינו שם שני ימים. ושם שכרנו חמשה גמלים כי חי' עמנו שני אנשים ושתי נשים אשר נלוו עלינו, סמצרים⁶). ואמרו שהיא ארץ נושן אשר שם חי' בני ישראל. ובאנו למקום אחר ששכי' ססליקיאח⁷) לחנות שם ביום חשבת ולחמתין שם שיירא עוברת כי משם והלאה חי' נכנסים במדבר ולא חיינו בטוחים ללכת בחמשה גמלים ומשם⁸). וחלאה לא ישבו יחודים עד עזה. חיינו בססליקיאח⁹) שלשה ימים ותנה ארחת ישמעאל כאח בשמנים גמל¹⁰) והלכנו עמחם עד אשר חגענו לקטי"אח והיא עיר באמצע המדבר ואין שם זולת תמרים והמדבר חזק אשר בין ארץ מצרים לארץ כנען אינו מדבר גדול כי טיום

וקרוב להם הבית חכנסת של משה רבינו ע"ה אשר לשם תיה מתפלל ויושב כשהיה הולך לדבר אל פרעה והיאור כינס זכין הקייארו, והמקום ההוא נקרא רמו ואמרו לי יאודים רבים שנראו להם עניינים נוראים בכל יום¹¹ העורך

[1] בכ"י שכו, [2] שחי, [3] כשבתות זכויים טובים, [4] ליחודים, [5] חובשים, ומכים ושוללים וכוזוים לכל אשר ימצאו גם ליהודים גם לישמעאלים ונ"כ והי' תחניויות [והרבת תחניויות היו] סגורות מאיפת המאמאדוקי יען היו נכונים לפלחמה ונתן להם רשות לחבל ולעשות כרצונם, [6] נ"כ, עלינו ועברנו במקום אחד ששמו גילבי והוא מהלך יום סמצרים¹² ואומרים, [7] סלביאח, [8] גמלים גלכר ובגילבי יושנים היום כשלשה בעלי בתיים ומשם, [9] בסלביאח, [10] גמלים.

אל יום כמעט ימצא בו מקום לנמלים אשר בנו כן בשבילם
 עוברי דרכים, האמת הוא (2) כולו חול ולא יעלה בו כל עשב
 כי אם ערער בערבה, ובמקומות ידועים (3) נמצאים אילנות
 של תמרים, וסים נמצאים משני ימים לשני ימים ופעמים
 מיום ליום והם מלוחים מעט;

הגענו במדבר במקום עריש⁽⁴⁾ ואומרים עליי שהיא
 סוכות וחשיירא החולכות (5) במדבר על הנמלים (6)
 יש אשר יחנה האדם בצהרים ועלח (7) לעת ערב
 ונסע עד חצי הלילה, ויש אשר ילכו מחצי הלילה עד
 שליש היום, כפי רצון אדון השירא, ורובם⁽⁸⁾ הולכים בלילה
 יותר מביום. הלכנו מסקום למקום במדבר עד עזה⁽⁹⁾ בלי
 שום סנע ונזק הלח⁽¹⁰⁾. היא עיר חראשונה אשר סצאנו בצאתנו
 מסדבר דרך ארץ פלשתים והיא עיר גדולה ויפת גדולה
 בירושלים ואין לה חומה סכיב כי ככל ערי הארצות האלה
 וככל סלכות ארץ מצרים⁽¹²⁾ הסולך היום ככל א"י וארץ
 פלשתים וארץ ארם אין בהם חומה⁽¹³⁾ זולתי אליסנדרואה
 לבדה⁽¹⁴⁾. וראיתי בעזה חכית אשר הפיל שמשון על פלשתים
 כפי מה שספרו לי יושבי הארץ בעלי בתים רבנים⁽¹⁵⁾. ישכנו

(1) בכ"י אשר בנו שם בשביל [שד"ל]. (2) האמת כי היא,
 (3) רבות ידועים. (4) במקום אחר ששמו עמ"ש כ"ה בכ"י שד"ל ינ"א
 גירוש [אבל נוסחתינו נכונה מפני שהמקום הזה נזכר, כשאר בתני
 המסע מומן הרע"ב, ופה שקורים אותה סוכת הוא רק עמי' תרנים
 השם מערבית, ואולם והתה של סוכות זו שבה חנו בכ"י בצאתם מפצרים
 לא נתאחרה עם עריש העורן. (5) ההולכות. (6) על הנמלים אשר,
 (7) ונעלה (8) ועל הרוב. (9) עד אשר הגענו לעזה. (10) ונזק ת"ל. (11) עיר
 יפת וגדולה בירושלים. (12) מלך מצרים [שד"ל]. (13) ערי הומה,
 (14) לבדה, ומחלב העיר הגדולה אשר על גמר פרת היא ארם צובה.
 (15) הארץ מן היהודים ובעזה היום כשבעים כ"ב רבנים וכ'
 ב"ב שופרונים ולא ראיתי בעזה קראים.

בעזר ד' ימים ושם היום רב אשכנז [י] נקרא ר' משה מפראנח (1)
 אשר כרח מירושלים וחביאנו (2) אל ביתו בעל כרחי והייתי
 עמו (3) כל הימים אשר ישבתי בעזה. וכיום השבת באו כל
 הפרנסים (4) לסעוד עמנו וחביאו אישי ענבים ופירות כמנחם
 ושתינו שכעת או שמונה כוסות קודם אכילה והיינו שמחים:
 ביום הראשון כ"א (5) בניסן נסענו מעזה על חמרים
 ובאנו רחוק (6) מחברון שתי פרסאות (7) וגלין שם כלילה שהוא,
 וביום השני באנו לחברון והיא עיר קטנה בצלע (8) החר,
 והישמעאלים יקראו לה חליל (ה) (9). והיא נחלקת לשני חלקים:
 חלק א' יושבת למקום (10) מערת המכפלה וחלק האחר
 כנדה הרחק כמטחי קשת הייתי במערת המכפלה ויש עלי
 בנין גדול של ישמעאל (11) וכבוד גדול ואיסח יתירח נוחים
 הישמעאלים במקום חתוא, ובאים כל (12) מלכות ישמעאל
 להשתטח שם ובתוך המערה עצמה אשר בה קבורים האבות
 לא יכנס שב לא יהודי ולא ישמעאל, אבל עומדים הישמעאלים
 למעלה ודרך ארוכה משלשלים למטה אבוקות דולקות
 שמדליקין שם תמיד בתוך המערה. והבאים להשתטח שם
 מישמעאלים מתנדרים מעות ומשליבים (13) בתוך המערה דרך
 הארובות החם וכאשר ירצו לקחת המעות ההם (14) משלשלים
 בחבלים נער בחול (15) אל המערה ולוקח המעות ועולה. כך
 ספרו לי היהודים משם (16) וכל חברון ושדותיהם ומגרשיהם (17)

1) ככ"י רב אחד עמו ר' משה מפראנ. נ"א נקרא ר' שלמה מפראנ
 [שד"ל]. 2) והביאנו. 3) אתו. 4) כל זקני הקהל והפרנסים. 5) הוא
 י"א. 6) ביום ההוא רחוק. 7) פרסאות בכפר אחד. 8) יושבת
 בצלע. 9) חליל ובכון וכן נקראת עד היום על שם אברהם אבינו שנקרא
 חליל אללא [אהוב ה']. 10) חלק א' מהעיר יושבת במקום. 11) ישמעאלים
 12) מכל. 13) ומשליבים שם. 14) רוצים לקחת המעות משם. 15) נער
 קטן [ולפ"ד נראה שצ"ל מחול העורך]. 16) ספרו לי קצת היהודים
 משם. 17) שדותיה ומגרשיה.

חם של מערת הסכסלת וככל יום סחלקים (1) לחם וגזיר
 עדשים או תבשיל אהר של קטנית (2) לעניים בין ישמעאלים
 בין ישראלים בין ערלים (3) לכבודו של אברהם (4) אבינו. וחלון
 קטן יש מחוץ לחומת אשר על גבי המערה ואומרים שחלון
 חמא יורר למטת נגד קברו של אברהם אבינו ושם ניתן
 רשות ליחודי (5) להשתטח ולהתפלל נוכח החלון החוא. אכן
 תוך (6) החומה אשר על גבי המערה לא יכלו (7) לכנוס ואני
 התפללתי נגד (8) החלון הקטן החוא. ובחר אחד מנגב (9) למערה
 שם על ראש ההר מערה גדולה ויפת ובנין יפת (10) בראשה
 ואומרים ששם קבר ישי אבי דוד גם שם הלכנו להשתטח
 (11) ביום ההוא. ובדרך בין קבר ישי למערת הסכסלת
 ראינו באר שקורין לו הישמעאלים בייר אסחיק ואומרים
 שחי בארו של יצחק אבינו. גם סמוך (12) לחברון בתוך
 אבני סלע סקוה מים היים ואומרים ששם חיתה טובלת
 שרה אמנו ע"ת. וחברון ארץ (13) חרים וכרמים וימים הרבה
 זכה היום בעשרים ב"ב כולם רבנים, סחציתם חם סודע
 האנומים אשר מקרוב באו לחסות תחת כנפי השכינת:

נסענו מחברון ביום השלישי בבוקר ביי"ג בניסן. וחברון
 רחוקה מירושלים סתלך יום אחד (14) ובאנו עד מצבת קבורת
 רחל ובנוי עליה כעין בימת עגולה (15) וחיא על רום (16) חדרך.

(1) כנפי נהנים. (2) תבשיל של קטנית אהר. (3) בין עמי ישמעאלים
 בין עמי יהודים או ערלים. (4) לכבוד אברהם. (5) ליהודים. (6) בתוך.
 (7) יוכלו. (8) נוכח. (9) מנגד. (10) נאה. (11) להתפלל. (12) גם שם
 סמוך. (13) חברון. כולה מרשימים וסלעים וארץ. (14) סתלך חצי יום ומעות
 לחברון סתלך יום. (15) כעין בימת עגולה ולא נראה לי חבנין ההוא
 ישן כאשר ח' מן הראוי [חבנין הוא איננו באמת עתיק יומין הרב
 שסודולא מוכר רק כפה נשענת על ארבעה עמודים. העורך]. (16) א.

וירדנו מן 1) החפור ונשתמחנו על קברו וכל אחר פמנו
 חתפלל שם כפי כחו, ומפאת ימין לבאים לירושלים 2) נבעת
 אחת שם ועליה בית לחם רחוק מקצרת רחל כחצי מיל
 וחוא כפר קטן ושם במת לכומרי אדום :

מבית 3) לחם לירושלים כשלשת מיל 4) וכל הדרך
 מלאת כרמים וזיתים. וחכרמים בגליל חזו כעין חכרמים
 של הסחוז רמוני"א כי חנפנים שפלי קוסח 5) וגמים הרחוק
 מירושלים כשלשת 6) רביעי מיל במקום שיש שם כעין
 מעלות ומתחילים לרדת משם נגלה 7) אלינו חעיר הסחוללת
 קרית משושנו ושם קרענו את בגדינו כחוכת 8) וכאשר
 9) עוד מעט נגלה אלינו בית קדשנו ותפארתנו החרום
 וקרענו שנית על המקדש ובאנו עד שערי ירושלים ונכנסנו
 בה בשלשה עשר להודש ניסן רמ"ח 10) לפ"ק בצחרים.
 עומדות 11) חיה רגלינו בשערי ירושלים ושם בא לקראתי
 אשכנזי אחר 12) אשר נתגדל באימליא"ח שמו ר' קפיטאנו
 13) וחביאני אל ביתו ונתאבסנתי עמו כל ימי תפסת וירושלים
 רובת חרכת ושטסת ואין צריך לומר שאין לה חומת סביב
 14) והעם אשר בה כפי מה שמפרו 15) הם כארבעת אלפים
 ב"ב. וסן היחודים לא נשארו בת היום רק שבעים ב"ב
 סדלת העם אשר אין להם סחיה וכמעט לא נשאר בת איש

1) כפי מעל. 2) בירושלים ונופתת ש"ל מירושלים (ונוסתחינו עיקר
 כי לבאים מירושלים בית לחם לער שטאלם העורך. 3) ובבית. 4) מילין.
 5) הקובה. 6) בשלשת. 7) נגלחה. 8) קרענו בגדנו כחובה עלינו.
 9) וכאשר עברנו. 10) שנת רמ"ח ומלת לפק חסר. 11) בצחרים, בעצם
 היום הוא עומדות. 12) עברי אחר, אשכנזי. 13) ר' יעקב רם קולונבאנו
 ונוסתת שד"ל ר' קולונבאני. 14) החומה הנובחיית נכנתה בי"ח שנת
 אחר כך מאת הסולטאן מליים בשנת רמ"ו. העורך. 15) שיפפרו המספרים.

שלא יחסר לחמו ואשר ימצא לו לחם לשנה אחת הוא
 בקרא עשיר במקום הזה, ולעת (1) בזאת אלמנות (2) רבות
 זקנות ונלמדות, אשכנזיות ספרדיות ומשאר לשונות רבות,
 בתוכה, שבע נשים כנגד איש אחד, ועתה הארץ שלוח
 ושקטה, כי נחסו הזקנים (3) על הרעה אשר עשו כי ראו כי
 אילת יהוה (4) נשאר דלום ומדולדלים יותר ממה שהיו
 בתחלה והם מקרבים עתה כל חבא (5) לשבת בארץ ומכבדים
 ומנשאים אותם ומרבים להתנצל על כל הרעה שעשת,
 באמרם כי הם לא יבקשו רעה אלא למו שירצה להשתרר
 עליהם ועד היום הזה לא אוכל לומר [אלא?] שעשו עמדי רק
 טוב ובשלים ובמישור הלכו אתי וברוך השם יום יום :

ואמנם מן הישטעאלים אין גלות ליהודים כלל במקום
 הזה והלכתי בכל הארץ לארבה ולחכמה ואין פוצה מה
 ומצפצפה והם מרחמים מאד על איש נבדו וזפרט למו שאינו
 יודע הלשון, וכי רואים (6) הרבה יהודים יחד לא יקנאו (7)
 כלל. ולפי דעתי אם היה בארץ הזאת איש גבון וחכם

(1) כפי לעת (2) ואלמנות (3) במלח זקנים לא כיון הכותב
 להוראה העקרת של סלה זו דהיינו אנשים באים כומים, ואף לא
 להוראה המושאלת למלה זו דהיינו אנשים זקנו חכמה, כי אצל שניהם
 לא יתכן שיהיו להם סודות רעות כאלה, אך כפי שמבאר בעצמו כיון
 על גופן המסים, שעושים מה שהם רוצים, והם קצוי לב, ותכונתם מתאר
 הרוב הכותב במכתבו זה פעמים אחדות, והם נקראו אז בני הממשלה,
 גם כפי המון היהודים, כשם, "שיך אל יהוד", כמו שמוזכר בשם זה
 הנוסע ר' מצולם מוואלטרוא, שבקר ירושלים שיבע שנים לפני זה בשנת
 רס"א, והרב בבואו לירושלים שמע עלילותיהם הרע לרעת ביאורו
 של התואר "שיך" ויגד לו כי הוראתו העקרת הוא זקן, רק שהועתקה
 אח"כ להתואר "אדון" (כמו שגם באיטלקית השם, סגנור" שמשמששים
 בו להתואר אדון הוראתו העקרת הוא זקן) ולכן כנה אותם במכתבו
 בשם זקנים, אבל חלילה לאמר כמו שהשבו רבים, שכוון על זקני
 ירושלים וחכמיה העורך (4) וגם הם (5) הבאים (6) וראו (7) יקנאו כם,

בהנהגת המדינות, היה שר, ושופט גם ליהודים גם לישמעאלים
 כי אין בכל (1) היהודים אשר במחוזות אלו הכם הרשים
 ונכון דבר להיות דעתו מעורבת עם הכריות, כי כולם
 אנשים מדכריים, שנאים את הכריות, ואין עיניהם ולבם כי
 אם על בצעם:

נעשיתי (2) קובר מתים בירושלים, כי לא ימצא בה
 נושאי מתים והולכי אחר המטה, וכבר היה מעשה באשה
 שמתה, ובחצי הדרך הוכרחו (3) לקרוא לנשים שתבואנה
 ותשאינה כי לא היה עמנו איש, ולולי הנשים הרבות הצובאות
 ללכת אחר המטה וקצת מבעלי חתשובה מהאנוסים (4) הגה
 היה המת מוטל שאין קוברין (5) כי אנשי הארץ עצמה לא
 יחמלו ולא ירחמו:

ורעה חולה ראיתי בארץ הזאת ורבה היא, כשיחלה (6)
 איש נכרו כל אוהביו ושכניו (7) ייראו מנשת אליו
 ולהכנס (8) בביתו, פן יעלילו עליהם הזקנים שננכו (9) או
 שמו בכליהם (10), כי הזקנים עיניהם פקוחות ויחלו כמטר
 שימותו הגרים הבאים בארץ לטען יירשום, כי הם אומרים
 שהם נזירים על החקדש, ומטון הנזירים שאין להם יורשים
 נכסיהם לחקדש, (11) ורוב האנשים והנשים הדרים בירושלים
 הם גרים הבאים בארץ רחוקה, ואין להם יורשים ידועים
 בארץ, וגם לפי משפטי המדינה נכסיהם למלך, אך הם
 חולקים עם הישמעאלים ושרי (12) הארץ ועושים ברצונם.

1. בכ"י: כי לא ימצא בכל. 2. נעשיתי. 3. הוצרכו. 4. מבעלי חתשובה אשר
 מורע אנוסים. 5. מוטל חוק מקברו כי אין לו. 6. היא אשר אם יחלה.
 7. ושכניו, ומיודעיו. 8. ובלהנכ. 9. בביתו. 10. כי יראים מפני הזקנים.
 פן יעלילו עליהם שננכו. 10. בכליהם, כמנו. 11. משום יבוא אל
 הקודש. 12. שרי.

זכאשר ידעו באיש שהלך לבקר רעהו (1) לפני מותו. יעלילו
 עליו כי לקה מסוגו (2) או הטמין או קבל הפקדונות מידו
 למען הציל אותו מידם, ויביאוהו לפני השופטים ויכוהו
 בשמונם, עד אשר יתן על פיהם או עד אשר תצא נפשו (3),
 זככל יום ויום גופלים (4) ירושות אם מעט ואם הרבה
 להקדש ירושלים, מזקנים וזקנות המתים פה ולוקחים הכל
 הזקנים ואומרים שפורעים החובות (5) שעשו בשביל בנין
 בית הכנסת זה כמה שנים, והחובות (6) קיימים כי עדיין
 אנורים שיש להם חוב בגלל הרבה הזה יותר מאנכי
 פרחים זהב:

ובית הכנסת של ירושלים היום אין בה ספרי תורות (7)
 כי אם מעט מזער תחת אשר היה בה לפני הנשמע יותר
 משלש מאות ספרי תורות, ואין צריך לומר שאין בה לא
 מעילים של זהב (8) ולא כלי כסף (9), הכל סברו הזקנים,
 ועשו מהמעות (10) כרצונם, ובית הכנסת של ירושלים בנוי (11)
 על נבי עמודים וארוך (12) וצר ואפל ואין נונה לו כי אם
 מן הפתח ובתוכו בור של מים, ובהצר בית הכנסת קרוב
 לו מאד יש כמה ומסקיטיה לישמעאלים, כי היה בתחלה
 הבית ההוא של יהודי אחד, ומפני קטטה ומחלוקת שהיה
 לו עם היהודים נעשה ישמעאלי, ובראות אמו כי (כבת)
 [כנה] (13) המיר דתו על הכעסים (14) אשר הכעיסוהו היהודים

(1) את" רעהו, (2) מסוגו, (3) עד שתצא, (4) גופלות, (5) מהם
 החובות, (6) זה כמה ימים ושנים ותמיד החובות, (7) תורה וזן
 כספון, (8) מעיל זהב, (9) כסף, גם אחר, (10) בהמעות, (11) הוא בנין
 (12) והוא ארוך, (13) כ"ה בכ"י, (14) על כל

העמידה את 1) ביתה אשר בהצר בית הכנסת לבית
 תרפות 2) של ישמעאל ולעשות בו סוסקים"א להנקם מן
 היהודים והוא אשר 3) גרם את כל הרעה אשר באה
 להחריב את בית הכנסת ולאבד את כל סמונם 4) של
 יושבי ירושלים, וכמעט אבד זכר ישראל מלשבת עוד 5)
 בירושלים לולי ה' 6) שנתן אותם לרחמים או בעיני המלך
 ושריו 7) ועבדיו ולכל עם 8) ארצו צוה לבנות את הבית
 כבתהילה ולרומם האהרון מן הראשון 9). והחצר אשר בו
 בית הכנסת גדולה מאד, ובתוכה בתים רבים וכולם הקדש
 מהאשכנזים 10), ואשכנזיות אלמנות יגורו בו. וחצרות
 רבות הן בירושלים ברחוב היהודים כולן של הקדש וכולן
 סברו חוקנים ולא נשאר בהן אחת רק הקדש מהאשכנזים
 לא יכלו למכור כי הק לאשכנזים וחק 11) הוא ואין לעניים
 אחרים חלק בו:

רחוב היהודים ושכונתם היא גדולה מאד, והם יושבים
 בציון ובתים רבים היו להם, וכולם נהרסות ונשטות והן
 תל עולם ואין בונת אותם 12), כי מדתי הארץ ומשפטיה 13)
 שלא יוכל היהודי לבנות את ביתו ואת הצדו אם 14) יפלו
 שלא ברשות, ופעמים שהרשות צריכה תוצאה מרובה יותר
 משכה 15) בנין הבית וכל בתי ירושלים בצינות 16) של
 אכנים ולא מתקרה ומעזיבה:

1) עמדה והקדישה, 2) צ"ל הצלת ובאמת המלה היא לבני זקל
 להכין וע"י ערכה בהערוך, שכן, 3) מן היהודים והיתה הדבר הזה
 גרמא אשר גרם [אלמנצי], 4) ולאבד סמונם, 5) מלת, עוד"תסר.
 6) רחמי ה', 7) שריו, 8) ונגד רצון כל עם ארצו, 9) עיין, ירושלים"
 כרך ג' צד 72—86 ותמצא כל הפרטים הללו בארוכה חס"מ, 10) האשכנזים,
 11) ותלקס, 12) עולם ולא תכנינה, 13) ומנימוסיה, 14) ואף אם,
 15) משכה, של", 16) הם בכיפות.

נמצא דבר טוב להשם אלקי ישראל בירושלים.
 התפלה אשר יתפללו בכל יום היא כסידור נפלא לא ראיתי
 כמותו. בכל יום תמיד ואפי' בשבת משכימים קודם עלות
 השחר שעה או שתיים ואומרים שידות ותושבחות עד שיאיר (1)
 היום ואומרים קדיש. ואח"כ שני הזנים הקבועים אומרים (2)
 ברכות התורה ופרשת התמיד וכל הזמירות בנועם ובתחנונים,
 וגומרים קריאת שמע עם הנין החטה כותיקין. ובכל יום ובכל
 תפלה שיש בה נשיאת כפים הכהנים נושאים כפיהם (3)
 בין בחול בין בשבת. ובשחרית ובמנחה (4) אומרים תחנונים
 ומזכירין שלש עשרה מדות בתחנונים (5) גדולים, ואין עושים
 הפרש בין שני וחמישי (6) לשאר ימי השבוע אלא בהוצאת
 ס"ת בלבד, ואין בירושלים היום גילוי עריות וצחוק ושבעות
 שקר, ובעבירות שבין אדם למקום הם נזהרים ביותר ואפילו
 הזקנים הרשעים החטאים הם (7) זרזים בתפלה ובשאר
 מצות שבין אדם למקום, ורואת אני טבע כל הדרים בארץ
 ישמעאל מן העבר הזה (8) לתיות (9) יראים את השם יותר
 מאנשי המחוז (10) ההוא. לא ימצא לא (11) יהודי ולא
 ישמעאל אשר לבבו פונה היום מעם השם לצד טינות או
 לאמונה רעה ואין איש אשר (12) יתעסק בסילוסופיא ומה (13)
 אחר דיעות ארוסופולו וחבריו שם הרעים ידקק. ובמצרים
 בא אחד מארץ מערב (14) והתחיל לתיות שורש סורה

(1) ככ"י עד שיאיר, (2) ואח"כ מתחילים שני הזנים הקבועים ואומרים,
 (3) את כפיהם, (4) ומנחה, (5) תחנון [שד"ל], (6) שני להמישני,
 (7) והחטאים, אשר עשו והדיתו את כל הרעה"הם, (8) מנה [שד"ל],
 (9) היותם [אלמנצי], (10) מחוז איטאליא [אלמנצי], (11) ולא ימצא
 מה"ה לא, (12) ואין, גם אחד בכל המקומות האלה אשר, (13) ומה,
 צומחת אלמנצי היא, נוטה, (14) המערב.

רוש 1) ולדבר בפילוסופיה ודחפו הנניד בשתי ידיים 2).
 והדיעות אשר הזכיר הרמב"ם בספר מורה הנבוכים סכת
 המע"זילה והאשעריא הם 3) דיעות חכמי הישמעאלים 4).
 לא ימצא בין הישמעאלים איש שיקלל אלהים או
 שיטוה דברים כלפי מעלה, כאשר ימצא בין הניצורים.
 ולולי כי יראת השם נגד 5) פניהם לא היה מן
 האפשר לגור מצד 6) מיעוט חתהנהגה המדינית
 ומעט 7) הסידור ולבלתי 8) היות נגד פניהם מורא של 9)
 מלכות כלל. גם אין לחם משפטים ישרים וכמים הדברים
 לאשר יחשצו. וכבר היה מעשה פה בירושלים 10) בישמעאל
 שקם 11) אל אמו ושחט אותה בשחוט כשב 12) בכעס,
 כאשר הביאוהו לפני השופטים אהר שספני שברחו עשה זאת
 ומיד דנו השופטים כי הטא זהא 13) תלוי ביהודים ובנוצרים,
 כי הם לבדם העושים יין, ונענשו היהודים ששה פרחי
 זהב והנוצרים שנים עשר פרחי זהב 14) והישמעאל יצא
 חפשי 15) הנם, וכאלה רכות עמם שלא נתנו ליכתב 16)
 ועדים פסולים נמצאים בירושלים סכל האדם, כי 17) במצפון
 אין חוקרים ולא דורשים 18) העדים, ואצ"ל שאין משביעין
 אותם, אלא תיכף פוסקים את הדין על פיהם. ואם היה
 משפטים כאלה בארצות הערלים 19) איש את רעהו
 חיים בלעו :

1. בכ"י ראש, 2. ידיו, 3. הם הם, 4. ישמעאלים עד היום ולא, 5. לנגד,
 6. "ביניהם" מצד, 7. וטרוע, 8. ובלתי, 9. מלת "של" נחקק,
 10. ירושלים, 11. אחד שקם, 12. כבש, 13. שכות [שד"ל], 14. פרחי
 זהב חסר, 15. והישמעאלי, לא נענש בשום דבר" ויצא לחפשי,
 16. עמם דברים שלא נתנו לחכת, 17. סכל הגוים והסקומות אשר ראית
 בימי כי, 18. חוקרים והורשים, 19. בארצות הנוצרים (אלמנצו).

ירושלים עם כל הזרבותיה ושוממותיה יש בה ארבעה
 שווקים ארוכים ימים מאד לא ראיתי כמותם, והם בסוף
 ציון, וכולם מכוסים עשויים כיפות, ושם (1) כל סוגי סחורה,
 וחלוקים כל אחד בפני עצמו, שוק הסוחרים, ושוק שמוכרים
 שם בשמים, ושוק של ירקות, ושוק שמוכרים (2) שם כל סוגי
 תבשיל וזהם (3), וכמואי לירושלים תחת רעב כבד בארץ (4)
 והיה אדם בינוני אוכל בכל סעודה דרה"ם אחד של לחם,
 הוא א' בולרני (5) כסף ישן שלנו ולא שבע (6) והיו אוטרים
 כי הקל הרעב לפי מה שחיה בתחלה בשנת חתיא ורבים
 סבני ישראל סתו ברעב, כי יום אנומים לפני מותן שאלו
 להם ופורש אין להם, וסחרת (7) נמצאים מתים בבתיהם
 ורבים אכלו את עשב חשרה, והיו הולכים כאילים למצוא
 סרעה, ונשאר היום מה רב אחד (8) אשכנזי לבדו (9) אשר
 נתגדל בירושלם (10), ובעקנה וביראת השא לא ראיתי כמוהו
 וחוא אורג כל היום וכל הלילה בעת פנותו מן הלמור, וששה
 חדשים עמד שלא מעם מעם להם אלא טשבת לשבת

[1] כיפות כיפות: החלונות הלכות יש ככפות ההם. ששם
 האורה יוצאה והננות פתוחות לכאן ולכאן ושם [2] שוק סוכרי בשמים
 ושוק הירקות ושוק סוכרי כל זכו, [3] ארבעה שוקים אלו בתוכתם ושמותם
 נמצאים עד היום והם הא' בקרא בערבית שוק איל, הוואג'אש
 שסקור הסלה סוחרים וכו' נמכרים בגדי ערביים והיא השוק הקטן
 הסתום מצד אחד ויוצא לרחוב היהודים ורהוב הירקות, הב' ידוע שוק אל
 עטרון, הג' ידוע ונקרא שוק אלחודרא והאשכנזים, קוראים אותו בשם
 החנויות החשובות, הד' הוא השוק הנקרא בעת על שם קצבת הבשר
 צבתהלתו בשם, שוק אל לחם" והוא גובל ומגביל עם שוק הכששים,
 עין ערובין ס"ו ב"ש ששם נמכרים יאק של הסמן סחוקים
 או בשמים ושוק של נמרים, חמ"ס, [4] היינו בארץ,
 [5] היינו א' בולונינו [אלמנצי], [6] היה שבע, [7] ולפתחו, היו"
 [8] מלת, אחד" חסר, [9] מלת, לבדו" חסר, [10] סח" בירושלם [אלמנצי]:

ומאכלו היה ראשי לפתות ומסולת של חרובין לאחר שהוציאו מהם הדבש. כי חרובין הרבה יש בארץ הזאת (1). ויריהו עיר התמרים הנזר לי איש נאמן שהיה בה שאינה (2) רחוקה מירושלים אלא מהלך חצי יום כי אין בכל יריהו שלשה אילני תמרים (3):

עתה אהרי קציר הטים, כלה הרעב וזמא השובע לעולם ת"ל, וראיתי פה בירושלים כמה מיני פירות שאינם (נמצאים 4) במחוז ההוא (5) יש בין אילן שתעלק שלו ארובין וגדולים יותר מקומת אדם ואינו עושה פרי אלא (6) פעם אחת (7) ומתייבש ומשרשו יפרת (8) אחד במחוז שעשה פרי בשנת האחרת וכן לעולם (9), והענבים גדולים (10) אחד יותר מהענבים של המחוז ההוא ולא מצא פה שום גודגדנות הם צריזי ולא פורכי ולא לוזים ולא ערמונים (11) והמוזנות בירושלים בזול גדול, והבשר והיין (ושמן זית ושמן שומשמים (12) והארץ עדין טובה ורחבה ושפנה אלא שאין שום ריח מצוי, ולא יקוה להרויח בשום הכמה ובשום מלאכה (13) אם לא יתיה רצען או אורג או צורף אלו יריהו מוזנותיהם ובהחק (14) וכעיר הזאת תמיד מכל

1. ככ"ו: הזאת ועושיה מהן דבש, ושלשה מיני דבש יש בארץ הזאת, דבש דבורים ודבש ענבים, ודבש חרובין, אך דבש תמרים לא ראיתי וגם תמרים עצמם לא מצאתי פה ואף יריהו [שד"ל]. 2. כי אינה, 3. כי אם שלשה איכות של תמרים רעים ואינם עושים פירות, 4. מצויים, 5. במחוז איטליא, [אלמנצ'ו], 6. רק, 7. אחת בשנה, 8. יפרת, 9. לפי הנראה כיון לעץ אלמוני באנאניק, הנקרא ב"כ תאיני עין והוא, *Musa Sapetium L.* וגם *var Paradisiaca Banane, Paradiesfeige* וזה טובא בכה"ג תוצאת היקדמהייסר דף ב"ו שורה ה' תשובות הנאונים דפוס ליק סימן מ"ה, שבה"ל דף קכ"ו תורתן של ראשונים ה"ב דף גו—ועיין כפתור זפרת פרק גו תוצאתינו ע' תשלם ובהערה נומר 1, העירן], 10. פה גדולים, 11. של מחוז איטליא, מבן בשאר מיני פירות אינו רואה [לא ראיתי בהם שד"ל] הפרש [כלל שד"ל] ולא ימצא פה גודגדנות היינו צוראכי לא מן התוקים ולא מן ההמוצים ולא חפשיית, היינו כיספול ולא עוזרדין היינו פורכי ולא לוזים היינו גוצילי ולא ערמונים היינו קסמאניא [אלמנצ'ו], 12. הבשר והיין והשמן שמן שומשמים, 13. ולא יתהל להרויח בשום מלאכה או חכמה [אלמנצ'ו], 14. ובהחק ובן מי שקונה איוו סהורה בעיר והולך ומוכר בכפרים.

לשונות הגוים ומאדום ומבבל ומארצות הפריזטי יואנ"י (1)
 הישמעאלים באים להשתטח (2) לבית המקדש כי אימה
 גדולה (3) וכבוד גדול נוהגין בבית המקדש:

ודרשתי מענין נהר סכמטיון ושמעתי ספי שומע כי
 בא אחד מנבולות (4) מטלכת הפריזטי יונ"י ויש הרים
 ובקעות (5) וההרים גבנונים מאד ואומרים שחם דרך עשרת
 ימים לאורך. ושם (6) בוראי הונים בני ישראל ויש להם
 חמשה נשיאים או מלכים, ואומרים כי יותר מטאה שנים
 בלחמו (7) עם הפריזטי יואנ"י מלחמות גדולות ועצומים
 ובעונות (8) גברה יד הפריזטי יואנ"י על אפרים (9) והכה
 בהם מכה רבה ועצומה מאד, ונכנס בארצותם וחשמיד
 וחחרים כמעט אבד זכר ישראל במקומות (10) ההם, והנשארים
 בהם נזר עליהם נזרות משונות להסדרתם בעין נזרות
 שגורה מלכות יון ביטי חשמונאי (11), ובסוף ריחם ה' (12)
 ועמדו מלכים אחרים באינדייה (13) שלא היו קשים כמלך
 הראשון עד שעתה אומרים כמעט (14) חזרה מרה ליושנה (15)
 ושבו לקדמותם ופרו ורבו, והם נותנים עדיין סם לפריזטי
 יואנ"י אך אינם בפופים כאשר בהחלה, והם ארבעה שנים
 חתגרו מלחמת בני ישראל עם השכנים (16) אשר סביבותיהם
 ושלו (17) ויבזו (18) הסה בשונאיהם ושונאיתם שכו בהם (18)

1. עיין לעיל ע' 92 הערה 1, 2. הפריזטי יואנ"י הישמעאלים
 ונוצרים באים פה ומשתטחים [אלמנצי], 3. אימה יתרה, 4. סכמטיון
 ,ואשר שמעתי שם באיטליא השמעותו אתם שם, הוא אשר שמעתי
 אני פה בשוק ואין לי דבר ברור כ"א שומע ספי שומע, אכן סה
 שנתברר אצלי וידעתי שאין פסק כי באחד מנבולות זכ"ל, 5. ארץ
 הרים ונגבעות [שר"ל] והרים גבנונים, 6. שם, 7. שנלחמו, 8. ועצומות
 ובאחרית בעונות, 9. יואנ"י עליהם, 10. מהמקומות, 11. החשמונאים,
 12. ריחם אותם האל, 13. באינדיאה, 14. כי כמעט, 15. ליושנה
 16. וזה ארבע שנים התגרו בני ישראל מלחמה עם השכנים
 17. ויבזו, 18. מהם.

כפת נפשות, ומוכרים לנכרים אל גוי (1) רחוק והובאו מהם
למצרים (2) ופדו אותם היהודים מצרים ואנו (3) ראיתי
שנים מהם (למצרים) (במצרים) (4) וחס שחודים מעט אבל (5)
לא בני כושיים ולא יכלו לתבתיק בהם אם הם שומרים
תורת הקראים או תורת הרבנים כי בקצת דבריהם נראים (6)
כשומרים תורת הקראים (7) במת שאמרו שלא נמצא (8) אש
בבתיהם ביום השבת ובשאר דבריהם (9) נראים כשומדין (10)
תורת הרבנים (11) ואומרים שרוב הלפל והתלדין (12) שמוכרים
הכושיים באים מארצם דבר זה מפורסם (13) וידוע בכל
גלילות (14) האלו כי הישמעאלים תנוסעים מצרים ללכת
[לביית תפלת] בלטי"קא (15) עובדים דרך מדבר גדול ונורא
מאוד (16) ותמיד הם לפחות ארבעת אלפים גמל (17) ולפעמים
כאים עליהם במדבר ההוא עם גדול ורם בבני ענקים איש
אתד ירדוף אלף וקוראים להם הישמעאלים אל ארובי"ם פי'
בני אל שדי ר"ל הערביים (18) בני אל שדי ספני שבמלחמתם
תמיד מזכירים אל שדי ומעידים עליהם הישמעאלים שאחד
מהם ישא משא גמל על כתיפו האחד וכידו האחרת
מחזיק (19) השלח להלחם ומפורסם הוא שרתם דת יהודים
ואומרים עליהם שהם בני הרבנים :

- 1) בכ"י נפשות, אנשים ונשים ומכרו אותם לעבדים* אל גוי.
- 2) במצרים, 3) אותם, העבדים היושבים שם ואני (אלמנצין, 4) עש"י
- הכ"י, 5) רק, 6) הם נראים ונוסחת [שד"ל] היו נראים, 7) תקראין, 8) היה
- נמצא [שד"ל], 9) דברים, 10) כשומרים, 11) הרבנים, והם מיוחדים
- לשכס דן, נ"א והם אומרים שמתחסיים לשכס דן, 12) הלפל והתלדין,
- 13) מארצם, והו מה יראיתי בעיני ואנכי שמעו אף כי שני האנשים
- ההם לא היו יודעים לשון הקודש אלא מעט מזעיר גם לשון ערבי שלהם
- בקושי אנשי הארץ מכנים אותם, . . . גם עוד זה מפורסם, 14) הגלילות,
- 15) ללכת בבית, באילסקוקה נוסחת שד"ל בבית, תפלתם, 16) מאד
- מאד חסר, 17) גמלים, 18) שדי פותרים הערביים, נ"א פי' בערבי,
- 19) כתיפו האחת וידו האחרת מחזקת.

בבית המקדש לא יוכל שום יהודי לבנות (1) וגם כי פעמים רבות רצו הישמעאלים להבנים שם יהודי חרשי עצים וצורפים, לעשות שם בחרושת עין ובבל מלאכה, ונמנעים היהודים לבנות מפני הטומאה, ולא ידעתי אם (2) נכנסים הישמעאלים לפני ולפנים אם אין. גם חקרתי על אבן שתיה ששם הארון היה מונח (3) ורבים אומרים כי היא תחת כיפת אחת גבוה ויפה (4) אשר בנו הישמעאלים במקדש וסגורה תוך (5) הכיפת ההיא. ואיש לא יבא שם, היינו אל מקום אבן שתיה (6) כי היא כיפת (7) גדולה מאד (8) ועושר גדול יש במקדש בתוכו לפני הנשמע כי כל מלכים בונים בתוכו הדרים מצומצמות (9) זהב, גם המלך המולך עתה אומרים שעשה בתוכו בנין יפה ומהודר מזהב ואבן יקרה אשר לא נעשה כן לכל הממלכות, ושנים עשר פתחים יש לבית המקדש עוד (10) היום, ואותם (11) שקורים להם שערי רחמים הם שני שערי ברזל סגורים למזרחו של בית (12) ואין גראין עיג קרקע אלא הציונים, וחציו (13) טבעו בארץ אומרים (14) כי כמה פעמים בקשו הישמעאלים להוציאם משם ולא יכלו:

יכולת מערבו אשר הוא קיום עדיין, רזל חלק ממנו, אבניו הם (15) אבנים גדולות ועבות (16) לא ראיתי כגדל בשאר ההם בשום בנין קדמון לא ברוסי ולא בשאר ארצות (17)

1. כפי עברי להבנת, 2. ולא יכולתי לגמול על בורני של דבר אם, 3. ששם היה הארון מונח, 4. יפה וגבוה, 5. בחור, 6. ואם לא יבוא שמה היינו למקום אבן השתיה, 7. כי הכיפה, 8. עיין ירושלים ברוך י"א י"ב בפאסטרי, הר הבית פרטי, אבן השתיה (חט"ם), 9. מצומצמים, 10. מלת, עוד, חסר, 11. אותם, 12. למזרח הבית, 13. הציונים והציונים, 14. ואומרים, 15. מלת, חסר, 16. יקבות מאד, 17. לא ברומאניא ולא בשאר מקומות [אלמנצי].

סאבנים גדולות מאד ונכנסתי תחת הפינה ההיא ושם בנין גדול עד (1) נבי העמודים (2) גדולים ונכוהים, והעמודים רבים מאד על שגלאתי מהלוך (3) עד סוף כל הבנין החוא כי רב הוא והוא מלא עפר אשר השליכו שמה (4) מהריסת הבית. וכית המקדש (5) עומד ע"ג אותם העמודים ובכל עמוד ועמוד יש נקב (6) להבנים בו חבל ואומרים ששם היו קושרים הפרים ואילים של זבחים (6) ובכל (7) גבול ירושלים בשדות ובכרמים נמצאים תחתיהם מערות גדולות חצובות מערה לפני מערה (8):

ובחר הזיתים מערת חגי הנביא יותר מעשר מערות זו לפניו מזו, וכן מערת שבעים הזקנים אשר היא רחוקה מירושלים כאלפים אמה או מעט יותר היא מפוארת ביותר (9) והכלל כי מבית ומחוץ בבתיים ובשדות נמצאים (10) מערות אין מספר. ומי השלוח הם תחת ההר בעסק יהושפט (11) ואינו נהר אלא כעין מעיין מים, ומתגדלים (12) בכל בקר עד הצהרים ומשם ואילך מתמעטים והולכים תחת (13) ההר ויוצאים אל (14) מקום קרוב לשם (15) שיש בו בנין גדול (16) והרב, ואומרים שהוא מקוב שבנה שלמה לעשות שם (17) חמטבע, ועבשיו מעבדים בו העורות (18) ועסק יהושפט הוא עסק קטן (19) בין הר הבית לחר הזיתים, ושם קברות

1. בכ"י, כנוי" על 2. עמודים, 3. להלוך, 4. שם, 5. יש בו נקב [אלמנצין]. 6. כנראה היה הרב במקום הנקרא, אורות שלמה" (עין ירושלים כרך י"א י"ב בפארי, הר הבית" צד 217), ומעט מאד לדעת באיזה דרך נכנס שמה, כי הלא בוודאי לא נכנס שמה ודרך אשרים לפני המזבחת אלא ודאי דרך מנהרה כלי שים לב כי הוא כבר בתוך הקודש ח"מ. 7. בכל, 8. לפניו ממערה, 9. היא, מערה מפוארת ביותר ומערת שמעון הצדיק, והכלל, 10. נמצאות, 11. ע"י לעיל עמוד 86, 12. אלא הוא (אלמנצין) מעין מים היוצאים מההר ומתגדלים, 13. המים תחת ר"ל ע"י התעלה החצובה לרוחב ההר והיא התעלה שחצב הוקיחו [מלכים] 14, ע"י אל, 15. שם, 16. גדול מאד, 17. כי, 18. עורות, 19. קטן מאד.

היהודים תחת 1) הר הבית בשפוע 2) והקברות החדשים
תחת הר הזיתים והנא ביניהם. וסמוך להם יד אבשלום
ומערה של זכריה הנביא ע"ה ושם מתפללים בימי הצומות
והילכים לומר קינות בכל מ' באב 3).

הר הזיתים הוא הר גבוה ושומם וזיתים בו מעט
סוער והעולה בראש הזיתים 4) ועינו סתוק 5) ובימו
ראה שהם ועמורה אשר הם באגם ומלח 6) ואשר הלכו
שם 7) אומרים כי מלח על פני כל הארץ היא. ושאלתי
על אשתו של לוז ואין מניד דבר מסנה כי יאסרו כי כל
הארץ תליט 8) תלים של מלח והרבה נציבי מלח יש 9) ולא
יכחנו איזה אשתו של לוז :

הר העברים אשר בו קבורת משה רבינו ע"ה נראה
מירושלים וכל עבר הירדן ארץ ראובן נד ואשר 10) בני
עמון והר מואב והר 11) שער כולם היום שוממין ואין
בהם עיר בנויה ומיושבת כי הערביים השוכנים במדברות
באים ושוממים הכל ועד שער ירושלים נזכרים 12) וגזלים
בדרבים ופירק אין מהם כי מלאו את הארץ 13) על כן היתה
כל הארץ במקומות 14) האלו מדבר שססה סבלי יושב ולא יעבד
בה ולא ירע. ויריתו מיום כפר קמן בעשרים 15) או שלשים
בתים וביתר 16) אשר היתה עיר גדולה והיא רהוקה מירושלים

1) היהודים, ע"ה הקברים הישנים תחת 2) בשפוע אצל
העמק מזה 3) הזיתים אצל העמק מזה וסמוך להם תחת הר הזיתים
המערה של קבר זכריה הנביא ושם מתפללים בימי הצומות, והילכים
שם לאמר קינות בכל מ' באב וסמוך למערת זכריה יד אבשלום (שיב
י"ה י"ג). 4) הר הזיתים 5) סתוק [ע"ה]. 6) מים ומלח 7) שם
8) הארץ גבוששות תלי תלים [ש"ל]. 9) יש בה 10) ארץ 11) ארץ
12) באים ונזכרים 13) הארץ, מכל צדדים [אלסנצין] 14) אשר
15) במקומות [אלסנצין] 16) ובתוכה בעשרים [אלסנצין] 16) או אשת
לדעת לאינו עיר היא שכן כי ביתר הידועה היא רק במהלך שעה והצי
מירושלים, ועין ירושלים בהך יא—יב באסרו של העמק, ביתר, חג"מ.

סהלך חצי 1) יום היא עתה גאות רועים ויש בה כעשרים בתים. וכן כל הערים הגדולות שהיו מקדם 2) עדיין שם עליהם ומקומם ניכר. אכן לא נשאר בהם יושב:

יש בכל הגלילות האלה סוכסים יושבים בדרך בהרים ובנבעות ואומרים שחם שומרים הדרכים והם נקראים בערבי נפאריי 3) ופרעתי סהלקי 4) לפאריי החם כולם כמו דוקאטי אחד. והיהודי תבא סמצרים 5) לירושלים לא יצטרך לפרוע לירושלים 6) בבואו אל העיר אלא כמו עשרה דיגרי 7) כסף אכן הבא דרך יפו פורע. דוקאטי אחד וחב. היתורים היושבים בירושלים חייבים ליתן בכל שנה ושנה סס קצוב למלך שנים ושלישים 8) (פלוציני) [פליריני] כסף ישן לנגולת 8) כל אחד ואחד משיצטה זקנו בין עשיר בין עני ופורעים לניאמ'ו 9) הוא השר של ירושלים שלא 10) וכלו לעשות יין כי חועבה היא לישמעאלים להניח לעשות יין 11) ופורעים בגלל הדבר הזה חמשים דוקאטי זהב זהו הסס הקצוב ליושבי ירושלים שנה שנה 12) האמנם הזקנים הפרנסים השחיתו התעיבו עליה ובכל שבת ושבת אומרים שבאים עליהם המסדות והסרונות זה מזה 13) ומכבדים לאשר יראה בעיניהם כאשר יחפצו ואשר לא יתן אל פיהם מכים 14) אותו ע"י נוי 15) עד שיאמר רוצה אני ועד הנה עורני השם ולא שאלו ממני פרומה ולא ידעתי

1) בירושלים כחצי. 2) "בוה" מקדם [שד"ל]. 3) נפאריי. 4) אני לחלקי. 5) דרך מצרים. 6) בירושלים. 7) בולוניני. 8) שנים ושמיים בולוניני כסף לנגולת. 9) ופורעים המעות החם לנאימו [שד"ל]. 10) לענין. 11) יין לשום אדם [אלמנני]. 12) בשנה. 13) והסרונות מזה. 14) מכין. 15] נויים.

מה יהיה באחרית :

המשה אמונות) חלוקות של נוצרים יושבים היום
 בירושלים. והם האדומיים (תיוונים והיקו"פיני) והעטלקים
 והרוביסי הם אותם של) פרי"טי יו"אני וכל אחד ואחד מהם
 פוסל אמונתו של חברו בדרך חשמונים וחקראים עם
 הרבנים. ולכל כת וכת יש חדר בפני עצמו בתוך הספול"קין) ⁽⁴⁾
 כי היא כמה גדולה ומנדל בתוכו בעין קפני"לו) אך אין בו
 פעסון ושני אנשים מכל כת וכת יושבים שם) לא יסורו ממנו:
 ובציון סמוך לקברות מלכים (7) יש כמה גדולה לכומרים
 ד' פרנצישקו ובשכבר הימים קברות המלכים ג"כ היה תחת
 ידם ובא מה בירושלים אשכנזי אי עשיר ובקש לקנותם
 מאת (8) המלך ונתקומט עם הכומרים וטהיום ההוא לקחו
 אותם מאת הכומרים והם עתה תחת יד הישמעאלים. וידע
 הדבר בוויניציאה כי היהודים הבאים מאדום גרמו לקחת
 קברות המלכים מתחת יד אדומיים ואז גזרו לבלתי לת יוצא
 ובא ליהודים בירושלים דרך ארצם ועכשו (9) כמלת הנזרת,
 ובכל שנה ושנה באים יהודים עם הנליאי וויניציאי ועם
 הפלגרי"ני (10) עצמם ואין מעבר בטוח וקצר כמותו (11) ופי
 יתן ידעתי זה בגלילות ההם) כי אז לא התמהמתי בדרך
 כל הימים אשר ישבתי (13) כי בארבעים יום יבואו הנליאי
 לכל היותר בוויניציא עד חנה, אני לקחתי לי בית פה
 בירושלים סמוך (14) לבית הכנסת. ועליית משכני (15) בהוסת

(1) גויים, (2) Jakobiner המ"מ, 3, והוא קבוצת העטלקים והרוביסי
 הם אותם הנמשכים אחרי אמונת של (4) הספול"קין (5) קנטאילי, 6 שם
 תמיד, (7) המלכים (8) סוד, (9) ועכשו, תהלה לאל חי, (10) ר"ל
 עולי רגלים של הנכדים, (11) ושוב כמותו, 12. כמותו על דבר
 מושבו באטליא, אשר כנראה הסוד דעתו כל כך מהל"ל עד כי דבר
 מזה כמו על דבר זה יגברו ללבם המהות ועיין עוד הלאה בעד הכא,
 (13) התמהמתי, (14) לקחתי היום [אלטנצי] מה בירושלים בית
 אחד סמוך, (15) משכני,

בית הכנסת היא יושבת והחצר אשר ביתי בה יש בתוכה
 חמשה דיורים כלם נשים ואין בה איש זולתי סני נהור
 (אם) [אהר] אשתו משרתת אותי כאשר (1) אצטרך.
 ועלי(ה) לתת תודה להשם עד אשר בה (2) כרכני ולא
 הליתי ככל שאר האנשים אשר באו עמי כי רוב האנשים
 הבאים לירושלים מארץ רחוקה (3) נופלים על חמטה
 לסיבת (4) התחלפות האויר בה והשתנותו מרגע לרגע
 מקור לחום ומהום לקור. וכל הרוחות שבעולם באות ונושבות
 בירושלים. ואמרים כי כל רוח מרם תלך אל המקום אשר
 תרצה ללכת שמה הרוח (5) באה להשתהוות להשם בירושלים
 וברוך יודע (6) האמת (7).

הדבר אשר שאלתי מאת אדוני בתפלה ובתחנונים
 הוא אשר אוסיף מבקשנו עוד אשר לא ירך לבבך ורעיונך (8) לא
 יכהלוך על אשר הרחקתי נדוד. ולא תרדנה עיניך דמעה
 למעני ובפרט אחרי אשר חנני חשם (9) והביאני אל זבול
 קדשו ובאשר (10) יגל לבי ישמה לך גם אתה. ועד השם
 כי כי נשבתו כל הצרות הראשונות ונסתרו מעיני כל
 מחשבות הגלילות (11) ולא נשאר בי שום רשע וצור זולתי
 תמונתך אדוני אבי ננדי תמיד ועיני נגרה ולא תדמה כי
 אזכרה אשר על (12) זקנה ושיכה עזבתיך ויראתי פן כדמעות
 עיניך תורישני (13) עונות נעוריי ועתה הואל וברך את
 עבדך והספר הזה יהיה לך אבי במקום פניו ובו תראה (14)
 ריח בנך ולא תוסיף עצב עמו ואם יקובנו השם ונחיה

(1) משרתת לי כאשר (2) להשם אשר עד בה (3) מארץ רחוקה
 מירושלים (4) תולים לכת (5) תרצה שמה הרוח ללכת (6) היודע
 7. בהכה זו נשנית בפני החתור במקומות מוכנים למשכיל
 (8) ורעיונך (9) האלהים (10) ובאשר (11) הגלילות חתם אשר הנחתי
 [אלמנצי] [11] לעת [12] לא תורישני [13] אולי צ"ל תרית.

לפניו, שנה שנה בבוא הנלי"אי אכתוב לאדוני, וכוה תתנחם,
 וחסר בעם סלבך, וחכרי סנגר עיניך תשחית (1), ושםח כבניך
 ובבני בניך הנעיסים אשר סביב לשלחנך, כי הלךך ונחלתך
 לכלכל את שיבתך, ובשלוסם העתרת והעתרת אל ה'
 בהצרות בית השם בירושלים, יראנו ה' כבנינה. ובאתם (2)
 לציון ברנה עיי משיח צדקנו סלי"ק, נחוצ סה בירושלים
 עיר הקודש תבנה ותכונן כמחרה בימינו בשמנה ימים
 להודש אלול רמ"ה לפרט-קטן, בנג (3) עובדיה יר"א (4):

(ה"א רמ"ט) אגרת הב' מר"ע מברטנורה לאחיו (5).
 סה (6) יקרו אמריך אחי, מה עצמו דברך הנעיסים,
 סכל ראשי כשמים, אשר יחדו היו תסום. שלשת אגרותיך
 חוברת הניעוני יחד עם האגרת הגדולה מאת הארון (7)
 הנעלה סהר"י עמנואל חי מקומ"דינו (8) כולם נקבצו באו לי
 עיי ארון דוגיאות הפליגרינו כפי"י באלול רמ"ט, ועליהם
 אשיבך (9) אחי על תכלל, ובקצתה (10) על הפרט כאשר
 ישים אל (11) כפני וראשית בכורי כל אשר בכתבי אתן
 תחלה (12) לאל ואשלם תודות לך על בשורת שלום אבינו
 הזקן כי עודנו חי אשר תמיד עליו רחמי. ומדי דברי (בן)
 [בן] יחד נכסרו נחומי. כה יעשה אלקים וכה יוסיף ויציבחו
 לפנינו שלאנן (13) ושלי גצת. אמנם לא היתה שמחתי
 שלמה וזיה לי הגיל ברעדה על העדר הכבירה (14) לך (15),
 והילד היולד לך אחרי באתי (16) מן הארץ ההיא ואשר

1. תשחית וברת. 2. ונבוא. 3. בנג, הקטן (אלמנצי).
 4. יר"א זו שם כשמה אישלקית עד היום, ובנראה חתם הרע"ב
 עצמו יר"א בר"ת, כאשר "ירא אלקים" (חמ"ט), 5. כתב אחר בא
 מירושלים שנת רמ"ט, מסופק הנני אם הסתכס נכתב לאחיו, כי לפי
 הנוסחא הלאה, הארון אביך" נראה שהסתכס הוא הסתכס לבני של ר"י
 עמנואל מקומירוני, ומה שקורא לו אחי ר"ל יודיע, ואולי היה אחיו
 סאמו יצ"ק (חמ"ט): 6. הלי" סה יקרו. 7. אביך. 8. מקמירוני.
 9. אשיב. 10. ובקצתם. 11. האל. 12. תודה. 13. לפני עד עולם
 שלאנן. 14. הכבירה. 15. חגיגת. 16. חסר. צאתי.

יעשה האל הוא יהיה לעולם על צד היותר טוב לא נשאר עלינו זולתי להתפלל בעד השארית הנמצאה. יצו השם אתם את הברכה להחיות להם (1) לפליטה גדולה:

חקרתנו לדעת מן האותות (2) והמופתים הנראים (3) בהר הבית ובקברות החסידים. ומה לך אחי (4) ואותותינו לא ראינו, והנרות הדולקות בבית המקדש אשר שמעתי דועכו ככו בכל ט' באב, גם הלוט שמעתי כזאת מפי השמועה, אך אינו (5) אצלי דבר ברור ואין צריך לומר שמעשה הספרדי הכל שקר (6) וזכו. והנבונים כמוך אחי ראוי שיבחנו הדברים על אמתתם ואל ישעו בדברי שקר: בב"ח (7) באייר כיום מיתתו (8) באים מכל הסביבות ומדליקים עליה אבוקות גדולות מלכד מה שמדליקים עליה גר תמיד והישמעאלים מנשאים המקום ההוא ויראים לנעת בכל הנקדש לשמו. וכבר היה למקום ההוא כלי כסף ובגדי רקמה וזהב רבים ויפים מאד אלא שעתה כבר (9) מברו זקני ירושלים הרעים את כל ההקדשות נכסים וקרקעות לא השאירו שריד ממנו. לא (10) ראיתי ולא שמעתי שנעשה אות או נופת במקום ההוא שהיה בו שינוי מנהגו של עולם לכד מה שאומרים שחרבה עקרת

1. לכב. 2. לדעת את האותות, 3. הנראות, 4. ומה, "איש"
- לך אחי, 5. אינו, 6. הספרדי אשר סכת, "שמצא איש וקן בבית המקדש והוא עומה טעיל עד סוף כל הספור ההוא" הכל שקר.
7. קברו של אדונינו שמואל הרבתי הוא עד היום ביד היהודים זמרים להשתפח שם בכל שנה ושנה בב"ח באייר, 8. פה נפל בהפכת הסרון דמנבר, וכן הוא בב"ו הרמ"ש"ש, והמ"ל בתוצאת קאלאמעא ואחריו בורשא, שלא באו עד הקר הסדרון הזה רצו לתקן ויסיפו בהקרה שתי צורות בדרום הללו: "אמר הסעתיק מסתימת הדברים נראה שפ"ס הוא וצ"ל בב"ח באייר והוא יום מיתת הנגא האלקי רשב"י וז"ל יומא הלילא דיליה" אך תקנים הפיא לפ"ס מי באן מדבר ירושלים וקבר רשב"י הוא בצפת, 9. היום, 10. אלא שגבר, 10. שריד אמנם לא.

במקדו וחולים גתרפאו בנדר ובנדבה שתתנדבו למקום
 (הוא 1) ולא היה פנאי ללכת למקום ההוא או ללכת
 אנה ואנה למן היום אשר באתי בה 2) ע"כ לא אוכל
 דבר מאוסה מן הנליל ושאר המדינות כי אם מפי השמועה.
 זלפי הנשמע היהודים בצפ"ת וככפר כינה 3) ובכל אותם
 המקומות מן הנליל הם בשלוח והשקמ 4) ואין להם השע
 מן 5) הישמעאלים. אכן רובע 3) עניים לנים בכפרים
 חובלים מחזרים בבתים בחצרות בשדות 6) לבקש
 אוכל למו. ואולם בדמשק לפי הנשמע היהודים סוחרים
 עשירים, ואין בכל הארצות כדמשק היום מליאה ברכת ה'
 וכתים וגנותיהם ופרדותיהם אומרים כי אין דוגמתה 7)
 בעולם. אך אין האור שלה זך ומזוקק וכל היושב בה מן
 הנכרים מיד יחלה:

והמיד באים פה סמצרים (וכדמשק) ומאחלב היא
 ארס צוכת ומשאר המקומות להשתחוות להם. ובימים 8) האלה
 באו פה יהודים מארץ עדן היא הארץ אשר בה הנן
 המפדסם הידוע גן עדן. והיא ארץ דרוסית מרהוית נגד
 ארץ כוש. אלא שהיה סוד ביניהם 9) וספרו היהודים להם
 שבמדינה ההיא היום קהלות גדולות ורבות מישראל, ומלך
 מטלמי הישמעאלים מושל עליה 10) כשר ואוהב ישראל 11)
 ביותר, והמדינה גדולה ויסה מאד 12) ובה מיני פירות

1. הוא או בתפלה שתתפללו עמו, וכל אלו דברים שאין להם
 חרע. אני לא יצאתי מירושלים אנה ואנה. 2. פה, 3. בעצת
 יבצר הנוה" חסר, 4. וכשקמ, 5. מאד, 6. בבתים
 ובחצרות ובשדות, 7. דוגמתה, 8. מכאן עד סוף הסכת נמצא
 מקומו ר"י אלוטאנו כי, 9. אלא שהים סוף ביניהם, 10. עליהם,
 11. לישראל, 12. ע"ז מאד.

רבות (1) שאינם מצויים מצלנו ומקום חנו לא נודע אצלם כלל, והם זורעים באדר וקוצרים בכסליו. וימות הנשמים שלהם כפסח עד אב, ומשם יוצא נחר מצרי יעיב (2) עולה גילום באב מרבו הנשמים היורדים בארץ ההיא, ואנשות נוטים אל השחרות מעט, ואין להם ספרי תלמוד כי אם רב אלפס ופירושים עליו והרמב"ם ז"ל. וכולם מגדולם ועד קטנם בקיאים בהרמב"ם כי אינם עוסקים אלא בו, ומסרו לנו אלו היהודים כי מפורסם הוא אצלם וברור מפי סוחרו ישמעאלים נאמנים כי רחוק מן האדמה (3) ההיא מהלך המשים יום במדבר שם הנהר הידוע סמבטיון והוא מסבב ומקיף בחוש (4) את כל הארץ אשר שם יחנו בני ישראל והוא יורה אכנים וחול ואינו נה כי אם בשבת. וזה שלא ילך שום (5) יהודי בארץ ההיא שלא יחלל את השבת. ומסורה בידם שאלו כולם בני משה וטהורים ונקיים כמלאכי השרת (6) ואין מהם (7) עובדי עבירה. ומעבר לגהר סמבטיון רבים מבני ישראל כחול חים (8) מלכים ושרים אך אינם קדושים וטהורים כאלה אשר הנהר סקיף עליהם, והיו היהודים האלו אומרים הדבר הזה בפרסום ובכירור רב, באמנם כי אין להם בזה שום ספק, וברור כשמש אצלם. ומיפר לי רב אחד זקן אשכנזי אשר גולד ונתנדל במדינה הזאת, כי זכור הוא בימי חרפו כאשר באו יהודים אחרים מארץ ערן כדרך שבאו אלה, ומסרו כדבר הזה בשוה בלי תוספת וחסרון. ואמרו עוד אלו היהודים מארץ עדן כי בני

1. חיבת, רבות" חסר, 2. ועל כן, 3. [?] עיין שלשלת הקבלה ל"ב ש', אגרת הסודות, יורעאל, אב' 1839 עמוד 218, 4. האופה, חיבת, כחוש" חסר, 5. שם, 6. כמלאכי השרת" חסר, 7. בהם, 8. אשר על שפת" הים [אלמנני].

ישראל אשר בקצה גבוליהם אשר (1) כתבתי לכם בכתב הראשון שנלחמים היום עם הפריש"טי יו"אני והוכא מהם בשבתי אל מצרים וראיתי בעיני מהם אלה הם רחוקים מהלך חדש ימים דרך המדבר מן היהודים האחרים תשובנים מעבר לנהר (2) סמכטיון, וכל (ה)יום מנידים אצלנו (3) נוצרים הבאים מארצות הפריש"טי יו"אני אלה (4) היהודים הנלחמים היום בקצה גבולם הכה בהם הפריש"טי יו"אני סכה רבת מאד, ויראים אנו פן חיו השמועה אמת, כי הקול הולך וחזק מאד, השם יגן על עמו ועבדיו (5) אמן :

אני יושב היום (6) בבית אדונינו הנניד כי הפקיד אותי על ביתו פה בירושלים, ואני דורש לקהל פה (7) פעמים בחודש בבית הכנסת בלשון הקודש (8) וחנני להם כשיר ענבים (9) יפה קול ומטיב נגן, ומשכחים ומהללים את דרשותי, ושומעים את דברי, ועושים אינם אותם, ועד כה לא עשו עמי תועה אף לא פעלו עולה הזקנים האלה, ומכל ההפסדות והמסים והעולים אשר סבבידים ושואלים מידי שבת בשבתו לא שמו עלי ולא שאלו בסני מאומה. גם המס הקצוב לנלנולת אשר אין גקי בסנו לא רצו שאתן מס סן השנה הראשונה, ועד עתה בנס (10) אני עומד. השם יודע מה יחיה באחרית :

תנה חמדון אדונינו מהר"ר עמנואל חי מקמרינו שלה אלי סאה דוקטא וויניציאניי ככל אשר שאלתי מאתו (11) הם

1. בקצה גבול כוש הם אשר, 2. נהר, 3. אלינו, 4. כי אלו היהודים, 5. ועל עבדיו, 6. היום יושב, 7. תיבת, 8. פה חסר, 9. עונב, 10. סכה, 11. סמנו.

חשבהות (1) מהפקדון אשר הפקדתי אתו. וכן הבטיחני לעשות שנה בשנה ואני נותן מהן (2) לאדון הדוניאות המביא אלי לחשבון עשרה למאה והוסף (3) מתרד עמנואל חנז' לשלוח מנחת בית השם כ"ה דוקט ויניציאני קצבה (4) לשמן המאור ומצתם לעניים. אני שמח בעמלי פה בירושלים ודבר אין לי עם אדם ואנו מתקצצים בקר וערב (5) ללמוד ההלכה (6) ושני תלמידיו (7) הספרדים לוסדים אתי (8) בקבע. ופה אתנו תושב שני רבנים אשכנזים. ואולי תבנה ותבונן הארץ. כי שלוח המלך מכהה ושימהו (9) לחק עולם אשר לא יתן שום יתרוי הירושב בירושלים כי אם המם המוטל עליה (10) בלבד (11) יען אשר בתחלה היה הק למלך מאת היהודים אשר בירושלים ארבע מאות דוקאט בכל שנה, בין שיהיו (12) יושביה סרובים בין שיהיו (13) מעטים (14) והיו כולם נתפסים איש על אחיו ועל ועתה. ועתה (15) כאשר ריחם האל ונתן בזאת בלב המלך שיתן כל אחד חסם לגלגולת (16) ויפטר, היתה זאת תקנה גדולת אשר לא נעשתה כמוה בירושלים זה חמישים 'שנה, ורבים מאשר נדדו הלכו שמים את פניהם לשוב לעבת (17) בונדק. אולי ישר בעיני האל ותשוב ונכנתה על (18) תלה וארמון על משפטו, וכאו הנדחים והאובדים (19) מיהודה ומאפרים (20) והשתתחו לה' כחר הקודש בירושלים. ואספיק בזה עתה להיותי נחפו מאד נחוץ מה בירושלים ע"ה טוב"ב כ"ז אלול רמ"ט. אחיק עובדיה יר"א :

(1) ר"ל הרוחיים. (2) מה. (3) והוסף. (4) קצתם. (5) ערב ובוקר. (6) הלכה. (7) תלמידים. (8) לפני. (9) ויישמה. (10) עלינו. (11) חיבה. בלבד. חסר. (12) שהיו. (13) שהיו. (14) פועמים. (15) אתי ואיש אל רעהו כי כולם היו משועבדים, לזה המס'. ועתה. (16) אחד מס לגלגלותו. (17) לשכון. (18) וחשוב ותכנה העיר על. (19) האובדים והנדחים. (20) ואזרים.

(ה"א רנ"ה) אגרה נוסע אלמוני תלמיד הרע"ב.

ברכי נפשי את השם, ולבי ובשרי ירננו אל אדון כל תולדות, המנחם בריותינו בהסד וברחמים, וברוח פני עברנו זה היום גדול ורחב ידים, בלי צעקה ובלי פתן, לא שמענו קול מנש ת"ל ואנו אשירה וארנן לבוקר חסדו אשר גמלנו כל טוב, והביאנו אל תכלית המבוקש מאות נפשנו. בן אשא תפלה אל המנוע ראשון חונן ומשפיע מצונו לכל קוראו, הוא יהון אתכם לזהות כנועם השם ולבקר בהיכלו, וגם שמה בארצכם יתן לכם קוממיות, חנני נקרב אל רום תפארתכם במגלת ספר כתוב אלי שבתנו וקיסמנו, ואת הדרך אשר עברנו בה עד היום בואנו פה ירושלים ע"ה תוב"ב אכ"ד :

ה' אגושמי" רנ"ה יצאנו מוויני"זיאה בשמחה וגיל ללכת לדרבנו בשלום ובמישורה, וביום חשבת לב"ב שעות הגענו לפולה והיא עיר קמנה ורחבת ידים, וימצא בה בשר ודגים וכל סמעימים הכל בזול, ושם ישבנו שני ימים בבית המפואר הנשא כמר יעקב אשכנזי י"ן 1) אשר הביאנו אל ביתו בפנים מאירות והכין שאר לעמו 2) ומטה ושלחן וכסא ומנורת, אין בית המלך חסר כלום, שם בה יהודי אחר זולתו והוא פותח דלת לפני לזין 3) שכן כמלך בגדוד. מוויני"זיאה לפולה יש ק"ג מילין והוא מתלך יום ולילה אחת זאנחנו אחרנו בדרך כי לא היו לנו רוח ועברנו על מי מנוחות :

נסענו מהמקום עם רוח נושבת והגענו לקיסוי 4)

1) ר"ת ישמרתו צורנו 2) ר"ל נתן להם מעודות בשר ועופות והוא ע"ש הכתוב בתהלים גם שאר הבין לפני 3) ר"ל עוסק בעניני כספים. 4) אולו צ"ל קורפו כמו שנובר להלן.

ביום ב' י"ז בו היא עיר גדולה על שפת הים אבל איננה יפה רק בזויה ומלוכלכת וכפרט מקום היהודים, מיט פירותיות יפים וטובים, ושם קנינו צידה לדרך להם וגבינה ועגבים ואפרסקים. העיר רחוקה מפוליה ח"ר מילין ולא עמדנו שם רק הלילה ע"כ אין בפי מילין להגיד לכם את תארץ מה תיא.

נסענו מקורפ"ז עם הוח חזק וטוב, והגענו לסודון ביום ו' כבקר כ"א בו. גם היא עיר גדולה יותר יפה מקורפ"ה ויש אנשים סוחרים רבים והיא ארץ זית שמן ונמון ותאנה ורמון, מיט הארצות אינם יפות בארצכם שם, וגם יושביה גמשלו כבהמות גדמו, ומקורפ"ו לסודון יש ת"ק מילין. נסענו מסודון ובאנו לרודי (1) ביום ו' כ"ז בו לפנות ערב ואיש לא ידד מהדיגיאות עד יום ו' כחצי היום מפני פחד הקורסארי (2) וזה כי רודי היא עיר מקלט לשודדים, יען יתנו אל הנאר"ן מאשטר"ו הלכו מהשבו אשר ישבו, וע"כ הם באים הקורסארי אל העיר לבטח. לפיכך הקאמיטאניאו רצה הבטחון מרם יצא איש מסקוטו ושם צריך עיון רב וכפרט ליהודים. רוד"י תיא עיר מכצרת ויפה חזקה עד מאד, והבתים רובם מאבני סלעים גדולים, וישצא שם אנשי שם ואנשים סוחרים מכל אומה ולשון, גם יש בו צרפתים הרבה כי הנראנ"ד מאשטר"ו הוא צרפתי והעיר רחוקה מסודון ת"ק מילין.

וכחצי היום כ"ט בו נסענו מרוד"י והגענו לפאמ"ה אנג"שטה ביום ה' ג' מטי"טרו רנ"ה ושם ישבנו שלשה ימים (1) היא העיר רודים (2) הם הקראסידים שהיו נודעים לשודדים (3) ר"ל שלא יקחו אותם בשבי.

והעיר טובה מלאה כל טוב. וכל ימי לא ראיתי לשובע
 מלהם ובשר וכל דבר בעיר ההיא, ואנחנו קנינו סמ"ס (?) גדול
 ושמן בעד אהר טארציו וחצי. ויוכל אדם להתפרנס בה
 ברוחב עם ששה דוקאטין לשנה לכבוד ולתפארת ואולי
 כפחות. אמנם ארץ אוכלת יושבית היא כי האויר רע מאד
 וגם המים אינם טובים וע"כ יושבית מעטים. ובכל המקומות
 שזכרתי ראיתי קהלות גדולות רק לא בפאמ"ה אנושט"ה
 כי מעטים הם. ולא יש מלה ברבית בארצות אשר
 עברנו רק בפאמ"ה אנושט"ה אשכנזי שמו ר' שבתאי הוא
 פותח דלת לפני לויך, ולכל מי שירצה יכול להלוות ברבית
 כטוב וכישר בעיניהם ואין אוסר לו מה תעשה. כי כן ניסום
 הארץ. אבל בשאר המקומות הם בעלי מלאכות או תנרים
 ויושבים לבטה ואין סחריד. פאמ"ה אנושט"ה היא מאי
 ציפיריא"ה ורחוקה מרוד"י ש' מילין:

ו' סטימרין רג"ה לפנות ערב גסענו מהמקום והגענו
 אל חוף בארופין כיום ג' ח' בנ. וכיום ד' בבקר ירדנו
 מהדוניאות בשמחה ובטוב לבב. הכלל העולה מהדברים,
 באנו מוויניציאה לכארו"טי בליד ימים אף כי אחרנו בדרך
 ככל המקומות שזכרתי. אבל לא הרחבתי המאמר בספורים
 מהארצות אשר עברנו בהם בדרך הים, כי לא כל הדש
 להגיד לכם. ועתה אנדיע את כל הקורות אותנו ואת
 הערים אשר עברנו בהם מיום צאתנו מהים עד אם (1)
 באנו פה ירושלים ע"ה טוב"ב.

באריט"ו הוא החוף מדכשק ושם יובאו כל הסחורות

חמוליבים בדמשק וחמביאים בויניזיא"אה, והיא עיר קטנה
 ומוכה עם מעינות רבות ופירות משובחים, וכל היהודים
 יפרעו שם אל הנאיפ"ו היינו אדון העיר כל איש ופרע
 א' הקאט ורביע שהם ליב מאיריני, ושני מאיריני הם
 א' מא"רצילו והדוקאט ויניציאנו שזה י"ג סארצילי וחצי.
 בבארי"טו אין עומדים יהודים אמנם לא ידעתי הוסבה כי
 הישמעאלים בבארוט"ו הם יותר טובים מכל אנשי זה
 המלכות ואוהכים היהודים מאד. ואשר אני אחזה לי
 אסצרה לכם בכל המקומות אשר עברנו נכנסו היהודים
 בדוגיאאות, קצתם הגיעו לבארוט"ו וגם עם הנאלי"אצה
 ד"ל טראפי"קו באו לבארוט"ו כמו ק"ג נפש כולם עניים
 ואביונים וטרודים. אז היינו שם ג' מאות נפשות והישמעאלים
 היו טרחנים מאד על האביונים ויטו עליהם הסד, ונתנו
 להם צדקה מעות וחטה ולתם ופירות ועוד, כמה פעמים
 הישמעאלים היו מלעיגים וצועקים אחר הגוים כלבא בר
 כלבא והרפום ונדפום כאלה רבות, ולכל בני ישראל לא
 יהרץ כלב, וע"כ פליאה דעת ממני מדוע לא יתיצבו שם
 היהודים.

לקחנו בית בחברת המרום איש צדיק תמים כמחר
 יוסף סארגו"טה ספררי וחוא חסיד גמור, ועמדנו יחד עם
 כל בני ביתו שבעה ימים טרם נבחר את הדרך אשר נלך
 בה, כי היינו מסופקים אם נלך בדרך דמשק או דרך צידון.
 יען היותה סמוכה לבארוט"טה מהלך הצי יום בלבד. ויען
 היותה מארץ הקדושה. סוף דבר כמחר"ר יוסף הגי' חסבים
 לעבור דרך חים עד צידון. וכן גמרו ללכת עמהם הזקן ונשיא
 פנים כפי יקותיאל מוי"נאצולו ז"ל עם מרת נובלה זוגתו

וכס' דניאל מלכוֹ־דְנוֹ ואחרים זולתם, ובהיות כי שמענו
 שהיו מצוים הקורסארי דרך ההיא אז נמרתי לבלתי לכת
 עמם וקראתי לאחי כס' יקותיאל י"ץ ובחרנו לעלות
 דרך דמשק, והמה הלכו לדרכם דרך צידון, ובהיותם שמה
 הנאייופו וגם הקהל החזיקו בכנף מעיל הנעלה במחריד יוסף
 הנ"ל ונדרו לו כי דוקא־מי לשנה להחיות נפשו וכל בני
 ביתו למען ישב שם כי גדול שמו בכל הארץ, והנאייופו
 יפרע ממעות הנ"ל עשרים דוקא־מי, ואולם אדברה בצר
 רוחי ובלב נשכר ונדכה אודיע לכם המקה בלתי טהור
 אשר קרה, וזה אחר עברו ימי הסוכות נכנסו בני־יב"ו אחת
 מהישמעאלים כס' יקותיאל טוֹב־אֶצְלוֹ ז"ל ואשתו ע"ה
 ותחמד בחורים כס' דניאל סבורי־נו ז"ל ואנשים אחרים לכא
 מה ירושלים ע"ה ובהיותם נגר ערכו (1) הפיל השם רוח
 גדולת על הים ובעונות נמבעו כל היהודים זולתי ציציליאני
 אם גאלט משאון גלי הים ובא ותניד מדבר אל ק"ק ספיטה (2)
 ותקחל שלחו אנשים אל המקום וימצאום ערוסים על שפת
 הים ויקברום שם, אלה אזכרה ואישפכת עלי נפשי ולבי
 עליהם תאכל איך היו לשפה כרגע זקנים וגם בחורים
 לבלות שאול טרם חלוי ותהססד הטבעי וכמעט היינו
 בכל רע כאין שפכו אשורנו, יען כס' יקותיאל אחי י"ץ נמה
 כונתו ללכת עמם ואל בנענו, וכל עוד נשמתו כי אתן
 תודה לאל חי ובתוך רבים אתללנו.

ואשר מביאים הויניציאני בדמשק ובבארזיטו הם
 כסף זהב בדיל נחשת צרף, כנדים רבים ועבים, ובשוכם
 אחר יוליכו סלפל זנביל וכל מיני כשמים ומשי וקורדיאני

(1) אודי צ"ל עכו, (2) היא עה"ק צפת, (מבאן נראה כי
 השם, צפת" לא היה כל כך רגיל באותו זמן, אף כי הרע"ב לקיל
 מזכיר אמנם בשם צפת" — הם"ם)

ולפעמים אכנים טובות ומדנליות כאשר ימצאו מהם ולפי
 כה ששמעתי מעמים הם האכנים טובות בדמשק. אבל
 במצרים ואליסנ'דריאה משם לכסף מוצא ומקום ספיר
 אכנים. בבארד'טו נתפשרנו עם חבר יביאנו עד דמשק לכל
 הוצאותיו טקאפאר'י (1) ומכל דבר, וזה נעשה ע"י סופר
 משם, ויהי שכרו מאתנו עשרים מארזילי לכל ראש.
 וכליל די י"ו סמים רנ"ה יצאנו מהוין לעיר מרחק כמטותי
 קשת, ושם נתנו תבן ומספוא לחמוריהם, ואהרו שם עד
 כדי לעבור על הקאפאר'י, ויהי בחצי הלילה קמנו ועלינו
 לדרכנו כל הלילה בלי פגע רע ת"ל, ועברנו כל שני
 הקאפאר'י בלי פרעון. ויהי בבוקר הגענו אל הקאפאר'י
 השלישית ולא עשו אתנו רק טוב ומכרו לנו לחם וענבים
 ואכלנו לשובע, והחמרים פרעו הקאפאר'י כאשר היה טן
 הראוי, ועברנו בשלום ובמישור, וכן הלכנו כל היום וכל
 הלילה עד בואנו לדמשק. בגלילות האלה לא ימצא בדרכים
 טהגה עם חדרים ומטה ושלחן רק לסוף מהלך יום אם
 ימצא לפעמים בית פרוץ בלתי מכוסה הגקרא אלחין ושם
 ימכרו לחם ופירות ובצים, אבל אין מקום ללון רק
 האנשים יעמדו באמצע החצר הם והמוריהם.

ביום ו' בבקר ערב ר"ה הגענו בדמשק שלמים
 ושקמים אין עיף ואין כושל בנו ש"ל²), ועמדנו בבית הנשיא
 כמ' משה מקראין י"צ אשר הכיאונו אל ביתו, ושם ישבנו
 חמשת ימים. ובכל המקומות הנזכרים אין איש יעשה מחנה
 כאשר בארצינו לתת להם לאוכל, וכי יבא גר או גברי

(1) סופר הדרכים, (2) צ"ל תהלה לאל.

בדמשק ולא ידע לשונם איש לא יזוז ממקומו להשתדל
בעבור החצונים, רק הנכבד כמ' משה סקראן י"צ. והשם
ישיב לו כפעלו הטוב.

דמשק היא עיר גדולה לאלקים והוצותיה רחבות,
ויש שמה בתים יפים וחצרות עם מעינות רבה. ויש שבת
שלשה קהלות כי הארץ גדולה ורחבת ידים, הם בין כולם
תיק בי"ב, קצתם תנרים מבגדים וע"א 1) ויש מהם בעלי
מלאכות גם מהם כלוים על משכנות טובים לחשבון כ"ד
לסאה אל הויניציאני. ויש מהם ישימו מעות על הקיטוי"מו
ולא יחסר להם י"ח למאה. תכלית הדברים—חרוזה מצוי שם
מאוד לפי מה ששמעתי, ואני לא אוכל דבר רק לשמע
אזן, כי ביום ר"ה הוכתי בסגורים ועמדתי כלוי בבית עד
יום צאתנו מן המקום, וזה היה לסכה כי אכלנו הקרח כלילה
בדרך כאשר אמרתי.

ביום ד' בחמשה ימים לחודש או"טו רגזו יצאנו מדמשק
עם חמר אשר נתפשרנו עמו בעד עשרה מארזי"לי לכל
ראש להביאנו עד ספי"טה לכל הוצאותיו מקאפאר"י ומכל
לכל דבר. וביום ו' בבקר הנענו לספי"טה ושם לקחנו
חדר קטן בבית איש יהודי עני ואכיון מאד, ועמדנו בביתו
יותר מחודש ימים, והיו שכרו מאתנו בין שנינו אי' כסף
ליום הן בעבור שכירות הבית ובעבור שכר מדהו להבין
לנו בר ולהם ומזון.

ספי"טה היא בנויה בשפוע ההר, ועיר גדולה היא,
והבתים קטנים ובזוים הם, וכאשר ירדו נשמים אי אפשר
ללכת בעיה בעבור הלכלוך, ובהיותה בשפוע צער ועמל

הוא לצאת בשוקים וברחובות אף בעת הקיץ, כי תמיד עולים ויורדים בה, מ"ס הארץ טובה ובריאה, והמים טובים בתכלית, והנה אמת נכון הדבר כי ראיתי שם זקנים הרבה מאד מששים ושבעים שנה, ובתוכם היה זקן בן מאה ושלושים שנה, ועודנו באכו הזק ובריא אולם, וקהל קדוש הם כמו שלש מאות כ"ב, ורוב היהודים עושים הנוות מבשמים וגבינה ושמן ומיני קטנית ופירות, ושמעתי כי כ"ה דוקא"פי יוציא א' בהנוות ההם יתפרנסו בהם המשה אנשים, והמוזנות גם שם הם בזול, והנאון כמה"ר פריץ קולו"בו יז"יא (1) הוא ראש וקצין בעיר החיא, והטה עלינו חסד וספר בשכחינו ורצה לעשות לנו החוצאות בביתו, וללמוד אתנו בעד שנים עשר דוקא"פי לשנה לכל אחד אם הפצנו לשבת במקום, והקהל נותנים אליו הספקתו, הסך נעלם ממנו, מ"מ גם הוא עושה הנות מן אכילה לתרויה מוזנותיו.

בסבוב סאפי"טה יש מערות רבות נקברו בהם הסידים גדולים ורובם סמוכים לעיר כמו ששה מילין וראיתי קצת מהקברות הגו', ועתה אידיעה את הים הפארתבס את אשר שמעתי ואת אשר ראיתי בעיני.

ראשונה בסאפי"טה קרוב אל מקום היהודים יש סבורת הישע בן בארי הנביא ז"ל (2) ואין עליו מצבה וציון

(1) ר"ח : יראה זרע יאריך ימים, אמן. (2) סבורת זו של קבר הישע ואצלו קבר בארי אביו נזכרת אמנם אצל אחדים מרושמי הקברות, וגם יושבי צפת קוראים אותו עד היום בשם זה, אולם כבר הוכחנו במאמרנו "קברי ארץ הצבי" ובירושלם שנה א' עמוד 97) כי המסורה הזאת מסופקת, כי בילקוט שמעוני (ספר

רק אבן גדולה על פי הסערה. ותיכף בבואי בסאפי"טה
 התפללתי על קברו. רחוק בסאפי"טה תחום שבת יש
 קבורת התנא ר' יהודה ב"ר אילעי, ושם כבר קטן נקרא
 עין זיתון ועל הקבר יש ציון יפה, ומדליקין בו נרות ושם
 באתי ונשתטחתי והדלקתי נרות עליו. וראיתי ודברתי
 עם הישמעאלית אשר נפלה טאילן משקדים אשר על
 קבר החסיד הנ"ל. וזאת האשה דברה סרה ממני. ורצתה
 לעלות על האילן (כאשר באולי שמעה בימים הלפני לטו)
 ואמרה אלי האשה איך ראתה בעיניה נערים אשר דהפוח
 והשליכות רחוק ממנו ארבעים אמות ונשכרו זרועותיה.
 ועוד אמרו כי בא אליה החסיד בהזיון לילת. ואז שבה
 וחזרה פרשעה והדליקה נרות על קברו ונתרפא לה.
 והישמעאלים סבבדים הטקום. ורבים זולתם ידליקו שם
 נרות.

רחוק מסאפי"טה שישה מילין יש כבר אחד שמו
 אליהו"ן) ושם נקברו חסידים גדולים אשר אזכור את שמם
 וטוב בוואי אל הטקום ראיתי שלשה קברים על אם הדרך

הושען טובא יצאנו אבן הושען הוא בארץ נשיא הראובני אשר
 הגלה עם הגולים אשר הגלה הנגלה פלאסר סלך אשור, וסוף
 סביא בשם ע"ק אשר קבר סוקני סאלונוקו שקבשה אצלם שחושע
 הנשיא סת בבבל (ע"ל באשור) וסביב לספר הגדה שאחרי מותו טובא
 הנקבר סא"י סודך נס). וגם קבלת האר"ל בל' ספרו ע"ל האמה בו
 הטקום הזה הוא קבר ר' יהושע התנא אך לא בימש מי הוא, אך
 ספר אהבת ציון להסגיד ר' יהושע אש בשיא בשם האר"ל
 כי ר' יהושע זה הוא ר' יהושע בן הנשיא ידאל' שהשקיע זה כי
 זה שאר הנשיא ר' יהושע בן זבאי קבורים לפי הסמיות בסגולות ספתי
 (2) כנראה ע"ל אל סיון (המ"ס).

הראשון הוא ר' יהודה הנענש (1) זצ"ל ואין על קברו רק
 מעט גל אבנים. מעט רחוק משם יש קבורת ר' מרפון
 זצ"ל ועליו ציון-יפה. ומשם והלאה עוד מעט יש קבורת
 ר' יוסף בן קסמא זצ"ל וגם עליה גל אבנים בלי ציון אח"כ
 הגענו אל הכפר הנ"ל וראינו מערת תלמידו זצ"ל
 אשר נקברו עמו שם והם כ"ד תלמידים. סמוך לזה נכנסנו
 במערה אחת ויש בה כ"ב תלמידי חסמים, ואמרו כי הין
 תלמידו ר' שמעון בן יוחי זצ"ל בעכ"פ כי קרוב אל המקום
 החיא בשפוע חחר יש עליו ציון יפה בתכלית ונראים עד
 ספי"טה ואצלם נקברו נשותיהם ואין על קברם דבר.
 ואמרו כי הרבה פעמים בנו עליהם ובלילה היו הרב לא
 ידעתי אם אסת הרבה אחרי זאת ראיתי קבורת שמאי
 ואשתו זצ"ל קבורים תוך אבן אחת גדולה לא ראיתי
 כמות, ותחת האבן יש מערת תלמידו שמאי זצ"ל קבורים
 בה. עוד ראיתי בית הכנסת מר' שמעון ב"ר יוחי זצ"ל,
 וגם הוא בנין מאבנים גדולות אבל עתה הוא חרב ולא
 נשאר ממנו רק כותל אחד, ואוסרים אנשי ספי"טה כי
 מקובלים הם כי כאשר יפול הכותל החוא אז יבא משיחנו
 במהרה בימינו, והוגד לי כי בשנת גירוש ספרד נפלה
 השאי"טה בכותל החוא והתחיל לנפול וצו עשו אנשי
 ספי"טה יום שיטתה ושמתה.

עוד יש כפר אחד קרוב לספי"טה נקרא כפר עכו (2)

ומקום אחר נקרא עלמ"ה ואחרים זולתי אשר אמרו כי

ז"ל ר' יוסי המענש והוא ר' יוסי דמן יוקרת שאת קברו נראים עד היום
 על דרך העגלה מצפת למירון. (2) והשם כפר עכו לא נמצא לא בדברי
 רז"ל ולא בדברי רשמי הקברים ואי אפשר לעמוד על איוו כפר ציון.

נקברו בהם רוב חכמי ישראל, בעונותי הרבים לא זכיתי
 לראותם כי תמיד בספי"מה הייתי מושבב על ערש דוי
 אבל במקומות שזכרתי בכולם התפללתי כפי קוצר השנתה,
 וברובם הדלקתי נרות, ואני לא אתבונן להגיד כל מה
 שנאמר לי בסיפורים האלה רק אשר חזיתי ספרתי.

מרים צאתנו מספי"מה פרענו אחד דוקאמי, כל
 אחד ממנו בזהב, הייל"ייה הוא המס קבוע פורע כל ראש
 בכל שנה, והנשים והנערים בלי החיטת זקן לא יפרעו המס,
 וכן לא יפרעו הנשים והנערים הדוקאמי ורבע אשר פורעים
 בברוט"ו אל השר, משם והלאה מי שפורע במקום אחר ואף
 כי ילך במקום אחר לא יפרע יותר בשנה ההוא, רק שיחה
 כתוב בידו איך פרע, ואם יאכז מידו הכתב יפרע פעם אחרת:
 ביום ה' י"ב ימים לחדש מרחשון רנ"ו נסענו
 מספי"מה בחבורת אנשים ויצילי"אנוש (1) אשר נתפשרו
 עם אורחת חמרים יהודים וערלים וישמעאלים, והוצרכו
 לכל אלה כי היה רכושם רב, והיו שברם ק"ב מטפים
 לכל ראש לחכואם עד ירושלים ע"ה בלי תוצאות
 טקאפאטארי ומכל דברי זבן נעשה מזה עליהם ראיה
 ברורה, וביום ה' בערב חננסת כלה (2) חגענו לכפר קינ"ח
 ושם ישבנו עד יום ג'. והסכמנו בדרך אשר היה לנו
 לעשות כיד ה' הטובה עלינו, ואתם אלופי ורווני דעה כי
 מכפר קינ"ח עד ירושלים ע"ה הדרך מסוכן מאד בעבור
 הלסטים וגם בעבור הקאפאטארי כי יקחו הקאפאטארי את
 נפשם ואין מוחה, ואף כי יהיה המוקר"י דחינו החמרים

(1) ר"ל אנשי סיציליא, (2) ר"ל עם קבלת השבת.

משועבדים הם לפרוע לקפאט"רי. מ"ם אם מטה ידם מטה
 שיעמיקו לשאול או ירצו לשאול מהיהודים ויצטרכו לתת
 בעל כרחם, וכי יבאו לעיר והיהודים ילכו לפני השופט
 לערער עם המוקר"י ויוכיחו עליהם לגמור חמלאכה, גם כי
 ירכו תפלה אין שומע, כי בכל הארצות האלה לית דין
 ולית דיין, ובפרט ליהודים נגד הישמעאלים. גם יזדמן
 לפעמים כי יבחרו המוקר"י ויניחו היהודים עם כל בהמתם
 אל הקאפאט"רי, וע"כ הורגלו היהודים ללכת עם חמרים
 ערלים אשר ידעו לנשות ארחות יושר וילכו בנתיב לא
 ידעו. ואף כי הערלים האלה היו גם הם עמנו, פחדו פחד
 ולא רצו לשאת חרכוש, וע"כ הוצרכנו להניח בכפר קינ"ה
 אחי כמר יקותיאל י"ץ לשמור החפצים והמטלטלים
 מהציציליאני, כי בן רצה הראש מהציציליאני שמו
 מתר"ר רבה י"א, גברא רבה הוא, והוצרכתי להסכים בזה,
 כי כבר יצאנו מספייט"ה, והוא השכיר המוקר"י ראשונה,
 ולא חיתי יכול לעבור על רצונו:

ביום ג' בו קמנו ועלינו מן הסקום, והלכנו בל הלילה
 בלי דבור כלל ועברנו על שני קאפאט"רי בלי פרעון, והיינו
 בדרך דותן, וראיתי הבור אשר השליכו את יוסף הצדיק
 זצ"ל, וכעלות עמוד השחר נשארנו בהרים עד צאת
 הכוכבים. בלילה השנית עברנו חוץ לשכם, והוא באמצע
 הר, גרזים וחר עיבל. וחר גרזים הוא מלא כל טוב, וחר
 עיבל בלו מדבר שטטה, ובל הדרך לא הלכנו כי אם
 בלילה, מפני פחד ומפני יראת הקאפאט"רי, בלילה קמנו
 לעלות לדרכנו, ה"י מצא את עון עבדיך כי פגענו בדרך
 משרתי הקאפאט"רי משכם והחזירו אותנו אחור אל מחנה

קרוב לשכם מהלך חצי יום, ושם עכדנו כל הלילה כאימה
 וביראה, ויהי בבקר ביום ה' נתפשרו עמם היהודים יחד
 עם החמרים בעד ארבעה עשר דו"ק וחניע לפרוע לחלקי
 י"ד כספים. בליל ו' נסענו מחמתנה וחלכנו כל הלילה
 בפחד וברעדה, כי פחד פחדנו פן ירדפו אותנו אנשי שכם,
 כי רובם שופכי דמים, ה"י נחנו בדרך אמת. וכמו השחר
 עלת עוסדות היו רגלינו בשערי ירושלים ע"ח ביום הששי
 צבוקר ל"ח ימים לחודש מרחשון.

כראותי מרחוק העיר השממה וחריבה והר ציון
 ששמש איך היה מעון תנים וסרעה לכפירים, שועלים
 חלכו בו, עלי תשתפך נפשי ולבי דאכה, ועיני ירדה סים,
 ישבתי גם בכיתי וקרעתי את כתנתי בשני מקומות⁽¹⁾ כאשר
 מן החיוב, והתפללתי נגד בית מקדשנו. ה"י הוא למען
 חסדו ישיב שבות יעקב במהרה בימינו, ונזכה לראות
 בנין בית זבול תפארתינו, וכן יהי רצון אמן. ויהי בכואי
 לעיר באנו לסמיכות בית האיש נורא תהלות הגשא
 חתעלה באור הגולה אביר הרועים סהר"ר עובדיה יצ"ו (2)
 אליו חודעתי את לבבי, ואת שפלות מצבי, היותי היום
 בעיר פרא, ובענל לא לומר, וכי באתי הארץ לשור ארחות
 משפט, ולמען דעת את ה"י עזבתי משפחתי, וארץ מולדתי
 לחסות תחת צל כנפיו, למען יעניק סמוכו אל עבר פני,
 זיפה [באפי רוח חיים ללמדני תורה ומצות, ואז נגלת
 אלי בזקן סלא רחמים, כמנהג דינו חצדק, ויאמר אשימה
 עיני עליך כבן יקיר, לעשות עמי אות לטובה, ואני אזכיר

(1) ר"ל פעם בראותו ירושלים ופעם בראותו הר הכית. (2) הוא
 הרע"ב ו"ל (חמ"ס).

תהלתו והסדו אשר גמלני ברוב רחמיו, ולשוני תהנה צדקתו בסוד ישרים ועדו:

והאיש גדול מאד, ועל פיו ישק כל הארץ, ובלעדו לא ירים איש את ידו, ומקצו הארץ אליו נזים ידרושו ואחרי דברו לא ישנו, וגם במצרים ובכל ובכל הארצות האלה יגזור אומר ויקם לו, ואפי' הישמעאלים מכבדים אותו ויראים ממנו, ושמעתי כי כבר ברה שפתו המית רשע, והוא עניו ושפל רוח עד מאד, ודבריו ערבים ודעתו נומה עם הבריות, וכל עמים ואשרוהם ועליו יאמר אין זה ילוד אשת. כבואי הנה גלאיתי מצוא בית לשבת, כי רבו הבאים לעיר ימלאה הארץ מאנשים, ולקחתי חדר בעד החדש ימים עד אמצא מנוח לכף רגלי, ובחיות כי המרום... אבהם מסי"נה יזי"א והאלוף כמר משה סלוברג"ש יצי"א ובחור אחר שפרדי... נהמר ונעים ומום המוג כולם עומדים בחצר אחד ובתורת השם יחנו יומם ולילה השקק בפשי לשבת עמהם, וכאשר הורשתי תשוקתי (1) אל הגאון הפארת אנשים... עובדיה יזי"א השתדל השתדלות נמרץ בדרוש הזה ובהבונות בפיו מלא השקו אל תכלית המבוקש, אך במשפט כי בצדק כל אמרו פיה ובסתק שפתו הוציא מן הבית הזה האשה היושבת פה בראשונה באמרו כי בעבור הלמוד טוב שנב פה אנהנו היום, והוא הכפיתנו כי לא יעבר זמן רב יתן לנו מקום בחצר אשר הוא יושב, והיינו קרובים אליו, ולולא כי בית קטן יש לו כבר היה מאסף אותנו הביתה כי הפין בנו האיש, עוד

(1) ר"ל הרשיתי את עצמי להביע תשוקתי.

הפליא הסרו עמי והציל עני מחוק ממנו. וזה כי יפרעו בכל שנה המשים דו"ק למען יוכלו לעשות יין כי תועבה היא לישמעאלים. שלשה ערבים לגבות המעות הנה, העשירים פורעים עשרים כסף לכל קאנטירו יין, והבינונים יפרעו ששה עשר כסף והעניים שנים עשר כספים, ואפי' מקבלי הצדקה. והממונים על זה שמו ערכי עליו ארבעים כספים משני קינטרים והצי יין, ואני נתרעמתי על רוממותו כי היה נראה לי שהעמיסו עלי יותר מן הראוי, ותיכף בשמעו את קולי פנה מכל עסקיו וקם והתהלך בחוקי, ובעצמו וכבודו לקח עשרת כספים מיד הגובה ורחזירם לי, ויבטל כמעט אפיו יען לקחו אלו עשרת כספים נגד כל דת ודון, יען חיותי נה יחיד ונרמזה, ויאמר אך עמי המה ואהי להם למושיע. וצבא בשתוממו על זה כמ"ה אברהם מסינ"ה י"ן וכמו משה מלכותו למה זה מצאנו הן בעינינו, ואני הפלח לאל הן ישמרו ויהיהו ויטלא כטוב ימיו ושנותיו בנעימים.

ירושלים ע"ה הם כמו מאתים ב"ב והם נשמרים מכל המא ועין וחזירים למצות, וערב וכוסר וצחרים יתקבצו כלם יחד עשיר ואביון להתפלל בבונה ויש שני חזנים יראי ה"ו יבנו בתפלתם, אות, באות ומלה במלה בכל הוצא מפייהם, ובכל יום פעמים באהבה יעמדו כל הקהל לשמוע דברי תורה כמ"ה פפי איש זקן בן שמונים שנה חכם ונבון שמו סחר"ר זכריה ספרדו יזי"א, ובכל יום ידרוש לאחר שהרית כמו רביע שעה ולא יטריח על הצבור וכן בערב אחר ערבית, וזה חוק ולא יעבור. אבל המאור הגדול במחר"ר עובדיה יזי"א לא ידרוש כי אם פעמים או שלש בשנה, כמו בהג המצות ובהג

חשבועות ובחג המכות, וגם בימי תשובה, ואף כי זה ימים
 מועטים השמיע את קולו ערבו, ומוצא שפתיו אמרות
 טהורות מזוקקות, אין בהם גפלה ועקש, כולם דברי אל
 חי, ומקטן ועד גדול לו שמעו ויחלו, ולא נשמע אפי' קול
 המטה דקה, ואם אמרתי אספרה לתניד בשבחיו הנה לא
 יניע אליו פאר ובבוד, יען היותי נתעב ונאלח, בער ולא
 אדע לחבון ולהשביל אל מעלתו ואת יקר תמורת גדולתו.
 ע"כ לא אאריך בזה כי לו דוסיח תהלתו, ובכל יום אחר
 התפלה ואחר הדרשה יעמדו אנשים בבח"ט ללמוד במשנה
 ובתלמוד, כמו שלש שעות, ואח"כ ילכו מחיל אל חיל, לבקר
 חילים ולתת מתנות לעניים, כל איש אשר ידבנו לבו,
 ומדבוס העם לתת צדקה אף כי מטה ידם, ויש עניים
 הרבה בזאת העיר ורוב הקהל מתפגסים מן הצדקה, ה"י
 ברחמי ירחם עלינו וישלח ברכה בארמנו ובכל משלה
 ידינו.

הריזה מצוי פה מעט בירושלים ע"ה טבל הארצות
 האלה, ומי שידע לעשות מלאכה כמו צורף או נפת או
 אורג כגד פשתים או חופר יריות מזונותיו אכל בצמצום.
 אך בדמשק ובמצרים באלכסנדריא ובחלבין, הוא אדם
 צובה, בכל אלו המקומות רזיחו ככל אות נפשו, ובפרט
 מי שידע לשון ערבי ולשונם ישית כעפעפ בצד, כפי מה
 ששמעתי, אבל הנה (1) לא ידויחו פרוטה כ"א בדוחק.
 זולתי מי שהוא צורף, מ"מ המזונות אינם כ"כ יוקר-הנה.
 ובשנה הזאת יש זול מלחם ויין שלי"י (2) ולפי מה שאחשוב

[1] הכיחב משמש תמיד במלה, הנה"כ במקום, פה"ה (חש"מ).

יכול אדם להתחיות את נפשו עם עשרה דו"ק לשנה. וזאת
 אנחנו נתפשרנו עם כ"מ אחרן לועזי חיושב בזה החצר
 כי יעשה לנו החוצאות ויבכס לנו הבגדים ויהיה שכרו
 ארבעים כסף לכל אחר ממנו לחדש. אמנם לא יתן לא
 יין ולא שמן להדליק נר, ולא יפרע שכירות הכות ולא
 יתן ללין דחינו מטה וסדינים וכסות, אבל יתחייב לתת
 לנו בכל ערב כשר או דגים או עינים אחרים סגובות,
 ובכל בוקר יבין תבשיל ולא יחסר, ונאמר לנו כי הגדיל
 משכורתו יותר מן הראוי. ט"ס בחרנו לעשות בן למען לא
 יהיה לנו טורח לחזק תבשיל ולא נתבטל מן הלימוד, ואנו
 פורעים בן שנינו שכירות הכות ששה כספים לחדש,
 ולפי אומד דעתנו אנחנו מוציאים להשבון דו"ק לשנה,
 זולתי מסים ועולים, ומה שנוציא לתת לעינים ומה
 שנצטרך להוציא כמטלטלין מדי יום ביום.

בכל זה המלכות יפרעו היהודים א' דו"ק וחצי
 לגלגולת בכל שנה, ומן הדק אין לנו לפדוע מס אחר
 זולתו, והנשים והנערים בלי החימת זקן לא יפרעו דבר,
 אמנם לפעמים יכבדו את עולמו על צוארנו עד לא נוכל
 לשאת, וזה ידמן כאשר יתחלפו הנאויים על הארץ דחינו
 העשרות (2), כגון אם היה השמן בוז או שוקרו או דבש
 או בורית וכחנה רבות, או יחלק הנאויים סחברים
 הנה על אנשי הארץ, ויצטרבו לפדוע בשלים לתעויה
 מסה ששות, ויפרעו חמעות מיד, וטי' שישים כמתנצל ויהקן
 קולו כי מסה ידו ואין לו להתחיות נפשו זו, וכוהו במקל על
 רגליו עד שתצא נפשו או יאמר רוצה אני, וזה הוא דבר
 ככלו (1) משפט אחד יהיה ליהודים ולערלים—ולישמעאלים.

אכל לא ישנאו ליהודים לחרף ולגדף אותנו כמו בארצכם. ויש שער מחעיר שהוא קרוב אל מקום היהודים העניים, ומפתח השער ההוא יהזיקו אותו היהודים: אמת שצריך שיהיה היהודי כפוף ונכנע תחת הישמעאלי, וצריך להשפיל עצמו וידכה יסוה, ולא יעשה קוראות אם הוא עשיר מן ישימו עליו עלילות דברים לקחת את אשר לו.

הבתים אשר בירושלם ע"ה כולם סאבני סלעים, ואין בהם עליות הרבה זו למעלה מזו כמו בארצכם, ואין קורות בבתים ולא בנין עצים. והעצים בעיר הזאת הם יקרים מאד, ובתניות נמכרים במסקל, ואחשבו כי בעבור זה אינם עושים עליות פה. אבל כחצר אחת יהיה סביב לה חמשה או ששה הדרים וכולם עשויים מי"טולימו. גם לא ימצא בעיר הזאת באר מים חיים, רק בכל הצד יהיה בור אחד והוא מלא מימי מטר, וכי יכלא הגשם מן הארץ יכלו המים מן הבורות, ולפעמים יתקבצו הישמעאליים עלינו לשפוך תיין ולשבור הבדים כי יאמרו אשר בעבור הפא היהודים ששותים יין לא ירדו נשמים, ולפעמים (1) מים קרוב לעיר ממעין היוצא מחברון (2), אבל מעטים הם, וכעת הקיץ יחדלו מלבוא. ובעיר הזאת מוחנים החטה עם הבהמות, כי אין רחיים כלל לטחון במים כאשר בארצכם.

בתוך העיר בסוף לבה"מ יש מקום פנוי וריקם ילכו כל הקהל אחר התפלה להתפלל גובה בית המקדש, כי משם ראו המקום הקדוש וגוראו, ובסוף אליו יש מדרש שלמה המלך ע"ה (3) ולא יבנסו בהם רק הישמעאליים לבדם,

(1) חסד: מביאים (חמ"ט), (2) כונתו למי תעלת יין עיטם על דרך חברון הנודע היום בשם בוק. (3) עיין מאבדו, הר הכית ירושלים ו"א—י"ב (חמ"ט).

זמרת שמייל"א תמ"א אשת ב"מ משה מלוברנו יצ"ו
 ראתה היא בפנים באמצעות עירונית ישמעאלית אשה
 השובה היושבת סמוך למדרשו, ושמעתי מפיו מרת שמייל"א
 כי הוא בנן אבנים יפים עד מאד בהרים בעצם השמים
 למהרה, ולמעלה צמיו זהב מהור מעשה ידי אומן, אבל
 הבית עצמה לא ראתה בפנים, ושמעתי כי הוא בנן יפה
 והרה בתכלית, והמלך ממ... הוציא בו חן רב עד
 אין קין (1) והישמעאלים מתקצים שם בכל יום ששי
 בחצי היום ואומרים תהפלות שלהם, והישמעאלים אינם
 נשמרים ממלאכה (2) רק חצי שעה שעומדים בבית
 המקדש להתפלל.

לפניה מבית המקדש יש עמק יהושפט וניא בן
 הנביא, ומעבר לעמק יש קבורת זכריה בן ידעיהו (3) הבתן
 זצ"ל, ובסוף אליו יש בנן כמו סנדל נקרא יד אבשלום
 הוציא (4) מכוסה באבנים אשר השליכו שם, יען היה המקום
 בנן אבשלום זמרה באביו, ובסוף לוח היר הזיתים, ומשם
 רואים הר הרמל (5) וסדום ועמורה וים המלח, ועל הר
 הזיתים יש מערה גדולה ויפה ונקברו בה חני זכריה ומלאכי
 עזה רחוק מירושלים ע"ה. מהלך חצי יום יש קבורת שמואל
 הרמתי זצ"ל והוא בראש ההר ושם בית הכנסת יפה,
 והקהל שולחים שמה בכל שבת קודש, מנחה להעלות
 גר תמיד, גם קבורת האבות אשר בהר הרחוק מהנה

(1) בונתו כנראה לעבדיאל-סלך אמן סרן לבית האומנים אשר
 עשה תיקונים רבים בשנת 680 לסה"ל בכל המקום הזה ופזר על
 זה כסף רב, במסואר היצב בהמשך מאשרו, הר הבית אשר עורנו
 בכתובים (הס"ט), (2) ח"ל ביום הששי אף שהוא יום השבת שלהם,
 (3) ח"ל; יהודיע (הס"ט), (4) ח"ל חצו (הס"ט), (5) ח"ל הר העברים
 ועיין לעיל בסכת ה"ע מברשנורה.

(צ) יום, ובדרך ההיא יש קבורת רחל ע"ת, ועדיין לא הייתי שם כי הדרכים אינם בטוחים בעבור הערכים. וזה ימים מועטים בא יהודי הנח מחברון עם כל בני ביתו ולקחו סמנו כל אשר לו, ושמעתי כי בימי חג המצות באים הנח יהודים ממזרים ומדמשק והולכים לחברון וילכו לבטח ואז אעלה עמם גם אני, אם יגזור ה"י אותי בהיים. ואני לא ידעתי לחניד ספורים חדשות כי תמול בואי ולא אדע, ע"כ אבחר בקצור בדרוש הזה. ואף כי הרחבתי הסיפור כסיפור אשר אין ראוי לשום לב עליו, גם לא אהישוך מי לדבר אל אצילי בני ישראל ולהודיע כפי מיעוט שכל 1) המנהג אשר ראוי לחתמהו בדוגמאות, ומדברים הצדוקים לכל מי שיבא הנה כפי מה שחשנתי כביאתי פה. הארכתי(?)

סליקו לתו האגרות.

תקנות והסכמות שיש לק"ק ירושלים עה"ק והם בתובים על לוח בבית הכנסת.

שלא יוכל שום אדם לתבוא חברו בערכאות. אם לא יתרה בו ג"פ דלא ציית דינא.
שלא יוכל הדיין לכופ שום אדם שילוח טעות לקהל לצרכי צבור ולא לשום דבר רק מרצונו וחפצו.
שלא יפרע בעל תורה בעולות ומסים כלל ועיקר, אפילו יהיה עשיר גדול, וכן חאלמנות אינן נושאות בעול כל עיקר.

שלא יקנה יחודי מטבע פסולה. ואם בא לידו לא
יציאנה אם הוא מכיר שהיא פסולה.

שלא יקדיש אדם דבר שישתמשו בו בבית הכנסת
אם לא יהליטנו שלא יהיה יד בעליו בו אלא כסו האחרים.
שלא ילכו שתווי יין להתפלל לרמה מקום שמואל ע"ה
ובל זמן שיעטרו שם לא ישתו יין. וזה נעשה כי היו
מתקבצים שם אנשים ונשים שותים ומשתכרים ונדרו בו
משום השש עבירה, כי מנהג המדינה שהנשים הולכות
מכוסות פניהם ומעוטפות, ובלכתן שם הולכות מגולות.

שנת רס"ה נתאמצו כל רבני הגלילות על דבר
השטמה כי נפל הפרש ביניהם אם ללכת אחד השבון
רש"י או הרמב"ם והסכימו ונזרו שתהיה שנת רע"א שטמה
וכן רע"ה וכן תמיד על פי הרמב"ם.

אלה הנזכרים בתובים בבית הכנסת. ועוד נזר
עליהם חדין תמיד לפי צורך השעת, כגון שלא ימכרו היין
והגבינה יותר מסך כד וכף, ולא יפרע העשיר יותר מערך
הקצוב כדי לקבל חלק יפה.

ושלא יובל שום אדם לשחוט לעצמו ולא לאחרים
עד שיראה סבינו לחם. ויש אחד מסוגה לשחוט העופות
לחמן העם והוא מראה סבינו לחם מלבד השוחט
והבודק הקבוע בבית המטבחים.

ושלא ידברו דברו ריב בביהכ"ג אלא ילכו לפני
חדין ועל פי יהיה כל ריב ואו הושם על זה עונש כי
דוקאטי לקופת:

נהגו בירושלים ע"ה שכל שכתות השנה נמכרים
להדליק בבית הכנסת, היינו שאחד מירושלים

או מחלב או סדמשק או ממדינה אחרת קונה שבת אחר.
 ויעלה כמו ששה דוקאט"י זחב והוא שלו כל ימי חייו,
 ובאותו שבת מדליק משלו כל נרות בהב"ג, ועולה
 החיצאה כמו דוקאט"י והציו, וכל המצות של אותה שבת הם
 שלו, הן התפלה הן השבעה קורים, יקרא את אשר יחפוץ,
 ומזכירים לטוב כל מתי משפחתו ומכרכים החיים, ואם יחפוץ
 יעשה סעודה לעניים, וכן כל שבת ביד אחר, וכשימות אחד
 מזכרים השבת שהוא לאחר, והנה כמ"ד אשר משולם יש
 לו שבת וארא ושבת כמדבר סיני ומדליק בערו הר"ר
 ישראל אשכנזי, ומחלקים המצות בין האשכנזים, וכפרשת
 וארא נמצאתי שם:

נוהגים לישא אבוקה לפני ס"ת מן החיבל לדובק,
 ונטכר אותה מצות בכל שנה, וביום ה' רביעי של הנוכה
 נתקוממו יחד זקן אחד שמו ר' יצחק (חינת) ואחד מן
 החזנים שמו רבי יהודה סופר, זה אומר המצוה שלי, וזה
 אומר שלי היא, וכבר היו לפני הדין על זה ולא יצא
 הפסק דין, ועתה חיתה האבוקה ביד הזקן, ובהתקוממו יחד
 כעם הזקן וכבה האבוקה לפני ס"ת, ועל זה נזר הדין עליו
 שלא יבנם לבית הכנסת שלשים יום, ושיפרע ה' דוקאט"י
 למאור, ושלא יעשה אותה מצוה משך שנה תמימה, וכן
 חבריו בבית הכנסת ממחרת, וגם על רבי יהודה הסופר
 שהוא גרמו נזר שלא יעשנה, ואחר שישב הזקן בביתו ז'
 ימים הלך כל ההבנים בני הדין והתירו לו לבוא בקהל,
 כי הוא זקן חשוב, וגם בנו גדול במצרים ובקבלים פרס
 ממנו.

מנהג חישמעאלים בירושלים ע"ה כשלא ימטיר הם

אומרים שגורם עון היהודים ששותים יין ומבקשים מהשר
 לשבר כדי חיון מהיהודים. וביום ד' ב' כסליו רפ"ב העליל
 השר על זה עד כי נתפשו במאתים דוקא"מס מסמטבע
 שלהם. כל דוקא"מי הוא ד' מרצ"ל, ושמו העול הזה על כל
 מי שעשה יין. ועלה חצי דוקא"מ חיינו ב' מרצ"ל, למאה
 רומל"ו יין. שהם שש מאות ליטרות שלנו.

מנהג השר בשיבא לו סחורה לרוב מצרים מפיל
 אותה על התגרים. וגם היהודים יקחו חלקם. ובימים האלה
 בא לו צוקירו לרוב החטיל על היהודים שבעים רומל"ה ולקחו
 מוכרי הבשמים לחשבון מאה ועשרים דר"ם הרומ"ל, ואין
 בזה חסד. רק שקשה להם למצוא המעות תכף, ומאלה
 הדברים יקרה לפרקים רבי חכמות ומעטי האיכות.

היתה גזרה קדמונית ובה גח"ש שלא יתן יהודי יין
 לישמעאלים. ואחר זה ימים רבים התירו הגזרה, מפני
 חצורך לשרפי (1). שהם קרובים למלכות וכזאת השנה עשו
 השרפי יין הרבה למכור לתוגרמים, ומתקדש השינוי מן השר
 שלא יקחו התוגרמים יין ספני שהיו נכנסים במית כל
 היהודים לקחת מאשר ימצאו, ועל זה עתה באו השרפי
 לפני הדיין, בדת מה לעשות ביום שעשו במצות הקהל למכור
 לתוגרמים והטילו קצתו על הקהל כמו מאתים פורים, כל אחד
 קנה לפי ערכו, ואחר כך הוסיף הדיין לגזור ששום אדם לא
 יוכל למכור יין כי אם השרפי, הם רבי אלעזר אלבו"מאני
 ורבי יוחנן מקורביל, עד פורים, למען ימכרו הנותר מהם.

(1) השרפי הם השלחנים והחלפנים אשר הם היו תמיד

קרובים למלכות, וכנראה קבלו הם הזכות למכור יין (חמ"ם)

מנהג התפלות קרובים לסדר ספרדים, ואומרים קדיש
 אחר הטאה ברכות, קודם הזמירות, אומרים קריאת שמע
 בקול וכן אשרי וכן לציון. נשיאת כפים: ככל יום. ויעבור (1)
 בבקר ומנחה קודם נפילת אפים. וביום ב' זה ג"ם ויעבור,
 ובכל קדיש האחרון אומרים לחדתא עלמא זכו' על ישראל
 זכו'. אין אומרים בשבת אשר כלה ולא מאהבתך אלא
 אתה קדשת. אין אומרים יוצרות עד אחר הלל וביום
 צום אין אומרים סליחות עד אחר י"ה. אין קורים בשבת
 אלא שבעה. בשבת חנוכה ור"ח קראו ו' בשל שבת
 והשביעי בשל ר"ח ואמרו קדיש וטפטיר בחנוכה. ואחר
 יציאת בה"ב עשה ויכוח הנגיד עם הרבנים על זה והלכה
 רומפת בידם. ובימי חנוכה חזר הישראל קריאתו של כהן
 ולוי.

יש להם ארבעה חזנים קבועים להתפלל שבוע לכל
 א' ואין להם שכר מהקהל, אלא שהרבה בני אדם
 העולים לקרוא בתורה עושים להם נדבות וכפרט
 האורחים.

הישמעאלים קורים לדמשק אל-שם. ולצידון
 ציבה. לשכם גבלם. לירושלים אל קדיש. לחברון אל-חליל.
 סמוך לחברון חצי מיל יש מקום נקרא הברא ואחשוב כי
 הוא חברון חקדמון, ואחר כך לכבוד האבות נתישב מקום
 מערת המכפלה אשר היתה בקצה שדהו.

(1) ר"ל שלש עשרה מדות, ויעבור ה' על פניו ונז' (המ"ט).

(ה'א ר"ם ר"פ ?) מכתב מר' יצחק ב"ר מאיר לטיף.

המכתב הזה נדפס עפ"י כ"י בפארסא באוצר טוב של ברלינר והופמן בשנת 1878 (תרל"ז - תרל"ח) בלי כל הערה מצד הספרייה לא על מהותו של בעל המכתב ולא על זמנו והעורך המנות מר לונץ רשם קודם פטירתו כי זמנו הוא הי' אלפים ר"ס—ר"פ, אבל מאי דשימא לו ספקא לי.

אם נחט המכתב הזה לרבי יצחק אבן—לאטיף המקובל הנודע שהיה בן זמנו של ר' אברהם אבולעפיא ור"ם דיליאון ור"י ניקטאליה, מחבר הספרים הידועים בשם „שער השמים“ (נדפס בהשחר ע"י זלניק, וזכור לתהלה בשו"ת הריב"ש סי' קנ"ו, וכפי ר' יהודה חייט בספרו פנחת יהודה על מערכות השמים) ע"ד סורה הנבוכים של הרמב"ם, וס' צדור הבור שחברו לכבוד הנשיא מר טודרוס אבולעפיא אחיו של הרמ"ה (כרם המד ה"ט), וס' גנוי הסלך וכוכבי יצחק סחברת כ"ח) וס' אגרת התשובה (כרם המד ד') ועוד ספרים אחדים, הוא הלא הי' בטאה השליש עיצה לסה"ג. ר"ל בסוף הטאה העשירית של האלף החמשי ובתחלת הטאה הראשונה להששי, ועליו אופרים כי הוא היה בירושלים בשנת 1290 ומת שמה.

בהקדמת ספרו אומר: „עד שעמד הרמב"ם לסוף שבע מאות ות' שנים אחרי חבור התלמוד בוי' והבין והעל חבור כללי אחר בוי' ופישט החבור הזה בקצו ארץ וישעיו אליו בני ישראל ויעשו ככל אשר צוה ה' את משה וחתכו הדינים וההוראות על פיו סהיום שלשים שנה“ וטוה מצער די רוסי שהספר הזה הובר בשנת 1244 בקוד שהיה המחבר צעיר מאד לימים.

הרכבו (חדשים גם ישנים) (צד 31, בסוף די"י גרף—שפ"ד ת"ח) מחליט כי המכתב הזה שנדפס באוצר טוב הוא להמקובל אבן—לאטיף הנודע.

ואננם פתאים מאד לזה מה שכותב המכתב אומר כי „מדרש שלמה“ אצל סקדש השש נעוב סמנו על יד אדום כי אמנם כתופה ההיא בסוף אלף החמשי ובתחלת הששי משלו בירושלם הנוצרים והמסלוכים חלופות, וגם היה זמן אשר האקצ'א (שהוא מדרש שלמה) היה שיוך לנוצרים, גם בעת אשר יד הישמעאליים היתה תיקפה.

מה שמתנגד אמנם לזה הוא:

(א) ישם אכינו של המקובל הנודע הוא א ב ר ה ס וכותב המכתב חותם עצמו בן פאיר.

(ב) המקובל הנודע חותם עצמו אכן—לאטיף, כמו סמס בערבית, בעת אשר כותב המכתב חותם יתתם, לטיף" כלי הוספת אכן, ובלי א' אחר ל'.

(ג) המקובל הנודע כותב על עצמו בס' שער השמים שהוא מבני ספרד, כי כן היא חתימתו שמה: גער מבני גלות ירושלים אשר בספרד כו' יצחק כ"ר אברהם יכונה אכן לאטיף כו', בעת אשר כותב המכתב הנה הוא כנראה אטלקי, מפני שמישער את ירושלים שהיא גדולה מפלים מהעיר א ג ק ו ג ה (באמלוא) אשר ודאי משם בא. (ד) המקובל הידוע הוא בעל רעיונות רעננים ורחוק מהזויות ודמוניות והיה ממעריצי הרמב"ם בעת אשר כותב המכתב הנה הוא בעל הויה ודמיון.

(ה) סגנון המקובל הוא נח ומדויק ומלא דבר, בעת אשר סגנון המכתב הוא יבש ומלא שנואות.

הנה בשו"ת יוכין וכו'נו סי' קל"ה נזכר ר"י בן לטיף מאוחר ששאל מר' צפת דוראן על דבר הס' צורת העולם של ר"י אכן לאטיף הקודם, ואולי הוא בעל המכתב, כי הסגנון הוא קצת קרוב, ורק קשה מאד מה שמזכיר במכתב את אדום בתור אדוני, מדרש שלטת" שהוא האקצא.

חיים מיכל טיבלין.

זוהי הכתב שלח במהר"ר יצחק בכס"ר מאיר לטיף כשהגיע לירושלים; על הררי ישראל שם ישבנו גם בכינו על חורב בציון, ראותינו על עבריים בתוכה חירדנו כנחל דמעותינו, ראת עינינו, והשכו עינינו, ונפשנו בקרבנו דמוע תרבע על צרת הצרה¹) מתערנת שוכנת בהדרי משכיותינו היה בהנותינו בתוך ירושלים, לבנו הלוק בקרבנו אם לעלות בהלל לה' על הנעתנו לשלום, או למרר בכבי עד גרם הטאותנו וימס לכבינו ולא קסת עוד רוח שמחה על

(1) ישמעאל מכונה פה בינים צרה לישראל.

פנינו יורידו עינינו דמעה דמעת העשוקים, אשר אין
 מנחם, כי ריחק ממנו בעונותינו, וכחמלת הי עלינו, היו
 עמנו כפר תיכף הנעתנו מאנשי ירושלים ונשיהם ונחמו
 אותנו נחמה צער הרבים המצפה לנחמה, הרופא לנשכרי
 לב יקרא לאסורים דרוה, ירפא מהין סבותינו, ישיב את
 שבות עמו, יגיל וישמה ישראל, יזכינו לראות ולשמח
 בצבי עדין מקדש תפארתנו, ירושלים הבנויה עיר גדולה
 ומחוללה כמו פעמים אנקונא (1). סיפר לי זקן אחד מירושלים
 לא יקיפו אותה במחלך בפחות משש שעות ותוכה מיושבת
 מאוד, מעומרת בפירות לא ראיתי כהנה לשבת, את שמש
 לא ידעתי, גם השבעה מינין שנישתכחה בתן מחודרת, ובכל
 יום יום ירד בה בהטשה שרטי אות גדולות שבתוכה
 לא יבש שרב ושמש. מפני שבנויות למעלה בכיפת גדולה (2)
 ומנחרות הרבה בכיפה יעבור מהם האור והאור להם יפת.
 והנויות מכאן ומכאן רצופים מעושרים מברכת הי, כל
 יהסר כל בהם, וקשה לאדם לעבור בשרטייא של כל אחת
 מהן מדוב החמון בה. היין שבת גדול ומשובה יותר משלכם,
 ויותר כזול, והוא ככל יראה ליהודים, ופורעים מטנו מס (3)
 גם הכל טובה, ובעברי כאלו חשרטיות (כגליון פ"ק
 דשבת סרטייא פי' שמראדא פלטייא פי' פלאצא, שוק

(1) מזה נראה כי המספר היה מאטליה (חמ"ט)

(2) כונתו ודאי לשוק הבשר ושוק הבשמים ושוק הצמחים ושוק

הירקות בו, (חמ"ט)

(3) כתאים להאמור במכתבו של האלמוני תלמיד הרע"ב שגרסם

לעיל (חמ"ט).

גדול של מקח וממכר) (4) לא עצרתי כח שלא יזלנו עיני דמעות. ויחרד לבבי פן יראו לי הערביים. הערביים שלמים הם אתנו, לא יכו לעולם, ולא יבזו על הרוכ (5), הריזת מצומצם לגרים כמוני, וההוצאה מעוטה ג"כ, באמונה בשר בהמותינו הכשרות חפצים בהם הערביים לקנות, עד שלפעמים רכות יחדלו היהודים לקנות מפני דרך ארץ. ובכל יום ויום מבחי ישראל מנין ושוהמין ונמצאת בשר הרבה שמן ובזול, בעלי האומנות מתפרנסים בטוב ויש מהן מתעשרים. אויר הארץ טוב מאד לא הרגשתי באמת בה חום הזק וזה הזמן קשה מכולם. ובבית לעולם אויר שפוי ומקובל על הבריות מאד. זאת הארץ למטר השמים תשתה מים. צמחים ובעלי חיים, וירד פעם בשנה ויספיק. כי הרבה ימים מורד ויורד לא שמעתי אומנות יהיה טובהר מחבירו אלא הפרקמטיא ופתעשרים עמים בה, ונושאים ונותנים בכפרים ובכרכים ובדמשק ושכים לבתיהם לשלום כי הדרכים כפוחים מאד מאד (6) ואני וביתי לבד באנו מיאפו לירושלים עם זקן בן שבעים ופונעים בערביים הרכה ומשיבין שלום לשואלן. אמת כי שמעתי ממש שעות ומעלה חדלו ארחות ופרזות נעזבה, ועתה השיב השם את שכנותם, ספינות באות בכל יום ויום לים יפוא, ומוענות כל טוב והאיים, והכל עולה לירושלם עיי אתונות ופרדים ורוכ גמלים.

(4) הערה זו איני יודע אם היא של כותב המכתב או באה מצד מערכת האוצר—טוב, (חמ"ט)
 (5) מזה נראה כי או היתה ממשלת הערבים, וגם סדר הלשון מתאים עם מה שכותב תלמיד הרע"ב הנ"ז (חמ"ט).
 (6) זה דוקא אינו מתאים למה שמספר תלמיד הרע"ב.

קרקע של ארץ ישראל נעבד מאד ויפה, לא ראיתי
 כמותו לשבת. ספר לי זקן זה והעיד בדבריו בחורים מספניא (7)
 קבורת הליל ושטאי בשני בצורת הלכו אנשים ונשים
 זהתפללו תוך המערה, ושמע ה' ויענם במים, ויתמלאו תהלה
 אנבים, יש להם קיבול במערה תהילה, וישתו, אחר יתקשרו
 שמים בעבים ויכטיר והארץ תתן את יכולה, וגם אם נדח
 ביניהם לא יעתר להם, על כן אומר כל שהיא יוצא מכאן יחזרו
 ויתקבלו. עוד סיפר לי זקן זה פעם אחת ההדילו הערביים
 את היהודים מליכנס בטרקלין של קברו של שמואל הנביא
 להתפלל, קם עליהם הצדיק הזה ולה"ה והנק בגרונו למהדול
 היהודים מלבוא בתפלתו, ואמר לו תחזיר המפתח ליהודים
 וישקדו על פתחיי, כי הם בניי לא אתם, טיד החזיר. וזה
 שמעתי אני בהיותי שם, ונרות דולקים תמיד, והערביים
 מתנדבים ודולקים: עוד סיפר לי בקברו של עמוס הנביא (8)
 רואים הגלחים אשר שם בעוונות מאור גדול על קברו
 בלילה, ואם יגשו קרוב לקברו להסתכל בדבר, בהשך ידמו
 לא ראו אור. בהור אחד נחמד וטוב סיפר לי בקברו של
 צפניה הנביא (9) ענן כבוד תמיד עליו, ואם יעטרו שם זה

(7) אולי צריך לומר מספניא היא צפת (חמ"ס).

(8) זכר הקבר הזה לא נמצא בשום מקום אחר אלא במכתב
 זה, לונץ בירושלים ש"א צד 89 משער כי הוא בתקוע הרחוקה
 בשלש שעות מירושלים דרומה ושמה היה בית חפלה ומקלט
 לכופרים נוצרים, ואולי אל הגלחים הללו סנון הכותב
 במכתבו זה, (חמ"ס)

(9) עיין ירושלים ח"א צד 90, ר' שמואל ב"ר שמשון
 במכתב סעו שנדפס לעיל בהמספר אומר אשר קבר צפניה הוא
 בכפר חיים קרוב לטבריה, ואולם בב' אגרת הקודש (וורשא

מקצה מזה וזה מקצה, מזה מהקבר לא יראה האחד את
 חברו. תנחומים של הכל תנחמנו בראותינו שבה הארץ
 ויפיתה, כי מה יתרון ליופי הדום כסא ואין רגלי מלך
 שוכנים בו, ומה הנאה בשולחן מעוטר ובנים מוגלים
 מעליו, כל שבן לנו בראותנו צרת נפשנו, נהלתנו נהפכה
 לזרים, בתינו לנכרים, מאנה הנחם נפשי בראותי מקדש
 מלך ישכנו עליו בני עוננה תמורה, ארון כרובים ושכינת
 עליו, כלו בדמעות עיני ונימם לבכי בצפייתי אשר צפיתי
 חורבן כותל המערבי עומד לבדו על יסודו, וכל שאר
 הבנינים יטר כבודו הכיתי כפי על כפי, ומאנק דום,
 בראותי מדרש שלמה אצל מקדש השם נעזב ממנו על
 יד אדום, (10) על הר ציון ששם טעמו, ונדהו בארצות
 ואינם, צעקתי ואמרתי מתי ישקיף וירא ה' משמים כי
 לא ימוש ולא יזנה לעולם ה', הנה נשארה בירושלים
 פליטה עם עני ודל, חוסים בשם ה' ומתפללין תמיד כמו
 ק"ן ועוד בעלי בתים, כולם כאחד משחרין ומעריבין, ואין
 עבירה של שחוק וקלות ראש וזנות נמצא בהם תל"י, ויש
 תקוה לאהריתנו בעזר הצור במהרה בימינו אמן.

ושמועה חדשה אבשרכם אשר סיפר לי כי מהיום
 חדש ימים רגילים היו הערביים לישן בבית אחד במקדש
 ב' טהם, ועתה נמצאו בבקר התיבות התיבות וסגרו אותו
 הבית, והרבו בתים במקדש לא יוכלו לכנס בהם ערל
 (תרל"ד) הנקרא גם גלילות א"י נאמר כי קבר צפניה הוא בכפר
 ליפתא אשר בראש הלבנון, ומתיכן שאב לונץ י"י מ"ק צפניה הוא
 בכפר ציפיתא או צפנת אינו יודע ברנע זו, (ה"י)
 (10) מזה נראה שהיה כוסן שהיתה יד הנוצרים תקיפה, עיין
 בהקדמנו למכתב זה לעיל, (חמ"ט)

זמטא 11) והם אמרו הם בעצמם. במהלך מעלה הזיתים
 עליתי הלוך ובכה 12) ומשם ראיתי להמקדש לפני כאשר הוא
 אך לא בפנים מהבתים, וראיתי עזרה גדולה טרוצפת באכנים
 שיש ולבן מחלב כמטחוי קשת, ארכה וכן רחבה, גם לפני
 קרקע הרבה, ומצדו צבתים (3) הרבה יפים בתוכה, ע"כ
 פתחים סביבו רחוקים זה מזה והבנין גדול עד מאד כמו
 עיר ושנים פתחים מהם תוצאותיו בחוץ לירושלים. שערי
 רחמים נעולים בברזל לא נפתחו, ניסו הערביים לפותחם
 ונפגרו הערביים. בית הקברות של יהודים נזקק מהיהודים
 שהיה בצדו ונתרחקו כמטחוי קשת מכל מקום סמוך
 למקדש מתקברים.

הרבה היה לי להאריך וקצרתי מנחיצת המועים 13)
 והנני ששים קץ לדברי לעת עתה, אכתוב לכם עוד אם
 תכתבו לי אתם, והנני משיב ע אתכם בצבאות שתכתבו
 זה הכתב ותבשרו לקהלות וכתבו בכתב שישלחו גם
 מקהלה אל קהלת אהרת והתפללו לדי בחזרה שיכונן די
 עירו וישים אותה תחילה עם עמו עם סגולה.

שמועה שמענו מעשרת השבטים ממלהמה נלחמים 14)

11) מזה אפשר קצת להגביל זמן כתיבת הסכתב אם באמת
 נוחסו להמקובל הנודע ר' יצחק אבן לאטיף ונאמר שזה היה אחר
 שנת א"א ל"ז במלוך הכלוף סחמד בן קיאליאן שהוא הרבה
 בנינים במקדש (חמ"ס).

12) עיין שמואל ב' ט"ז ל.

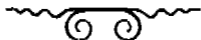
13) מי המה המועים נוצרים או ישמעאלים?

14) גם ר' אברהם אבולעפיה כספרו אוצר עדן ננוו (בביהמ"ד

ודי יגן בעדם ובעדנו ובעד כל עמו ישראל, כנפשי המדבר
 וכותב קצת מה שראה וקצת מהמסופר.

יצחק משרתכם בכ"ר מאיר לטיף, יום וא"ו כנחץ (15)
 פ' וחיה כי תכואו אל הארץ, אתן אתכם לשם ולתהלה
 בכל עמי הארץ בשוכי את שכותכם, ועינינו תחזינה
 ונישתעשע בכנין אריאל, ובא לציון גואל, יגל יעקב ישמח
 ישראל, ואז יראו גוים ויכושו מכל גבורתם ככתוב, ונתתי
 נקמתי באדום ביד עמי ישראל, ושלום. תם:

של יליניק ג' XI. אומר: דעתי היה ללכת לנחר סבטיון, ולא
 יכולתי לעבור סעכו ואילך מפני התגר שגבר בין ישמעאל ועשו
 (עיין הרמב"ם ח"ט ד' תרשים גם ישנים X. הנו'). (חמ"ס)
 15) מלה רגילה בפי הרבנים באיטליה בסוף מכתביהם
 עיין לעיל במכתב הרע"ב צד... (חמ"ס).

טופס הכתב אשר שלה כמחר"ר ר' ישראל מירושלים
לכמחר"ר אברהם מפירושא.

המכתב הזה נמצא בכ"ו בבית הספרים אשר להמשלה
יר"ה בעיר פלארענץ (ביבליאטיקא סידוציאו לאורנציאנא)
כרך 85 ארגו II האוצר אוסף סכתבים ישנים, סדף כ"ח
ע"א ער דף לי ע"ב, ואחרו כלות כל הסכתבים (דף ל"ד א')
כתוב לאמר: כל אלה הסכתבים העתקתי אני יהודה
הצעיר בכמ"ד שלמה דבלאניש פה עיר קאשטיללי כ"ח
לחדש אב, אות באות בלה במלה, פרשה צדק צדק תרדוף
למען חחיה וירשת את הארץ שנת רפ"ג, ולמען בכוד
עו"ק הוקר בעינו מכל העמסתי עלי הצורת להעתיקו
להביאו מנחה לקוראי, המעמר ובאיוה מקומות העירות
הערות קטנות בשולי הנליון.*

יורה דעה יבין שמועה ראש הנבורים אשר מעולם
אנשי המה, הלא הוא אביר נביר המשביר, בר אוריין ורחיל
חטאן, אדון אשר בו אתפאר יתנך ה' למעלה לשם
ולתפארת וירים קרנך בכבוד בהצלחות וישביע נפשך
בצהצחות ושובע שמחות בנעימות פניך נצח,

הגיע לידי כתב גלילות אצבעותיך היקרים וששתי
כעל כל הון, אשר אדון רם ונשא ועם כל זה הביט לי נכא
רוח, ולקצות הארץ הביט בהשנחה פרטית לשום עיניך עלי,
אין זה כי אם לב טוב המשוטט בכל, היודע צערן של
ת"ה, ואין הדור יתום אשר אתה שרוי בתוכו, ראיתי
בני עליה והמה מעטים הרוכבים על במות הנדיבות

(* הערות המעתיק מסומנים בספרים, וההערות אשר
העירנו אנחנו מסומנים בא"ב (א, ס, ל).)

במאורם ובנפשם כאשר הגדלת הסרך עלי אשר הרימות
 תרומת ה' בעין יפה מנה אהת אפים לשלוח לי עשרה
 דוקאטי ויניציאני כידך הרחבת. וגם בעיניך הטובה ראית
 להתביר הנדבה הן מגבירה המעטירה מר"ת הגר מב"ת.
 ומזונתך המהוללה המשכלת מר"ת שרה מב"ת, ומתמפואר
 אשר כל מעשיו לשם שמים ניסך כס"ד יואב יצ"ו
 וכס"ד רפאל יצ"ו בני רבנו יעקב זלה"ה ממנמאלציניו)
 גם כי לא הגיעו לידי אפילו אחד מהם פה. בכל מאמצי
 כחי איחל למצוא שעת הכושר להנאתכם ולטובתכם
 ולרום תפארתך בראש. ואברך לכלכם בעוד רוחי בקרבי
 כי ידעתי כי מצדכם לא חסר לעשות כל אופן השתדלות
 להגיע לידי אלא שנתגלגל הדבר לתת פקדונך ביד
 אחרים ומרוב טרדתם לא שלחו אותם לוויניציא.

ידעתי א' ידעתי תולה בדעת אחרים לית ליה
 ברירה ועונותי הטו לי ופגעו את הטוב ממני מ"מ בראות
 טובכם הרצויה להזיק ידי שפתי לא אכלה לקרוא לה.
 בחוקה להטיב לטובים ליראי ה' ולהושבי שפן. וכפי
 אפרש לרום שמים נגד כותל מערבי וכל אהר ואהר בשמו
 אזכיר. וגם הנשים היקרות אשר נדכו רוחן להקריב
 בכורים בתושבי ירושלם יתברכו. ואם אשכחן תשכח
 ימיני אם לא אעלה אחת לאחת על ראש תפלתי למי
 ישכן שמו בבית הזה. ישים ביניכם אהבה ואחות
 ושלום וחפץ ה' בידכם יצלה כנפשכם ויתן לכם זרע
 אנשים למודי ה' משרתי אלהינו יקראו. וידע כל

הנסתרות. סהדי כי כנשאי כפי אל דביר קדש. על הרוב
 אצוה את ברכתי עליך ועל ביתך ואשאל מה' שיבנה לך
 בית נאמן בכנים עוסקים בתורה ובמצות דשנים ורעננים
 יהיו סביב לשולחנך. כברכת ה' ולא חוסיף לדאבה עוד
 רק תגל תפרח כעה'וא) ואם היו באים לידי ח'ו' שהייתי
 משנה מדעת הנותן לא דבר גדול ולא דבר קטן, והמנהג
 שלנו כששולחים משאר מקומות להודיע לנאמני ארץ מה
 ששייך להקדש עניים או לנדבה להיות נקי מה' ומישראל,
 והב' בעיניהם יחוו בכתב למען לא ישלחו בעולתה
 ידיהם.

ועתה אבוא לסלאות רצונך לכתוב לך בארוכה
 בנ'ני יושבי הארץ גם כי כבר כתבתי לך עם הפלגמני ב'
 וז'חתי אותם לויניצוא מ'ים אוסיף ידי שנית להודיע
 בישראל נאמנה כי באלה הארצות מחבבין המצות הרבה,
 בראשונה בעניני התפלה הם מתפללין בכונה גדולה,
 והחזנים הם קבועים ארכעה מטיבי לכת יראי ה' בקיאים
 במלאכתם, ונתקבצו בכאן מכל המקומות לשרת כבית ה'
 בעיר הקדש ואין להם שכר רק יחיו על הנדבות, מי
 שעולה לס'ת עושין לו מי שכרך וגורר לעניים או להזנים
 או לישיבה וזה לעתים רחוקים, ובתפלה היא קרובה
 ללועזים כמנהגם הטובים, ביום שני ויוכ ה' אומרים ועתה
 זג'י והודיו וי'ג מדות אלא שמרכים תחנונים, וכזמן היה

א) אולי כוונתו, בעולם הזה ובכא'.

ב) כוונתו על חנוצרים אשר היו באים באניות פיוחרות
 אע"פ או פעמים כשנה להתפלל על קבר מחוקק דתם.

חישיש המתור במהר"ר עובדיה זלח"ה) היתה קרובה
 מאד כמנתח המערבים שנוהגים כדברי הרמב"ם ופוסקים
 באיסור והיתר הם בדינים בכל דבר כדברי הרמב"ם. אבל
 עתה כשניתוספו הספרדים יצ"ו כמעט מכטלין כל הלשונות
 ועושים כרצונם, והחזנים נ' מהם ספרדים ואחד מסתערבג)
 וכל אחד מהם אומר כרצונו, זה אומר קדושה "כתר יתנו
 לך" ואחד אומר "נקדישך ונעריצך". וגם יש שנוי לקדושה
 עצמה, וכאלה רבות הא' סאריך ותא' שקצה, גם בענין
 קריאת התורה כשהיו מוציאים נ' או ב' ס"ת בזמן כמהר"ר
 עובדיה ז"ל היו מוציאים א' אפי' לא קראו בו כי אם
 ששה כמו בר"ה מכת או ר"ח אדר בשבת, היו מחזירין
 הס"ת למקומה והיו אומרים, וכן על השנית, וכן על הג',
 אבל עתה מוציאים כלם ביחד וכשהם שנים כנון י"ט
 קוראין ה' ואומ' קדיש ואחיכ קורא למפטיר, ואם מוציאים
 נ' ס"ת קוראין ו' בראשונה ב' פרש' חהדש ואומ' קדיש
 ובשלישית קורא המפטיר.

ככאן נזחרין כיון נסך ומנכינה של גויים ומשעטנה,
 ואין דנין בערכאות כלל, אלא מושיבין חדיין נרא' להם
 על פי דברי הרמב"ם אם הוא חכם, אבל על הרוב אינו
 פותח ספר ודן על פי הסברה או עושה פשרה, ואין
 מהרתרין אחריו לומר מאיזה טופס דנתוני, ואחר דבריו לא
 ישנו, ואם יש לעתים וחוקים פורה ראש ולענה חסנים

(1) הוא הרב ר' עובדיה מברטנורא אשר כנודע, הלך
 לירושלים בשנת רס"ח, וככאן נתמנה לרב וראש העדה.
 (ג) ר"ל סילידי הארץ ראה מאמרינו, היהודים בארץ הצבי'
 ירושלים שנה ג' צד 3 הערה 5).

ללכת בערכאות. מיד כל ישראל כאחד חברים כנגד המשחית ונותנין שוחד למושל הארץ לחכות סבות מרדות במקלות כמנהג הארץ ואחיב סחריטין אותו עד שיתחרט ויפיים הקהל במסון.

באלה הארצות אינם מזכירין ת' כלל כי אם לצורך גדול ואפי' יושבי הקרנות גזרין מזה. ואין באלו הארצות לא שחוק ולא קלות ראש אלא בלם מחורים בעסקיהם אלה בסתורה ואלה במלאכתם.

באלו הארצות כל המלאכות לא יצלהו כי אם הצורף בכסף וזהב, ותאורג, והרצען, והמתקן סנעלים. רואה סימן ברכה כי הם מחזירין בכפרים ובעירות וישמעאלים נוסלי חסד הם ונותנים להם לחם ודבש ופירות בחנם כל צרכם ואין מקפחין בשכרן, והרבה מירושלם שיוצאים לכפרים ואינם חוזרים לכתיהם כי אם לרגלים וכחנוכה וכפורים, וגם יש בכאן הרבה חנויות מזכירין שסן ובורית וסני מאכל אבל אי' סני אלה לא יצלהו.

גם בני ברוך יצאו הוא בקי בטיב משא ומתן ויודע הלשון ונשתתף עם בני סיאלי יצאו ובני סיכאל הוציא כמו יצו דוקאטי ויניציאני כחנות למחצית השכר ובני היה מתעסק בו. וכאותו הזמן התחיל מושל הארץ למרוד בתוגר יריה. וקבץ חיילות באופן כי כל המדינת תיתת בכלכול, ותוצרכו לעשות הוצאות גדולות לשומרי העיר, ורוב ההוצאות משליכין על החנויות, ועל חרוב היו החנויות סגורות, באופן כי הפסידו ב' פרחים ויניציאני סן הקרן, וזה סיכאל הנזכר הרחיב סיו לכלי חק באופן שנתפרדת

החבילה, ואני שלחתי בני למצרים למעט עלי ההוצאת.
 לשם ימצא הרבה אנשים שקופצים עליו להעמידו בחנותם,
 זידוע לכ"ת כי מיום שבא לכאן.....3)

מעניני הישיבה והלימוד: דע שיש כאן ב' ישיבות הא'
 היא של כמהר"ר דוד שושן יצ"ו מתקבצין כמו עשרה ב"א.
 ובא אלינו חכם אחד ושמו מהר"ר פרץ יצ"ו אדם גדול
 בקי בתורה, אכל מאבדי' ולא משתכחים, כי תלמוד שלמדנו
 בפירושא היתה יותר א' ביום ממה שלומדים כאן חדש, כי
 אין כאן תלמיד דנחית לעומקא דשמעתתא, ובפרט התוספ',
 צי היה בכאן חכם גדול עוקר הרים ושמו כמהר"ר יעקב
 בי רב יצ"ו והלך למצרים וכל תלמידים החשובים יצאו
 מכאן לחציל נפשם טרעב כי בירושלים אין אדם מרויח
 פרומת, וכמה פעמים אמר לי ללכת לישיבתו למצרים
 והבטיחני גדולות ולא אביתי לצאת מירושלם, ומאשר כתבת
 לי אם נמצאו פה אנשים חסידים ובעלי מעשה, דע כי היותר
 שלם בכל מעלה ומדה טובה הוא אדוננו הנגיד הוא חכם
 גדול ועניו ועשיר. ותורתו אומנתו, יומם ולילה לא ימוש
 סתוך האהל, ושמו כמהר"ר יצחק יצ"ו כהן צדק, שפל בך,
 זכהיותו במצרים חלק לחכמים) איי למאות ולאלפים.
 ואחריו חכם אחר והוא סני נהור עוסק בתורה יומם ולילה
 והוא עני ויש לו תלמידים הרבה וכל אהר ואחד נותן לו
 ג' מרקטי לשבוע ושמו ר' משה סני נהור ספרדי יצ"ו, ועוד
 יש חכם אחד נקרא כמהר"ר אהרן ורוא סני נהור ג"כ

(3) פה ממושטשים שתי סלות במאד עד כי אחרי כל היגיעה
 לא יכולתי לבוא עד תכליתן.

והלך עתה לסצרים להחיות בני ביתו, ועוד יש בכאן יהודי
 בשר ושמו הולך בכל המדינות, והוא משיב לבל נערים
 קטנים מירושלם פסוק ופוסקים ושמו ר' יוסף מדרש יצ"ו,
 ומי שאין בידו לשלם לומד בחנם, והוא נאמן שאין כמותו,
 כל המעות ששולחים לכאן לעניים הכל בא לידו, והוא מחלק
 כרצונו, כי אדם בשר הוא וכדאי לסמוך עליו אפי' שלא
 בשעת הרחק.

מענין הירח (ד): דע כי אמת הרבר קרנותיה היו
 נטות לדרום כנגד מקום שחם משתחיים שהוא כצד דרום
 ונתהפכה לצד אחר והיטב חרה להם ואמרו שהוא סימן
 רע להם.

מעין בית המקדש החרב: הוא כמו הצר גדול [אז]
 כמו בפר קטן ויש בו כמה בתים הרבות ואילנות הרבה
 נמצאו בה וראי הדשים לבקרים באו אשר לא שערו אבותינו,
 ויש בו י"ב שערים, ככל שער מדליקין גירות, ובשער אחד
 עזרת נשים י"ב מעלות גבוה סחר הבית ועזרת ישראל
 היתה גבוה מעזרת נשים מזו מעלות, ובכותל מזרח יש
 שער אחד שקוראין שער רהמים, ואומ' שהישמעאלים הרבה
 פעמים בקשו לסותמו ולא עלה לידם, ובקשו לסתמו מאכנים
 ככל וכל ולא עלתה לידם, ועשו למטה בארץ בנין כרי
 לסתמו ולא בנו כי אם עד הציה, והוא סגור בשער של
 כרזל הינו דלתות, ואין שום אדם נכנס מצד האסור, וכלאו

(ד) כוונתו על דמות חצי חירח אשר בראש בית תפלת
 הישמעאלים, וכנראה נתפשט ההגדה הזאת בארץ איטליא, כי חצי
 הירח אשר בראש בית התפלה העומד על מקום המקדש נתהפך
 מסצונו, ואגדה דומה לה נזכר בסכת בני הישיבה משנת רס"א
 (ראה, ירושלם" שנה ג' צד 9, 10).

חכי הישמעאלים אינם מניחים להתקרב, ואומר בזמן שהיה
המלך תוגר ככאן היו היהודים עמו ונכנסו בתוכו וכלם מתו.
והי יאריך ימיד א' [אמן].

ותנה אודיעך שיש אהבה גדולה בין חכל חן הספרדים
הן המסתערבים אין צוחה ברהובותינו.

מענין המאכל: כל אדם הוא כצער כי בירושלים לא
ימצא בשר בכל יום כמו בארצנו, ולא דגים ולא פירות.
כי אם תאנים ועגבים, ושאר הפירות הפוחים ואגסים
מכיאים מדמשק והם כתכלית היוקר.

מענייני המלבושים: הם כמו המלבושים שחיו לובשים
התוגרמים שהיו בפירושא אצל יואן פאולו⁽⁴⁾ ומלבוש
אנשים ונשים כמעט שוים, וחנשים הולכים בצניעות גדולה
כל המלבושים עד צוארם ואינם מגלין אפי' אצבע מבשר,
וכשיוצאים לחוץ הם מעוטפות כלן בסדין לבן ובנד שחור
על פניה, והוא דק של משי ורואה זאינו נראה, ואפי'
הבעל אינו מכיר באשתו. ומכסות כל גופן אפי' אם היתה
נראה אצבע קמנה היה גנאי גדול להם, ומלעינים על
מלבושים הנשים שלנו והדין עמהם, ומיד כשכאתי הנה
כל מלבושי בתי הגדולה תקנתי כמנהג המדינה ומכל
מלבוש עשתה שתיים, ועדיין כנותי הן אתי ולא תאמין
לקול הכרה שמוציאין שנתתי אותן לאנשים, כי מת
שכתבתי ששמו כסאי אצל הדיין אמת היה לשם מקום
מופלג והיה שמו כסארר יהודה אלכמינו ולהיה,
והושיכו אותי במקומו תהלה למלך הכבוד, הרבה כבוד

(4) שר מלחמה באיטליא בעת הזאת הנודע בשם:

עשו לי הן הלימודי כי קריתי להם הרמב"ם בבית הכנסת
חדש שלי כי כל אחד קורא חרש אחת וחוזר הלילה (5)
הן בדרשות הרבה פעמים דרשתי הן בבית הכנסת הן
בבית הקברות, כי המנהג שלהם בפטירת חכם לדרוש
בשעת קבורה. וביום שביעי וביום שלשים ובכלות השנה,
זבאורכם ראיתי אור בעבור שהייתי בין הלועזי' בחדר
הורתכם תאיורנה עיני הן בדיבור הן בכתיבה עד שרבים
אומ' לנפשי כי אני טבני איטליא היקרים ואינני אשכנזי:

בבריאות כלנו תהא.....6) בני ברוך יצ"ו הוא
במצרים; בני שלמה י"ק ה) מתחיל לעיין הלכה ולומד
בישיבה, בני יצחק יצ"ו אשר שמך נקרא עליו הוא הוא
סימן ברכה בלימודו והוא יודע לתרגם כל פסוק על פה
אפי' בפרשה „ויחי יעקב“, ומיד אחר הפסח אני רוצה
להנכו בלימוד הגמרא, כי יש לו שכל ישר, ובלם כורעים
ומשתחווים למכ"ת ולכל בני ביתך ובפרט לאסך היקרת
המעטירה ולזונתך המהורה.

בבדיקות ובכל איסור והיתר נוהגים כדברי הרמב"ם,
מענין שבת הן נזהרין הרבה, אין עושים אש
בשבת כלל אפי' לחולין שיש בהם סכנה והוא חומרה של
שטות. בענין הטלמול בשבת יפה כח האיטליאני היקרים
מכל הלשונות שאין מטלמלין אפי' עיי עירוב.

סה ששאל ב"ת עיהו) אם הוא צודק, תחת

(5) מ"ם וצ"ל תלילה."

(6) גם פה מלה אחת מטושטשת מאד עד כי לא יכולתי

להעתיקה.

(ה) ר"ת מסילות ישמרהו קוני.

(ו) כנראה ר"ת מטילות, על המסר" ראה בבלי שנת י"א ע"א.

ישמעאל ולא תחת גוי" באלו הארצות אום' שהוא בהפך.
 ויש צדדין לכאן ולכאן. מי שמקבל עליו עול הנלות
 והכנעה שלא ירים ידו ורגלו כנגד הישמעאלים אפי' אם
 בא עליך בנוקפין¹) ולא ידבר גבוהה כלל אפי' לקטנים
 קטני'. ויהיה כחרש לא ישמע וכאלם לא יפתח פיו. כי
 אם דברי פיוסין ולשחרו בקצת אז טוב לו. כי כאשר
 רואה הישמעאל ההכנעה וההשפלה הוא מתפיים, ואפי'
 הוא מבקש סמונו מתפיים כדבר מועט, וזה ג"כ דבר
 שאינו מצוי, ולא יהשוב כ"ת שזהו דבר שנתחדש עתה.
 כי ראיתי כתבים ששלח הרמב"ם לספרד, וכתב: שאין
 אומה בעולם המבקשים להכניע ולהשפיל אומה ישראלית
 כמו הישמעאלים, וכשאדם מכניע עצמו אז יוכל ללכת
 בכל המקומות לסחורה ולעשות חנות בשוק כמו ישמעאל
 ואין פוצה ומצפצף. והולך עם המצנפת הירוקה בכל מקום
 שהוא רוצה אפי' בדרכים אם ירצה גהוא מכובד בעיני
 כל רק שהוא פורע סכס גדול, כי סבאן לדמשק יש סכס
 ליהודים יותר מדוקא' ויניציאנו, וכן סבאן למצרים
 זהנוצדים אשר אינם טחושבי הארץ פורעים כפלי כפלי'.

מענין דירתי היא דירת עראי ויש לי בית מושכר
 ב' שנים בין הצר האשכנזי ויש כמה כתים בתובה, והוא
 של הקדש מזמן קדמון ומשכירים הכתים. והשכר להקדש
 והכתים בתובה כמו נקק סלעים כיפת כל כופת הוא
 בית, בפירושא לא היה רסת בקר, אמנם נמצאו כתים
 גאים בירושלם בזול, מי שמוציא ה' דוקא' לשנה ימצא
 בית גאה וחדרים הרבה וחצר. ר' יואב אביו של ר' שלמת

יצ"ו הלך לעולמו בגליל העליון ונקבר בין גדולי הארץ והניח
 היום לך ולכל ישראל, ובנו במ"ד ש ל מ ה יצ"ו הוא במריפולי,
 תאמין אם לא בדמשק לא ידויה באלו הארצות דמי המים
 בקשירת הספרים. החכם במהר"ר ר פ א ל יצ"ו הוא גשאר
 בגליל העליון גם אשתו ושנה שמו ושמה במ"ת בקהל ושמו
 אברהם ויש אשתו שרה וכתב אליו—כי רצונו לבוא
 לבאן לפסח ואמרו כי יש בידו ק' פרחים לחלק לחבמים
 ולעניי ירושלים אבל בכתבו לא ראיתי.

ואחרון אחרון חיובי כי בשבוע שעברה בימי הנוכח
 היה אותו יחודי שהיה שבוי היום ונסבר מצד ליד עד
 שנמכר באלכסנדריאה של מצרים, והיהודים נתנו שהד גדול
 עד שפדוהו וחזא כמעט כמו בושני, וספר לנו שבארצו יש
 כמה אלפים ורבבות מיהודים, ויש להם מלך גדול שעושה
 בכל יום מלחמה עם הנוצרים הסמוכים אליו והוא בצד גילום
 הגהר גילום של מצרים מולך מלך אחד שיש בסונגלן שהוא
 החוק מעדן מי יום שיש תחתיו ישמעאלים ונוצרים, והה
 בדאו כי דברתי עם אנשים רבים מעירו וכל אנשי ירושלים
 מעידין על זה שיש להם מ' משפחות, והיום דברתי עם
 אדונינו הנגיד יצ"ו מענין עשרת השבטים ואמר כי נתאבסן
 בביתו יחודי אחד שהיתה לו לשון בושני, לשון פסוק ולשון
 עברי כי אמר כי בארצם אין ספר נכתב מתורה שבעל פה.
 ובכל דיניהם אומ' אמר יחושע מפני משה ומפי הגבורה
 ושכארצנו ד' שבטים שבט שמעון, ושבט יששכר ועו' שנים
 אינו זוכר מה הם, ושבט יששכר עוסקי' בתורה יומם
 ולילה וכל שאר השבטים יש מהם עוסקים בתורה, ויש
 במלחמה, כי הם שבטים שכנים לנוצרים, ויש הרבה מגדלים

על הגבול, ובכל מגדל ומגדל מקובצים בתוכו כחורי ישראל
 היותר הגבורים הנמצאים וכל זמן שמתקבצים האויבים
 ביום עושין עשן במגדלים לסימן, ובלילה אש, ומיד
 מתאספין כלם להלחם עמם ואפי' כי בשעת הדחק שואלים
 ועונין להם מן השמים, הנשיא משבט יששכר מתעטף
 בשליתו והולך בקרן זוית בבית הכנסת מתפללין וכשהם
 עונין מיד אש יורד מן השמים ונראה לכל ויורד על ראש
 הנשיא, אבל התשובה אינם שומעים כי אם הנשיא בלבד.
 ופעם אחד הביאו הבושים יהודי ספורטינג להם ושאל
 ממנו על אנשי הגולה ועל ירושלים ועל המקדש, ואמר להם
 כי אנהנו בצרת גדולה וחולכים ממנו אל גוי בשכי ובצרה
 והמקדש הוא הרב וירושלים שממה ביד זרים, מיד קרעו
 בגדיהם ובכו במי גדול ימים רבים, והסכימו להתאסף
 לבוא לירושלים בחזקה, עד שהנשיא אמר להם המתינו עד
 שאשאל מה שיודע מן השמים, ושאל בדרבו והשיבו לו מן
 השמים עדיין לא הגיע זמן הישועה ולא יצאו איש ממקומו
 אבל הישועה קרובה לבוא, ואז קפצו עשרה עשירים ונדכו
 ללכת מממלכה אל ממלכה ומנו אל גוי עד שיגיעו לירושלים
 וחלכו בספינה עם הנשי' עד הארצות שכבש המלך
 ספורטינג, והמלך ספורטינג שלה אחריהם וכאשר ספרו לו
 כבוד עשרם ועניני תקבם וגבורתם שיש להם מה להלחם
 עם פרישטי יואני ושהם עונים מן השמים, היה מחבייש
 שעשה גרושים ולא רצה שישמע במלכות שעדיין יש
 תקה ושארית לאומה ישראלית, מיד נזר שלא היו יוצאין
 ליבשה והיו באין עליהם סוהרי הסדינה, עד שהרחיקם מן

הישוב באי אחר והניחם לשם כמה הדשים, אחר שלח אליהם לאמר מה דעתכם? אמרו לו דעתנו לילך לירושלם, אמר להן אם בן תכנסו בספינה שלי ואולך אתכם לירושלם וכשבאו בים באו עליהם שוללים ושבו נשיהם ומפיהם נבחו כל אשר להם ונמכרו לעבדים ולשפחות, עד אחר זמן בא אחד והיה מחזר למצוא אשתו וכניו ונתאסף בבית הנגיד יצ"ו ואמר לנו הנגיד פעם אחד באו בלילה על הנגיד נגבים והיו מכוהלים הרבה. אמר להם זה אכסנאי מדוע פניכם זועפים? ספרו לו הדבר, מיד לקח הרב בידו וקפץ כארי הוא ויחדי אחריהם עד שברחו על נפשם, ואמר להם אפילו עשרה בעיני באחד, כי בכל יום ויום אנו הורגים מהם כמה וכמה כשבאים להלהם עמנו.

והנה תקבל נבואת הנה סיני בן פנחס (ו) ז"ל והם ה' נבואות ובפירוש שחבר הכרנו במהר"ר אברהם לוי יצ"ו הוא שחבר "משרי קטורין", ולאחבתך ולאחבתי שלה לך הספר והוא נחשב בעיניו הרבה, אמנם במל רצונו ספני רצוני ורצון ב"ת תמצא בו החדושים ה"ה נבואות אשר הם ידועים לכל אנשי המדינה, אמנם הפירוש, חבר כמהר"ר אברהם לוי יצ"ו, ואתה תבין בשכלך הבהיר להבין היתרות ולזרוק הקליפות, ואחוכך בח' ח) משה מפולוניא יתענג בו ויעתיקו אם ירצה כי כך התנתי.

ופעם שנית אודיעך השלמים אותנו, כראש המרוסם שמו כמהר"ר יצחק יצ"ו וכמהר"ר משה סני נהוד

(ו) הוא נבואת נחמן קמפא הנודעת בשם, נבואות הילד"

(ח) צ"ל חתי (החכם).

יצ"ו והנ"ז אהרן יצ"ו סגני נהור. ומהר"ר דוד שושן
 יצ"ו. אבל הוא מתעסק ג"כ ברפואות ומתה"ר אברהם לוי
 יצ"ו הנזכר, ומן האשכנזים במהר"ר אלהנן יצ"ו זקן
 אבל בנו ואחיו הם עשירים מארכעים אלף ושולחים לו ככל
 שנה יותר סכדי צרכו, ועוד בא לכאן בזאת השנה חכם
 אחד ושמו במהר"ר פריץ יצ"ו, ועדיין לא זכיתי לעלות
 לקברי אבות לחברון. אבל בפסח או מיד לאהר, ב"ה נדרי
 אשלמה. ואם אשכחך תשכח ימיני אם לא אעלך על ראש
 תפלת, וכוה אפטיק ואזמרה נא שלום.

ה"א ר"פ א מכתב מבני הישיבה בירושלים

ע"י כת"ו באוקספורד והד"ר נייבויער פרסמה במכתב עתי
 "הלבנון" שנה ה', 1868. (גליון כ"ו תרכ"ה)

אשרי האיש אשרי המאושק, ואושר ישלם, ומשולם
 ישולם, שם ושלום, ובנושר שלום מארון השלום, השר
 והמפסד העומד לגם עמים, ותהי המשרה על שכמו,
 והי אלקיו עמו, ויראהו בנוקמו, כשוב ה' שבות עמו,
 ישמרהו אל ויהייהו, ומכל צד ונוק יצילתו, לרשת ארץ
 ירוסמהו, ותלצהו ויבדהקו אורך ימים ישביעהו
 ובישועתו יראהו אכ"ר.

הנה מאז שכתנו בעיר אשר בחר ה' אוה למושב לו,
 לשמע אוון שמענו, כי אתה עומד בפרץ רודף צדק, מחזיק
 חבדק ומחזיק ידי לומדי התורה, ובכל יום הוספתה על
 השמועה קול רנה וישועה. והיום הזה יום בשורה, כי נתמלא
 הבית כולו אורה בוער (כזוהר ?) שבחיד ותחלותיך בכתבד

ואנרותיך, המעידות על ישרותך ושלומך ועל מעלת מדותיך אשריך ואשרי בניך בניך אהריך, כי זרח בהשך אורך תאכל פירות בעולם הזה, אתה עתה ברוך, וכשלהנו של אברהם יהיה ערוך, וקרנך תרום בכבוד לעולם שכלו טוב לעולם שכלו ארוך נתקבלה תשורתך באהבה רבה. לדצון לך לפני אלקיך, נתחלקה לעניי עמנו ככל אשר גזרת, וברצונך בחבה בבית הפלתנו, והתפללנו עליך לפני בית קדשנו ותפארתנו, והנה אנחנו מודיעים להדרת גדולתיך, כי הגיענו כתב מגלילות קהלות איטליא ובפרט מעיר רומא רבתא, שאלו שלום ירושלים שלום עמה וחכמיה מענין הארץ מנהגיה ואורותיה חוקיה ומשפטיה. ואם יש בינינו מרביצי תורה, וכמה תעם היושב בה, ואם יש ישיבות ולומדים, ואם נתחדש שום אות אצלנו מענין גאולתנו, כי שמענו שם יצא קול הברה מבית המקדש, מה היה המעשה? והנה השבנו להם על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, כאשר יוכל האדון לראות כגליון ספר שמוליך הסופר הרומי ומ"ם נאמנין 1) כי קרובה ישועתינו לבא.

חנה הגבר הוקם על מופת הדור נגיד ומצוה לאומים, חנה אדונינו עטרת ראשינו וצניף טלכות רבינו שרינו שר קדש צבא ה' הנשא והנעלה לשם לתחלה כסהריר יצהק חכהן שמו ירום חודו ויגדל כבודו וירכ תפארתו ותנשא מלכותו, כאשר ישב על כסא נגידותו ועם המלך במלכותו דרש על לומדי התורה ועל החכמים אשר בזאת המלכות, זהנה אזלת יד כל לומדי תורה. כי אין מסייע להם משום מקום, כבדה העבודה על העם הזה אור כגבר הלציו לתת

מנת הרבנים וחלומדים למען יהזקו בתורת ה' ותקן ישיבות בירושלים, ובנליל העליון ובמצרים כל דכפין ללחמה של תורה יבא ויאכל, טבח טבחם מסך יינס אף ערך שלחנם ומנה אותנו בין הבאים בחיקם ללמוד בשתי ישיבות בירושלם תוב"ב, והנה ת"ל ירו (?) 1) תורה תורת לומדיה אנחנו לומדים כלא תלמודא על הסדר ובראשי (עם פירש"י?) ז"ל ותוספות רבותינו הצרפתים, והנה אנו שונים הלכות בכל יום בתלמוד הארוך כי עלין או עלה וחצי בכל יום כמו שיזדמן בבקר בבקר, ולעת ערב פ"א מהמשנה ופ"א הרמב"ם ז"ל וזה שכתנו בבית מעט כי אם באחלה של תורה, וחנה בחזקת הירד מסייע אותנו ולתלמידים לומדיה מהונו ומה שהוציא מכיסו בכל שנה לצורך לומדי התורה שכירושלים מכיסו לכד, כי אין סיוע ממקום אחר, עד עתה הוא קרוב לאלף פרחים בכל שנה, ומ"ט מרחיבים הלומדים כי ה' הרחיב גבולם בתלמודים, וגם הוא ירום הודו טוב עין רוצה שיתן ויתנו אחרים, והנה כשמע לעדתנו במלכות תוגרמה התחילו בשנה הזאת לשלוה גם הם סיוע, כי אמרו גם לנו חלק ונחלה בירושלים, גם אתם אחינו אנשי גאולתנו תהיה ימינכם פשוטה לעזרת ה' בנבורים וכל מי שידבנו לבו בגלילותיכם, ישלה תשורתו ליר כבוד שלימתך, ועל יד הארון יגיע לנו, כי בכל יום מקרבים הלומדים ככל אשר אמרנו, וכרבות התורה רבו אוכליה, וההצלחה מרובה וחפץ ה' בידם יצלת, ומכי יהודאי בניין ומצליחין. אין אנחנו אומרים זה לפי שיש קפיצת יד באדוננו הנניד יר"ה כי ידינו (ידו?) פשוטה לתת לכל לומדי מחסורו אכל כאשר

אטרנו הוא רוצה שיזכו הכל בחלקה של תורה. ומי יתן
 כל עם ה' שכלם (?). ושבר המהנה ת"ח מנכסיו. והסתחיק
 ידי לומדי תורה גדל עד למעלה. כי עין היים היא למחזיקים
 בה. וכצל החכמה כצל הכסף, לכן לא ימנע הארון מלכתוב
 ולורו ולהזהיר לקהלות קדושות, ובוה תוכלו להתקיים עד
 יבא ויגאלנו בקרוב, ולכן יחבה ה' לחנכם וע"כ ירום
 לרחמכם כי אלקי משפט ה' אשרי כל חובי לו, — עוד נניד
 לארון מענק האות שתראנו ה' והוא סימן טוב לנו ולכל
 ישראל. הנה אדונינו הנניד יר"ח נבה לנו (לבו ?) בדרכי ה'
 עד למעלה וכל מעיינו והשבונו לעשות הטוב והישר בעיני
 ה', ויאמר אל עמו ואל הכמני ובית דינו הצדק, עד מתי
 נתעצל לשוב אל אלקינו ועד מתי (לא ?) נקיין מתרדמתינו
 לקרוא אליו בכל לבנה לחשוב שבותינו ולמהר גאולתינו
 וימהר יחישה יבצע את כל מעשהו בהר ציון וירושלם, לתקן
 עולם במלכותה, והאלילים כליל יחלוף. והלא ארז"ל כי בני
 דברים מאסו ישראל בימי רהבעם במלכות שמים ובמלכות
 דוד ובכ"ת, ושאין מראין סימן גאולה לישראל עד שיבקשו
 שלשתם, ואז צוה לתקן ולסדר משטרות להתפלל ולהתענות
 על כל אחינו שבטולה יצל יגן עליהם ויפנה אליהם בעין
 החסלה והחנינה ויתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם וישיב
 בנים לנבולם ורחמים למכעי מן קדם אלקא שמיא על חגי
 דברים הנזכרים ולהתפלל ולהתודות עליהם, ותנה נתקבצו
 אנחנו בירושלם וסדרנו כי משטרות להתענות בכל שבוע
 יום אחד והן חזרות חלילה להתפלל על כל הכל, והיום

אשר סדרנו המשמרות בלילה זה הוא נדדה שנת מלכו של עולם והראה לנו סימן גאולה וירעם בשמים הי' ועליון יתן קולו ויהי גשם שוטף ורוח גדולה ספרק הרים ומשבר סלעים וזה היה ביום י"א לעומר אשר באותו הזמן הוא פלא להמטיר בירושלים כי אין המים יורדים בימות הקיץ, רק בימי הגשמים מסוכות עד פסח והבקר בהיותינו בכה"ב באומרנו "ובא לציון גואל" באותה הנקודה עצמה היה רעש גדול אשר כל יושבי הארץ נחרדו נבהלו נחפזו כי לא נשמע כמותו טיפופו, וכשעת הרעם נפלה אש מן השמים על הארמון של הגוים על המרכז עצמו ואבד ושבר גדע לארץ ד' מפסיליהם אשר היו בצמחתו) הארמון ונעשה בו הרבן גדול ויהי לנש! ואין זה אלא סימן גאולה²) וקבלה ביד אנשי הארץ שמעולם לא נעלה (נפלה?) אש בירושלם בשום זמן מהזמנין, ולכך חזקו ידיכם רפות, ומה גאריך עוד כי אם כשלים הארון שיפרה וישגה ויגדל מעלה ומעלה כנפשו הרמה והנשאה ונפש אהיק דורשי שלומך החותמים בפרשת ושבתי עד הי' וכו' ושב הי' אלהיך את שבותך ורהטך ושב וקבצך וכו' שנת זרע"ה אמונה

שמואל מסעוד יעקב בן מני

(1) צ"ל בצמרת (המ"א).

(2) עיין ירושלם ברוך ג' צד 9 לפני הרעש הזה נהפך חצי הירח שהיה מקורם על כפת המרכז (הוא מסגר עומר) לצד דרום אל צד אחר, והישמעאלים ראו כזה סימן לא טוב, ונתפרסם הדבר בכל אמליא, ויהודים רבים ראו כזה סימן גאולה, הרא"ל פרוסקין ו"ל בספרו אכן שמואל צד 22 טיתם זה שלא בצדק דומגם של דוד הראובני ור"ש מלכו, ועיין ירושלם ברוך שלישי צד 99 במכתב אהר שנשלח בירושלם לאמליא, (ח, ט, סיכלין).

שירגא כמיהרא מאי טהניא מ"מ באנו להשתטח
 תחת רגל רבותינו ראשי ישיבותינו אנחנו הצעירים מקמני
 תלמידיהם הלומדים לפניהם ויוצקים מים על ידיהם ההותמים
 בשם כל מתיבתא.

אברהם הלוי ב"ר החכם השלם הרב ר' אליעזר זלתי'ה
 יוסף קורין בן כמהר"ר פריץ בן לגאון יוסף קורין
 זצ"ל צרפתי.

עזרה כהן שבי.	דוד המנוח (?) ב"ר ישועה נ"ע.
שמואל המכיר.	שלמה בן מהר"ר הלפתא נ"ע.
שמואל ב"ר הלל יצ"ו.	יוסף בכיר מר ז"ל אהר.
שמואל בכ"ר סגוריאה הלוי.	משה בכ"ר צדיק די קשטרו.
אברהם בן ישועה ז"ל	הצעיר משה תדר.
יוסף בכ"ר יצחק דונרי מ"א	

ה"א רצ"ה **מכתב מצפת, מר' משה די רוסו**

העתקה נאמנה מהרב עון אאנגלי

«The Jewish Quarterly Review»

להחכם י. אברהם צד 495 שנה מ' גליון 35

ברוכים אתם לה'

כי עתה הלאוני תחפזות ומקרי הוטן העמידוני
 במזרא להץ כי כבר ראו עיניכם לפי מה שאהשוב הר'

אליהו בני יצ"ו והגיד לכם את כל אשר קרחתו, ודב הצרות
עברו עליה, כאשר ראיתי באנרותיו אשר קבלתי בפאמה
אנוסמו יום ב' ד' אדר שעברתי, ואז קבלתי אנרתך, ועיניכם
תראינה באנרתי הגדולה אשר יחדתי אליו את כל הצרות
עברו עלי מיום שנשבתה, עם כי כל מה שכתבתי היה כמפה
מן היום, ולכולי עלמא אסור לפתוח הכתב החוא ולבס שרי,
לכן תקראו אותו ותשלחוהו אליו כאשר הוא שם אחרי
תחתמו אותו, ואם באולי נסע משם בני יצ"ו הג"ל תשלחו
האנרת יחדתי אליו לבמ"ד יוסף התנו יצ"ו ממודינה קרובי,
אליו תכתבו יקראנה וישמור לעשות ככל הכתוב בה, ואף
כי אמנם כי אחרי קבלתי אנרותיו הקל מעלי הצער הרבה,
מ"מ לבי בל עמי עד באו ביתי בצפת לשלח, ה' ישמור צאתו
ובואו מעתה ועד עולם. לכן אחי אל תשימו עלי אשם אם
לא אכתוב אליכם באורך כאשר היה עם לבבי לעת עתה
אך בקוצר מלין אודיע לכם דרך כלל, ולא אאריך
לספר עסק פטירת בני יצחק ברוך ניסנו וצ"ל, כי
אחרי כי הכבודה מרת חנה אחותנו תמ"א (2) נפשה
אותה, ותעש לשוב אל ביתה, כי נכמרו רחמיה על בניח
יצ"ו וכנותיה מנב"ת (3), היא תגיד לכם ומפיה תשמעו
כי אני לא נמצאתי בפטירתה, וזה כי אני נסעתי מפה יום
ראשון כ"ב שבט עם המשואות (4) שלי ללכת בצידון ומשם

(1) Feb. 8, 1535

(2) תבורך מנשים אמן.

(3) מנשים באהל תבורכנה.

(4) ר"ל משואות (חס"מ)

לצפת, ובהיותינו בדרך רחוק כמטחוי קשת ירדו גשמים
 רבים, והגמלים שלי לא היו יכולים ללכת, ועלו הגמלים שלי
 לבתיהם לכפר אחד שמו אלבוריי רחוק מפה ד' מיל. ושם
 ישבנו עד יום ג' בא [דר] לפני הנשם והשלג ובין כך כמו
 יצחק ברוך גיסנו ז"ל הנ"ל ואשתו אחותנו מב"ת עברו
 לפני עד צידון כי לא היה טעון משואות כמו [...] .
 לה ונפטר לעולמו בר"ח אדר בעונות, והסרנו צדיק אחד
 ונקבר שם בצידון רחוק מקבר זבולון כמו חצי מיל. והאמת
 כי פה נפל מפתח אחד על הארץ, והיה גבוה הפתח מעט
 יותר מאמה אחת, ונשכר מעט בחוטמה האמנם כי נרפא
 קצתו ויצא לחוץ על משענתו ולא היה מרגיש בשום חולי
 וחשבתי כי מיתתו היתה כי היה איסמנס ועגוג טאה, ולא
 גסה בנכבי ים, ובפרט בדרך רחוקה כזו, ולנו ולאשתו ולבניו
 ולכל ישראל שבק חיים ושלום, והוא כתב לבניו יצ"ו בארץ,
 לכן לא כתבתי אני זולתי דרך כלל, מה אדבר ואומר לך
 חדשות מהמדינה הזאת כי כבר קדמוני אנשים רבוי בכתב
 ועל פה, האיך והכמה (1) מהגליל הלז וכלל אומר לך כי כמו
 שבאיטליאה מתקנים תקונים ומחדשי נסיעות והישוב
 מתרבה בכל יום כן הוא במדינה הזאת. ומי שראה צפת זה
 עשר שנים ורואה אותה עתה היא נפלאה בעיניו, כי בכל
 עת מרבים היחודים לבא ומלאכת הכנדים מתרבה בכל
 יום ואומרי כי יותר מט"ו אלף קריסאי נעשו בצפת בזאת
 השנה מלבד הכנדים גבוהים ויש שעושים מהם טובות
 כמו אותם שבאים מוויניציא וכל איש ואשה שיעשה בצמר

(1) ר"ל האיכות והכמות (חמ"ס)

בכל מלאכה ירויה מזונותיו בריוה, הרופא לכל בשר ומפליא לעשות הוא יעמידך על קו הבריאות והחיים והשלום.

בהגיעי בצפת זה יותר משנה קניתי החמה שם לערך מ' הסטארו שלנו שם ציסינה, ועתה שוה ג' ליט', כי גתיקר השער כי היה בצורת ככל הסביבות, ובפרט באי ציפרי יש רעב גדול, כי הארבה אכל כל מיני תבואה ודרך עכו בים הלך שם הטא לרוב, וגם בפירות האילן היה בצורת גדול מפני הברד שירד בדמשק והכה כל פרי העין, זולתי ענבים רבים ומזכים מטינים הרבה אכלנו בצפת, וספרו לי אנשי הארץ כי ראו אשכול ענבים אחד משקלו כ"ז רוטולו שהם כמו קס"ב ליט' משלנו. וברוך המשביע לרעבים הוא ישביעכם כל טוב בזה ובבא וצדקה תרומו אתכם. כבר הקרתי ודרשתי על ענין השבטי' היא נפלאת בעינינו לרוחק המהלך אין הקר יותר מא' שנה ודרך המדבר, האמת כי נתברר אצלי מאנשים ומדרכים שונים כי בדרך למיקא יש במדבר אחד יהודי' הרבה יושבי אהלים, ועמם, היינו קרוב להם, יש ערביי' הרבה וגוזלים כל אשר יעבור עליהם בדרך וחולקים השלל היהודיים והערביים, ואם יודמן להם יהודי גותנים לו מתנות ומלוים אותו עד מקום בטוח והרבה מעשים ספרו לי בכיוצא בזה, בהיותי במדיפולי בא תגר יהודי אחד כמצרים ולו שמנים וחמשה כין עכדי' ושפחות כלם כושיים ועמו צוקרו ואורז ונייר ומיני תגרות הרבה ומכר וההליף והלך לדרכו, עוד בא יהודי אחד תגר במדיפולי בהיותי שם ועמו אכני' טובות וכשמים וספר לי כי הוא הלך עד ארץ כוש דרך אניה בלב ים וראה גסים הרבה מסערת הים, והוא היה בספינה גדולה שלא היה בה

אפי' מספר אחד של ברזל ובהיותו שם ראה האנשי' ערום הלכו מבלי לבוש לרוב החום וגם הוא היה עליו כתנת בד לבדה והיתה כבדה עליו והגיד לי כי הגיע עד סנייל שהיא עיר גדולה בלם יהודיים והם גותנים למלך פורטוגאלו בכל שנה ארבעים אלף משואות פלפלין והוא גותן להם מעות הפרעון ומתנהגים עפ"י הרמב"ם ז"ל.

חדש אין פה בכל הגליל, רק בי אדונינו המלך יר"ה (1) יצא מקוסטנטינופולי והלך בארצות הצופי (2) נקרא עייס (3) ולקח את ארצו מידו בלי קרב ומלחמה עד בכל והצופי ברה מפניו והלך גם אל שושן הבירה והיא עיר גדולה ואינינה מוקפת חומה וכבש אותה ואח"כ חזר הצופי ותפש שושן הבירה כי לרוב הקור ובעיר המים מתו סוסים רבים ועתה אדונינו המלך יר"ה עושה היל כהיל לכבוש המלכות ה' יצליח דרכו ויתן לפניו גוים ומלכי' כמות נפשו אמ'. אין כל חדש בכל הגליל ולא בירושלים ע"ה תובב"א כי זה ימי' קבלתי בתב משם אך בירושלים הביאו המים ממעין אחר אשר בדרך הברון (4) אל המצודה אשר בנו כתר ציון והביאו שם עפר (5) ומזרקי אש לחזקה עדין לא הלכתי אני לירושלים ע"ה תובב"א כי עונותי גרמו לי כי בה' ימים להדש אדר נמנסתי לצפת ואחר חדש ימי

(1) הוא סולטאן סולימאן הראשון היטה, מלך מן 1522—1566. ונפלאת הוא בעינינו כי מדינות קירייתן ומיסופוטמיה נקראו מפרס עוד בשנת 1517 בימי מלום הראשון בן באיאזיד השני ישמלך מן 1512. עד 1520 ואולי כוונתו על מסופוטמיה התחתונה שנכבשה יחד עם הגאנ' ותימן ע"י סולימאן הראשון בשנת 1522. וצ"ע (ת. ס. ס.).

(2) הוא איסמעאיל צופי מלך פרס שנלחם עם סולטאן קושטא. (חמ"ס) (3) היא ענ'אם, פרס, (חמ"ס).

(4) הוא מקין אל ערוב, וסוה נראה כי כבר בזמן ההוא לפני בארבע מאות שנה כבר הובא מים מהמעין הזה לירושלים. (ת. ס. ס.).

(5) Polvere

בא שמש הר' אליהו בני ויצא מה שיצא, וזאת הכבודת
 אחותנו היתה בירושלים תוב"כ ובחברון יותר מכי חדשי,
 מפיה תשמע כי הן כל ראתה עינה, גם כידה מספר ספקד
 כל הצדיקים שנקברו בארץ הקדושה הכל בכתב מיד סופרי
 ירושלים ע"ה תובכ"א, ומשם תראה אל תתמהו על תהפץ
 להניה הר' אליהו בני יזיי"א בפאמה אנוסטו כי כאב את
 בן ירצה, ואלו היתם שמה בשמעכם הדבות הרעות הוציא
 על הארץ כבר היתם חוזרים עד ווניציאה ולולי הסיתוהו
 אח"כ לבא לשם כי עתה היה בא לביתו בשלף ובהשקט.
 עדין לא הלך עבדך אנה ואנה לסחורה וטרופולי וברוטי,
 כבר נודע לכם מהותן, ובהן נמצאין פרישין אתרוגי ותמרי
 ובזול, אך התמרי אינם טובי כמו הבאי מצרים ובהן
 ימצא כל מיני תגרות שבעולם, כי רוב התגרים שהיו עופרי
 בדמשק עתה הם בטרופולי, והקול נשמע מהנאלוא בבואם
 בטרופולי וברוטי כי בכל יום באים יהודי לסחורה בטרופולי
 ומשם ילכו לאחלב שעם מוצא כל התגרות מארץ תוגרמה
 וארצות העיב, שהוא סהו מדי ופרס, האמנם מפה לא ילכו
 יהודי לוויציא אחרי כי התגרות יכאו עד פה כי אם פעם
 ביובל, כבא הספינת ראגושיאה זה כמשלש חדשי בטרופולי
 הגידו מפטירת האפיפיור קלימענטו וכי עשו תמורתו ההשמן
 פרנזי [ה' ישטרחו] ויהיהו חשבתו יהי טוב ליהודים
 גם הוא, כי השינוני עונותי תבף לא עשיתי שום מלאכת
 רק קניתי מעט קריסאי וכגדים ומכרתי אותם הית בהם
 ריוח הגון לפי הקצכת, פה אין גלות כמו בארצנו והתוגרמי
 מככדי היהודי הנבכדי ופה ובאליסנדרוא של מצרים
 חממונים על המכסים והכנסות המלך הם יהודי ואין ככל

המלכות עולות רק השנה הזאת עבור מלחמת הצופי הוצרכו היהודי' לחלונת מעות מה אל השרים ויש שנתנו להם משכונות ויש שנתנו להם מהכנסות העיר והיהודים גובי' אותם אמנם תלמידי הכמים לא פרעו שום פרעון כי אם כסף גולגלתא, מכל מיני חגרות ימצאו כאלו הארצות ומצפת יצא מוך מיני לרוב ובלתי מיני לרוב גאליא אסקמוניאה שמן וקבש ומשי מעט, וכשאר ארצות משי ארמזי מאפימח קורדובאני וכל מיני בשמים פלפלין גרופולי (1) אנומי מוסקאמי זאנגסיל מאצי קנה בושם והרכה קונים מהם היהודים לשתורה הכל נמכר בחוטלו שהוא ששה ליט' שם ויש אשר יעשה חלוק עם היהודים מבשמים בעד עשרת אלפים בפעם אחת.

הכבודה בלתי והנער משה נכדי יצ"ו הם פה עמדי ומחר נלך בצפת בעהו (2) והכבודה מרת שרה אשתו ככ"ח מאז הניעה בצפת שב ה' וירפא לה כי חמים והאוויר טובים אין כמותם ולזה אין הלויים נמצאים שם כי אם מעט ולזה מלאכת הרפואה אין לה מבוא שם ולא ירויה הרופא מוונותיו, והחולים יאכלו הקשואים רבובי וזופרי והדלועים והרכה מיני פרות, בן אברכבם בחיי וערב ובקר וצהרים אשיקה ואשא תפלה עליכם ועל כל יושבי אימול-אה ומרהוק אשתחות לבלבם קמן וגדול ולכל הקהלות הקדושות אשר

(1) Comp. Samuel Aboab דבר שמואל 365

קלאר'ו בלע"ז גרופולי שהם עופרים לאמילה ונותנים בחכשיל, איוו גרבה מכרכין עליהם.

(2) צ"ל : בעה"י (חמ"ט).

באיטליאה ולכל קרובינו ומיודעינו לבלם בשם אקרא.
 אחלה פניכם תכתבו אליהם מצדו ולכל אהיותינו
 ונבדינו וניסנו בפרט ולכל קרובינו ככלל ולכל
 אהבנו ויודעי שמנו תקראו בשמי לשלום ודי יראנו לז' לז'
 בשמחת יהודה וירושלם עם כל ישראל חברינו בחיינו ובמהרה
 בימינו אמן.

נחפו מאד מאד אהיכם דוד⁽¹⁾ הקטן מן האדומים⁽²⁾
 כותב ליל מוצאי שבת קרוב לעמוד השחר מ' ניסן רצ"ה⁽³⁾
 בתוספת אהבה ורב שלי.

(1) צ"ל משה ואולי עתיק ד"ר דוד קויפמן שמו בשם הכותב. (טויבר)

(2) מן האדומים הוא תרגום די רוסס, כמו ר' עזריה מן האדומים

שבאשלקית היה שמו די רוסס. (תמ"ט).

March 14 1535 (3)

ה'ארצ'ו אנרת (יחוס האבות) מאת אלמוני
(נעתק בשנת שכ"ד ע"י אור"י ב"ר שמעון מכילא בעצת ת"ז)

האנרת הזאת הכוללת רשימת קברי הצדיקים שכאה ק' נכתבה
בראשונה עס"י . שכנראה היה שד"ר, משכנני תכונני יש
אזורים כי נכתבה בערבית (כק בהביבליוגרפיה של וואלף
zur Gesch.d. jüd. Poesie, ודליטש בספרו
Catal. Leipzig 1826, אבל שטיינשניידר 170
Bodelian. S. 2694, Hebr. Bibliog. 1878 S. 67
מחננד לזה.

נעתקה ונתפרסמה בראשונה בעברית בשנת ה' שכ"ד
ע"י ר"י אוריה ב"ר שמעון מכילא, מתושבי צפת ת"ז, וכסופו
הסכמה משנת ה' של"ה על לוח עברונות ומולדות לארבעים
שנה שסדר ר' אוריה ברי שמעון זה.

נדפסה עם תרגום רוסי Cippi Hebr.
Hottinger בהיידלברג בשנת 1659 בגודל 12^ו ובשנת 1662
בגודל 8^ו, כרמולי הדפיסה בתרגום צרפתי בספרו
.Iteneraire צונץ אומר בטעות שנדפסה שוב בשנת השל"ט, עמ"י
שמחליפה בספר יחוס הצדיקים של גרשום איש שקרמילת,
האנרת עם תרגום זרנגי נדפסה בשנת תרמ"ז בוילנא,
ברפוס יוסף ראובן ברי מנחם ראם, ע"י ג. ראוויטש סוילנא,
ולפי דבריו בהקדמתו שם הדפיסה עס"י כת"י שמצא בקרים,
חיים סיכל סיכלין

אלה מסעי בני ישראל אשר ילכו מחיל אל חיל
לחשתמח על קברי הצדיקים ע"ה. בכבי יבאו
ובתחנונים להתפלל ולבקש רחמים עליהם ועל
אחיהם שבגולה. השי"ת יקבל תפלתינו :

הברון (1) בארץ כנען, היא קרית ארבע. שם מערת המכפלה, בה קבורים אבות העולם: אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה עליהם השלום, ועל המערה בנין נפלא ונאה, והוא בנין דוד המלך ע"ה²). וסמוך לפתח חלון קטן בכותל, אומרים שמניע עד המערה, ושם משתמחים היהודים, כי אין להם רשות ליכנס בפנים. וטהלקין ככל יום ערב ובקר לכבוד אברהם אבינו עליו השלום לחם ומזון³). וכעת שמחלקין עושים שמחות בשירים ובתופים ובמחולות לכבוד אברהם אבינו ע"ה. ואומרים כי שם במערה ראשו של עשו⁴). ובתוך העיר שם אבנר בן נר בכנסייה של גוים במערה. ולפני העיר למעלה בהר בנין גאה, שם קבור ישי אבי דוד המלך ע"ה, וסמוך לו בית החיים מישראל. ולמטה בהר קרוב לעיר שלשה בארות מים מיוחדים לאבות עליהם השלום.

וסמוך לעיר בין חברטים: אלוני סמרא שם ביתו של אברהם אבינו ע"ה. והאילן שאכלו המלאכים תחתיו. והאבן שישב עליה כשנימול.

ובדרך מחברון לירושלם תוב"ב: חלחול שם גר חוזה דוד ע"ה:

תקוע שם קבור ישעיהו ע"ה, ועליו בנין גאה:

(1) כנראה היה בעל האגרת חברוני, ולכן החל ספורו מחברון. (חמ"ט)

(2) להאגדה חוואת כי הבנין שעל מערת המכפלה מיוחד הוא לדוד המלך ע"ה יש לשום לב, ואכהמ"ל (חמ"ט).

(3) המנהג הזה מתקיים ע"י המושלמים עד היום (הנ"ו).

(4) עפי' אגרת חו"ל (הנ"ו).

סראקה, שם קבור בנימין ע"ה :

וכדרך בין חברון לירושלים תוכ"ב שם : עין עיטם,
שבאים ממנו מים דרך צינורות עד הכריכה הגדולה
(שכירושלים) תוכ"ב :

בית להם יהודה, קרוב לה קבורת רחל אמנו
ע"ה כדרך, ועליה מצבת יפה כמו שנאמר, היא מצבת
קבורת רחל עד היום ועליה כפי זמנא אה :

ירושלים עיר הקדש הוכה בעונותינו ואין שם
מבנין הישן כ"א קצה מיסודי החומות. ועתה בשנת רצ"ז
לפ"ק התחילו לבנות החומות סביב לעיר בטאטרד מלך שולטן
סלימן ע"ה. וגם הבנינו מעין גדול לבית המקדש. והביאו
אותו סחוף לעיר יותר משתי פרסאות. והוציאו ממנו כמה
מעינות למקומות אחרים כלם בתוך העיר. ובפרט הוציא
ממנו שלשה מעינות בשלשה מקומות סמוך לבית המקדש

(5) מזה נראה שבזמן המחנה היו כבר מים נמשכים בצנורות
מעין עיטם ירושלים ע"י סולטאן סלימאן (חפ"ט).

(6) הרי"ש כתבואת הארץ (תוצאת לונץ, צד תמ"ז) אומר כי החומות
נבנו בשנת רפ"ו לפי מה שמצא חרות בעיר, אבל כספרי הכמי העמים
מצא שנבנו בשנת ש"ב, ואולי ההתחלה הייתה בשנת רפ"ו והגמר
בשנת ש"ב. אולם לפי עדותו של בעל האגרת הזאת בתור עד ראיה
זבנו החומות בשנת רצ"ו. מה שקשה לי הוא שכתב : סולטאן סלימאן
ע"ה. שמוה נראה שהשלטן כבר לא היה או בחיים, בעת אשר ידוע כי
סלימאן הגדול מלך מן ר"ט עד שכ"ו, וגם רי אוריה כ"ר שמעון
מבילה שהעתיק האגרת בשנת שכ"ד לא היה כותב על השלטן, ע"ה
כי גם אז היה עדיין בחיים, וצ"ע. (ת. ט. סיכלין)

ששופכים מהם בתוך כיוורת ורהמים יפים של אבני שיש
 בצנורים, ובנינים יפים סביכותם שמשמחים לב רואיהם (7).
 ואין המים פוסקים בהם אלא מושכים מים חיים בקיץ ובחורף
 ומסתפקים מהם מים לכל אדם. וגם שותים מאותם הרהמים
 הסוסים והחמורים והגמלים ושאר הבהמות שבתוך העיר.
 ומעין אחד מהשלשה הנ"ל הוא סמוך לשער בית המקדש
 במקום שנקרא (בלשון ערבי) בב"אל נסלה (8). והמעין האחר
 נ"כ קרוב לשער בית המקדש במקום שנקרא בב"אל-כתנין (9).
 והשלישי סמוך לשער במקום הנקרא בב"אל-רובת (?). ומחוץ
 לעיר יש בריכה גדולה שהיא מתמלאת ממי נשמים וקורין
 לה בריכת השולטן ועל שפת הכותל שלה סמוך לצד
 הדרך הוציאו שמה שתי משפכות מהמעין הנזכר הגדול.
 ושופכין משם מים חיים אל שני רהמים מאבני שיש בצנורים
 ובנינים נאים ויפים ושותים מהם כל עובר ושכ וגם הבהמות.
 ונטעו כמה אילנות סביבות ירושלים: [ומגדל דוד] חזקו
 אותו ובגו כו בנינים חדשים ויפים:

בית המקדש חרב בעונותינו. לצד מזרח יש שני
 שערים גדולים סביבן ישראל, ותם סגורים ואינם נפתחים
 כלל. וקצתם טבועים בקרקע לקיים מה שנאמר טבעו בארץ
 שעריה, ותם שתי זוגות, אומרים שזוג האחד הוא שתי
 נכנסים בו האכלים, והזוג האחר היו נכנסים בו החתנים

(7) נמצאים גם היום אף שהמים פסקו מלהמשך מעין עיפם

זה כמה עשרות שנים (חמ"ם).

(8) צריך להיות בב"אל-סלסלה (הנ"ל).

(9) צ"ל בב"אל-כתנין (הנ"ל).

זקורים להם שער רחמים. ובבית המקדש שתי כפות גדולות מכוסות. מכחוש בעופרת. וכפנים הצופות בקצת זהב ואכנים טובות. הגדולה שבהם היא קובת העזרה. וחוא מקום קדשי הקדשים, ובתוכה אכן שתיה. והכפת השניה קורין לה מדרש שלמה המלך ע"ה. ובתוך החצר, שהיה מקום העזרה, יש בו בנינים ומנדלים מפוארים ואילנות. ויש לאותו החצר שנים עשר שערים, השנים מהם הם שערי רחמים הנ"ל. והעשרה מהם הם בנין הנוים, ונפתחים תמיד, ויש בהם עששיות דולקות. ולצד, מערב כותל מערבי, בנין קדמון שלא זזה ממנו השכינה. שער בנימין קורין לו בלשון ערבי בכ"א ל"א שבמי ר"ל שער השבטים. שם בריכת דם חנוכחים. ותחת בית המקדש כפות כפות ועמודים¹⁰). בנין צורא מאד, והוא בנין דוד המלך עליו השלום שבנת יסודות בית המקדש, ועשה אלו הכנינים תחת בית המקדש, מפני שוטאת קבר התהום :

ומסוך לירושלים : צ י ו ן , שם היכל דוד המע"ה שהיה הארון מונח בו, קצתו קיים, שם קבורים מלכי בית דוד במערות בבניי נאה ומפואר :

מגדל דוד היסוד קיים. ועשו עליו בנינים חדשים. וכירושלים יש שלשה שוקים גדולים מכוסים כפה זה בצד זה. באחד מהם מוכרים כל מיני בנדים ומשי ורקסה, בשני מיני פירות וירקות, ובשלישי כל מיני אבקת רובל. ויש בירושלים בית הכנסת קדמון מיוחד להרמב"ן ע"ה. ויש בת עמודים של אבני שיש. ומתפללים בת תמיד :

(10) הידועים היום בשם אורות שלמה (ח"מ).

הַר הַזֵּיתִים הוּא נגד הר המוריה. למעלה בהר הזיתים
 משם תוכל לראות בית המקדש הישן ושם האיצטבא
 שישבה שם שכנה משנמעה עשר מסעות, ושם בית יפת,
 אומרים כי שם קבורת הולדה הנביאה ע"ה. למטה בשיפוע
 ההר יש מערה גדולה עד מאד ביהמ"ק הנביא ע"ה.
 וגם בתוכה מערות הרבה. ולמטה בהר הזיתים יש מצבה
 גדולה, וקורין לה יד אבישלום. והוא בחזיון בנאת, שנאמר:
 ואבישלום לקח ויצב לו בחזיון את מצבת אשה בעמק המלך,
 כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמו ויקרא למצבת על
 שמו ויקרא לה יד אבישלום עד היום הזה. וקרוב לת
 קבורת זכריה הנביא ע"ה במערה סגורה, ועליה כפה נאת
 מאבן אחת. ולמטה בעמק יהושפט שם בית החיים לישראל
 ושם המעין מיהשלות. ושם גמשה שלמה המלך ע"ה,
 כדכתיב וירכיבו את שלמה על פרת המלך חור. ויחדו
 אותו אל נחון. ולמטה בעמק גם בן קרון לי מיהשלות. כי
 משם יוצאים מים ורוחצין שם הגברים. ויש שם בנק חוק
 של אבנים. אומרים כי שם היו עושים המטבע של שלמה
 המלך ע"ה. ולמטה יש באר גדול מיוחד ליואב, וקורין לו
 הגוים באר יואב. ונגד ירושלים הר נבות, שם ישתו איזנות,
 אומרים כי משם ראת אברהם אבינו הר המוריה, כדכתיב:
 וירא את המקום מרחוק. והולכים שם להשתטח ולהתפלל שם.
 ובין ירושלים ובין הרמה יש מערות מיוחדות לשמעון
 הצדיק ולשבעים סנהדרין עליהם השלום:
 ברמה שם קבור שמואל הרמתי ע"ה שנאמר: ותשובתו
 הרטתה כי שם ביתו, ושם קבורים אלקנה אביו וחנה אמו

ושני בניו. והוא במערה סגורה. ועל המערה בנינים, ועשו שם צורת קבר, אף על פי שאינו קבור לשם. עשו בן בשביל הישמעאלים. והמקום נורא מאד. ושם מדרש, ומדי שנה בשנה באים עיני הנביא בהג השבועות. ומביאין לשם נרות שעוה ונדרים ונזירות ונשחית השם, ומביאים מירושלים ספרי תורות, והוא כמו פרסה מירושלים, ובכל הדרך תולכים בשירים בתפלות ושמחה רבה. ויש שם שתי מעינות ממים מהורים :

כפר חרס זהו תמנת חרס בחר אפרים. שמה קבורים יהושע בן נון ונון אביו. וכלב בן יפונה. ועליהם אילנות : עזרת א. שם מדרש פינהם בן אלעזר הכהן ע"ה בכנסיה של גוים. ואלעזר על הר תלול. ותחת הכפר בן הזיתים איתמה. ועליו ציון גדול. ואצל הגרנות כנסיה לגוים בבפת. ובתמנתה אומרים כי שם קבורת שבעים זקנים. עליהם השלום :

שכם בחר אפרים. העיר עומדת בן הר גרזים ובין הר עיבל. ורחוק משכם כמו תהום שבת בכפר שקורין בלאמה שם קבור יוסף הצדיק ע"ה :

בית שאן אימרים כי שאול המלך ע"ה קבור שם. ושם הר הגלבע. ולעולם לא ירד עליו מל (ומטר 11) :

טבריה זו רקת. היא עומדת על ים טבריה שהוא ים כנרת. והירדן עובר עליה. נכנס בים בצפון, ויוצא מן הים

(11) ותבא עליהם קללת המלך ע"ה ככתוב הרי בגלבע אל מל ואל מטר עליכם,

בדרום. ונכר אפילו בתוך הים בכל מקום מחלכו. ושם על שפת הים חמי מכריה קייסין. ורוחצין בהם. והר למעלה קבור רבי עקיבא ואשתו במערה. ולמטה בהר ארבע ועשרים אלף תלמידיו שמתו כלם בין פסח לעצרת. לפי שלא חלקו כבוד זה לזה. וסמוך לכפר לצד דרום. רב כהנא ורבי יוחנן בן זכאי במערות. ורבינו משה בן מימון ואביו. ורבי דוד נכדו. ורבי חייא ובניו יהודה וחזקיה. ואצל חמי מכריא ר' מאיר. ועל הדרך מחמי מכריא לכפר. ר' ירמיה. ואומרים שהוא קבור מעוסד. ורב הונא ראש גולה. ור' יוסי. ועוד קבור במכריא ר' טרפון. ור' שמואל בן תבון ע"ה: ושמה בית חכנסת יפה שעשה ר' שמעון בן יוחאי ע"ה.

וכמו תחום שבת ממכריא ככפר שקורין דאס בן עמוס. שמה קבורים יוכבד וצפורה אשת משה רבינו ע"ה. ואלישבע בת עמינדב אשת אהרן הכהן ע"ה: והאחרים לא נודעו שמותם:

עכבר 120). שם קבורים ר' דוסתאי ור' ינאי ור' נהוראי בפרדס, ויוצא משם מעין מים חיים:

צפת שכנליל העליון ארץ גפתלי. לפני המבצר במערה ר' דוסא בן הרכינס. ולמטה בעמק לצד מערב העיר בית החיים של ישראל. ושם קבור הנביא הושע בן בארי. ובמערה הנ"ל ג"כ קבור שמעון בן עזאי ור' יוסי בן זמרא ור' נחמיה. והוא צורת חכפה שעל מערת הושע בן בארי ע"ה. וכמו תחום שבת מצפת מקום מעינות ופרדסים וקורין

לו עין־אל זיתין שם קבורת ר' יהודא בר אלעאי ע"ח
תחת הכפר צפונה:

אל ק י ו ס י ה, שם קבורת ר' יוסי דמן יוקרת ז"ל. וקורין
אבן־אל־מענוש:

ארבל, שם קבורת נחאי הארכלי ע"ה, ור' זירא מסוך
לבפר, ולכמה על פני השדה קבורים שמעון ולוי ודינת
אחותם. ועל קבר דינה אחותם הרם. ויש שם מערה עולים
לה במעלות ובה טיס חיים:

תנחום, שם קבור ר' תנחום:

עכו היא על שפת היב הגדול ים המלח (13):

הר הכרמל שם מערת אליהו הנביא ז"ל. ושם
קבור אלישע בן שפט הנביא ע"ה:

חיפא, שם קבור רבינו משה בר נחמן ז"ל. ור' יהואל
בעל התיספות ספדיש ז"ל:

דן היא בינאס. (14) והיא בא"י. ומסנה יוצא הירדן. שם
קבור עזר הנביא ע"ה. ועליו אילן גדול כוטים. כמו אריה,
ושם קבור שמואל בן גרשון (15) בן משה רבינו ע"ה. ועליו אילן
גדול סנדיאן. וגם שם מקום ומערה תחתיו. וקבורים בתרב
ספא ורב אשי בני אביי (16). וקורין להם אל־עובאד. וגם שם

13) כידוע קראו רבים מקדמונינו (ובניהם גם הרמב"ם) גם
את ים הגדול בשם ים המלח ות. ס. ס.)

14) צ"ל בניאס או סמיים (הנ"ז).

15) צ"ל שמואל בן גרשום (הנ"ז).

16) צ"ל וכני אביי (כי לאבני לא היו בניס בשם רב ספא ורב
אשי) והם רב ביבוי ורב שימי ועיין להלן צד 24 (הנ"ז).

המקום שעבר אברהם אבינו בכרית בין חברים. והוא על
ראש ההר, וקורין לו הגנים מעשעד אל־טאיר :

צרידא שם קבור יוסי בן יועזר איש צרידה ז"ל :
גבעה היא בהר הלכנון. שם קבור צפניה הנביא,
והיא הוך מערה סגורה, ומדרשו קיים, לא ימוש עגנים
מאותו המקום לעולם. ושם מעינות נובעים :

צרידא היא צדון, דרך רחוק מהעיר כתחום שבת על
ראש ההר, שם קבור זבולון ככפה נאה, והגנים שומרון
אותו, מחזיקין אותו בקדושה ובטהרה :

פרגה שם קבור גח הצדיק ע"ה :

קריס היא קרש נפתלי. שם קבור ברק בן אבינועם
ודבורה הנביאה ויעל. ושם מדרש ליהושע בן נון ע"ה :
תמנין, היא תמנתה דיהודה. שם קבור שמגר בן
ענת ועליו שני עמודי שיש :

פרעם שם קבור הוגי המעגל ואשתו. ומדרש תחת
הכפר, ושם קבור אבא חלקיה וחנן הנחבא :

עמוקה שם קבור יונה בן עזריאל בתחתית ההר
דרומית לכפר, ועליו אבן גדולה בציינו. ואילן גדול בוטם :
גברתין שם קבור ר' יעקב איש נפוריא (17) ור'
אלעזר המודעי :

דלא תה, שם קבורת ר' יוסי הגלילי בראש ההר
למערב הכפר, ור' ישמעאל בן יוסי בנו בתוך הכפר עצמו,

ועל כל אחד ציון נאה שמדליקין בו שמן כשהולכין להשתטח על קברם :

ס ע ס ע, שם קבור ר' סימאי ור' לוי בן סיסי ז"ל, ושם בית הכנסת לר' שמעון בן (18) ע"ה :

ס י ר ון, שם מדרש לר' שמעון בן יוחאי, ושם קבור במדרשו הוא ובני ר' אליעזר ז"ל, ועליהם מצבות יפות. ומערה גדולה נאה בתכלית, ובתוכה קבור הלל הזקן וקצת תלמידיו שאינם ידועים בשמם. ולכל אחד יש אבן הלול כמו שוקת של מים גדול, ועליו בנויה אבן אחת, ובתוך חלל של אבנים נמצא מים מתוקים לשתייה. ובמערב הכפר בראש החר שמאי ואשתו בציון גדול של אבן אחת, ויש שם באותו האבן שני עריבות של מים מתוקים. ולמטה באותו המקום יש מערה אחת עם י"ד כוכין המסמנים שהם תלמידי שמאי ע"ה. ועוד יש בכפר עצמו ציון ר' יוחנן הסנדלר ע"ה. וקרוב לשם קבר ר' יוסי בן קססא, ועליו אילן גדול של שקדים. ור' מרפון ז"ל, ועליו אילן של זיתים :

ג ו ש ח ל ב, שם קבורים שמעיה ואבשליון ע"ה תחת הכפר. ועליהם שני עמודים של שיש. וקרוב להם אדרסלך ושראצר בני מנחם גרי צדק ז"ל, וקרוב להם ר' מאיר בעל הנס שם בית הכנסת יפה שעשה ג"כ ר' שמעון בן יוחאי ז"ל :
ב פ ר ע ג, שם קבור אבא הלפתא ובניו תחת הזיתים.
ו ר' הנניא בן עקשיא ע"ה. ומסוך לו ר' יעקב ועליו אילן

סנדיאן. ור' אלעזר (19) בנו קב ונקי. ועליו אילן בוטים ור'
שמעון ור' יוסי ור' זב ה :

פ ר א ד י ה ש ק ג ר נחוכ המדי אישגם זו :

ש ז ו ר , שם קבור ר' שמעון שזורי ע"ה. ור' ישמעאל
בן אלישע כהן גדול. ור' שמעון בן אלעזר ז"ל :

סכיון (סכינון) שם קבור ר' יהושע דסכנין ואשתו. ור'
שמעון הסגני (20) ז"ל :

כ כ ו ל , שם קבור ר' אברהם בן עזרא ור' יהודה תלוי
זר' שלמה הקטן זצ"ל :

ע ר ב ה , שם קבורת ר' חנינא בן דוסא ואשתו ע"ה.
עליהם ציונים ואילן חרוכין. וקרוב לשם קבר ר' ראובן
האיצטרובלי ז"ל בתוך שדה של תפוחים :

ע ל ב ו ן , שם קבור ר' סתיה בן חרש ז"ל :

ט ר י ה , שם קבור ר' יוסי (21) איש מריה ז"ל. ושם
בית הכנסת לר' שמעון בן יוחאי ע"ה :

ר ו מ י , שם קבור ראובן בן יעקב אבינו ע"ה. במערה
בארון של חרש מונח על הקרקע. ושם אכיה בן ירבעם
קבר של חרש מערה לפנים ממערה. ואצל המערה כי זר אן
אומרים שמשם יראה המשיח :

צ פ ו ר י , שם קבורת רבינו הקדוש ז"ל ותלמידיו וכניו.
ודלת מאבן אחת סוגרת ופותחת :

(19) צ"ל אליעזר (חס"מ)

(20) צ"ל סכני (הנ"ו)

(21) אולי צ"ל אושעיא (הנ"ו)

כ פ ר ס ג ד ה, שם עקביא בן סהלאל ע"ה ור'
 י ש ש כ ר, ורכן שמעון בן גמליאל ע"ה:
 כ פ ר ג ג ס, שם קבור בן זומא ור' יהודה בן ברק.
 ור' חזקיה ז"ל:

א ב נ י ת, שם קבורת ר' חסדא ז"ל:
 ק א ס י ו ן, שם ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש ז"ל:
 ס ג ג א, שם קבור ר' יוסי ז"ל כחצר המדרש:
 כ פ ר כ י ג א, שם קבור יונה בן אמיתי בראש החר
 בכנסיה של גוים בכפת יפה:

ח י ט י ן, היא כפר חיטיא. שם קבור יתרו חותן משה
 ע"ה. וקרוב לו יהושע בן פרהיה ע"ה:
 י א ק ו ק, שם בדרך קבור חבקוק הנביא:

כ פ ר ב ר ע ס, צפון לכפר שם קבור עובדיה הנביא ע"ה.
 ועליו אילן בומנין ואצלו בור מים מבוגסיכ. וננכה לכפר
 ר' פנחס ור' נחמן בנו. ועליהם אילנות גדולות. ושם קבורת
 אסתר המלכה ע"ה, והוא כפרסה וחצי מצפת. ובכל שושן
 פורים הולכים מגין על קברה מצפת. וקורין לשם הסגילה,
 ואוכלין ושותים ושמתים לשם. וסמוך אצלה ר' יוחנן המופא
 מר זוטרא ז"ל. ועל הציון אבן אחת עשוי כבובעים שנוהגים
 בו הנשים במדינת הזאת:

ע ל מ א, ננכה לכפר שם קבורת ר' אליעזר בן חורקנוס
 ר' אליעזר בן ערך ור' אלעזר בן עזריה ואביו ור' יוסי הכתן.
 ויש שם מערות גדולות ומערת הבבליים. ורכה בר רב
 חנא ורב הסנוגא ז"ל כתוכה. ולפתח המערת מים רבים

זמובים. וכראש ההר ר' זמרא. וקורין לו ראם אל אחמיר.
וסמוך לכפר ר' יהודא בן תימא ז"ל:

אלו הם הצדיקים הקבורים בחוצה לארץ עליהם השלום
ד ב ש ק, היא יושבת תחת הלבנון סוריא לארץ ישראל.
ועולים עליה תוך העיר שני נהרות אכנה²²) ופרפר. וגנות
ופרדסין כל העיר. וכל השנה יש פרות לחים. ושם בית
הכנסת יפה מאד כמקום שנקרא גובר. בנה הציה
אלישע בן שפט הנביא ע"ה. והציה בנה ר' אלעזר בן
ערך ז"ל:

ב בצ ר ה, שם קבור עזרא הסופר ע"ה:
ב נ צ י ב ין, שם קבור ר' יהודה בן בתירא ז"ל. וקורין לו
סייד אל אכאת:

ה ר ה ה ה, שם קבור אהרן הכהן. והוא במערה סגורה
ועשו עליה כפת גאה, והולכים שם היהודים להשתטח
ומתפללים על קברו ואין מונע אותם. והישמעאלים מחזיקים
אותו בטהרה וכבוד גדול:

ב מ צ ר י ב, יש בית הכנסת סיוחסת למשח רבינו ע"ה.
והוא המקום שהיה הקב"ה מדבר עם כשהו, והמקום נורא
מאד. וקורין לו דמו. ועולים שם היהודים להשתטח. ויש
שם אילן גדול מאד, אומרים כי היה ישר מאד. ורצה המלך
להתכו ולבנותו בפלטרין שלו. וכשהלכו להתכו מצאות
שנתעקם. והנידו למלך. וצות שלא ינעו בו:
א ד ר ע י שם קבורת אלדר ומירד:

ב ש ו ש ן , ה ה ה ה ש ש קבור מרדכי היהודי ע"ה. ועליו
 מצבה יפה מאבן כהנה עליה, זה קבר מרדכי בן יאיר בן
 שמעי בן קיש איש ימיני. וכל הנלילות ההם מתקבצים
 שמה ביום פורים והולכים למקום קבורתו ואומרים שירות
 ותשכחות בתופים וכמהולות. וששים ושמיים כי שמה
 היה הנס ;

ב ב ל , ש ש נהה פרת. שם קבוריב דניאל וחנניה מישאל
 עזריה ע"ה. אבל דניאל הוא בארון של מתבת, ותלוי
 הארון בשלשלאות של כרזל בתוך הנשר. ובנהר יש דגים
 גדולים. ויש דג אחד גדול ושמו צלח מימות דניאל ע"ה,
 ובכל יום יום מביאים לחם ושאר מאכל טשולחן המלך,
 ומשליכים לדגים. ושום (דג) אינו טועם עד שיבא צלח. ומן
 הנשר לפנים ולאחור כמטחוי קשת אינו רשאי לשום ציד
 לצוד דגים בשביל כבודו של דניאל ע"ה :

בארץ א ש ו ר ש ש נהר הדקל. שם קבור יחזקאל הנביא
 עליו השלום :

העתקתי זאת אות באות מאגרת שנעשה בשנת רצ"ו לפ"ק
 זלפי שהייתי אני בעצמי ברוב המקומות הנ"ל. וראיתי שלא נפל מדבריו
 ארצה, וכל דבריו היו ככיון גדול באמתות האמתיו גם על הנשאר
 והעתקתי הנ"ל בנחיצה רבה, והיה זה כיום חמישי בתענית אסתר שנת
 ה' שכ"ד ליצירת מה צפת תוב"ב ;

נאום אר"י בר שמעון וצל"ה מבי"ה

קטעים מספר יחוס הצדיקים

ה"א שכ"א. לנוסע כ"ר גרשם איש שקרמירה

[הספר בשלמות נדפס פעם ראשונה ע"י המחבר במגטובה
שכ"א. ויצא לאור בתוצאה חדשה עם הערות ונוספות ע"י
החכם מו"ל המעמר רבי אברהם משה לונץ ז"ל ירושלים תרנ"ו]

הקדמת המחבר

זו הספר הוא רב התועלת לעורר לב כל בר ישראל
שהאבות ואחריהם גדולי עולם וכל החסידים והצדיקים
וחתמימים השתוקקו להיות נקברים בארץ הקדושה היא
אדמת קדש אשר עיני יי תמיד בה. ירושלם התחתון מכון
כנגד ירושלם העליון. ארץ התחתונה כנגד ארץ העליונה.
הוציא והביא הספר הזה לאור איש סהימן חיקר
כמ"ר גרשם בכמ"ר אשר ז"ל איש שקרמילה. העיר יי רוחו
ועבר על כמה מקומות הנזכרים בארץ הצבי וראת בחוש
עינו, על כן נדב לכו להרפיוסו כדי לזכות בו את הרבים,
באניאם (היא דין) שם ערו הנביא, ועליו אילן גדול
בוטס, והוא בצורת אריה, ושם שמואל בן גרשם בן משה
רבינו ע"ה. ועליו גם כן אילן גדול סנדיאן. וגם שם, מקום
ומערה תחתיו, וקבורים בה בני אכיי וכני רב פפא ורב
אשי. וקורין להם, אלעכאד" (1). ושם מעמד לאברחם
אבינו. והוא מקום בין הבתרים. והוא על ראש התר. וקורין
לו חנוים, משהר אלמיר" (2)

אל ערב אד שם בני רב פסא ואביו רב אשי.
 קרוב למקים זה טבין הבתרים בראש החר יש סקום אחר
 קורין לו:
 כפר הטאם וי"א סראדה שם קבר יוסי בן
 יועזר איש צרדה.

גבע הוא בחר הלבנון שם ציון קבורת צפניה הנביא.
 קדס. (היא קדש). שם קבורת ברק בן אבינועם
 ודבורה וגם יעל אשת חבר הקני. ומדרש יהושע בן נון.
 תבנין. שם קבורת שמגר בן ענת ועליו שני עמודי שיש:
 פרעם. שם קבורת חוני המעגל ואשתו ומדרש תחת
 הכפר. ושם קבורת אבא הלכיה והנן הנחבא.

עסוקה. שם קבורת יונתן בן עוזיאל בתחתית
 החר ועליו אבן גדולה בציונו.

גברתינן. ושם קבורת רבי יעקב איש ניכוריא ורבי
 אלעזר המודעי.

דלא תא. שם קבורת ר' יוסי הגלילי ור' ישמעאל
 בנו ור' הלל (ואין זה הלל הזקן). ור' יוסי בן קסמא⁽¹⁾.

עלמה. (בצד הנגב מן הכפר) שם קבורת רבי
 אליעזר בן הורקנוס (הוא ר' אליעזר הגדול) ור' אלעזר בן ערך
 ור' אלעזר בן עזריא ואביו בראש החר. ור' יהודה בן תיטא
 מצד אחר מן הכפר. ומערת הבבלים. ורבא בר רב הונא ורב
 הסנונא כתובה. ובפתח המערה טיס רבים טובים בסוף הכפר.

(1) כנראה יש לסחוק הדברים האחרונים, כי קברו של ר' יוסי בן קסמא נזכר הלאה במירוץ, ועיין גם לעיל צד 218—219 (ת"מ).

[רב הונא אינו «בעלמא» אלא הוא קבור במערת
 ר' חייא ובניו ושם כתבתיו והמעשה יובית...].

גו ש ח ל ב. שם קבורת שמעיה ואבטליון תחת
 הכפר ועליהם עמודי שיש. ושם קבר רבי מאיר בעל הנס,
 ואדרסלך ושראצר בני סנחרב. ושם בית לרבי שמעון בן יוחאי.
 כבר בר ע ס. ננכה לכפר קבורת ר' פנחס בן יאיר,
 ועליו ציון. ור' נחמן בגו. ולפנים ממנו כרם. שם קבר אסתר
 המלכה בכרך של אבן. ולפנים ממנה ר' יוחנן חטופא ומר
 זוטרא. וצפון לכפר קבורת עובדיה הנביא ועליו אילן בטנים.
 ואצלו בור מים מכונסין. ובכפר שתי כתי כנסיות חריבות.
 ס ע ס ע. שם קבורת ר' לוי בר מיסי. ובית הכנסת
 לרבי שמעון בן יוחאי.

מירון. שם מערת הלל ושמאי וכל תלמידיו ור'
 יוחנן הסנדלר. וכצד דרום מהכפר מדרש ר' שמעון בן
 יוחאי ושם קבורתו וקבורת בגו ר' אלעזר. במערב הכפר
 ר' יוסי חטופא. וננכה לכפר ר' יוסי בן קסמא ורבי בנימין
 בן יפת ור' יהודה בן בתירה.

צפת (בגליל העליון). שם קבורת רבי דוסא
 בן הרכינס במערה תחת הפסגה, ועמו שמעון בן עזאי.
 ור' יוסי בן זוטרא. ורבי נחמיה. וחס תלמידיה ויהושע בן
 בארי ואביו.

עין אלזיתון. שם קבורת רבי יהודה בר
 אלעאי ראש הסדברים והיא תחת הכפר צפונה.
 אל קדומיאת. שם קבורת רבי יוסי דמן יוסרת.
 זקורין אותו אבואל מענושי.

ע כ ב ר א, שם קבורת רבי ינאי. ורבי דוסתאי.
ורבי נהוראי בין הפרדסים.

פ ר א ר ה שם קבורת ר' ישמעאל. ונחום איש גמזו.
(עד כאן גליל העליון)

כ פ ר ע נ ין, שם קבורת ר' הלפתא ואשתו ובניו
תחת חותים. ור' יעקב ועליו אילן סנדיאן. ור' אליעזר בנר
קב ונקי ועליו אילן כומס. ור' שמעון. ור' יוסי ור' זכריה.
ויש שם שלש מערות. אחת מערת אלכזראן ויש בה כ"ד
כוכין של אבנים. ואחת שיש שם קבורת נביא שכחו
שמו. ואחת מערת העצמות.

ש י ז ו ר שם קבורת ר"ש שיזורי. ורבי ישמעאל בן
כהן גדול ורבי שמעון בן אלעזר. ועל קבורת ר' ישמעאל חרוב.
ס כ נ ין, שם קבורת ר' יהושע דסבנין ואשתו בכיפה
ור"ש הסבניני

ע ר א ב ה, שם קבורת רבי הנינה בן דוסא ואשתו
ור' ראובן האצטרבולי.

ע י ל כ ו, שם קבורת ר' מתיא בן הרש. בכרך של אבן.
א ל ר א ס ה, שם קבורת אביה בן ירבעם בקבר של
חרם. מערה לפני מסערה. ואצל המערה גורן. אומרים
כי משם יראה המשיה ושם קבור בניסן הצדיק.

כ פ ר ט נ ד א, שם עקביא בן מהללאל. ורבי יששכר.
רבן שמעון בן נמליאל. כלם תחת הנפר.

צ פ ו ר י שם קבורת רבינו הקדוש ובניו. רבן נמליאל
ור"ש תחת הכפר במערה. ולפניהם נצירי המערה עשרת
גאונים. וכנגד הפתח קברו של ר'. ופתח המערה אבן אחת.

כ פ ר כ נ ה, שם קבורת יונה בן אמיתי בראש הדר.
 ועליו שתי כפות, וזההת ההר שתי מערות זו כנגד זו. באדת
 דבי ישמעאל בן אלישע ובאהרת רבן גמליאל שהיו מהרוגי
 מלכות. (וכבר כתבנום למעלה ואיפשר ששנים היו. וכן
 כתבו התוספות כי יש רבי ישמעאל בר פלוגתיה דרבי
 עקיבא וכידוע שהיה רבן גמליאל רבם הזקן וכן בנו וכן בן בנו)
 א ר ב ל. שם קבורת רבי זירא. והוא קודם לכפר
 כמ' מצבה ושם נתאי הארכלי. ובשדה קבורת ארבעה
 שבטים ודינה אהותם. ואצלם הדסים ושם קבור שת בן
 ארם הראשון ויש שם מערה יורדים לה במדרגות ובה
 טים נובעים:

ת נ ה ו ב, שם קבורת נחום הנביא ורבי תנחומא.
 כ פ ר ה ט י נ, שם קבורת יתרו ורבי יהושע בן פרחיה.
 י א ק ו ק, שם ציון קבורת הנביא חבקוק.
 ר א ס ב נ ע ט י ס (סמוך למכריא כחצי פרסה). שם
 קבורת יוכבד אם משה רבינו ע"ה. וצפורה אשתו. ומרים
 הנביאה אחותו. ואלישבע בת עמינדב וצדיקים אחרים:

ט ב ר י א, שם קבורת רבי יוחנן ובית מדרשו.
 וכ"ד אלף תלמידי רבי עקיבא. וכנגדו רב כהנא, ורבי
 יוחנן בן זכאי. ולמטה מהם הרמב"ם ז"ל. ובהר הכרמים
 ר' עקיבא ותלמידיו. ור' חייא ובניו יהודה וחזקיה. אצל
 חבי טבריא ר' סאיר. ועל הדרך מחמי טבריא ר' ירמיה
 ואומרים שהוא קבור מעומד. ורב הונא ראש הגולה. ורבי
 נהוראי. ורבי ינאי ורבי אסי.

ס ר א ק ה י"א שם קבורת בנימן הצדיק וי"א שחיא
ברומא. (1)

נ א ב ל ו ס (היא שבס) שם קבורת יוסף הצדיק
בכפר אלבלומה.

ע ו ו ר ת א שם קבורת פנחס ואלעזר ואיתמר.
פנחס בכניסת הגוים ואלעזר על הר תלול ועליו ציון גדול
ותחת הכפר בין הזיתים איתמר ועליו ציון גדול. ואצל
הנרנות בנימה לגוים בכיפה ובכיפה מערה שם קבורת
שנים משבעים זקני ישראל וי"א כל השבעים קבורתם שם.
כ פ ר ח ר ס, שם קבורת יהושע בן נון ונזן אביו אצל
זה וכלב בן יפונה ועליהם ציון גדול ושני אילנות רסון וחרוב.
ח ר ס ה, שם קבורת שמואל הנביא ואלקנה אביו
חנה אמו. והם תחת המערה. והציונים שסמוך למערה
דוגמא בעלמא הם. ומשם הדרך לירושלם עיה"ק. יש על
הדרך ג' מערות באחת הגני הנביא ומלאכי ועמהם מבני
הנביאים. ומערה אחרת יש בה שמעון הצדיק ועמו הרבה
תלמידים וכאחרת סנהדרין וחכמים הרבה שנשתכח שם
לארך הזמן. (2)

ח ל ח ו ל, שם קבר גר הנביא חזת דוד.

ח ב ר ו נ, שם קבורת האבות אברהם יצחק ויעקב

(1) היא אלראמה, עיין בעמיד הקודם, יש כמה מקומות בתלמוד
זמדרש שזכר שם רומא והכוונה היא על המקום הזה, ואכת"ל (חמ"ס).
(2) הסתבר סוכר אחרי כן דרך אנב גם את קבר תולדה חנביאח,
את הר הזיתים, שערי רחמים, הר הבית, המקדש, קבר רחל, (חמ"ס)

אדם וחווה במערה ושרה ורבקה ולאה וישי אבי דוד בחר
 חברון, ושם ביהכ"נ לנוים בתוך המערה ובראש שוק של
 חברון כנגד כותל הפסגה קבורת אבנר בן נר בכנסייה של
 צוים בתוך מערה.

הערת המניה :

המספר הזה של ר' גרשם (בן אשר) עקרמילה מכיל קברות
 הצדיקים באה"ק ומקומות הקדושים, ואצל כל מקום הוא מזכיר רבים
 ממאמרי הצדיק שהוא המפורים בהספרות התלמודית והסדרשית למען
 לאמר אותם על קברו בשמו ולעלוי נשמתו.

כנראה היתה לפניו אגרת, יחוס האבות שנוכרה למעלה (צד
 216), כי בכמה מקומות הם משתוים בלשונם ובסגנונם כאלו מעט
 אחד יצאו, וזה נתן מקום לצונץ לטעות ולהחליטם זה בזה.

המספר הזה נרפס בטעם ראשונה במנטובה שנת השב"ה, ובוינציאה
 בסלו השנ"ט ואח"כ בוירונה ע"י ר' יוסף שליט ריקימי (כסבואר
 בהקדמתו לספר חכמת המשכן) והעורך המנות הרא"מ לונץ ז"ל הוציאו
 במספר מיוחד עם הוספות רבות בשנת תרנ"ו, כדמולי תרגם אותו לצרפתית
 (Revue Orientale III 406, 1843.)

היום מיכל מיכלין

ה"א שב"ד מכתב מאליהו

מעיר פיסרו אשר באמליה, בנסעו מוינוואה אל פּפּנסטטה
באי קפרים בשנת שב"ד בחדש סררחסון, (נעתק ע"י ב"ג ור"מ אדלמן
מכת"ו אשר בבית המסרים הפרווי ונדפס על ידם בפריס בשנת תרל"ט)
ר' אליהו מפיסרו עלה הוא וב"ב דרך וינציאה על סנת לבא
לאה"ק, אבל מפני שאו פרץ דבר בסוריא לכן נשאר בפּפּנסטטה אשר
בהאי קפריםין

Jahrbuch תמצית המכתב תרגם יוסט לגרמנית בהשנתן
für die Gesch. d. Juden II. 1861 משה שוואב תרגמו
לצרפתית בשם „מהלך" או Voyage géographique בהירחון
של כרמולק ועין גם Extrait dela Revue geograp.
Sept. 1879 ועין ירושלם שנה ג' תרמ"ט בהתוצאה הגרמנית צד 56.

היים מיכל מיבלין

על יקרת הספר הזה כבר העיר החכם יאסס באמרו ;
כי אין בכל מפרות ישראל דוגמתו. והוא הביא קיצור מסכתב
זה בשפת אשכנז ובפתח דברו יבקש סאת החכם המפורסם
ב"ג כי לא ימנע הטוב מחוכמי שפת קדש וחכמתה וימחר
להוציא המכתב הלז לאור עולם, כותב המכתב ר' אליהו
מפיסרו אשר באיטליה, כנראה מסכתב הלז אחד מגדולי
סחווז וגביר עצום, ידבר מנסיעתו מוינוויה עד פּפּנסטטה
ברכתו לירושלים ויתאר לנו כפרמות רב שלא נמצא אצל
סופר עברי וולחן, מראה וחוקי הספינה, אשר בה נסע, יתאר
לנו כתרס אסון, מצב כל הערים אשר תוכן בא, ויספר לנו
מחכונת וסוג יושבי הערים ההם, ומצב בני ישראל הדריס
ביניהם, וביתוד יתאר לנו יושבי האי ציפרן היוונים, סוגם
וחכונת נפשם, דתיהם ונמוסיהם ומנהגיהם, ויתרוץ משמש

עליהם, ולפלא הוא כי משפטו אשר חרץ עליהם קיים ועומד עד היום הזה, ותכמים גדולים הנוסעים המפוסמים כפאסכרו וקאניץ ישנו דבריו במעט מלה במלה, —האי ציפרן או קפריס הספורססת בטוב יבילה ובפרט ביינה, הנודע לכעלי התלמוד כשם יון קפריסין, היא אי בים התיכון, והיחה בימי הכותב תחת ממשלת זיניזיה האדירה ונכבשה אחר זה ממלך, תוגר ע"י עזת ופעולת הדוכס העברי דין יוסף נשיא (שנת 1569 לספרא) וגשאררה שממה תחת ידי התוגר עד עתה, שנעשה קנין בריטניה ע"י מפעלות השר דיווראלי, ולכן מצב האי הזה זיושכיה בימים ההם, שנים אחדות קדם שנכבשה ונחרסה, יקר ונתוך מאד לחקרי קדמוניות ככלל ולדורשי קדמוניות היהודים בפרט.

פארוס ר"ח אלול תרל"ח לפ"ק.

מ. אדעלמאן.

למען אחי ורעי אדברה גא שלום, שלום לרחוק ולקרוב, כה יעשה אלהים וכה יוסיף, עוד כל ימי עולם, להרבות כבוד ביתכם כתוספת ברכה וחיים טובים, כדשא תפרחו, כארו בלבגון תשגו, ויהי ביתכם כבית פיץ, תרעו מרעה שאנן, טוב הארץ תאכלו, עם ענבים תשתו, שמהים וטובי לב להודות לשם ה' עם הלב כרים ואלים.

ברוך ה' אלהי ישראל ית' שמו כי לא נתן למוט רגלי ורגל הילדים אשר לפני. כלנו פה היום שלום ושקטים, חזקים כדאי מוצק, אין כושל בנו ת"ל, הצאצאים והצפיעות וכל כלי קטן, נפשי וכשרי ירננו אל אל חי, כי נחני בדרך ארץ הדריכני בטעגלי יושר. —טבול יום אנכי שנכנסתי לעזרת הנשים, לימים עוד טעט אהיה מחוסר כפודים, יובני אלהי קדם לבנס בעזרת ישראל, ולכשיבנה

בית הקדש אחיא חטאת שמנה. מקואות העמים שבחוצה
 לארץ בשרין לפי ישעה לבעלי קרין כמוני היום, אנוס
 הייתי ¹) לנהג עצמי בזריזות וטהרה נקיות ופרישות
 מלבנם בארצות ישמעאל אשר שפך ה' עליהם באפו המת
 המציק בנגף וחרון, סרחוק עמדתי כי יראתי פן יבא והכני
 אם על בנים. יבואו ימי הפקידה והשלום, כי שלום ה' אתנו
 זיאמר לכלאך הרף ידיך, כן יובח ה' בעגלא ברוב חסדו
 זטובו ואת פליטת עמו ישראל ירחם ויחונם, אחרי כן אצא
 כטהור להסתופף בחצרות אל אשר בהם בחרתי סדור בהיכל
 דשע שם אשקומה ואביטה אנורה בטכון שבתו עולמים.
 יראו עינינו וישבח לבנו בשוב ה' את שבות עמו יצפננו
 בסוכה בצור ירוממני.

לשלם נדרי יום יום אמשבת בחרט אנוש לבשר
 לכבודכם קצת קורותי ביום גסעתי סביתי עד הגת. ידעתי
 כי יגל לכבכם לשמוע, תעירו און כלסודים. הגם כי עתה
 לא אוכל דבר קטנה או גדולה בשבחה של ארץ ישראל,
 שעדיין לא גסתכלתי בכואה שלה ולא הלכתי בתוכה די
 אמות. עד באן לא סלקית לשעיר על דא לא נסרתי סלי
 דשעירי. הנותן ליעף כח יתן חטים דרבי, ועל כמותי חפה
 של עיר הקדש יעמידני לתהלה לשם ולתפארת, שם אתן
 את דודי לכם, משם יצוה ה' את ברכתו אתכם עד שיכלו
 שפתיכם סלוטר די, ויקים בניכם לנביאים ומבחרים לנזירים,
 קרן תפארתכם ישא וירים וקם נזר לדור זורים.

(1) בונתו על ידי הסנפה אשר שררה או בארצות ישמעאל

ואתה אלופי ויודעי, החפין לדעת כל הפריטים הסצטרבים
 לאיש אשר ידבנו לבו לבא בצל הנלילות עם הנליאצי
 (Galeazza) (1) ויניזיאני, צריך שתדע: כי הנליאצי השלוחות
 סאת סעלת השררה סויניזיא הן בפרנדרה (2) הן בטריופולי
 הן באליסנדריאה כלם שוים זה כמין זה והם נחלקות על
 סדר אחת בלי שום הפרש באחד מהם, תמצאנה ארוכת
 שבעים אמות רחבה י"ח אמות למדה בינונית של איטאליה.
 כל אחת מהם נושאת התיכות ארמילרית עבה, מלבד
 המוסקטי ופאלקוניטי וארקבוזי כפוסטה וטרונכי וקרנות (3)
 סלאים אש ארטיפיציאטי (4) שאין להם קצבה.

בכל נליאה תמצא ג' אלנות (5), גדול, בינוני וקטן.
 חאלון הגדול הוא באמצע שעליו תולין הוילא גדולה נקרא
 לארטומוני, היא סחי יריעות, יש בתוכה אלפים וחמש סאות
 אמות טאל (6) ולפעמים בסכת בלבול העתים וחלוקה הזמנים
 פסירים אותה לשום תחתיה אחרת נקראת ליטריצולג.
 בתוכה יש אלף ת"ש אמות טאל, וכשהים הולך וסוער ביותר
 משימים תחתיה אחרת יותר קטנה נקרא ספאפיקו שיש
 בתוכה אלף וסאתים אמות טאל, ואם יצטרך יש להם וילא
 אחרת קטנה סכמו אלף אמות טאל נקרא לגוניניא ואינם

(1) ספינה גדולה, ולהלן קורא אותה גליאה סכתב.

(2) אולי היא עיר פרנדיסיה הנזכרת בתלמוד והיום נקראת ברנריוזי

(3) אולי קרירות.

(4) קינסמליכעס פייצרווערק.

(5) ר"ל חרנים

(6) בד.

משתכשים סמנה כי אם בהיותם בסכנה גדולה, עד אשר
 כמעט אבדה תקותם וכבר נתיאשו מן הנאולה, רחמנה לצלן
 סלהצא שם בימים חם ובעת החיא, ולשזביגן מן כל
 מרעין. באילן הכינוני העומד סמוך להפופא משימים וילא
 אחרת נקי למיזאוו שיש בתיכה אלף שי אמות טאל.
 מעולם לא נמצא שהשררה בחרת לשלוח אחת מן
 הנליאות לבדה בשום מקום כי אם שנים או שלשה ביחד.
 ולשר הסמנה עליהם יש צוי ואחרת שלא להוריד הוילי
 שהוא סמן הכנעה ועבדות, גם כי יבאו עליהם נליאות לרוב
 ופירמו (1) לשלול שלל ולבזו בו יהיו באיזה מדינות שיהיו
 ומאיזה שר או שליט הן תונרטי הן גוצרי אם לא תהיה
 ארמטא (2) עוברת סך מאה וילי הבאה לנגדם. והאיש
 אשר יטרה סדר הנל יתחייב ראשו לסלכות. אף המנהג הוא
 כי כל אשר יבקשו נליאות התונר לקרא להם לשלום שולחין
 להם דורין לפעמים שוה תיק סקודי לפעמים אלף ולפעמים
 אלפים, הכל לפי סכום הנליאות אשר ימצאו, ואחר
 כן כולם פונים לדרכם זה למערבו וזה לדרומו, והמעות האלו
 נפרעין מאת הסוחרים שיש להם רכוש בנליאה ומחשבין לפי
 חשבון הסמון אשר ימצא כתוב בספר.

על הנליאה הקאפיטנה הולך תמיד שם אחד מגדולי
 זויניזאה נקרא אלקאפיטיני, ועל האחרת או האחרות נקרא

(1) שוללים בים עיין (שמות רבה פרשה י"ז) וספינות של

פירטין סקיצין אותן.

(2) ארמדה בלע"ז והן אניות רבות בכלי סלחטה רבות וגדולות ביחד.

לקונסיריה, על הקאפינטה תמצא א' ליטרונית גדול מזהב
 על הפופא שקוראין אותו פונגני, כי בו יתנבר היותה
 הקודמת, והנגיד שעליה מצוה גם לאחרות. על פיו יחנו
 ועל פיו יסעו ויש לו רשות לדין דיני מכונות ודיני גפשות
 ויש אצלו שוטרים חרודים בעם לשוטם כבכלים, ונותנין
 חבל להמית כל עושי רשעה ג"כ, וכל האנשים ההולכים
 בתוך הגליאות סדים לששמעתו מקמנם ועד גדולם, ואחרי
 דבריו לא ישנו הקנסרווי. הם טוכרחות על כן תמיד ללכת
 אחרי הקאפיטינאה כרדוף לשכב אצלה להיות עמה הן
 בזמן הליכה הן בזמן עמידה, לאהריה ולא לפניה ולא
 רחוק ממנה רחוק מיל.

מנהג השררה הוא לשבד שכירות הגליאה לאנשים
 ישונים עירוניים וגובלים (1) מוויניציאה, לזה א' ולזה א'
 ונותנים סך קצוב והם משתכרים בהם וכל אחד מהם הוא
 גביר ממנה, עליו להשכירה הן בהליכה הן בהזרה ומדמי
 כיס פורעין שכירות האומנין והגליאצים (2) ההולכים בתוכה.
 ומהזיקים פנקס אמתי וסופר גאמן לכתוב הסחורה והאנשים
 והמעות הכאים אל גופה. השררה בוחרת ג"כ לשלוח בתוך
 הקאפיטינה שנים עשר אנשים חכמים וגבונים במלאכת
 חמרינה יודעי בינה לעתים וכקיאים במלאכה הספרות וכאשר
 יודמן נלגול או השתנות עקרי בזמן מתקבצים יחד אל מקום
 אחד ועושים עצת ביניהם לבהור מה לעשות והיא נקראת
 עצת י"ב, וההסכמה אשר תצא מביניהם ביעשו תיכת כלי

(1) האפרתים, פטריצין.

(2) המלחים

איחור. שלש משטרות עומדות תמיד ככל גליאה, א' בראש האילן הגדול, וא' על הפופא, וא' על הפרוא, ומשמשין שלש שעות, אחרי כן מתחלפים וסובבים תמיד כלילת ביום וצופים ביום לסרחוק המישים סיל מכל צד.

ככל גליאה המצא תמצא שני רופאים א' פיסיקי, וא' צירוסיקי בשם, ספר, סופר, כוסר, היפו, נגר, נפה, רצען, קצב רועה לפרנס הבהמות, גם תמצא לקנות מכל מין מרצירערע (1) שתדצה, ותוכל לקנות יין שטן ביצים דג מלוח בשר מלוח, פירות ירקות, פת הבאה בביסנין ומיני תרגימית (2) ויש גם הסקאקטי (3) והאופת. לצורך הגליאה יש גיב אדם אחד בקי ברוחות נקרא אל פירופה מקום מושבו תמיד על הפופא, והוא בקי בשגולים הנמצאים בים וככל מקום שיש שם חוף, ומסדר הנהגת הגליאה אל האדמיראלו, והאדמירלו מצוה לקומודו, והקומודו מצוה לפארונג ופארונג מצוה לעם. נמצא גיב אנשים שהם בתות כחות, כל כת עושה המלאכה המוסמנת לו, אך בהצטרך להסיר הוילי או להחליפו מצד אל צד או לעסוק איזה מלאכה בכדה בלם מצטרפים יחד לעשות מלאכתם, ולכל כת תמצא שהם ששה או שמונה חברים ושמותיהם נפרדים נקראים: אלקאלוכיו, מרנקוני פרווירי, קורדיאני, מינהיגדרי, מירציקי, כונקארז, בליסטערירי, פלוסכירי, סקאנדולירי, פורטולאטו, נאבוציאלו, אלו בלם נקראים גליאטו, ולכל איש מהם יש מקום טיוחד בגליאה איש איש לפי מדרגתו וערכו ויכול להשתמש סמנו לצרכו או לצורך סחורתו או להשכירו לאחרים.

(1) סחורות

(2) יוסט מתרגם במעות מיני תורגמים (דולמטשער), ובאמת

הם מיני סופנים ומגדנות כמבואר במה פעמים בחול

(3) מבשל

הפשתי בכל גליאה תחת ומעלה, וחוסותיה מלאים
 כל טוב בגן ה', אין ריקות נמצא בתוכם אפי' מקום שימת
 דגל לא תמצא, שלא תכנס במוכן לחבירך. מצאתי בתוכת
 יותר מארבעת אלפים ברילי (1) כולם מלאים כל טוב, יין
 חומץ, שמן, דבש, מים וסחורה מתחלפת. כי בא שתוא
 מקום הסחורה יש כמו ת"ק קלי (2) מלבד הסחורת בתוכה
 עצמה באקסונוי כסקיריניי ובחדרים תמצא גם כה כמו
 ארבע מאות תיבות שכל אלסהאנטיין (3) יש לו תיבה אחת
 ואל קצתם שנים.

הנביר מביא לצורך ביתו כמו ארבעים או ל"ה צאן,
 ושורים שנים או שלשה, חמשה או ששה עגלים, ועופות
 סכל מין ולאין מספר. על כל גליאה עצים להסקה לרוב,
 סכל מאכל אשר יאכל הרבה אין קץ על הגליאה. מן הצד
 לגליאה יש א' נוגדולה א' כמולו וא' ספינה אחרת קטנה
 כלם ללכת אנה ואנה אם יצטרך. סבום חאנשים ההולכים
 בתוכה הן גבירים הן משרתים והאופציאלי וסוהרים ועוברים
 ושבים וגליאטו יעלו לסך ארבע מאות איש בכל גליאה (4)
 סך משקל סכל האנקרים וצירולים והכלים בין גדולים
 זקטנים ההוזים שם לצורך הגליאה חדל לספור כי אין מספר.
 על כל גליאה תמצא שמונים רימי (5) גדולים מ' סחם

(1) חביות.

(2) חבילות

(3) נוסעים

(4) יאוסט חפץ לחקן 1400 כפי המפר הנהוג ככל ספינת מלחמה

(5) משומים

ככל צד ואינם משתמשים בהם כי הנליאה היא כבדה
 עצומה לסאר ואי אפשר להסיעה בכח אדם, כי אלף איש
 אם אין הרוח מסעיין לא יוליכוה ד' אמות. אינם עושים
 אש כי אם במקום אחד מיוחד לבשל שם כל העומדים
 בנליאה בלי הוצאתה. יש שומר אחד המסונה על הביכה
 לשמור הרכוש שבה ולו ה' משרתים ומקבלים פרס א'
 מרצילו מכל בעל מחורה בכניסתו וא' נ"כ בהוצאתו מהנליאת
 ערל החולך בנליאה הן סוחר הן עובר ושב כל עוד
 שלא ירצה לצמצם יכול לסמוך על שלחן הנביר מהנליאה
 ופורע סך קצוב לכל חרש ולחשבון חדש כזה האופן,
 קודם לכולם נוהגין לאכול הן בבקר הן בערב האנשים
 האוכלים על שלחן הקאסטולו ופורעין ד' דוקאטו וינידאני
 לכל חדש. שהם עשרה מרצילי כסף ושליש לכל דוקאטו,
 ואחרי שאכלו הם, אוכלין אותם הסמוכין על שלחן הקאפיטיני
 ופורעין חמשה דוקאטו לכל חדש, ואח"כ אוכלין הכת השלישי,
 שסמוכין על שלחן המקאלקו ופורעין ג' דוקאטו לכל חדש,
 וההוצאות נעשות מדסי הנביה והוא לוקח השכירות, ואוכלים
 בכל פעם מכל טאכל העולות על השלחן בסעודת שלמה
 בשעתו, אוכלים ושותים ושסחים ותוננים, ולפניהם תמיד
 זריעו אף יצריחו הסנגנים בחלילים ובהצוצרות תוף ונבל
 זכינור וכל מיני עונב. אך צריכים הם לתור להם מקום לינה
 ומוצאים אותו בעד ערך ד' או ח' דוקאטו בעד כל הזמן
 עד שיניעו לטריפולי. ודע והבין כי הנליאה התולכת בסוריה
 יש להם שני קורדין שקוראין לאהת הנליאה מביירוטת, וזה
 כי היא עוברת טריפולי שהוא רחוק מביירוטת מ' מילין

מקומות אשר תמצא לשכיר כגליאה הם מתחלפות.
 קודם תמצא אפרווא, שני חדרים קטנים זה כנגד זה בתחתית
 הגליאה שלא יוכל אדם כינוני לעמוד בתוכם על רגליו בלי
 כפפת קומה. רחב כל אחד מהם הוא כ' אמות ורביע,
 ארבה ב' אמות וחצי ותהיהן יש חלל החולך עד קרקעות
 הגליאה שהוא גבוה באמצע כמו אמה וחצי. וטן הצדדים
 חולך חלל ובו תוכל לשום בתוכו גרבי יין ברילי טמים וחוטין
 ואיזה רבוש תרצה עד מלאות המקום, ורוצים הבעלים מהם
 בעד שכירות שלשים דוקאטים בעד שניהם בתנאי שיתחייבו
 הגבירים מהם לתת מים לשתות ולבשל די ספוק כל הנפשות
 הבאות אל תוכן ומחל צריך לעשות כתב כתוב נצרי
 בניניזיאה עם עדים. ותמקום הזה לקהתי אותו בעדי ופרעתי
 מטנו ליב דוקאטי. האמת כי במקום ההוא יש חום גדול
 והוא מקום משועבד לאנשים הבאים להביא לסטה הויליי
 ולהוציאם ג"כ כשירצו להתליפם היונו שיעכרו למטה בתוך
 בין שני חדרים. מיט מצאתי בהם מנוחה, כי מי שיש לו
 נשים וקטנים צריך הוא להם, אך זכר יזכור כי תמיד
 חבירים ביחד נשים ועבדים וקטנים, שאם חסר אחד מהם
 עבודתו זרה. לא תחלוף המקום הזה ולא תמירנו כי לא
 נמצא בכל הגליאה מקום כמוהם נשמר מפני ההשד ומפני
 חמויקין. והנה כי יתחייב הנכיר מהמקום שלך לתת אליך
 חטים אל תשען עליו בכל סבל, כי אם גם אתה תבין
 לך במקוםך כמה ברילי מים ואיש לא ידעם אם אפשר
 לתועלתך על כל דבר פשע בהצטרך. בפרווא נמצא ב'
 קבוני מצד ימין וב' מצד שמאל כל אחד מהם אמתים

וחצי ארבו, ואמה וחצי רחבו, ואמה וחצי קומתו, ועל כל
 אחד מהם נמצא עליה קטנה כפי ארך ורחב הקבוני, גובה
 כמו אמה ויותר מעט, וכל אחד מהקבוני והעליה הם
 משכירין אותו תשעה או עשרה דוקאטו ולפעמים י"ב, ומספיק
 לב' אנשים, והוא מקום טוב מאד, והנכירים מאלו המקומות
 נקרא' פרווירי (1). יש ג"כ באמצע לאורך הגליאה כמו י"ב
 קבוני, ארך כל אחד מהם שני אמות, ורחבה אמה וחצי,
 וכמו בן קימתם, והרוצה אותם יפרע ד' או ה' דוקאטו. תחת
 האלון הגדול תמצא חדר שהוא סגור הגליאה, שלפעמים
 הוא רוצה להשכירה, לפי שיש לו מקום אחד בפוא רחב
 ויפה שהם כמו ב' הדרים זה על גב זה, ובפרט תמצאהו
 בקונסידווא, לפי שהגביר דר במקום שעומד הקאפיטניה
 בקאפיטניה. גובה הדר החזא מלא קומה בצמצום, רחבו ד'
 אמות וחצי והוא בית אפל, וחפין ממנו המשים דוקאטו, ולא
 תשיג להעמיד בתוכו איש (2) כי אם גר א' תוך הלגטרנה
 ובקושי. הסקרוני, הארמיליע, הזומר, הפארונו והאופה לכלם
 יש הדרים וקבוני טובים כמנות האמורים, ולפעמים רוצים
 להשכיר מהם ורוצים ערך י"ד דוקאטו מהם עשרה, מהם
 שמונה, הכל לפי גדלה וקטנה. יפה אמרו דורשי רשומות, הק
 לא תשים, כי זה כמה שנים אשר היהודים מעצמם נהגו
 לתת מנה לנכיר מהגליאה, ולתת אליו בעד כל נפש א'
 דוקאטו, מה שהערלים על ככה אינן נותנין מאומה, וזה

(1) המלחים אשר עבודתם על הטרון.

(2) אולי צ"ל אצ

הוא זולת שבירת המקום, כי מה שתפרע לאופיציאלי
 מהגליאה בעד מקום דירתך לא יחזור ממנו תועלת לגביר
 לכן הסבינו להשביע עינינו לתת לו בעד כל איש אשר
 נתמלא זקנו וכמו בן בעד האשה אי דוקאטו והנערים
 והנערות שלא הניעו לחנוך לבל שנים מהם אי דוקאטו
 אחרי בן הגדילו שברם ותחת הדוקאטו היו פורעין הצקיני.
 אך כל זה לא שוה להם כי מעשרים שנה והנה שמו לחוק
 לקבל שלשה דוקאטו לכל נפש כאמור. בשנה הזאת נועצו
 נועדו יהדיו כל הגביר מהגליאה, הן מברוטי הן מאלקסנדריה
 והסבימו להחליף משבורתם ולכלתי קחת שום יהודי בגליאה
 אם לא יפרע שישה צקיני לכל נפש כקטון כגדול וכן הוכרחנו
 לעשות. האמת כי הגביר מהגליאה שהיתי אני הולך בתוכה
 בהשתדלות נטרין, ובאלף כחות, בראותו כי אני היתי
 המשתדל בעד כל הבאים, וגם של אחרים לא היה להם
 נערים קטנים כמוני, נתרצה לחניח לי שרעון נפש אחת
 וגם לקבל ממני לחשבון שישה דוקאטו ורביע לכל נפש.
 והדבר הזה בלי ספק ישימו לאדמת וויניציאה ליהודים לחוק
 כי תמיד ערערו להוסיף אבל לא למעט ומי שיהיה לו נפשות
 והיה לו כח בקדקדו ישניח לעשות קודם מסחר עם הגביר
 מהגליאה בעד מבט נפשות, טרם יקח המקום בעד הדירת,
 כי אולי יועיל, ובלי ספק לא יזיק, כי תמיד נמצא מקום אפילו
 כיום הנסיעה, היינו בהליכתה מויניציאה לברוט שאיננה כי
 טעונה סחורה, אבל בחזרה צריך להיות סן הקידמין.

ואתה אחי, אם תכחר ללכת בדרכי ה' ולבוא הנח
 דרך וויניציאה, הט אזניך ושמע כל אשר אני דובר אליך, כי

באתי להשכילך למען תדע בדרך זו תלך. עליך תסוף מלתי
 לתורת לך איזה דרך ישבון אור צאתך ובואך, תעמיד
 במרחב רגליך פן תערוץ ותבשל, ולא תסמוך על שום אדם
 בוויניציה ואפי' אחיך הוא ואל תשים במחונך בשום אדם,
 ולא תאמן ברע שהוא ידריבך להוציא מסגרי נפשך, כי
 על הרוב כמך במהם תגששו השך. לא תדעון במה תכשלוך.
 זהגם שיהיו בקיאים לאמת ידיך, לא יהיה להם שום פנאי
 להיות תמיד אצלך בעוזריך ובתומכי נפשך כי עסקי
 וויניציה נתוספו גם רבו. כל אחד מברך לעצמו ובפרט
 בימים הקרובים לנסיעת הגליאה כל הקריה הומיה היא
 וסורת בהחלט ולפעמים יורטן לפניך סקרה בלתי טהור
 עם הסרון נמרץ לשעה קלה ובהעלם אחת כל אלה גסיתי
 ועי' הראיה אני טעיה. אתה תקום תרחם על פלוטת טמוךך
 וחוקת והית לאיש ולטען לא תפול ברשתך זו טמנה קודם
 כל דבר תלך כריאלטו במקום אחד מצדו נק' ליסטרדינארי,
 שם תמצא בכל בקר ובכל ערב כל הנבירים מהגליאות
 יושבים וספרים נפתחים עם סופרים טמונים על ככה, ולהם
 תאמר, דעו כי יש לי בכך וכך בלי מטלמלי הבית שלא
 אתחייב לפרוע מכם כערס, ויש לי ג"כ ביכ קאלי סהורה
 פלוטו או טרכוש שאתחייב לפרוע מכם מהם עשו לי כי
 פולצי. אחר שתאמר בדברים האלה: פלוני טשים בגליאה כך
 זכך טהרכוש ביתו וטשים אותם בטטאצו (טטאצו ר"ל מקום
 השכור לו בגליאה). כי אם לא יכתבו בפוליצו זה הדבור
 בהבואך הכלים תוך הגליאה שומר השער לא יניחך להביאה
 אל תוך מקוסך, ותפריע כולו מהם וכפי אשר יכתבו בפוליצו

שלך בן יכתבו בפנקס שלהם. אחרי כן אם יהיה לך סחורה
 או רכוש הפורע מכם כאמור, תאמר להם: עשו לי פוליציו
 שנית שתאמר: פלוי משים בגלויאה פלוני כך וכך כלי בית,
 וקסת ועלית עם הפוליציו האלו אל הגבילה, כי זולת זה לא
 יעשו לך כולעטו. כל עוד תרצה לשום אותם בגלויאה
 הרכוש שאינו פורע יחליטו הכולעטו עם הוצאות סועמות,
 והרכוש הפורע יעשו לך שומא וכפי הערך בן תפרע, תוכל
 לשער כי הסך שיעריכו הם כפי אשר תפרסם, תפרע יותר
 מעשרה לכבר. אחרי תשאל למוכס שיתן לך ריוורטנדה
 שיבא עסך לראות הכל אם כנים דברך כפי אשר דברת
 בפוליציו, והריוורטנדי יראה בדיוק, ואם תתן לו מנה יפה
 לא ידקדק, ובפניו המבלשים יקשרו הכל וישימו על הקשורה
 שני חתימות אברו, להוכיח כי הוא ראה אותם ויועיל מפני
 הצופיכ, אחרי כן תשים רכושך בספינה קטנה להוליכה אל
 הגלויאה, ובדרך הליכתך יפגשו כך כתות כתות של מלאכי
 חבלה, והיה כי יראו הכולעטי והכלים התומים בחותמו של
 מלכות מפהידים אותך להחזיר הכל אל המוכס אם כי אין להם
 רעות לפתוח אותם אחרי כי הם התומים, אך יכולים הם
 לאמור: מי יודע אם הריוורטנדר לא עשק המכס, על כן אז
 רוצים להשיב הכל בגלילה אל תקפוין ירך מתת להם
 כסף נדבת ירך ושלא להביאם לכלל כעם, כי אתה תבא
 לכלל טעות ואבוד זמן והוצאות החזרה יעלה לך גדול,
 ואני הוצאתי בהם יותר מן ג' סקודי זהב, כ"כ כתות מצאתי

מהם. למי מהם נחתי פרצולי ולמי רצולני ולא נסתלקו
 מסני עד שעשו בימי כמצולה נקיית.
 בהניעך אל הנליאה תססור הבולעטו ליד שומר הפתח.
 דרכוש שהוא כתוב בפוליצי האוסרת כסטאצו הוא כעצמו
 עם חבירו יבניסנו אל תוך הדריך, והרכוש הכתוב בפוליצי
 בייבה יבואה אל תוך גנזי סקום הסחורות, ואצלו יהזוק
 כל הפוליצי, ותחתיהם יעשה לך ריצוויטה מהרכוש
 הנשאר אצלו, אותה תחזיק אצלך למשמרת עד הניעך
 למריפולי, כי לא יחזירו אליך הרכוש זולתה, כי אם
 בחשתדלות גדול. אל תסמוך על האוטרים אליך היום יסעו
 הנליאות או לא ילכו עד לסהי, באלו אמרו סקדיסין ולא
 סאחרין, לכך היה אתה סן הקודסין לשום רכושך בנליאה,
 זאל תהי מתאחר לסבות שתיים, כי כעת נסיעתה, גם קרוב
 לו יום או יומים, מרבה העם להביא, ולא יהיה לך פנאי
 לפעמים להתקרב עליה חצי מיל לרוב הספינות אשר סביבותה
 וכאשר תהיה בתוך הנליאה תמצא מלא הכל תחת וסעלה,
 ואתה לבדך לפעמים לא תוכל ללכת ברגליך בתוכה ד'
 אמות, ועוד שנית כי באולי אם תתאחר ללכת, תמצא
 שכבר הסיעו עצמו סן החוף, ועשו מיל, ולא יועיל אליך
 לקרא, כי לא ישיבו ולא יתעכבו ספני כל, ותצטרך לקחת
 ספינת לבתחילה עם הוצאה כבידה מעשרה סקודי זהב
 זיותר עד פולא. ראוי שתדע שכל הכל שהם סחופת, או
 שתפרע מהם סכס בוויניזיה, ואפי' לא יהיה סחורה הגם
 שיהיה לך במקום סקום פנוי להחזיקם, לא ירצה גביר
 הנליאה להניחה אצלך אם לא תפרע בעדם שכירות הנהוג

כי כן הדין נותן, ואם תפרע מהם שבירות יתחייב להחזיקם
 אצלו אם תרצה ולשום אותה כאיבכה עם יתר הכלים
 מהסחורי ערך שבירות הקאלי אינו קצוב רק פורעין כפי הרכוש
 שיש בתוכו ואני הוכרתי לפרוע בוויניזיה מכס מארבעה
 קאלי בנדי צמר ופשתים שנשאתי כלם לצרך הבית, האמת
 שהיה הכל חדש, ופרעתי מהם מכס עשרים ושנים סקודי
 זהב בזהב, כי העריכו אותם מאתים סקודי, ובעד שבירות
 הנליאה מהם פרעתי ששה סקודי זהב, כל סך המעות
 אשר תביא עכך כנליאה להעכירם מגליל אל גליל, הקה
 אחת והק שזה לכל הן עברי הן נוצרי הן תורגמי, שצריך
 לפרסמם לנביר מהנליאה, ומהם הפרע מכס אחד ורביע
 לסאת, אם תחפין להחזיקם אצלך יתרצה, ואם תרצה
 לתפקידם אצלו יתחייב לשמרם שמירה מעולה ולהחזירם
 אליך, בטריפולי או באיזה מקום שתחפין בדרך הליכתם,
 אם תספור אותם אליו גם הוא יחזירם אליך כמנין, ואם
 תשים אותו תוך גרופו החום יהזירו אותו אליך כמו שהוא,
 ויכתב אליך בפוליצי שיעשו עליך כך וכך מינות לפי דבריו,
 ועכ"פ תקבל הפוליצי ותהיה אצלך לשמרת עד תקבל
 מידם הגרופו או המעות, ותפקח עיניך לראות הפוליצי,
 שתבאר איך היא פרעם משבירותו אם פרעת אותו קודם,
 ובפנקס הפקדונות שלו יכתב כמו שהוא כתוב בפוליצי אות
 באות, בלי שום הפרש, ותעשה מידק על הגרופי כאות
 נפשך להכירו, כי כן יעשה אותו על הפוליצי ועל הפנקס ג"כ,
 דע והבן כי בדרך, שרם תצא מהנליאה, יתנו לך
 שבועה אם יש לך סך מעות אשר לא פרסמת אותם, אחרי

בן כהניעך במריפולו, מרם תצא יחששו בדיוק בבגדך ובמת
 שעליך, בחרר משכבך ועל ספתך, ואם ימצא אצלך סך
 מעות אשר לא פרסמת אותם יקחום, כי כן הדת בוננת
 שהם אבודים בעדך בלי שום תקנה, אכן בין חבין את
 אשר לפניך כי רחבם עיניו כראשו, אל תעבור על המבם
 שמא תאבד את כלו, והנה כי תמצא רבים אומרים לך
 שאין חשש סבנה בדבר, לא תאבה ולא תשמע לקול
 מלחשים, כי על הרוב העיונות הקונים הגליאה באסור
 אע"פ שהם שרים ונכבדים, לפעמים כותמין אלו את אלו,
 וקונים שכירות הגליאה יותר ממה שהם מוצאים ממנה
 ומפסידין, ובהתעטף נפשם במר רוחם, אם ימצאו איש עובר
 תקנות, ובפרט יהודי לא יחמלו ולא ירחמני, המעות אשר
 תתחייב לתת לגביר מהגליאה בעד מכם נפשות, הן בעד
 הרכוש הן בעד המעות, וכמו כן מה שתתחייב לתת לפרטנים
 בעד שכירות המקום, אם ידרשו מאתך לקבלם בוויניזיות
 תוכל לתת להם, אך מידם תקבל ראייה בביתך, ושמה
 יקחו הסקורים בעד א' ליט' י"ח ש', והציקוני בעד ח' ליט' י"ד
 ש' מטבעה וויניזיה, ואם תאחר לפרעם בפסגיסטה או
 במריפולו לא יקחו הסקורי כי אם בעד ו' ליט' ס'ה, והציקוני
 בעד ח' ליט', הכל במנהגי המדינה, ועוד כי אם תפרעם
 בוויניזיה תעשה המצב והישר בעיניהם, יען כי מהם קונים
 רכוש לסחורה, ובסבתך יגיע להם תועלת ונוק לא
 יקרב אליך.

חבון לך לצורך צדה לכל נפש חצי סקודה ביסקוטי
 כמו א' מרצ'ילה לחם, א' ס'סאוי יין, ג' בוקלי הוסיף, כשר

יבש, נכונה בים מלה, שמן, נרות שעות, א' לנטרנה, כלי
מנחושת ללכת לנקבך, קדרות לבשל, בהם עם המכסת הכל
מנחושת, מיני קטניות, שומים, בצלים.

חטיב לב האופה לנדור לו נדר כי יתן לך מקום בקצה
האש, ושלא יניח שום אדם להזיקך, ושמור נפשך מלכוד
מהאפשרות ותחזיק בידך קצת מה שתמצא לתת לו עד עת
נפיעהך סאתו בהגיעך למקום החפץ. כל האנשים הכאים
בתוך הגליאה על הרוב חמה טרו נפש ואנשי דמים, עוז
נפש ורמאין, לא תוכל לסמוך על דבריהם ושמור להטפל
עמם כטוב ועד רע, ואם אחד מהם ידבר איתך קשות עשה
אזניך כאפרכסת, אל תען כסיל כאולתו, או תשיב להם
בלשון רכה, ולאנשים היושבים מסולך, סמוך למקומך, תפתח
ידך להשיבם סאת אשר חנן לך ה', כי יעשו אליך שירות
ויכבדוך לפעמים. מבל טקום אל תשים בטחונך כי אם באלהי
סעוזנו, שמור רגליך באשר תלך, וכי תתן בבים עיניך תתהלך
במשרים, ואם תאהב חועלת אל תתודע לרשות, כי אם הפור
מסונך להשרים, לקאפיטני או גביר מהגליאה, אפי' תהיה
דבר נאה ומהקבל יהשבו הכל לאפס, לנובה לבבם, ועל
הרוב יאמרו לך יהי לך אשר לך.

לא היו עלי ימים טובים מעולם ביום מ"ז באב יום
רביעי לשבת, ד' אויגוסטו זכ"ג לפ"ק, אשר בו יצאנו סויניזיה
הבירה ללבת אל ארץ צבי וחמדה באנדה חמשה גליאות
יחד, ג' מהם בעד אלכסנדריאה ושנים בעד בירוטה, וככל
אהר מהם הלכו היהודים לרוב ואני לקחתי מקום בקאפיטוניה
ביבה אפרוזה מקום מתיחס לקלפא והטרנגוב, כמו שכתבתי

לעיל. כל הנליאות הלכו יחד אלף ק' מילין עד מקום אחד
 העוסד באסווילא בקנדה. ונ' אלקאכו שפרשו משם נתפרדו
 לשני ראשים, הנליאות מאלבסנדריואה הלכו לדרכם בקאנדיה
 עיר הסלכות באסצע האי, ואנו יצאנו חוצה לה ונכנסנו
 בים מ'ז' מילין. העת אשר נסענו סוויניזה עד פולא יש ק'
 מילין. אבל העת בעצמו הוא יותר בקני מילין, ומעבר הים
 אשר עשינו הוא הסובב ארצות אמטריה, שם נתעכבנו ז'
 ימים-

פולא היא גדולה ואנשים בה מעט, ארוכה וצרה
 בעורה לסאר, ולא נמצא בה דבר טוב, והאוויר הוא מקולקל
 ביותר, לפי הנשמע מיטיה רעים והארץ משבלת. ירדתי
 אל הוכה פעמים רבות ולא מצאתי לקנות שום סחיה אפי'
 לחם. ורוב היקף העיר הרב, פרוץ מרובה על העוסד, ואין
 שום יהודי דר בתוכה. הנין לשער אחד מצאתי הצר אחד
 קדמון שומם עם מעין בצרה, אומרין שהיה ארסון לאורלאנדוי
 בנוי בעגיל, כמו הריטונדה מרוטי, ואומרים שבנינו היה
 מעשי שדים או מעשי בשפים.

שם שני הקאפיטניא מנהליאה נתנו סדר ביניהם שכל
 אחד מהם יצוה שבוע אחד והקאפיטני שלנו התחיל שבוע
 ראשונה ללכת לפנים, ואחרונה יסעו לדגליהם האחרון כמו
 הקנסרווי תמיד באהרון נוסעין, וכיום קדש בעלות השחר
 ייד אויגוסטו, כ"ה אב, הלכנו לדרכנו ועברנו כל ארצות
 סקאבוניה קרוב לסקימות רבים כגון: זארא, רנושי, לידונה,
 קאטירה, קאסטילנובי שהוא תחת כמשלת התוגר יריה ואחריו

אשר תמו ארצות הסקאבוניה נכנסנו נגד ארצות האלבניה.
 נגד לבילוניה, עד אשר הגענו לקורפו.
 בחצי הדרך עמד עלינו נחשול של ים למבענו עם
 סערה גדולה, ועמדה בתוקפה ג' ימים וג' לילות, צפו מים
 על ראשנו, עד אשר היינו יראים לנפשותינו, קראנו אל
 אלהינו בהזקת, ושמע קול תחנונינו בשוענו אליה, ועמד הים
 מזעפו, ויחשו גליו וברוח טוב הלכנו אל קורפו ביום ה' י"ט
 אנוס' ר"ח אלול. ברוך אשר הפליא הסדו לנו ביום סצור.
 דחוק מקרפו ל' מיל מצאנו י"ב גליאות ריקים משמרת קורפו
 אשר באו נגדנו כמנהגם. מי שלא ראה שמת קול המון
 חונג והמית הארטיילרי שהוציאו הנליאות הנסים והרכים
 בפעם אהת ותרועות החצוצרות והפיפרי לינאקרי אשר תקעו
 וחריעו ותקעו יותר משני שעות, לא ראה ששחה מיטיו.
 אחרי כן שמו לפני כל אחד מהגליאות שלנו ב' גליאות
 רקים שהיו מושכים אותנו אחריהם בחבלים, ובכל גליאה
 ריקה יש מאתים רימי שהגליאמו כרב כחם מניעים בים
 לנר אותנו במהירות. הגליאה שהפריזוויטירו שהוא ראש
 השמירה, היתה הולכת לפנינו, וכל האחרות לאחריה זה אחד
 זה, ואחרת מהריקות היתה הולכת לאחרונה. י"ב פריקאטולי
 היו סוככים אנה ואנה, פעם לפנינו ופעם לאחור, עד אשר
 נכנסו ביום ההוא שעת האוכל אל תוך חוף קורפו.
 תבן נכנסתי בעיר לקנות בר לחם ומזון, שם מצאתי
 גם ראשי שתי קהלות מיהודים, בין בלם כמו שבעים בעלי
 בתים, רובם זצליאני ופולייסי, קצתם בעלי רבית, קצתם
 בעשות הצביעה קצתם עובדי עורות ומרצאר, אין יראת

אלהים במקום ההוא. בהם לא המצא תורה ולא דרך ארץ,
 רבה המשטמה בקרבם, אוי לה לעיסה שהנהחום מעיד עליה
 שהיא רעה. כמו שחם עצמם מעידים הנותם רעים וחמאים;
 הגידו לא כהדו וישתכחו בעיר אשר בן עשים. כבואי אל
 העיר מצאתי שהיו מוצאין ג' סתים לקבר בפעם אחת.
 גערתו בהם כדי שיוציאו ראשון ראשון כראוי, ולא שנת
 לי, כי השיבוני שאין להם פנאי להזור שנית ושלישית
 והכתידחיים שלהם הם בתוך החכה של עיר.

ספולא ועד קורפו יש מהלך שש מאות מילין. קרפו
 היא עיר היושבת קצתה בעסק וקצתה כהר, והיא גדולת
 כמו אנקונא, ולה כרך גדול חזק ויפה ברחוב העיר הן סצר
 עם מאתים שכירים איטאליאני לשמירה. מלבד מ"ו גליאח
 ריקים העומדים שמה תדיר וטובבים הים לשמור אותו סן
 השוללים. והיא בעורה ביותר. והשבילים שלה מוזהמים,
 סכואתיה מטונפים, ומלובלבים בטיט ורפש. מיסיה רעים
 וסזונותיה ביוקר גדול, ובדוחק מצאנו לקנות די צרכנו.
 הלחם הוא שחור, ואינו אפוי כל צרכו. והוא טלא חציץ
 ועפה. לסבת הפוסטריכיה. כי אין להם מוליני לטחון וכמו כן
 תמצא הלחם באלונטיה. כי באמת אי אפשר לאכול אותו.
 היו בה אבטיחים לרוב, ואינם כדמות שלנו אבל הם מתוקים
 וטובים. בשר שור לרוב מצאנו. דג גלוח. ענבה רעה
 וחמוצה, קטניות בצלים ושום הרבה וכיוצא. משם נסענו יום
 ב' כ"ג אנוסטו די אלול. כי נתעכבנו שם כמנהגם ג' ימים,
 אחרי נסעו יחד כל החמשה גליאוס נסים. ועמנו כמו ג'כ
 מ"ו גליאות ריקים ללותנו מוולך ארבעים מיל עד חוף אחר

צק' ס' ניקולי, ומשם חזרו למקום בשלום. ואנו פנינו לדרכנו
 דרך ארצות לאלבניה כראכה. עד כואנו לאלונטי, רחוק
 מקורפו מאתים מיל, יום ה' כ"ו אנוסמו ז' אלול שכ"ג, והיא
 עוסדת בתחתית ההר, ארץ רחבת ידיים נקיה וטובה, ובפרט
 סלאח לה יין ושמן טוב, דבש יפה, כלה נאה, פירותיה
 סתוקין, דגים ביצות עושות לרוב, לא נחסר כל בה, שם
 נמצאת גבינה כשרה ברבוי, אך כל הדברים נמכרים ביוקר,
 האמת כי שמעתי אומרים שביאת הנליאה סבבה היוקר
 ההוא. בתוכה יש כנסת אחת מיהודים שהם כמו כ' בעלי
 בתום זיצילאני ועומונוסי, עשירים כלם, מלויב לריוח לחשבון
 כ' לכבר, אבל לפי הנראה אין נפשם הפצה להלות, כי בסחורה
 מרויחים הרבה מאד, ומטלאים בתיהם סכל טוב בהוצאה
 מועטת, ובוועמים מרוב טובה, עד אשר שבחו אל מושיעם,
 בוטחים ברוב הילם וברוב עשרם יתהללו. באמת התורה
 כי כאשר ראיתי בית הכנסת שלהם שהוא הרב ושם
 בתוכו כפרשת דרכים, שועלים הולכים בו תמיד וכל דבר
 טמא נכנס בתוכו, נפשי עגמת לי כי לא הכרתי, חוץ מכבוד
 השכינה, אם הוא בית הרפש או בית הנקר, שם מתקבצים
 עשרה מתפללים לפעמים כיום שבת על צד הקרי וההודמן,
 זיתר יטי החול פונים לרחבים ושמי כזב, לדרכם יפנו. איש
 לבצעו מקצהו, אין 1) לנפשם כי בחרו לדור באהלי רשע
 משיכנות עול, נפשם בהוך לכאים יונים טים אים ולמדו
 ממעשיהם, ומפרו לי כי על הרוב מוצאין מיעוט מרפות

בבהמות אשר הם שוחטין, ולבקשתי שחטו עגלה והבשירות,
 ואני בדקתי אחרי הכודק, ומצאתי כריאה סרבה הדבוקת
 לשומן הלב. זו קשה כי לא די שלא תהו סתראשנות שעור
 ושחטאו, אלא שהיו סתלחשין ביניהם ושטעתי אומרים
 סכאן ולהלאה נשמור עצמנו מלשחוט בפני שום בעל תורה.
 אוהב נפשו ירחק מהם ושומרי תורה יתגרו בהם. נתעכבנו
 כאלזנטי הששה ימים, וביום הג' יז' אנוסמו י"ב אלול שב"ג
 שסנו לדרך פעמנו, ועברנו קרוב לסודו, רחוק מאלזנטי ק"ג
 מילין שהיא אמצע הדרך שמויניזיה לפמנוסטה, ומחלאה
 חלכנו ג' מילין עד אשר הגענו למקום נקראקאפו הפרטי.
 שם נתפרדנו כי הגליאה מאלכסנדריה הלכה לפנינו מהאי
 להגיע בקנדיה, ואנו סכבנו כל האי סכחין כמו ש' מילין,
 וכל האי בלה סוכבת תיש מילין, ונבגסנו אה"ב בים משבעה
 ליג, ועברנו הגולפו שהוא ת"ק מילין שמעולם לא ראינו
 יבשה באמצע הגולפיו. עמדנו שני ימים ולילה אחת סודטי
 בים מסערה אחת שחתהילה לבלכלנו אה"ב הוציא ה' רוח
 טוב מאצרותיו והנהיג הספינה בהשקט ובכמהה, עד שהגענו
 לראש האיסולה מציפיריה. רחוק מפמנוסטה כמו כ' מילין,
 שם מצאנו ארבעה גליאות רקים משמירת המקום שבאו
 נגדנו במנהגם, וביום שבת קדש קודם ר"ה, י"א ספטמר שב"ד,
 נבגסו בהוף פמנוסטה רחוק מאלזנטי אלף ש' מילין. הרי
 לך בהריא שמויניזיה עד פמנוסטה יש שני אלפים ומאתים
 מילין. בהגיענו פה שמענו זמרגו כמנונו כי כל ארצות
 סוריה הם סנוגעים בדבר ובמגפה. כי יד ה' היתה במ
 להומם מחדש אדר ראשון והנה ובפרט נירושלים ע"ה וכצפת

תוב"ב ובהלב ובדמשק ובכמו כן בכירוש וטריפולי. האמנה נתאמת אצלנו שבכל המקומות נעצרה המנפה ממה שהיתה עד הנה, אבל לא נסתלקה לגמרי, זולתי בטריפולי ששלחו שמה פרנטה לכההילה ובשני ימים הלכה וחזרה והעידה שהיא נקיה לגמרי. נבהלתי בשמעי השמועה הרעה הזאת, כי יראתי ללכת שמה פן ח"ו תדבקני הרעה ומתי ונשמרתי אני וביתי. הגליאות נתעכבו פה ששה ימים, וכיום ר"ה באשמרת הבקר הלכו לדרךם לטריפולי ושם הגיעו למחרתו יום שני של ר"ה שהוא טהלך ק' מילין.

הטרוטם כמות' שלמת מפיסא יצ"ו, וחכם אחד אישכנוי שחולך עם בני ביתו לירושלים, ושלשה ליוונטיני ההולכים בצפת וזקן אחד ספרדי שכא עמי מפיסרו בהרו ללכת עם הגליאות, ה' יצליח דרכם וישמרם מכל צרה וצוקה ומשטן המשחית, וברוב חסדו וטובו יגן עליהם, ויהום זיהמול על פליטת עמו ישראל, ויגדר מעליהם הפריצה הזאת אכ"ה.

ואותר אנכי לכדי פה, ועמי ג"כ נתעכב ר' יצחק פולייסא יצ"ו שהיה דר בפיררא, כי לא רצינו ללכת עד נשמע קול מבשר שלום, ויתל ח' לחושיע ישראל, קראתי אנפשאי ערום ראה רעה ונסתר. חנני אלקים ויתן חני בעיני אנשי הק"ק הזה ויפצרו כי לגור אתם או להשתקע. ראיתי סנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעטה ובהרתי לשבת אתם ימים מה. הגה נא העיר הזאת קרובה ללכת אל מקום חפצי יותר טטריפולי ומרדוס, כי היא יושבת בטיבורה של עולם, כאשר אוטר אליך, מרדוס לטריפולי יש ק' מילין, כפה לכירוש ק"כ מילין, מפה לצירות ק"כ מילין, מפה לעכו מאתים מילין,

ששפה לירושלים מהלך יום והצי ביבשה שחם כמו סי' מילין
 ספה לטצרים מהלך דין מילין. ספה לקונסטניני סי' מילין
 כלם דרך אניה בלב יב, וככל עת ובכל זמן נוסעים גליאות
 ללכת אנה ואנה, כמו שתמצא בגלילותינו בכל יום ספינה
 ההולכת מפיסרו על דרך ויניזיה. וזה כי יש איסולה אחת
 הסוכבת רוב העירות שזכרתי בפה עד ירושלים כפי אשר
 אראה אותך בשולי האגרת הזאת למען תשביל וחבין את
 כל אשר בחבתי. והוצאת מהלך חים הוא דבר מועט, כי
 בעד שמונה או עשרה דוקאטו לטרכה אקח ספינה לכתחלה
 להביא בתוכה כל נפשות ביתי וכל הרכוש שלי, ספה לעכו
 או ספה ליפו כפי אשר אבחר ללכת, ומשם והלאה יש
 מהלך קטן ביבשה שלא אוציא חמשה או ששה דוקאטו.
 ותמנהג הוא שעל הרוב נוסעים בפה יום ג' או יום ד'
 בשבוע ונמצאים בהכנסת שבת בצפת או בירושלים. האמת
 כי היהודים נשמרים מלכת בימי הקיץ ליפו גם לעכו כי הם
 יראים מגליאת טאלטירי, ויש שאינם מקפידים על ככה באמרם
 משמש כדרבו ושומר פתאים ה', אך בהכנס חדש אופו עד
 כל החדש ברצו לא יש השש והולכים לבטח בעה"י.

הרוצה לילך מטריפולי לצפת צריך עתה שילך קודם
 לדמשק, שהיא מהלך ג' ימים, ומשם לצפת מהלך ג' ימים
 אחרים, וצריך להתעכב בכל מקום ימים רבים, להמתין על
 החבורה ההולכת ממקום למקום, ואומרים שעתה הדרך הוא
 יותר מסוכן ממה שהיה לפנים, וההוצאה היא כבדה. אמרו
 לי שלא יספיק להביא בני ביתי ורכושי בדרך ההוא שמונים

סקודי זהב. ויש בדרך כמה ספרים (1) שבכל מקום צריך לפרוע בעד כל נפש לפעמים עשרה ולפעמים שמונה מאירי. מכס טריפולי הוא כבר וגם מכס דמשק אינו קל. מה שהוצאתי להביא בני ביתי שהם ז' נפשות ישמרו ד' וי"א כלי רכוש והוצאת אכילה בוויניזיה ששם נתעכבתי י"ד ימים, בין הכל פיסרו עד פמנוסטה החוקתי השכון צדק שהיו סאה ששים ותשעה סקודי זהב כזה ורביע.

פאמנוסטה היא יושבת על הוף הים כלה במישור, עיר בצורה וחוקת, ויש לה שני הומות חיל וחומה, והיא בדמות פיסרון, עם כרך גדול ויפה וחוק סאה, והשררה מעטדת פה תמיד חי גליאה ריקים לשמור הים וארבעה קאסוטניה בעיר לשמירתה עם שמונה מאות שכירים איטליאני, וכל בני העיר נקיים, והם נשמרים מכל דבר רע, וכפרש נזחרים מחכנפה בהיותם באמצע ארצות התוגר ונשמרים מאד לנפשותם כמו באיטליה, ואין מניחין לכונוס בחוף שום אדם הבא ממקום חשש כי אם אחרי עמדו כחוק ארבעים יום. הכתים מפה הם יפים וטובים וסדר הדרכים ואופן חלוקתם הם כמו בגילי לימיני, והרכוש נמכר בשני שוקים, ולפני הצר המלך יש רחוב גדול ויפה לטאד ותמצא מעינות מים נובעים בכל פרשת דרכים. המטבעה היוצא פה הוא ויניזיני מכל מין ושוה הסקודי ששה לי"ט י"ו אל מטבעת ויניזיה, הציקון שוה חי' לי"ט, אבל הסקודי שאינם ויניזיאני אינם שוה כי אם ו' לי"ט חי' אל.

אומרים כי פה לא ירד שלג ולא ימצא קרח מעולם

(1) גבולים, או צ"ל כפרים

ואפי' ירדת הגשם והכמר הם מעט מעט. החום הוא גדול
 פה מכל ארצות ישמעאל. ובימי הקיץ לא יצא איש מדלתו
 ביתו החוצה. כי אם שעה אחת בבקר ושעה אחת בערב.
 והקיץ נמשך כמו ה' חדשים לשנה. ואם רוצים ללכת מעיר
 לעיר אינם רוכבים כי אם בלילה. והיו מנהג האנשים החפצים
 לקיים בריאותם.

נהגים להשתמש בקרון עם שורים להביא הרבוש
 מסקים למקום. אבל הקרון אינו בדמות שלנו. והבהמות נ"ב
 הם כלה שלואים וברודים. חשבתי שפה היה יעקב אבינו
 ע"ה. ולרכוב יש רבוי כוסים והמורים. ותקבל א' סוס טוב
 לחוצאותיך בעד שבידות ד"ל ליום. ומזונות הבהמות הם בזול.
 פה יש חולי העינים ברבוי. מתחיל בתקופת תמוז עד כל
 הצי תקופת תשרי. והתחלת החולי הוא קדחת שניה או
 שלשה ימים עם כאב גדול. ולפעמים ימשך החולי כ' ימים
 או חדש ימים. ועם שמירה טובה מאליו מתרפא. ומחולי
 הזה רוב העם גדולים. נשים וקטנים וגדולים נ"ב. אנחנו
 עתה בהצי אומי ועדין אין אנו יכולין לסבול אפי' כלילה
 ה"ן על נפנו מרוב החום. שכירות הבתים הוא פה כמו
 באיטליה. ואנו לקחתי בית שהוא שני הדרים גדולים ויפים
 וטובים למעלה. עם קוצינה. וא' הדר לסטה כמו מנינו טוב
 בעד היין והשמן והעצים ומקום לעופות. בעד ערך עשרה
 דוקאמו לשנה. לא תוכל אתה בעצמך ללכת אל הסעין
 לשאוב מים כי היונים וגם הנליאומי יצערוך וישברו לך את
 הכר. אבל בכל הנע חולבים סביב נושאי מים יביאו בביתך
 א' ברזלי בעד כ' קוטרני ימפיק לשנתו ולבשל יום א'.

פה מצאתי בית בנסת גדול ויפה ומתהדר עם קהל
 שחוא כמו ב"ה בעלי בתים. קצתם ליוונטיני וקצתם ויציאני
 קצתם פורטינים, בהם יש שנאה קנאה תהרות ואיבה. ואין
 בתוכה עניים המתפרנסים מן הצדקה. ואם יודמן עני הצון
 לא ינמלו עמו חסד כמו באיטלית. ואין להם עול ומס כי אם
 כ"ו דוקאטו לשנה שנותנים לשופט העיר בעד כל הקהל,
 וכלם ניוונים ברייה ולא בצעה. ואין להם אמניות אלא הרבית.
 זולתי שנים או שלשה עניים שאין להם מעות להלות. אבל
 הם סרסורים ומרויחים היטב לא יחסרו כל טוב. לא יש
 בכל האיטולה בשום מקום יהודי כי אם פה. והיא גדולה
 שיש בתוכה כמו מ"ו אלף כפרים, גק' קסיאל. מלכד העיר
 הגדולה שהיא מטריפולין לטרינה, גק' גיקוסית. החוקה מפה
 ל"ו טילין. מהלך יום אחד. וכלם באין פה למשכן באשר
 ימצאו. ובאמת דבר החלואה פה הוא פלא. אינם מלויים. לשום
 אדם זולתי על משכון בטוח. אין כאן אמנה אין כאן נכר!
 אם המשכון הוא מותב וכסף לוקחין כ' לככר, אם הוא משכון
 צמר או פשתים או משי או סחורה או דבר אחר ליקחין
 כ"ה לכיכר. ומחויקין המשכן שנה אחת. אחרי כן שולתים
 צווי לבעל המשכון להוצאותיו שיבוא לגבות או לחדש חוך
 ימים. אם לא יבא, מביאין המשכון לב"ד ומזכרין אותו
 בהכרזה. אם המעות הוא די ספק לכל המצטרך ומזתיר. הינו
 בעד קין ורייה והוצאות. או יחזיר הסותר לבעלים. ואם לא
 יספיק. ככונן חשבונותיו ומה שיוחסר אליו עד תשלום מה
 שיש לו לקבל. ב"ד כותב לו פחקא מהסך ההוא. ונותן ליד
 מצוה אחר שהולך תיכף לבית הערל. ולוקח ממנו משכן

שני ומוכרו לתת ליהודי תשלום פדיונו. לא נמצא חנות
פתוחה ולא יהודי מזהוק יותר מהמדינה, כל הרוצה ללדת יבא
זילות ויסדר פנקס אהרן לכתוב המשכנות ויביאנה לפני
השופט והתכתרו בהתכונן של מלכותו ואז יהיה באמת
כמו שטר.

כשהעלום הואים פה יהודי הדש המא לצד שיאלין
לו אם רוצה להלות, אם יאמר הן יתכונן אמת הרבה ואין
להיש שהיהודים ישניהו עליו בעין רעה משינוי נבול כי הארץ
רחבת ידים ותם בעצמם יהלו פנק להלות לאיה ארבעים,
אם אין להם לתת אליו כמנהגה ובאמת יעשה פה מלוח
מחמישים אלף זהב בששה חדשים. אין זה מפל כי אם עקר
שיש פה מנהג יפה קודם יחתן להם מעות על המשכון,
מביאין אליך דורן אפילו לא ירצו כי אם סקודה ומביאין
תרנגולת אחת או שתיים כבש, גדי סרים, עגל, יין חמט,
ישמן, הכל לפי סך המעות. האמת כי כשהמשכון הוא סך
אינם מביאין דורן גדול כפי ערך הקטנים, אבל יתנו מנה
יפה יועיל לשנה לבת"פ שלשה או ארבעה לספר זה מנהג
קבוע ותיקון אע"פ שאין לו סך מן המנהג ואע"פ שלא
נמצא כתוב בחקי המלכות, מנהג זה פה כמנהג המלכה ולא
הצטרך לשאול כי מאליו יביא. אני הליתי כל המעות
שהכאתי בזמן עשרה ימים בלה על כסף זהב ולא רציתי
לקחת משכנות מבגדים, גם לא רציתי לעשות משכון סך
גו ולמעלה. ולא משלשים ולשמה. ולפעמים הביטתי יהודי
שהוא אמצעי להסצוא לי המעות היצת להצת פדיון מתערל
הרבה יאנו מסתפקים בדבר מועט באופן שהעלום פדועים

לפעמים יותר מארבעים לכפר, ואין שום רגון בעיה, כ"כ הם שסחים לנצא למשכן בעת צרכם, ולכל פועל ולכל בעל מלאכה יש אצלו בלי כסף ותכשיטין שהם בלם עשירים. בצאתי פה האשל הגדול גדול בתורה וחכמה פאר הדור בטהו' אליעזר אשכנזי יצ"ו (1) הוא החולך לקראתכם עם אנדותי אלו בויניזיה, וחולך להקביל פני כלתו בת החכם השלם בטהו' שמואל יהודה יצ"ו בן לגאון טהרים סאיר מפאדובה נר"ו אשר לקחה בעד בנו יצ"ו, והוא בן המשים שנת ושפט כל קהלת מצרים כ"כ שנים ולמכה סקרית הוצרך לצאת (2), ובחר לעמוד פה עם בני ביתו, וזה כמו שנתים

(1) הוא בעל מהבר טעשה ה' וספר יוסף לקח על מגילת אסתר ונס קשה פירושים על רוב נביאים ראשונים ודברי הימים שעוד לא נדפסו, והוא הרוץ מכתבים אל סהר"ל ספראג יחשבו לאחד מגדולי דורו, נוסף לזה אמרו עליו שהיה חכם בכל החכמות, ופמלכת פולין כבדתהו למאד, ואחר שישב בקהלות רבות באשכנז נתקבל לרב בעיר קראקו ובפטר שם בשנת שס"ו (1586). *

(*) הסערה הזאת היא מהמז"ל, אבל לי מהסקף מלד אם בלמת ר"ח אשכנזי סנוכר בנכסת זה הוא הוא בעל יוסף לקח על אסתר ונעשה ה' על התורה, וסרסה לרוך עיון בדכר, (ה"מ תיכלין).

(2) פה איננה סבוארת הסכה, אבל כפי אנשי פולין שגורה אגדה זו נר"ו אליעזר אשכנזי היה עשיר גדול ובעל נכסים רב, ואהוב למושל מצרים אשר נתן אמנותו בו, וישיבתו למשק ביתו ושולחנתו, כי נתן למושל כסף כפי צרכו כסעם כסעם, ויהי היום וילזה ממנו המושל כסף רב, וליחר במחון נתן לר"א ערבון כלי כסף וזהב ביתו, ויבאו מרגלים ויאמרו אל המושל: ראה איך איש אמנותך יכוב כן ויתנן לקלסוד ולחרפות בפרהסיא, ואם תרצה להחזיק חבא עליו פתאם בלילי כסחים ותראה בו נשים דבריונו, וכן היה המושל עם משרתיו הקיפו את הבית ויראו כי ר"א ובני ביתו יושבים על הסדר, וכל כלי השמול על,

שכבר קבע מקום לדירתו פה; הוא בקי בשנים עשר לשונות, גדול ליהודים, והבם בהרבה חכמות הצוניות, ובתלמוד הסיני עשר ידות, והוא עשיר ככמו חמשת או ששת אלפים זהב. יעש הי עמו חסד, כי לא מצאתי סיוס נסעי מויניזיה עד הנה איש אלקים גורא כסחו, ובביתו מצאתי סנות, ומבקש להדריכני ולסייעני בכל צד האפשרות. כל כך אהב אותי, אני דבק בחכמתו, כי כמעט לכבי פונה היום לדוד הנה שני שנים, וללמוד תורה עמו, כי זה מקום הגון בעדי, אוכל לקבוע עתים יומם ולילה, והעסקים וגם אם תפול הבית לא יכטלני מהלמוד שעה אחת ביום, אחיה אצלו אסוף, וכאב את בן ירצני, יפרוש בנפיו להצילני מכל פגע, וכבר נעשיתי לו סדוקים, כי ילד ילד להועשה אותי בעל ברית ראשון.

אין נפשי אל העם הזה, כי הם אנשי און ומרבה, ואינם בורחים ברית עם שום אדם, ריקים ופוחזים, ואין יראת אלהים לנגד פניהם, באופן שכבוד מעלתו שמה לסולי שמהת גדולה, והבית אשר אני שוכן בתוכו היא סמוכה לביתו, כלנו נכנסים בפתח אחד, ואין שום אחד סמנו יצא

שלחנו, ובראות הגאון כי בלתי אליו הרעה, הזכיר שם הספורשן ויבא דוח חוק, ויזקק בקירות הבית, ויסיקהו סמקומו עם יושביו, ויביאהו ברגע לעיר קראקוי, ושם סיים סדר מסת בהלכתו, וכל אלה היה כרגע אחד, עת אשר שפתיו התמילו לאמור, "מסצרים" ועוד לא הספיק לומר, ועד הנה" היה יושב בקראקוי, וקרא אנפשאיה, "מסצרים ועד תנה ושם באמר" (פי' יתר האגדה עד סופה), וכפי הנראה מסכתבני יסוד האגדה היא סבת ברתו מסצרים, ולכן לא פרש הכותב מה היא הסבה, בידעו כי לא לכבוד יהיה לו פרסום מעשיו אלן.

החוצה כי אם בשעת התפלה . קשה עלי לפרוש הימנו אלו
 הימים אשר יתעכב ללכת ולעמוד בויניזיה חדש ימים,
 המקום יהזירו לביתו לשלום . אכיר . אל אלהים אשים
 דברתי אשאלה ממנו : יתן בלב אנשים מהוננים בגלילות
 איטליא . שיבחרו לכא אלינו לדור פה , כי אין טוב להם
 ולזרעם אחריהם מזה , ואם האיש ההוא יבחר לקרב לשבון
 הצרות פמנוסטה , ואל פרי סגדים , כפרים עם נרדים , ויהיה
 לו פנאי לעבוד אלהינו בתודה וקול זמרה , מהנחתו ישנו
 בריוה , כי באמת אלו הדרים פה הם מאוכלי הסן ואם ידבנו
 לבו להסתופף בהצרות אל , ולדור בירושלים ע"ה או בצפת
 תוב"ב , יעלה , ויכל לסדר עסקים , באופן שמהסקום הזה יוכל
 לקבל די מהיתו בהניחו פה מעותיו סכונלים ומפירותיהם
 יאכל וישמה . על זה דות לבו , שאני יהידי פה . כי אם היתי
 מוצא איש שלומי . ראוי לבטוח על זו שיקבע דירתו הנה .
 עבידנא יומא טובא , ובאולי הייתי כוחר להניח פה קצת סבני
 ביתי , ולמועד הזה בשנה האחרת , הייתי עולה בסעלת הר
 היתים לשלמה נדרי , והיה לי המהנה הזאת הנשאר לפליטה .
 אספר באורך שכת הנליל הזה ונגותו נ"ב , כפי מה
 שראיתי בעיני למען גשכיל את מוצא דבר וידעת את אשר
 תעשה , וה' יהיה בכסלך . הנוצרים הדורים בכל אי
 ציפריה , קנדיאה , קורפו , אלזאנטו ,
 קונסטאנטיני , הם רובם יונים , ואינם כסר
 הנוצרים איטליני , אין בהם תבונה , דתיהם שונות
 מכל עם , וסדריהם סתהלפים , ואת דתי ונמוסי הנוצרים אינם
 עושים ולסלך רומא אין שוה להניאם ובי יש להם פאטריארכי

בקונסטאנטינה המושל עליהם אלו נוסידרשו בבית תפלתם
 לא תמצא פעמן, ויש להם חוקים הרבה שהאיטליני לא
 יהיוקן בעיר קצת הנות פתוחות וקצתם סגורות, הללו
 היננים והללו עשים מלאכה, היננים אוכלים בשר בכל
 יום שבת כמו ביום א', ועושים עצרת נ' פעמים בשנה,
 ומונעים בעצמם מכל דבר הוצא מן החי, ואינם אוכלים
 אפי' בנ זאפי' עמן, המוסרים שלהם נושאים אשה אחת,
 ואם המות הראשונה לא יקחו שנית, והובס הם בעלי מלאכות,
 אינם אוכלים ממנע היהודים בעד כל חן יקר, ולא ישתמשו
 בכליו בשום פנים, ואם הרצה לקנות מידם דבר מאכל לא
 תנע בו יד, רק תאכה אני הוצה זה זה, כי כל מה שתנע
 תצטרך לקנות, בשר שהומה נבלה הוא אצלם, והם שונאים
 הנוצרי האיטליאני בתבלית כמו שאנו שונאים הקראים.
 נשותיהם נבדלים מלכת מביב בעיר ביום, וכל הלילה הולכות
 להקביל פני הבורותיהן או לבית התפילות, אומרים שעושים
 זה מהסת צניעות, וכתובם יש גיאוף לרוב, תשעה קבין
 זנות נטלה יון הרשעה, וכלם הם אנשים כזבי' נ,
 ורסאי' נ, גולגי' נ, אברה האמונה ונכרתה ספיהם, הסלח
 פה יפה בתבלית היופי, ונתנן מדה אחת שוקלת כ' ליטי'
 בעד ה' קואטריני משלנו, לא ראיתו בכל העולם לחם יותר
 יפה מטה שמצאתי במקום הזה והוא יקר, והחטה נמכרת
 הקורבה בולוניסי די ליטי' די אל מטבעת בלוניה, השמן
 זית הוא רע מאד אי אפשר לאכול, ואם תשרף אותו תרית
 ריה רע, ומכרין ליטי' ממנו בחד קוטרינו של ייב אונקיות,
 רוב העם גוחנין עמן שומשמים שהוא זחוליאח לסנ ולבשל

כי הוא טוב, ומוכרין אותו ב' קואטריני האונצ'י, אבל אם
 תאכלנו חי גותן טעם לפגם הוא. זתים תנאכלים פה הם
 גסים כמו אגוז, ונמכרים בזול, כמו מ"ו קואטריני מדה אחת
 שוקלת עשרה ליט', ואילו הזיתים אינם באים לעולם לידי
 בישול, זהו מה שאמר המורה בפ' עקב על פסוק ארץ זית
 שמן הדבש, כי יש זיתים שאינם עושין שמן. הרמונים,
 נמצאים בריבוי גדול מכל בין. מתוקי המוצי ובינונים, הם
 גדולים מאד ויש להם גרעין גדול טוב למראה ונחמד
 למאכל, והיותר גדול תקנחו בעד א' קואטריני, ומהם נשמרים
 כל השנה לפי הנשמע. כשהנעתי פה כבר תמו ימי הבצירה,
 כי הם בוצרים הענבים בחדש אונוסמו, וכל הפירות קודמין
 להתכשל הדש אחד ויותר כמה שהם מתבשלות באיטליה.
 גם מצאתי שכבר תמו הפירסקי. מהענבה לא מצאתי לאכול
 זולת כי פועלים באים לפעמים סההר לסבור ממנה שהורה
 ולכנה, והיא טובה, ואינה משתכרת כי אם ג' או ד' ימים.
 חקרתי מערך היין, ואמרו שמכרו בשנה הזאת שיעור א'
 קורפו בולינסיה ג' ליט' י"ד אל מטבעת בוליניה, היין ספה
 הוא חזק, דרטי טיא על הר תרין. העצים קניתי אותם
 י"א מרציל בסף מדה אחת שהיא כמו א' קרון וחצי. הבצלים
 והשומים הם יקרים, ונמכרים כפלים כמה שהם נמכרים
 באיטליה. (הצעת 1) והלפתות הם בריבוי גדול ונותנים סהב
 לכל קואטריני משא לעיפת. מכל מיני ירקות תמצא. כגון
 צרובי תרדיון, ספינאצי, קרוטיס, שומר שכת, מיוטה, מיוראנה,

פיטרוסיטיל, רומ וכדומה, כלב בריבוי גדול ובזול. בכל מיני קטנית ג"כ כגון פולין עדשים פאשולי אפניים, לבנים ולא אדומים, אורז דוהן סבל סין וכיוצא, ואינם יקרים. בכל יוב בבקר ובערב תמצא לקנות דגים, וערכם כמו באיטליה ד' ביצות לדיגה, היינו א' קואטריני והצי לאחד. האמות והאנטרי הם טעמי המציאות בגליל הזה, ואם תמצא מפרט המשה או ישה מרצילי כסף זוג האמות, ד' מרצילי זוג האנטרי. התרנגולים היפים ג' מרצילי, הבינונים ב' מרצילי. והצי הזוג. השלו היינו הקוסורניצי מעט יותר מא' מרצילי הזוג; היונים הביתים א' מרצילי ומעט יותר הזוג. יוני שוכך פהות מא' מרצילי. המשה אנזים לקואטריני, א' גוסטניה לקואטריני והם קטנים. התפוחים מעט ורעים, כאשר תמצא לקנות מהם לא יתנו לך כי אם שנים לקואטריני. עדיין לא ראיתי אנסים, ואמרו שלפעמים הפועלים סההרים סבואין מהם ומוכרים אותם ביוקר. זוזילי וסורא וערמונים אין להם מציאות בזה הגליל. תמצא בריבוי גדול אתרנים, ליטאני, מילרנצי, קאפרי, פיסטקיה, תמרים, הרובין, תאנים, להים ויבשים, והם בזול. הנכונה הנעשית פה היא מעורבת הלב רחל עז ופרה, ואינה משתמרת מרוב השמנונית שבה, ורוב היהודים ספה נוהגים להביאה מאלזנטי ומטריפולי. והיא יקרה. בערב חג הסוכות הלכנו לתוך העיר אל הננות לקנות לולבים ואתרונים, וברדתי לעצמי שני לולבים ושני אתרונים גדולים ויפים בתכלית, ולא ראיתי כמהם סימי באיטליה, ועל הכל הוצאתי א' מרציל ב' קואטריני. הון

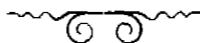
הבנסת תביא לכיתי הדם וערכת בלי הוצאת. שה כבשים
ושה עזים לפי הנשמע הם יפים וטובים וברכוי, וערכם כמו
א' סונציני האחד, ומעט יותר, הכל לפי גדלו וקטנו, והרוצה
מהם צריך לקנות שה אחד לעצמו, או שתי בתי אבות
נסנין על שה אחד, כי לא נמצא למכור לערלים הרביעים
האחרונים, אך עדיין לא התחילו, ואוטרם שבסוף זה החדש
יתחילו לבא, ועתה היהודים אוכלים בשר פרים או בשר
רהל או עז, ושערתו ערכם ששה או שבעה קואטריני הליט'.
בשר שזר מ' קואטריני הליט'. האמת כי יש נוסף האחריות
מהטרפות. בקונסטנטינה בסלאנוקי כקנדיח ופה ציפיריה.
החכמים הנתינו הנפיתת בבדיקת הריאה, כי הסלו על סמונם
של ישראל, כי כל מה ששוחטין נקרא בתמות ישראל. הדבש
פה הוא שחר ושכנה, ומוכרין אותה כי קואטריני הליט'.
מי שיש לו הבסת הרפואה טוב לו, כי הנצרים והיונים
מאמינים בהבסת היהודי, האמת כי ההספקה הסמדרת
שנותנים שהם מאתים ציקיני לא יתנום כי אם לערל, ויש
ג"כ הספקה אחרת שנותנים השוטרים לרופא אחד, היינו
א' נוישא ויניזיה בעד כל שבוי חדש, שהוא כמו ק"ב
קואטריני. לשנה, אלו הכ' הספקות גותנים לשני רופאים,
אבל נמצאים פה שני יהודים רופאים, אחד פורטיניסי וא'
רומאנו, שמרויחים הרבה ונזונים מסלאכת הרפואה, והם
מכובדים בעיני ההסון ונושאים הכובע שחור עם א' פיציטה
ירוקה גדולה כאיטר מה שאין רשות לשאר יהודי לנושאת,
כי אם כלה ירוקה כמו בוינוזיה. הוצאת עשיית הבוקאטור
היא גדולה ורוצים בפליט טמה שאנו נוהגים להוציא

באיפוליה. המנעלים הם כנול. תקנה מנעלים גדולים וזמרים
 עם סולה עבה ותפרים או מרצילי והצי.

הן אלה קצות דרכי העיר הזאת. מתוך דברי תוכלו
 לשער כמעט כל המצטרף ויען כי הארבעת הרבה לבלתי
 העמים בית, וגם שיש לי לכתוב למקומות שונים ולאנשים
 מהחלפים אבחר הקיצות, וכפרט כי לא אוכל לכתוב
 דבר המתיהם לעסק שהורה כי עדין לא ראיתי מנהג הגליל
 ומה טובו. בדברים האלה ממש כתבתי לאחי יצ"ו בפוסתו
 ולנעלה חסי יצ"ו בפירארה, אם יבשר בעיני כבוד הפארתכם
 לכתוב אלי. להטיב לבי משלום כל בני ביתכם אחד לאחד
 תעשו הטוב והישר בעיני. כי באסת ביום סועד אצפה
 תשובתכם לדעת השלום לכם. גם היתי הפין לשמוע אם
 נתחדש דבר בארצתכם, כי עיני ולבי שם כל הימים. גם
 כלילה לא שבב לבי לחשוב מהשבות על כל מה שהנחתי,
 ובהזיון לילה גם אני בחלומי תמיד אחוז בפרעי ממותיכם.
 גם ולא גם, מקיץ ובוסת, כי יחיד ועני אני באילו הגלילות,
 ואין אחד מכם מהחוק עשדי סתי יבא ואראה פני מעלותכם
 בארץ הקדושה, כי ישיב ה' את שבותינו באפיקים בנגב,
 או יסלא שחוק פינה ולכל כל בני ביתי רנות, תמורת מה
 שנתך ממנו דמעות לאין קין. כי שענה לאליהו בחר
 הברמל הוא יענה אלינו, וישמע בקול צלותינו ויניענו ששים
 ושפחים בבנין שלם. אפיים ארין אשתהה סול המגורה
 הכהורה, שרתי במדינות, חזקנה הורתכם מעלת בת' ואל
 פני המעטירה אחותה מרת קונצילונה סכית יוסף ה' עליהם
 ימים ושנים ארוכים ופזרים בעושר ובבראות בניהם ירבר

ככוכבי השמים. ולפני נשותיכם הסמולאות, והבנים בניכם זרע בוך ה', אברע אקוד. ואם תתפצו לכתוב תהיו זרזים לשלוח האגרת בויניזיה, באופן שיהיו מוכאות ליד הנאון מהר"ד אליעזר אשכנזי יצו, אשר כתבתי סמנו כי יתעכב בויניזייה חדש ימים או מעט יותר גם בכל עת אשר תתפצו לכתוב ויהיה לכם בויניזיה איש ירצה לשרת. תמיד בכל חדש נוסעות אניות הבאות מויניזיה עד פה וכמו בן ספח לויניזיה, כי כל עוד אראה אנחותכם תשכיעו אותי שובע שמהות, מקום פניכם תמורה ואעשה כן גם אני לכתב בכל פעם אשר יודמן לי נוסע. האמת כי האניות באות בלוליני שהוא מהלך ג' מילין רחוק מפה בים זכ"ב מילין ביבשת אבל כשאניות באות שמה בו ביום יודעים אנו פה מהגעתם כי חסיד יש הולך ושב משם והנה, מרחוק אשתחות אל המשכיל כמוה' מנתם יצו ולאסה מלמד לחועיל בבית תפארתכם. לא ידעתי אם עדין נכחו זכרית יצו עומד לשרת אתכם, כאשר קייתי, אם לאו תאסרו לו שיכתוב גם הוא אלי, ומאתי ישא ברכת. וכוח אצא מלפני הדרת תפארתיכם בקידה כבריעה ותשתתחית ואדברה נא שלום. פאמנוסמה יום ב' י"ה אוטורי שכ"ד ר"ח מרחשון נאום צעיר הלוחך עפר רגלי כבוד מעלתכם.

הסך אליהו יצו מפיסארן כותב בלחץ (1) ודובר שלום !.

ה"א של"א—של"ג האר"י ז"ל משער הנלגולים

הדברים המובאים הלאה הם של מוהר"ו ז"ל בשם האר"י
ז"ל שנפדו בסוף ספר שער הנלגולים ע"י בנו הרב ר"ש
ויטאל ז"ל, ונדפסו גם בס' יצחק ירושלים: (ה, ט, סיכלין).

...כבר הזדעתיך כי הוא (1) היה רואה ומסתכל בנשמות
הצדיקים בכל מקום וככל זמן ומכ"ש בחיותו על קבריהם, ששם
נפשותיהם עומדות כנודע וגם מרחוק עיניו יביטו בנפש הצדיק
העומדת על הקבר שלה, ועל ידי זה היו יודע קבר כל
צדיק והיו מדבר עמהם ולומד מהם כמה סתרי תורה, וכבר
נסיתי כמה נפיונות והקרתי בתכלית ההקירות ומצאתי דבריו
כנים ואמיתים, ואין להאריך בזה עתה, כי הדברים נוראים
ונפלאים לא יכלם ספר.

בעיר צפת תוביב במערב, יש שם ביה"ק ליהודים,
ובתוכו בית א' ובנין כיפה עגולה גבוהה באמצע, גבו כמין
קובא, ובצפון הבית הוא נקב קטן מתוכו למערה א', ובאותה
המערה אומד העולם כי שם קבור הושע בן בארי ואינו כן,
אמנם הוא קבר ר' יהושע התנא ופעו וקראוה הושע.

בלכתך מצפת תוביב לצד מערב לבית הקברות הנ"ל יש
שם בור א', ונקרא בור של גזינות והנה שם יותר רחוק מעט
לצד מערב קבור ר' שמעון בן הלפתא, ואין בו שום היכר.
בלכתך מן הכפר הנקרא דהר"א התהתונה, של מערב
צפת תוביב, לרדת אל הנהר ששם מוחנין החטים, ותלך
בדרך ההיא ותגיע עד המקום אשר משם נראים קצת מי הנהר

גם מן המקום שהוא מתחיל לירד מי הנהר אל הנהר הנ"ז, ונהנה שם לשטאל הדרך יש וחיב קטן כין הסלעים, ולדרום הרחוב שהוא יש סלע א' גבוה וגראה כעין כותל אחד, ושם קבור רבי הייא הנזכר באידרא רבא דפרשת נשא.

בהגיעך למטה, כאשר תרד עוד בדרך שהוא עצמו רחוק מעט. תמצא שם לצד מזרח הדרך סלע אחר יהידי גבוה וזקוף בקומה זקופה ושם תחת הסלע שהוא עצמו קבור רבי נחוניא בן הקנה.

כנגד הסלע הזה סכון טמש ביותר לצד צפון באמצע ההר, יש שם סלע א' גדול, ושם בקיעה אחת גדולה מפסיק הסלע לשנים. ושם קבור רבי יצחק הנזכר באידרא רבא דפ' נשא (אמר שמואל¹) הרי ספורש כאן שאינו קבור עם רשב"י וכנו רבי אלעזר במירון כמו שאומרים העולם שהציון הנ' אשר שם הוא ר' יצחק).

בהגיעך למטה בנהר יש שם בטאן אחד שמתקנין בו הבגדים, והוא חבטאן היותר גדול אשר בגזר ההוא, ונהנה בחר על מזרח חבטאן תהוא יש בראש ההר סכון כנגד חבטאן הפירה אחת גדולה נכנסת בחר ההוא ושם קבור רבי אבא הנזכר באידרא רבא דפ' נשא.

בלכתך מכפר הדחרי"א הנזכר שבמערב צפת תוב"ב בדרך הנמשך ממנה תחת בית הקברות החולך לצד צפון, ונמשך עד נחל המים הנקרא ברא"ל, כמו שיתבאר למטה, ואמנם בדרך הזה יש אלני זיתים רבים, ובהגיעך

(1) היא הר"ש וויטאל ז"ל.

שם תתחיל לראות בחד החוה לראש נחל הים הנזכר שבו
 מוחנין החיים, ושם הפירה א' היא סקום מהצב של אבנים
 ושם קבור עדינו העצמי.

ורחוק ממנו מעט יש מהצב אחר ושם קבור
 ד' הוצפית המתורגמן.

ומשם תרד עוד למטה באמצע מורד החר ושם סלע
 גדול ארכו קרוב לעשר אמות וכן רחבו, והוא סלע יחיד
 בפני עצמו שוכב ומוטה על נבי הקרקע ותחתיו הלול ונפרד
 מן הקרקע מצד צפונה, ושם תחתיו קבור יהודע הבקן.

מן הדרך הנ"ל החולך מן החדריו"א אל הברא"ל, יש
 שם דרך אחד שבו יורדין מן צפת תוב"ב אל ראש הנחר
 למחון הים. ותרד שם מעט בדרך החוה, ושם כמו שליש
 שיפוע הדרך והחר יש שם הרוב א' ושם קבור בריה דרב
 ספרא הנזכר בספר הנהדר בפרשת תרוסת.

יותר למטה בדרך הזה לצד מזרח, יש פתח אחר של
 מערת, בננה למעלה, ובצד מערב המערה למטה יש כמין
 ג' בקיעות ושם בפנים קברות יוסי בן יועזר (1) ויוסי בן
 משולם, ויוסי בן יוחנן בננה ג' הבקיעות מסע.

למזרח צפת תוב"ב, בלפתך מצפת אל כפר אבני"ת,
 יש שם ב' הרים גדולים סדד ונקרא הדרך שביניהם, בן
 גבלין" והנה באמצע אורך הדרך הזה מבין ב' ההרים שם

(1) יוסי בן יועזר נהרג בירושלים ע"י בן אחותו אלקיסוס (יקום)
 בסבואר ביוסיון, ואיכה אפשר שקברו יהיה בבנימי צפת, אבל הפליאה
 הזאת היא גם על כפה וכפה תנאים כמו הלל ושכאי, ר"י בן זכאי
 ועוד, ומצוה לישב, (ח"ב סבלין).

לצדדי הדרך בראש החר קבור רבי כרוספדאי המיד ליבא
הנוזר בס' התיקונין סוף תיקון ע' ובס' הזוהר בפרשת
שלה לך.

גם בלכתך מצפת בדרך בן גבליין הנ"ל, באותו חחר
אשר לצד ימינך שהוא למעלה מהארת אל לקראת של
הישמעאלים, תעלה משם ותלך כל ראש החר מצפוננו לדרומו
ושם כמו הפירה תחת הסלע לצד ימינך, ושם קבור
אנטינוס איש טוב.

תלך מעט יותר לצד דרום ושם הפירה ניב תחת
הסלע לצד ימינך, ושם קבור נתן דבוציותא.

לדרום צפת תוב"ב לצד דרום המנדל, יש מעיין אחד
ונקרא מעיין החדש, ושם קרוב אליה מערה אחת קורין אותה
אולא"ך יעקב, ושם כנגד המעיין משם לצד צפון בנין
נאה וכתים נאים, וכל העולם אוסדים כי שם קבור רבי
דוכא בן הרבינס, וכן הוא האמת, ואין צדיק אחר קבור
שם אלא הוא לבדו.

משם תלך להלאה לצד דרום, אהר טווס שבונת כל
בתי הישמעאלים, יש מקום גדול מאד כולו מלא אננים
קטנים גבוהים, ושם נל"א גבוהה סבולם, ושם היה בית
הכנסת קדוש קדמון מאוד, ושם מקום החיבל, ושם קבור
בנימין הצדיק התנא.

שם קרוב לו עמק קטן, ושם קבור גהום איש גם
זו ודע כי כל מקום הגלים ההם היתה עיר אחת גדולה
מאד וקדושה.

לצפון צפת תוב"ב בלכתך מצפת תוב"ב לצד צפון

נרמז אל כפר עינין ויתרון על דרך יש אילן של הרוב, ויש שם
 ב' דרכים, הא' היסודי הולך לעינין ויתרון, והב' השמאלי הולך
 אל הברא"ל הנזכר, והנה באמצע ב' הדרכים האלו יש שם
 בקעה גדולה של אילני יתום, ולקצה צפוני של בקעה
 זו יש נחל מים שיוחד מן בור אי הנקרא נאפה בין צפת
 ועינין ויתרון, ושם נשר אחד שעוברים בו מימי הנחל, וזה
 הנחל נמשך ויורד לצד צפוני של הבקעה הנזכר, ובאילן של
 ית האחרון שבכולם שמצד צפון הבקעה הזאת, שם קבר
 אימיה של רבי כהנא, המיד ליבא הנזכר בספר התיקונים
 סוף תיקון שבעים.

בלכתך מעפת תוב"ב דרך צפון לגוש הלב יש שם
 נחל מים הנקרא ברא"ל, ונראה לי שמימי בוריא ועינין
 יתכן יורדים מנחל ההוא, והנה מנחל הזה עצמו החולך
 לגוש הלב בשתתרחק מן הברא"ל ד' מאות אמה [לצד
 צפון] בדרך הזה עצמו יש אבן אחת גדולה ארוכה נטויה
 מצד הדרך הזה לצד שמאל, ושם תחתיה קבור ר' נתן הבבלי
 ונראה לי שכבר היציאו האבן הזו ונאבד הסימן הזה.

ותלך משם לצד מערב משם ושם בהר מקום גדול
 מלא הפירות ונראה מקום מוצב אבנים בין הסלעים ושם
 קבור רבי שמעון בן מנסיא;

ומשם תלך לצד צפון, למטה מעט למערב, דרך אלכסון,
 עד אשר תגיע לנחל אחד עמוק מאד בין הרים גדולים מאד,
 ובתחתית הנחל הזה ראשיתו מתחיל מן עמק אחד שבין
 ההרים אצל כפר קאוסי"א, ובעמק ההוא יש בור אחד הנקרא
 בור אלשיך, ושם בעמק ההוא פרשת דרכים למירון ולגוש

חליב ולבארי"א, וכדרום הכור הזה הנזכר מתהיל נחל א' יבש מבלי מים, ונמשך בין שני הרים גדולים וארוכים מאד, ונמשך קצה הנחל הזה עד הנחר של צפת תוכ"ב שמוהנין בו כנז"ל. והנה בלכתך מן קבר ר"ש בן מנסיא לצד צפון, נוטה קצת כאלכסון למערב, עד הניעך לסוף קצה הנחר ההוא אשר הנחל העמוק הנז"ל הוא תחתיו והנה שם למעלה בראש החר סלע אחד ומעט מישור אצלו. ושם קבור יב י"בא סבא הנזכר בספר הזוהר בפ' משפטים.

ורחוק ממנו לצד מזרח כמו מאתיים אמות שם קבור אורי הכהן.

והנה בזה החר שבמזרח הנחל הנזכר, בתהלת צפונה, שם בגובה ראש החר, יש כמו קיבוץ סלעים בעיגול, ובאמצעיתם הוא המקום שנתקבצו רשב"י ותלמידיו ללמוד שם אדרא דבי משכנא הנזכר בפרשת תרומה. ובאותו מקום עצמו קבור ר' יוסי דפקיעין הנזכר בספר הזוהר בפרשת בלק.

בדרך צפת תוכ"ב שהולכים בו לגו"ש הלב באמצע הדרך אשר מן הברא"ל אל כו"ר אלשי"ך, יש כמזרח הדרך בצדו קרוב לו כמו עשר אמות או פחות מעט יש סלע א' קטן הרבה ונמוך, ושם קבור בן הא הא.

בדרך הנזכר אחר שתעבור מן הברא"ל, יש הר"א גבוה לצד מזרח בימינך, ודרך החר הזה עולים בו ותולכים בו לעיין זיתון, תעלה משם בדרך ההוא לראש החר ושם בראש החר קבור ר' יוחנן בן ברוקה.

בדרך הנזכר בהניעך בכי"ר אלשי"ך, תעמוד שם ופניך

כלפי צפון, ואז תראה לצד שמאלך ציון אחד וכו' קבור ר' יוסי דמן יוקרת, בדרך שעולים בו לכפר קאיוסיי"א, והוא בן כמו שאזכרים העולם.

והנה בצד ימינך יש הר גבוה תעלה בהר ההוא כמו המשים אמה או יותר ושם תמצא סערה א' מכוונת ממש כנגד ציון ר' יוסי דמן יוקרת, ובסערה ההוא יש שני פתחים, פתח א' קטן במערבה, ופתח א' על גג הסערה, ותבגס דרך הפתח הזה שבגג, ובסערה ההוא קבור רבי כרוספדאי האמורא. ואמר לי סורי ז"ל כי מעלתו גדולה כמעלת התנאים. גם קבורים עמו שם ב' צדיקים אחרים לא ידעתי שמם.

בדרך הנזכר אצל העמק ההוא שבו בי"ר אלשי"ך, יש בו פרשת דרכים הולכים לצד צפון, הא' ימיני הוא עומד לצד מזרח ההוא שבו כפר בירתא, והשמאל עולים בו לגוש הלב. והנה בדרך הימיני כאשר תגיע למקום שנכנס בין ב' הרים, הר א' לימין והר א' של כפר בירתא לשמאל, תסנה כמו טאה אמות רחוק משם, ותמצא מישור א' קטן ובו אילני זיתים כמו עשרים אילנות ושם יש הפירה גדולה עמוקה לאורך חדרך עשוי' כחמת מימי נשמים היורדין דרך שם בימי החורף, ובתהלה עומד הדרך לצד ימין החפירה ההא, ואח"כ נוטה הדרך ועובר כאמצע החפירה ועומד הדרך לצד שמאל החפירה ההיא, ובאותו המקום ממש שנוטה הדרך הנזכר, יש שם אילן זית, ובשורשו כמו איצטבא אבנים, והנה כנגד האילן לצד מזרח יש סלע אחד ובה שני חפירות ובקיעות, והנה בבקיעה אשר לצפון הסלע

שם קבור ר' יוסי בן יעקב שנפטר בזמן האידרא רבא ב' פר
שנשא בנו' שם.

והנה בשרה הדיא שם הוא מקום שעינו בו האידרא
רבא ורבי שמעון בן יוחאי ע"ה ישב בהפירה הדיא הצפנית
ששם קבורת ר' יוסי הנז' ושם ישב רבי אלעזר.

בזה הדרך הנז' אצל ב"ר אלשיך לצד צפון, יש הר
א' נכוח מאד, המפסיק בין ב' הדרומים הנז', והנה תעלה מן
הדרך הזה דרך אמצע ההר ההוא, עד למעלה אצל שמה
ההר ההוא למעלה בראשו יש שם פלעים רבים, ושם ביניהם
עמק א', ושם כמו פתח מערה א' הדרך דרך שבו ותמצא שם
מקום זהב למטה כמו מערה אחת ושם קבורים אלקנה אביו
של שמואל הנביא זר' בנאי האמורא, (אמר שמואל גם זה הוא
שלא כמו שאומרים העולם שהוא קבור עם בנו שמואל
הנביא ביהם).

בבב' בירוש' מערה א' ואומרים העולם ששם
קבור אבא שאול ומורי ז"ל לא תודה בזה, ואמר שהוא
צדיק אחר ולא הגיד שמו.

בלכתך מן כפר בירוש' לצד צפון, אל כפר
אבני'ה, דרך שנמועים אילנות זורדים רבים הנקראים אל
ראי"ש, בתחלת הדרך ההוא אחר צאתך מן הסעיין של
בירוש' א' רחוק כמו ארבע מאות אמה על שמאל הדרך
תמצא שם סודר אחר עמוק ומשופע וזה בין החרים ההם
ושם קבור בניחו בן יהודע.

בכפר אבנית יש שם מערה שבה קבורים אביו
ורבא, והנה הפתח לצד מערב ובתוכה הרבה כוכים, והנה

בכך שבקין מזרחית דרוםית כשיש שם קבור אביו והבך
 הסמוך לו העומד בצד דרום כשיש שם קבור רב דים
 מנהרדעא. והבך הסמוך לו אשר בצד דרום ג"כ והוא בך
 יותר רחב סמוך רב דיסי ושם קבור רבא, והוא בך
 האמצעי שדרום, ושאר הזוהרים לא הניד לי מי הם.

למערב צפת תוב"ב בכפר בנם פראדי מערה
 אחת ואומרים ששם קבור נחום איש גם זו ואינו אלא
 גהמיה העמסוני, וטעו העם, (אמר שמואל, כבר כתבנו למעלה
 כי נחום איש גם זו קבור אצל בנימין הצדיק)

בכפר סירון שם קבור רבי שמעון בן יוחאי רבי
 אלעזר בנן, כמו שאומרים העולם:

לצפון צפת תוב"ב בכפר עין זיתון שם ציון א'
 זבו קבור ר' יהודה בר אלעאי כמו שאומרים העולם, והוא
 קבור בקרן מערבית צפונית של הציון הזה למטה במערה
 שתחת הציון הזה:

לצפון הציון הזה הר אחד ושם פראשו מערה אחת
 ואומרים כי שם קבור רבי אלעאי אביו של רבי יהודה הנבי
 וכן האמת והנה הוא קבור בבך הימני של צד מזרח לקרן
 דרוםית מזרחית.

בלביתן בן כפר עין זיתון לכפר עלמא אצל
 מערה ר' אלעאי הנבי יש שם דרך הולך ממערת רבי אלעאי
 עד מעיין אחד אשר שם נקרא עין אל מיני והנה לויסין הדרך
 תהוא יש הר גבוה מאד ובאמצע שיפוע עליית ההר יש
 סלע אחד ושם קבור רב גהודא סבא הנזכר בכפר הזה
 בפי תצוה.

בלכתך מן עין זיתון לכפר נבריתין יש הר אחד גדול ויורדין סמנו לכפר הנ"ז עצמו ושם באמצע ההר ההוא קבורי' יהד יונתן בן הרבינס ור' יצחק בן אלישבע :

בלכתך מכפר נוש הלב לצד צפון בבקעה א' אשר שם תלך שיעור חמש מאות אמה ושם בבקעה קבור יואל בן פתואל

לדרום צפת טוב"ב בכפר עכברא שם מערה אחת בתוך הפרדס ויוצא מפתחה מעיין טים להשקות הפרדסים. ופתחה זה צד מאד, תכנס לתוכה, ולצד מזרח קבור רבי ינאי לבדו, ולא ככתוב בספר הי"ח וס שקבורים שם גם ר' דוסתאי ורבי נהוראי.

ובכפר הוקאב יש לצד דרום נהל הצוב ביושר כמו כותל א', ושם כמו מערה א' גדולה הצובה בסלע ההוא כנגד הכפר, ומשם עולים להפירות אחרות אשר בסלע ההוא קרוב מאד וסמוך אל המערה החיא. במקומות האלו רוצה לומר במערה ובחפזות הנ"ז שם קבורי' ר' זריקא ור' סמא ואושעיא זעירא דמן חבריא יהד, ור' עוקבא שם לבדו במקום אחר, ור' לויטס איש יבנה שם לבדו במקום אחר;

ובשטח ראש תהר הגדול הנזכר יש דרך א' החולבים שם מכפר עוקי"ב, ושם בסוף שמה תהר למעלה לצד מערב יש כמו גומא והפירה אחד בין הסלעים כמו בקיעה ושם קבור אדמון ועוד שם סמוך מצד בקיעה שנית ושם עקביא בן סהללאל

ב ט ב ר י ה בתוך העיר עצמה בסופה לצדדין בשפת הים

בית הכנסת גדול ליתודים, ויש שם קדושה גדולה טומן קדמון.
 אבל אינו במקום כותל תדרומי שבו תהיכל עבשית, אלא
 באמצע לאורך בית הכנסת בצד השני. ובאותו קרן זזית
 שבצד מערב שם היה טורי ז"ל קובע מקום תפלתו בהיותו
 שם, לפי שיש שם קדושה גדולה נפלאה.

מחוץ למברית כנגד כותל הצפוני של החומה וקרוב
 אליה יש שם כמו ב' או ג' כוכין ואומרים כי הם קברי צדיקים
 איני זוכר מה שאומרים העולם, ונלע"ד שאומרים שר' יצחק
 נפחא אחד מהם, והורה לי טורי ז"ל שהם קברי צדיקים
 ונלע"ד שאמר לי שהם כמו שאומרים העולם.

תלך עוד משם בשדה לצד מערב החומה נוטה כאלכסון
 קצת לצד דרום, ושם חצר א' טוקף כותלים ובתוכו ציונים
 וארזנים הרבה וכמוך הסמוך לפתח החצר מצד ימין שם קבור
 רבן יוחנן בן זכאי.

תלך משם לצד מערב החצר הזה ושם ציון אחד ושם
 קבורים הרמב"ם ז"ל ואביו רבינו מייסון ז"ל כמו שאומרים
 העולם.

והחוק ממנו מעט לצד מערב יש כמו חצר קטנה
 אומרים העולם בן שם קבורים רבי יוחנן אמורא ואחר
 שכתתיו. וטורי ז"ל אמר לי כי הא' הוא רב הנגאל תלמידו
 של רב ותשני הוא צדיק אחד ושכתתיו ונראה לי ששמעתי
 ממנו שהוא רב כהנא.

אחר כך תלך מעט לצד צפון, נוטה לצד מערב, בהר
 ההוא, מקום אשר שם קבורי אנשי מברית מתיחה, ושם.

אכסדרה א' בנויה ע"ג כותלים, וקורין אותה העולם מערת ר' חייא ובניו ודע כי באותם הלונות שיש כמותל הצפוני יש קבור ר' חייא ויהודא וחזקיה ובניו ורב המנונא סבא הגו' תמיד בספר הזוהר ורב הונא ריש גלותא, שהיה בזמן רבינו הקדוש והעלו ארנו למערת ר' חייא כנו' בתלמוד.

תעלה משם למעלה בהר שהוא לצד מערב וגומת מעט לצד דרום ושם מערת רבי עקיבא וכבר הזכירו רבותינו ז"ל כי בשנכנסו אליה ז"ל ויהושע הגרסי נפתחה להם המערה הפנימית וקברוהו וכשיצאו נסתמה ולא נשארה אלא המערה החיצונה הזאת אשר כל העולם נכנסין בה והנה המקום האמיתי המבוקש כנגד קברו הוא כי הנה פתח המערה הזה היא במזרחת ובקרב מערכי דרומי ממש באותו זווית הוא יסבון כנגד קברו אשר בתוך המערה הפנימית שנסתמה פתחה

לדרום טבריה תוכ"ב בלכתך אל מרהצאות של החמין יש שם קברות צדיקים רחוקים זה מזה ואינו במקום א' וכבר הזכירו שמותם בס' ה' י' ח' ו' הם רבי מאיר ור' ירמיהו דאפקיהו מבי מרלשא על ששאל אותה השאלה הנ"ל והוא סתם בעי רבי ירמיה שכל התלמוד ועוד ג' צדיקים אחרים אינו זוכר ממש שמם והוא כמו הנזכר בספר ה' י' ח' ו' וכמו שאומרי העולם ונלע"ד כי הודה מורי ז"ל על ר"ש שהוא קבור מעומד כמו שאומרים העולם.

בלכתך דרך ים טבריה אל ים טבריה באמצע הדרך ממש במקום שיש דקלים רבים בשפת הים והוא

מכוון כנגד כנגד אחד אשר בראש הדרך שם הוא בארץ
של טרים :

במזרחים טבריה יש ספר תנחום ואמרו כי שם קבור
נחום האלקושי ונלע"ד שמורי ז"ל הודה בזה.

אגרות ר' שמשון בק משנות שמ"ב—שמ"ד. (1)

הוציאם מתשכה אורה

דוד גר יהודה המבונה ליב קויפמאנג.

המכתבים אשר הגיו נותן לפני הקורא טעמים כב"י הכולל לקומים ודברים כגדולי ארץ אשכנז אשר נרשם במספר 14 ברשימת הח' ר"ג ראבינאוויטץ הנחתמה בי"ב אלול תרס"ג, ופאשר יקרו בעוני ובכבוד העתקתים וכתתי עין פקודה על כל מלה ומלה המסופקת, מי האזהרות כמו אכפו את נהקן, והכר בעתו היה להוציא ממסגל אסיר, ולפדות המכתבים השבועים האלה במרם תסחה הכתיבה עד בלו הסיר את בקומה אין, ויחד שעמלתי להעתיק את המכתבים, עוד עשיתי חסד של אמרתי עם סהרם, כי לא נגעתי בדבריו, והנהגים כצורתם וכחיותם כאשר יצאו מעט או מעט מכתבם, לא שניתו ולא החלפתן גם לא אמרתי לתקן במקום מעות, מי חכותב לא הרבה לדקדק בשונו על בהרת הקדש, ואם שנה אהנו תלין משונחה, והלא דק בזאת יצא המוציא לאור דברי הכמה ידי חובתו אם יתן לפנינו את אשר מצא ולא למשפט עינו וזכות.

בדור הוא עמדו כי המהבר הוא ר' שמשון ב"ק הנודע לנו למקובל במקום אחר, הוא ואין שני, כי כפי העקומות הכמה, אשר איננו הנה ידי, בקרא, כאשר הודיענו ידיו שות"ת, בדף כ"ה אמר המגיה, טעמתי בתוך כתבו מהרי יש"ר דור האצילות בקצור מושג ששלה האלוף מהר"ר שמשון ב"ק טירושלים, והוא מקבלת האר"י רבו וצ"ל, ואם גם לא למד ר' שמשון אצל האר"י בו אם אצל תלמידו, כאשר נודע מאגרותיו, ככל זאת נכון לכי בטוח מי הוא הוא ולא אחר, כי קבלת האר"י היתה משוש לבן, ובלי ספק לא השיב ידו מלכתוב את אשר קבל בקצה כדרכו ולשלה את מעשה אצבעותו לעיר מולדתו לאהנו או לקרוביו, אשר ראם נאהוים ברשת קבלה אחרת אשר לא

(1) עיין ירושלים לונץ שנה ב' תרס"ו, צד 141—147 (חמ"ט).

ישרה בעיניו, ואם גם יתפרו בכ"י סימני הקצור על שם ב"ק אשר
 יודיעו כי זרע קודש מצבתו, וכי בעלי השם הזה כלם בני קדושים,
 בכל זאת לא נסוג אחור מתווה דעתנו ולהרוץ משפט (כי בעל סדר
 האצילות וכותב הסכתבים אינם שונים זה מזה ואיש אחד הם),
 מארצו ומסולדתו של הכותב לא גדע דבר ברור, אבל אומר
 לי לבי כי מארץ איטאליא או אשכנז בא לארץ ישראל, ושם הרוץ
 את אגרותיו למקום מגורי אבותיו, ואולי לא שניתי ברואה אם אומר כי
 משפת מאקי מארץ איטאליא אשר יש שם ששון נפרץ בחובה, קרובה
 היא לרי ששון ב"ק הירושלמי, ומלכה זה נלך עוד בחר מעט
 ונאמר, כי גם אהבת הקבלה אשר מצאה קן לה בלב בני המשפחה
 הזאת, תורה על אפשרות ימים סה בין האיש המצוין הזה ונושאו שמו
 האחרונים, כמו מחבר ספר רפואה למכה אשר הנהו לפני בכ"י וכן כתוב
 על מצחו: "ס"ל" יחבר איש מהור הרב האלהי בתם לכב שמו גורע
 בשערים חסידא ופרישא במהר"ר יש ששון בא קי וצוק"ל תנצב"ה
 ס"ן בק"ק קמ"ל יע"א ירבו כמותו בישראל ויורו המורים, וכהיות
 כי גם הכ"י אשר מאליו יקראו הסכתבים נמצא באיטאליא דעתנו נוסה
 כי שם (1) נסע הכותב לארץ הקדושה.

ועל הדברים אשר יצאו בקרבם האגרות האלה לא אנביר שלין,
 כי הקרא ימצאם במקום, וכל אשר היה אצלי להעיר ולהאיר אסרתי
 בהערותי, ואקוה שיודו כי לא דבר ריק היה להוציא מתעלומה העלים
 האלה, אשר יספרו לנו כמה דברים ראויים להורע על חיי אחינו בעצת
 וכירושלים בשנות שס"ב עד שס"ד וכפרט על תלמידי האר"י ופנהגייהם,
 הלא כל דבר ודבר המרחיב את ידיעתנו על קורות אחינו בני ישראל דוד
 ודוד וחכמי דוד ודוד ומנהיגי, כדאי הוא לכזא בקהל ולהגלות בקרבנו (2)

1. בין חכמי זרמני האשכנזים בעיה"ק ירושלים החתומים על
 הסכת מסור חת"ה מסכים משנת שס"ד הגדפס בהקדמת ספר, בחר תורה
 להר"ש די אבילה (אמשטרדם תש"ה) נמצא השם משה מאיר ב"ר שמואל
 ב"ק ז"ל אשכנזי ואם כן נראה מזה כי משפת ב"ק מארץ אשכנז מוצאה,
 (אמ"ל)

2. ע"ב הקדמת דרי דוד קופמן, בירושלים שנה ב'.

כתב מאריך-צבי מהגאון הנ"ז.

אהי קבלתי כתבך ועתה לא אאריך, כבר כתבתי
 מסה שנתחדש אלי בתעלויות הקבלה כפי דרך הראשונים
 ולא בידועתם, ועכשיו שראיתי יקבל ספר הפרדס יישר כחך.
 אכן ישמע לעצתי לא יוציא שום מעות בספרי קבלה
 מהקורדוואר (1) ע"ה כי לא תדע דבר על אמתתו ואלו
 הייתי מוצא לקנות כל הספרים וכ"י בעד י' ציקני לא
 הייתי קונה אותם לעצמי, ידעתי דברי אלו יבהלוך מאוד,
 אכן האמת הוא אמת, ובדרך שמו הנדול שזכנני לידע שלא
 אדע, ואם השקה נפשך בתורה אנלה איזה דרך ישכון אהי,
 תשמח ותגל בלימודך עד ירחיב ה' לפקח עיניו עזרות, ואז
 הקבלה תקבל, יש כאן משניות ביד יורשי התנא האלהי
 כהר"ר יוסף מוירון (2) שלא הניח כמותו בישראל
 בחסידות, ועין התלמוד והירושלמי, והנה יודע כל שיתא סדרי
 משנה בעל פה, ואותן המשניות נכתבו זה ת"ת פ"ש נ"ה
 מנקדים, אנה משניות שלי מתוכב, ואז אשלה משניות
 מוגהים גם אליכם בעה"י כמו שנתנו מפיני.

(1) הוא הרב מהר"ר משה קורדוואר בעל סי הפרדס.

(2) נ"ל שהוא מהר"ר יוסף אשכנזי אשר הזכיר הרב חיד"א
 בשם הגדולים כי מקום מגוריו צפת והיה בנימי האר"י, והוא קורין
 אותו תנ"א שהיה שונה הבישיות בניגון, עיין גם בס' קורא
 הדורות ל"ו :

תהבס מיז מוחרזי יוסה סוכרבי (1) יצ"ו המקובל בשבוע
 זאת אשר לנו חבדוים שהוא סוכרבי שאנחנו כעסניס. וכמעט
 שאננו רוצה ללמוד עסני. כי מרת הפעם סדחת רוח המרתה
 וכל אחד היה מפשפש במעשיו עד שאמרתי לו, אדוני יודע
 שאנני בעסן. אכן היום גערתו באשה אחת בנויפה לסבת
 הציפוטא, ולשם שמים נתכוונתי ותשוב אלי. והוא מעצת
 יצו חזק הסדסח אל האדם שבעסו לשיש, אכן אומר
 אני אלוך שאם תרצה לחתת שלם תרמה בנויפך
 שכל סמוך אינו ישיף. ואל תחיס עינוך על כל אשר
 לך הוא הפקר. והתשתי שעלי אמה באשר יום שלפניו
 אמרתי לחתני אי שנתתי לו אי ציקן להחליף ורתני
 בלך ושוב יי מניסו יתן אלי סמבעית שאינם מוכים, ואמר
 שאם לא אוכל להוציאם יהלפס לי ואח"כ חתני רוצה להבריחני
 שאקב ב"ב להם סמני וע"ל גערתו בה ואמרתי לו שהוא
 רשע ובלועל חזקת. והורתי לפני החכס"ולא כושתני. והנה
 הוא יודע ומסיר עינות שאדם עובר עליהם היו כחדרי
 החדוים כי יארוך יסנו וקרבו סמותו בישראל. זה כתבתי לכם
 שתקחו סוכר.

י"ג תמוז ש"פ.

ב.

אם באתי לפפר בשכח הארץ וקדושתה, ואנשי מעשה
 הסודים שנמצאו בה תקצר הדריעה מחבול, וגם לפפר בנות
 (1) אלו יצ"ל מערבי או סוכרבי (סוכרבי?) הוא ר' יוסף
 עובד סוכרבי מרת בשבתי ר' חיים ויטאל בוגם הוא היה הלבוש האר"י.

הרשעים היושבים עליות ומטמאים אותה, דיו אלו ימי (1) זכתי, אכן ידע ויאמין נאמנה. שמי שלא ראה בחוש הארץ הקדושה, לא יוכל לצייר מעלתה וטובתה ומחרתה, ואשרי מי שיזכה לה כי היא שעד השמים, וכדי להודיע קצת חדוש אשר כל שומעיו יתסחו, הוא: זה ה' שנים לעז"ה גפטר (2) מקובל והסיד איש האלהים במהר"ד יצחק לוריא ז"ל (3) אשבגזי והוא היה סבין שיה אילגין וצפצוף עופות ובהמות וסחוצת הטיס, וכאשר היה מסתכל בצל הארץ, היינו האויר החצון שהונח לנוף האדם, היה סביר ביצר טוב ויצר הרע המלוך את האדם תמיד, והיה יודע כל העונות שעשה האיש ההוא ותיה אומר לו מה שעשה בחדרי הדרים, והיה סביר גלגול הנשמות של כל אדם בפרט, ולרוב קדושתו בשגם שכל רצונו היה מדבר עם נשמות הקדושים אשר בארץ הסה, באופן נתגלו לו כפתרי הקבלה וסודותיה דברים נפלאים, והניה שני תלמידים, אי הוא פה צפת אשר אני מקבל מסנה שמו ההכם במהר"ר יוסף סוגרבי (4) והבי בירושלים בקרא במהר"ר חיים י"צ (5) והנה בהכמת הקבלה נבדל מכל שארי

(1) עיין שבת י"א, ותרשות אקדמות מלק של יבועות לר' מאיר כ"ד יצחק ועיין מה שכתב על התפשטותו של הסאמר הזה החי

Köhler במ"ע 2,546. Orient und Occident

(2) לפי זה גפטר האר"י בשנת של"ד ולפי דברי ר"ח ויטאל

בת בשנת של"ב ואולי לא דיוק כותב האגרת או טעה בזכרונו.

(3) זכותו יגן (עלינו).

(4) סוגרבי? (חמ"ם).

(5) הוא ר' חיים ויטאל.

המקובלים ויתרונם עליהם כיתרון אור שהחשך וכולם מסכימים
 עם הזוהר. אפס שארו ספרי קבלה וכו' לא מהשכותיות
 מהשכותיות, ופי שזכה לשמוע ולהבין הדרושים והקדמות החם
 מהתלמידים מההכב הנז', הרברים סאירים לפניו ברורים
 כשמש. אינם סוסרים רק על פה ובשבעה שלא לנלות בלתי
 רשות ובשבילה לקרי, ולא לבעסנים ומכיר ג"כ סורי מי שראוי
 לנלות לו או מי שאינו ראוי לו, והעונות שאדם עושה כל
 יום הוא מכיר, והוא אוסר דרושים שאין להאמין יקר תפארת
 גדולתם אלא מי שזכה לשמוע אותם ובפרט בשבת שנתוספה
 בו נשפה יתרה הוא כמעין המתנבך ה" יזכנו להיות מתלמידיו
 ושאלמד ואשמור ואקיים וכו'.

י"ט חסון ש"ט"ב

ג.

(ככתב מירושל' עיר הקידש תוכ"כ אמן, ע"י הנאון כמהר"ר שמשון בק
 בהדש... שנת שין סב דלת לפ"ק.

כבר בשרתי אתכם כמה מעלות טובות למקום עלי
 שהוציאני מצפת והכנסני לירושל' הקדושה אשר לא יהסר כל
 בה אפי' בזמן החורבן בעו"ה, והברכה מצויה בהת"ל, כן ירכה
 וכן יפרץ ומאז יצאתי מצפת בעונותינו הרבים הם שרויים ככל
 כך צער, שמאז הוסדה ועד עתה לא נשמע בדבר הזה, ולא
 נהיה כסוהו ר ע כ ו צ ס א, עד שיצאו יותר מאלף נפשות,
 והחכם כמהר"ר יונה כתב אלי שאם תמשך היוקר ח"ו
 עוד ג' חדשים תשחת הארץ ברעב, והנליל תחרב (1) ח"ו בלי
 ספק. כי אין לחם ואין מים, ואין עלה ירק, כי השדות והגנות

יבשו מקודם, באשר מטר לא נתך ארצה כל ההורה העבר.
 ופה ת"ל הכל בזול, וולתי החטה אצטרך שנה העיל
 לפי דעתי י"ה ציקוני (1) לקנות עתה בזמן הקציר סוף סיון,
 ומי שאינו קונה בזמן הקציר מוציא כפלים ומה ששוח עתה
 הצי שקוד, זה כי שנים היה בערך א' מוציגינן ופחות, וקרוב
 הדבר שתחזור עמרה ליושנה בעה"י, תכלית הדברים אני
 וזונתי שתי' מודים ומשבחים לחשי שזוכנו לעבוד ה' בארצות
 החיים, יש לי בית רחבת ידים ת"ל, פה אינני פדע שום
 סם רק' מרזני כסף הנולטלת, וא' רינייש לשנת לשומרים,
 פה ת"ל אין הישש לסמים וגנבים כלל ועקר.

אם באתי לכתוב שמה העיר הקדושה הזאת אפי'
 בחורבנה, וכותל מערבי של בית המקדש, ובית הקברות
 בעמק יהושפט, ומי השלוח שעולה ויורד בכל יום, ומגדל
 דוד ויד אבשלום, וקבר זכריה הנביא ומערות חגי הנביא
 ותולדה הנביאה וישעיה ועי' סנהדרין ומגדל דוד (2) וציון והר
 המשהה, כל זה בתהום ירושלים, תקצר היריעה מהכיל, ראו
 עיני ושמה לבני.

אנהנו דרים בציון (3) וגם הערלים להבדיל והישמעאלים
 דרים בירושלים, ויופי החומה שסביב ציון וירושלים אין
 כדומה לה בלי ספק, יהי רצון שגובה ונחיה ונראה בנהמם
 ציון עם כל ישראל אמן.

(ותחת האגרת נכתב:)

אין בו נפתל, כי הכל אמת ויציב וישר הוא, כי בעל סהמין הוא והיה
 סנקוריו וקר עתה,

zechino (1)

2) כבר הזכיר מגדל דוד (חמ"ט)

(3) הכותב כנראה קרא ציון לכל רחוב היהודים משוק
 היצקות עד בית'ה משגב לדרך וכו' מחמה שהם בשפולי הר ציון וקשה
 לאמר שדרו יהודים גם בציון וכן נראה ממה שאומר הלאה כי החומה
 מקפת גם את ציון בעת אשר המקום הסכונה קתה כהם ציון הוא חוץ
 להמה (חמ"ט)

הא שם"ו ר' שלמה שלימל מיינסטרל ס"ט

הקטעים דלקטן נדפסו כמה פעמים בהספר המכונה בשם „כתבו שבת" או „שבתו האר"י" ובס' כוזנת האר"י מכתב יד שהיה באוצרות ה"ה יש"ר דלסדינו בעל האלים (ההוצאה הראשונה מהן נדפסה בכזילואה שם"ט ע"ו ר' שמואל אשכנזי).

כותב המכתבים הותם עצמו בשם ר' שלמה שלומל בהרב ר' חיים מיינשטרל ז"ל מעיר דרעזנא ומעיר לויטענבערג במדינת סקארין (חתן המקובל ר' ישראל סרוב ז"ל) שכתבם בצעת מחשן עד תמוז שם"ו, ובניסן שם"ט, וחתם שכתבם להמקובל ר' ישכר בער סקרעמנא ז"ל.

תכלית המכתבים לספר משבתו האר"י ז"ל דרך אגב הוא מספר על עניני אה"ק וסדר החיים בצעת בימים ההם.

במכתבו הוא מזכיר גם את הרבנים הללו: הר"י בעלאל אשכנזי רבי של האר"י ז"ל, והאר"י ז"ל ורמב"דו מוהר"ת קלוורש ויסאל ואחיו ר' משה ויסאל, ר' יצחק כהן אשכנזי, ר' יהונתן, ר' גדליה, ר' יוסף סערב, ר' שמואל אונדא (בעל סדרש שמואל על פרקי אבות), הרב ישראל סרוב, ר' אברהם הלוי, מו"ר מסעוד סערבי סני נהור מפוס, ו"מ סלובאן סערבי ר' יעקב אלטרן מוהר"מ גלאנטי רב בצפת, מו"ה"ה יהושע בן נון רב בצפת וראש הישיבות ונשיא הכולל, ר' סנאין הפרסי, מוהר"ם קורדוביני ותלמידו ר' אברהם גלאנטי, ר' יוסף גיקטילוא מוהר"ק, מו"ה שלמה ומוהר"מ אלשיך, ועוד.

הסדפים מברדישוב ר' ישראל ב"ר אברהם הרפוס בעולגאדה בשנת תקע"ו קטעים מהספר הנ"ל יגרע והוסיף ועבר צורתו לגמר, עיין צונץ 88 א, ורשימת בודלואנו של מוהר"ש"ש צד 2282

...עתה באתי לנלות אזני מבית, כי זכני האל יתברך ברוב
חסדיו, כי עשיתי דירתו בארץ הקדושה פה צפת תוב"ב, כגליל
העליון, וזה היום הי' שנים בקרב הארץ ת"ל אשר אין לי
עסק אחר כ"א עסק התורה ועבודת הש"י. ת"ל ביום שהניעני
קוני שנעשתי בן כ"ב שנה, העיר ה' את לבבי, וא"ל עד פתי
עצל תישן בתרמסות העצלות, קום אזור גא כנבור הלצין,
ורדוף אחר ידיעת התורה והמצות, והיית לכן משכיל. אזי קסתי
זאתעודי, ופניתו את עצמי לבקש ולרעת את אלהי אבי
בכל לבבי וככל נפשי, ושבתו לפני ה' אלהי בכל לבבי בצום
זכני ומספר ושק ואפר. ת"ל כאשר הניעני קוני שנעשיתי
בן כ"ח שנה הניעני את שמע ההכמה הנוראה הקדושה
הנמצאת בארץ ההיים ארץ צבי תוב"ב, אשר שם ישבו
בסאות לתורה ולתעודה, אור תורתם יזפיע רוח הקדוש על
צדיקים, ועושים סאהבת רצון קנייתם, פחד ורחב לבבי ושפחתי
על השמועה במוצא ש"ל רב, ותיכף אזרתי הלצי כנבור לרוץ
אורח, ובאלהי יעקב בשחתי, ועליו השלכתי יחבי ויצאתי
סארץ סולרתי בעירום ובהוסר כל, ובאתי אל ארץ הקדושה
פה צפת תוב"ב שכגליל עליון חה"ם של סוכות שס"ג לפ"ק
לשלוש ומצאתי קהלה פה צפת, כי היא עיר גדולה לאלהים,
עיר סלאה תושיה קרוב לג' סאות רבנים גדולים כולם
חסידים ואגשי מעשה, וי"ה ישיבות כצאתי כצפת תוב"ב,
כ"א בתי בנסנות, וכ"ם גדול ובתובו קרוב לג' סאות ילדים
ונערים, ועליהם כ' סלסדים הלומדים אותם כחנם סבלי
קבלת פרס סתלסידים, שנמצאים עשירים בקישטנטינא
שפורעים שכולות הסלסדים גם סלבושים עושים מדי שנה

בשנה, וכל בתי כנסיות חיצון אחר תפלת ערבית ושחרית
 מתקבצים כל הקהל, ויושבים לפני רבנים, וכל בתי הכנסיות
 ה' ו' בתות, כל בת וכת לומדים קודם שיוצאים מבית, כת
 או לומדים בקביעות בהרמב"ם, וכת זו לומדים בקביעות
 בעין יעקב, וכת זו לומדים בקביעות בברכות, וכת זו לומדים
 קביעות פ' א' משניות עם פירוש, וכת א' לומדים הלכה א'
 עם פירש"י ותוס', וכת א' לומדים קביעות מספר הזוהר,
 וכת א' לומדים קביעות בתורה נביאים כתובים. באופן
 שלא נמצא א' שיצא בבוקר לטלאתו או לעסקו אם לא
 ילמוד קודם לכן קביעות בתורה, ובסוף עושים כל ישראל
 אחר תפלת ערבית, וביום השבת הולכים כל העם לשמוע
 הדרשה מפי החכמים, ובכל יום ה' מהשבוע מתקבצים כל
 ישראל אחר תפלת שחרית לבית א' גדולה ומתפללים שם
 תפלה על כל ישראל והורבן בית אלהינו ומברכין לכל מי
 ששולה ממינו לסייע עניי א"י, שהקב"ה יאריך ימיהם
 שנותיהם, ויצליהו עסקיהם, וישמרו מכל צרה וצוקה. וכל
 התפלה כולה עושים אותה כל ישראל בכפייה גדולה
 ובשכרון לב, וקודם שמתחילין להתפלל עולה הרב הגדול
 החסיד מהר"ם גלאנצמן יצ"ו על הביטתו ודורש דברי
 בבושים ומעורר ישראל ליראה את השם, ומקרב אותם
 לאהבת הבורא כמתק לשוננו וגדול הכמתו ובקיותו ורוב
 קדושתו, ואח"כ עולים הראשי ישיבות החכמים וחסידים
 גדולים ובעלי עבודה על הביטתו. שם הא' הוא חכם טוהר"ר
 מסעוד מני נהור, והוא סורי והבי ידוע לכל ישראל רוב
 קדושתו ורוב בקיאותו, ושם הבי מהור"ר שלמון מערבי יצ"ו

ספורכם הוא לעיני כל ישראל בהכנסה ובענינה יתירה
 ובהסידות מופלאה. ומתחילין להתפלל באימות וכפחד וביראה
 גדולה, וב' עיניהם זולגות דמעות כב' מעיינות מים, ומי ראה
 כאותן תפילות הגדולות שעושים כל ישראל בבכי ודמעות
 כאחד על החרבן בעוה"ה, ומתנודים ענותיהם, אשר אם יהיה
 לבו של אדם קשה כאכן סוכרה הוא שיחפך לכבו ויתחבט
 על עונותיו ויבכה בדמעות שליש במעטדו שם ובכל ערב ר"ה
 עושים עד הצות כמו ערב ית"כ ומתקבצים כל ישראל לבהכ"ג
 אחת גדולה או חולכים על קברות הושע בן באדי הנביא
 שעלינו בנוי כמו כיפת אחת גדולה בנין מפואר ונכבדים לתוכה
 או לתוך המערה של התנא האלקי אבא שאול ע"ה. או לפני
 קבר של ר' יהודה בר אילעאי, שאלו צדיקים הם קבורים סמוך
 לעיר, מתפללים לשם תפלה יותר נוראה עד הצי היום
 ולפעמים עושים לשם כל היום כולו בתפלה וירשות, ואף
 שאנחנו עומדים כל היום כולו על השדה במלית ובתפלין,
 מתפללים וקוראים בקול גדול לה' אלהינו לפני קברות
 הצדיקים, לא נמצא א' מהישמעאלים שיערב אל לבו לגשת
 לפני מעמד היהודים במקום שהם מתפללים או שיפתחו
 פיהם ללעוג על התפלה ה"ו, אלא כולם חולכים לדרכיהם
 אין פוצה פה ומצפצף ה"ו, ואדרבה הם נוהגים קדושה
 גדולה בקברות התנאים הקדושים ובתי כנסיות, והם חולקים
 גרות על קברות הצדיקים, וגודרים שמן לבית הכנסיות, ובפר
 מירי, עין דיתו' ומירון (1) יש שם בתי כנסיות חרבות מאין
 יושב בעוה"ה ובתוכם ספרי תורות לאין מספר בתוך ההיכלות
 הישמעאלים נוהגים בהם כבוד גדול, והמפתחות כידם. והם
 (1) צ"ל כנראה עין זיתון ומירון (חם"ב)

סבבדים אותם ודולקים גרות לפני ההיכלות, ואין מי שיקרב
 להגיע בס"ת, ולפעמים אנהנו הולכים לאותן חכפרים
 וכתפלים באותן ב"ה תפלות גדולות בשש"שעה צריכה לכך.
 זולת זה, מצאתי כל ארץ הקדושה טלאה ברכת ה', ושובע
 גדול וזול גדול, אשר אין להעריך ואין לשער ואין לספר,
 ואני כשראיתי השפע הגדול הנמצא בארץ הקדושה,
 וראיתי ישראל אין להם זכות לאכול ספריה ולשובע סטובח
 בכתי בכיה גדולה, ואסרתי מי יתן והיו אחינו ב"י יודעים
 המעשר לבד מהשפע והטובה והשובע הגדול שנמצא בעת
 בא"י, היו בזכים יום ולילה, ועל ארץ המדה טובה ורחבה,
 שגם בחורבנה היא מוציאה פירות ושמן ויין ומשי, וכאים
 בספינות מסוף העולם מוניציאות ומספרד וצופת ופורטגאל
 ומקיסטניא וטוענין בד ושמן זית, צמוקים ודבלים ודבש
 ומשי ובורית הטוב כחול אשר על שפת היב, וככל זאת
 שבאים מסוף העולם למעון משפעה הגדול, אעפ"כ אנחנו
 קונים החטים הנקי כשמש, מדה אחת שהיא גדולה כשתי
 איפות וחצי מעהררין, באחד טאליר. ושמן זית י"ב ראטיל
 בעד א' טאליר, וכל ראטיל-משקלו ט' ליטרין של מדינה
 מעהררין במשקל. ושמן השומשומין, שמתוק בדבש ומעמו
 פעם סך, ה' ראטיל בא' טאליר. והיין מי שקונה ענבים
 כשעת בציר ועוצר אותם בכית חבד יעשה ו' ראטיל יין
 בא' טאליר, מלבד חטים שרופים שמוציאים סך התמר ד'
 או ה', ראטיל יין שרף ודבש דבורים ד' ראטיל בא' טאליר
 ודבש ענבים י' ראטילין בא' טאליר וצמוקים י"ח ראטילין באחד
 טאליר וכן דבילים, תרנגולים, ביצים כזול הרבה כל הרנטל

בה' או ו' גדולים, וה' או ו' ביצים במטבע שהיא כב' פשוטים
 בארציכם, ובשר כבשים הוא רך ומוב ושמן, וכל כבש יש
 באחוריו כמו כבד בולו שמן וז' לטראות משקלו, וכל לטרא
 בשר כבשים כמו במעהררין בג' גדולים וחצי, וכשר שור
 ליטרא בג' גדולים, ודגים א' ליטרא בא' פ', ולפעמים לזול
 ביותר, ואורו בזול, והרבה מיני קטניות ועדשים שלא
 דאיתם מיסובב, ומעמם כמעט אנוזים. בזול זבן מיני ליפתן
 ידקות טובות לאין כספר, שלא מעמם ידקות כמעט הטוב
 מעולם, נמצאים תדיר כל השנה כלה, בקיץ ובחורף, כמעט
 בהנכ, מלבד הפירות הטובות הרובין. פוטראנצין, לימונא,
 אבטיהים וקרפוזים, שמעמן הוא כמעט הצוקר, ומלפפנות
 וקשואים ודלועים, ועוד מינים מסינים שונים שאינם ניכרים
 למכ"ת, ואין תועלת בזכרי אותם למכ"ת. ויש יתרון במעט
 הפירות וירקות והלפפנות של א"י אשר דונמתם נמצא ניכ
 בארצכם, כיהרון הזהב סן הכסף וכיהרון מעט פת היטון על
 השעורים, כאופן מי שזכה מהשי לקבוע דירתו בא"י ויש
 לו מעט ממון שיוכל להתפרנס, אשריו ואשרי חלקו שיוכל
 לקנות לו חיי העה"ב בהתחברו עם הגדולים ואנשי מעשה
 אשר בא"י הסה, ויכול ג"כ לחהענג על ה' ולעקן את נפשו
 במרעה הטוב והשמן, לאבל ספריה ולשכוע מטובה, יכול
 להתפרנס בא"י ולחיות חיי נעימים ת"ל מלבד האוויר
 חבריא והוך והמים חבריאים המאריכים ימיו של אדם
 ועיכ רוב דוריהם כמעט רובם ככולם מאריכים ימים הרבה
 לפ' ולצ' ולק"י שנה, זה שדרשו רכנן ז"ל למען ירכו ימכם
 ונז' ובא"י לא נמצא אפי' א' מהם בדרך הטע שיהיה טובה

שחק, לא קטנים ולא גדולים, אלא כולם נקים כותב ת"ל
 ה' אלהים אמת וסלך עולם ידע את לבבי, וראה את
 כוונתי הטובה, כי ככל לבבי ובכל נפשי בקשתי את הש"י
 ענגי בעת צרתי ויהי לי למושיע, ומתן לי כל אות נפשי
 ככל אשר שאלתי מאתו ית' והביאני לשלום אל ארץ צבי בחג
 הסוכות שס"ג לפ"ק, והזמן לי זיווג אשה טובה וראת ה'
 בת תלמיד הבס והסיד גדול ועליון נודע הוא לכל ישראל
 רוב קדושתו ועוצם חסידותו שמו היה הבס כמהר"ר ישראל
 סרוג ז"ל:

ואני אסרתי אעלה על ספר אחת במדותיו הנוראים
 שנתתי כל סין לקנות האחרונ של מצות המובחר בא"י מידו
 שנה בשנה בו' בן' כה' טאליר ולפעמים העלו אותו לי
 טאליר ולא הניחו לעולם עד יום מותו, והתפילין הגדולים
 שלו של סברת שמושא רבה שהיה לו נמכרו במ"ז טאליר,
 והחכם השלם כמו' מלביאל מהבדון טוב"ב קנה אותם, אבל
 התפילין של סברת שמושא רבא שהיה לבושינא
 קדישא החכם האלקי כמהר"ר לוריא ז"ל נמכרו למצרים
 במ"ה זהובים אדומים, והחכם השלם כמהר"ר פידלסאן
 קנה אותם, ואלולי שקנה אותם כהבבא היו מעלים אותם
 עד חששים אדומים. וחבני הקב"ה לכל החיבורים שחיבר
 איש אלקי הקדוש רבן של כל ישראל מהר"ר לוריא ז"ל
 כ"תר שאת וביתר עז ספה שיש ביד שום הבס מהבני איי
 חביתי אני אותם מידו אשתי שלקחתי בא"י כי ירשה אותם
 מאביה כמהר"ר ישראל אשר כל ימיו יגע אחריהם יגיעות
 רבות והוציא עליהם יותר סב' מאות טאליר עד שהשיב

אותם על השלימות, והם תוך נזירות גדולים. ואני זכיתי בהם עתה ת"ל, ואני משתעשע בהם מדי יום ביום, ונתנני השם יתברך לחן ולהסד בעיני כל הכמי צפת תוב"ב. והנה רבי ומורי אשר אנכי יושב לפניו ולוטר ממנו תורה בפרט הכמת הקבלה הוא החכם והשלם והעניו הגדול כמחור' מסעוד בני גחור ספ"ס גר"ו ומפורסם הוא לעיני כל ישראל ברוב קדושתו ועוצם ידיעתו ובקיאותו בכל התורה, והש"י ישמרתו ויחיהו, ועתה אין לי עסק אחר כי אם עסק התורה ועבודת השם יתברך, שבה והודאה לאל יתברך כי הגיעני זמני עד כה, והאשה אשר נשא עכדכם לא הכניסה אצלי לא זהב ולא כסף כי אם בית אחד וכלי השמישיו וספרי הקבלה למחור' ז"ל ומעט סלבושים, ולא שום דבר אחר כי לשם שמים נתכונתי לישא בת ת"ה והסוד לזכות אל אלו החבורים הקדושים אשר בלעדה לא יכולתי לזכות אל אלו החבורים מעולם, כי לא נמצאים כי אם ביד קצת יהודי סגולה בני עליה חסידי עליון, והם מצפינים ומסתירים הדברים מאוד מאוד, אשר על אלו הדברים אמר החמ"ח הנחמדים מהב ומפז רב, ר"ל שנונים אותם בוחר מפז רב, ובהסלת הכורא עלי זמני השם יתברך בהם ונתני הקב"ה לחן ולהסד בעיני כל הכמי צפת תוב"ב כי אינם מעלומים ממני שום כוד מרזי התורה ת"ל:

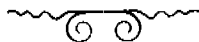
נאום שלמה שליסל בן לא"א כהור"ח המכונה מינצשטרל ז"ל מעיר דרעזנא במערהרין הכותב בנתינת פה צפת תוב"ב בגליל העליון שארץ צבי כ"ד תמוז שס"ו לפ"ק:

... ועל הכל הענוה ושפלות רוחם שיש להם, שאין
 חכם כתביש לילך הוא בעצמו לשאוב מים ולהביא כרו על
 שבמו, או לילך על השוק ולקנות הלפת והירקות והסלח
 ותפת והשמן וכל צרכי בית עושה כל אחד בעצמו, ותן
 גוחן זה לזה כהלכה, וכמו מב"ת וב' נפשות ביתו צריכין
 לפזור הבית טאליר א' לכל שבוע וכו' יהיה היים געימים
 בעזרת הש"י בבשר ויין ופירות ופת נקיה סולת, ואם ירצה
 לצמצם בפת ולפתן ומיני קטניות טובים ופירות טובים ויכל
 להעביר בו זביעית טאליר לשבוע, והסתפקות שיתנו
 למבית מישיבה של אשכנזים תהיה חצי טאליר לשבוע, כי
 כן גוהנים ליתן לכל א' מהכמי הישיבה, ובעד הנשאר החכם
 עיניו בראשו, כ"ת ישתדל שם שישבב בארצו ובכל קהילות
 יעקב שכרוסיה וכלניא ופיחב, וידרוש בכל קהלה ויבקש
 מהם עזר וסמך עד אשר יהיה למבית ק"ל טאליר להוצאות
 הדרך ועוד ק' טאליר אחרים שתביאם עמך לארץ הקדושה
 למען יהיה בידך איזה קרן שיעשה פירות ע"י איזה
 השתדלות שיעשה בא"י בעהש"י, ועוד איזה י' טאליר
 שתקנה בהם ממלמלי הבית המוכרחים, והספרים שיש לכ"ת
 תסבור אותם לשם כי פה ימצא מב"ת ב' טאליר ספרים
 שבארצכם הם שוים ג' טאליר ויותר, גם ישתדל מב"ת עם
 איזה אנשים אהובים עשירים או קרובים שישלחו למבית
 מידי שנה בשנה דבר קצוב הק ולא יעבור, אם את הדבר
 הזה תעשה וצוך אלהים ויכלת עמוד, ועל מקומו תשב
 בבית המדרש בקרושה עם גדולי ישראל בע"ה, ולא יסמך
 מב"ת שימצא פה תלמידים שילמד עמם בשב"י עין כי

התלמידים כלם מדברים בלשון ספרד והם לומדים בהבורה של ת"ה ששם יושבים י"ה מלמדים המלמדים לכל הנערים בלי קבלת פרס. יען כי יש עשירים בקוסטנטינא שפורעים שכר המלמדים משנה לשנה. ואני אהלה פני אדונינו ימצא נא עבדך הן בעיני כ"ת ותגדל נא הסדך עמדי שיעתיק כ"ת כתב זה וישלחנו לפוזנה ליד חברי ועמיתי בהר"ר יצחק בי"ן התן ר' יוסף בער סק"ק פוזנא, וליד החסיד בהר"ר לוב רודניץ התן ר' הירש ישראל פרנס ועוד העתק א' ליד החסיד צדיק יסוד עולם במוהר"ר היים רישפויץ יצ"ו והוא יושב בק"ק שבמעלהרון למען ישמעו ענוים וישמחו על כי פקד הי עמו לתת להם להם זכודאי כי הוא סימן טוב בעזרת הש"י:

נפש אהובך הנאמן המתפלל עליך

הצעיר **שלמה שלימל** בן לאדני אביו במוהר"ר ר' **היים ז"ל** יום ה' כ"ה תכרכו לחדש חשון שס"ז לס"ק שה צפת הובב"א בגליל העליון בגבול גפתלי העליון.

מספר שבחי האר"י (1)

...והנה קם שר אחר עם עשרת אלפים אנשי חיל בבדי
 לנזול ולחמם ולענות נשים, ובדעתו היה לנסוע עם שמונה
 אלפים אנשי חיל לדמשק ושני אלפים לצפת ולשאר עירות,
 ובכל המקומות אשר דבר השד מניע אבל גדול ובני
 ומספד ליהודים, ובדאי מנפה היא יותר נבחרת ממות הזה
 כי בעו"ה חורגים נפשות, ומענים נשים ובתולות וגזלים
 וחומסים ואין השב, ולא להגם אהו חז"ל או בטולך או
 במולא דבר עשו, ובאשר הניע הכתב לצפת תוכיב
 שיבואו לשם אלפיים רוכבים, נפלנו כולנו בבני וצעקה,
 ואמרנו בתפילתנו נפלה נא ביד ה' כי רבים החטיו, וחנזור
 עלינו מנפה, רק רבוננו של עולם תסיר מעלינו המות הזת,
 וסכל עמך ישראל העניים שאין להם לאכול, ובנינו צועקים
 ללחם ופורש אין להם, ומה נעשה אם יבואו אנשי חיל
 הרשעים האלו, ובאותן הצרות לא היה רבי משה ויטל (2)
 בצפת תוכיב, כי הלך לדרבו מדברה דמשק בדבר השם
 בחלומו והיה שם חודש ימים, ובחזרתו בדמשק היה חולה
 במעיו, ובא אליהו ז"ל בחלומו, ואמר לו השכם בכוקר ולך
 לך לצפת תוכ"ב, כי למה תאחר את דבר ה' וגזירתו שגור
 על דמשק, וצוה שיבואו עליהם אנשי חיל ויעשו בהם כרצונם
 וכל הימים שתהיה בדמשק לא יבואו, קום סהר ולך בהשכמה
 לדרכך לצפת תוכ"ב. וזה היה כליל מוצאי שבת. וביום
 השבת היו בני דמשק שמחים, כי נפל קול הברה בעיר
 לא יבואו אנשי חיל לדמשק, ובא החכם הזה והגיד להם

(1) הנדפס בפולגנא הקק"ב [תמ"ט]

(2) אחיו של מוהר"ו תלמיד האר"י ז"ל [תמ"ט].

החלום בבקר, ומיד נפלו לארץ וקרעו בנדיהם, כי ידעו את
האיש הגדול הזה ואת שיחו, וביום א' בהשכמה הלך
החכם מדמשק, וביום הב' בהשכמה רוח ה' נשא החיל
הגדול ה' אלפים פרשים, ו' אלפים לדמשק, כי היא עיר
ממלכה גדולה עד מאד, ואלפים שמו פניהם לבוא לצפת
תוב"ב, ושלחו בני דמשק רין אחר רין להודיע לצפת תוב"ב
להזהירם שלא יבואו ה"ו פתאים עליהם, וכבוא הרין היתה
צעקה גדולה בעיר ובכל רחוב ספרד, והיו בתקבצם כל
החבטים ברחוב העיר ללכת לבה"ב של קהל פורטוגאל
לצעוק אל ה', נשאו עיניהם והנה בא משיח ה', עגי וכואב
והולה רוכב על החמור, וראה את כל הקהל צועקים וכוכים
ואמר להם אל תבכה הרפו עד שארד מן החמור ואנידה
לכם מה שהראה ה' לי הלילה, וסיפר להם החלום של
דמשק ובזירת הש"י עליהם, ועל צפת תוב"ב ראיתי הלילה
הנה ה' אנשים טכני החיל באו לצפת תוב"ב לבית השר
והלכו משם בפחי נפש ולקן אל תבכו ואל תראו כי לא
יבואו, והנה באותו היום באו ה' אנשים ראשי החיל אל
השר שלטו יר"ה וחזא חסיד א"ה והביאו לו כתב משר הצבא
שיקבל אלפים חובבים על סיסים לעיר צפת תוב"ב ולצידון
לאנפיה, והשיב להם מה לי ולכם בני החיל, תדעו אם
יבואו לכאן ג' אלפים לא ישוב אחד מכם לדרכה וכולם
יפלו הרוני הרב, ומיד אסף את מחניהו כארבעים אלף
גבורי החיל, כי הוא סלך אדיר והעמיד משמור על כל
הדרכים להשמיד ולהרוג ולאבד מבני החיל ואין מחיה,
ובתחאבפו את חילו הגדול והלכו בדרך צפת תוב"ב לאלפים

צוה להם שלא יגעו ביהודים אפילו באיזה פרומה, וכסה
 אלפים מהם היו שומרים את עיר צפת תוביב ומלאו כל
 בתי הנשים ובתי עיר שלהם היו מלאים מהם כי לא הפסיקו
 להם הבתיוב. ובעזרת השם לא באו לבית היהודים כלל,
 גם הבתי כנסיות שלש עשרה בנינים מפוארים בעזרת השם
 לא נכנס אחד לשם, והתפללו היהודים ערב ובקר ולא
 כטלו אפילו תפילה אחת. וכן שמעו אנשי החיל בדמשק
 תשובת השר שלנו יריה ונפל פחדו עליהם כי ידעו כבר
 נכרתו ועוצם ידו ונשארם מולם בדמשק ועשו בהם שפטים
 גדלים, דברים שאסור להעלותם בכתב. וגם בארם צובא
 עשו בעויה דברים מפוערים מאד, ובלכתם בחדש אדר
 לקחו מקהל דמשק עשרת אלפים טאליר לפיזור הדרך, הוין
 מסה שפזרו עליהם ג' הדשים, ויושבו צפת הוציא השם
 יתברך ברחמינו מצרה זו ועוד אמרו ויטולחשר שלנו איזה הוצאת
 שהוציא חילו הגדול שקיבץ והיו ב' הדשים בחורף בשדה,
 והוציא מסה רבבונה, ואחר ששקטה הארץ קיבץ השר את
 כל בני המדינה ובני הכפרים, ואמר להם ראו אני הצלתי
 אתכם מהדעה הזאת, ואם היו בני החיל עמכם כמה הייתם
 מפזרים עליהם לאלפים ולרבבות, הוין מהענויים הקשים
 שהייתם סובלים, ועתה נזר אני עליכם שכל ראש סכס
 דהיינו בעל הבית אחד יתן לי ארבעים טאליר. ואמרו ודאי
 ראוי ונכון ליתן לאדונינו בשביל הוצאתו, אבל ארבעים על
 כל אחד קשה עלינו, הקל מעלינו הדבר וניתן באשר אדונינו
 סדבר, ונשבע בחיי אביו הווי שלא תתנו אפילו פרומה
 או תדעו שיש לכם ה

כולם על פניהם וברכו אותו. וכבן גם היהודים ניצולו בעזרת
חשי החומל על בניו הרלים והעניים וכזכותם ניצולו גם
הגנים

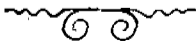
ועור אספר מעיר שכם והיא עיר מוקפת הומה, ויש
בה יותר משש"ה מעיינות במספר, עד שמרוב המעיינות הולך
גהר גדול באמצע רהוב וכולם מתוקים כדבש, וכולן יוצאים
פאר שהיא בימין העיר והוא הר גריזים, והוא מלא זיתים
טובים ועשבים בריאים, וכנגדו משמאל העיר כבוא האיש
מירושלים עיר הקודש תוכיב הוא הר עיבל, יבש כעין ואין
בו דשא עשב כלל, דשני ההרים הם גבוהים הרבה מאוד והם
ארוכים מהלך פרסה ויותר. ולפני העיר בין ההרים בקעת
גדולת ורחבה מאד היא הלכת השדה שקנה יעקב אבינו
כשהנה את פני העיר, ושם קבור יוסף הצדיק ע"ה ויש בנין
נאה על פני המערה ובנין נאה מגדל עניו ועל יתרו מוקף הומה
סביב הבנין של יוסף הצדיק ע"ה. והוא קבור תחת הר עיבל
יש טעם גדול בזה בדברי האר"י זצ"ל.

ותדע שבירושלים לא יש ציון על הקברים
כמו שיש בצפת תוב"ב, כי הגוים בירושלים עיר
קודש היו רשעים ונחלים כל האכנים מן הקברים.
אין בנין בירושלים רק מאכנים דקות, ואין מקום
לכתוב עליהם כמו בצפת תוב"ב, ואין מקום קבר ניכר
בירושליכ, רק על קבר זכריהו הנביא ע"ה ויד אבשלום הוא
ג"כ בנין נאה אבל הוא לא נקבר שם, ואצלו בסמוך הוא
בנין דירת המלך עזיחיו כשנצמדע וישב בית החפשות,
אשליסה הבניינות האלה הם גדולים מאד ועומדים תחת
חור הזיתים במערבו של הר המוריד וכיניחם עסק של

יהושפט גדולה עד מאוד. ואין עוד קבר בירושלים עית
 מסויים. ועוד תדע שמקום הקידוש הוא סוקף חומה גבוהה
 מאוד. ויש בחומה זו י"ב שערים נאים בתכלית היופי,
 ודלתותיהם ופרווחיהם גדול, ואלו השנים עשר שערים הם
 בשלש צידי המקום קודש. ובמזרחו לאיש שעה. וניכר בחומה
 שהיה במזרח שעה וחנה היא סתומה. וסודו הוא בכתבי
 האר"י ז"ל וגם למח המקום קודש פנוי בלא בנין ואמר
 ע"ז דברים שאין לתעלותם בכתב.

עוד אודיע לכם בני אלהים חיים מה שנעשה בהכרן
 דבר פלא ביום הכפורים. תדע שבכרן לאיש תמיד עשרה
 שיתפללו בצבור רק בשבתות וביום טובים ותקבצו לשם
 סן הכפרים ומתפללים בעשרה ויותר, אבל כל יושבי הכרן
 הם מחסדי עליון, והיו בערב יום הכיפורים לא היו בהכרן
 רק תשעה אנשים והמתינו על בני הכפרים שיבואו
 ולא באו אחר מחסו בני הלכו מלם לירושלים ע"ה תוביב
 שהוא סמוך מחלף רביע יום, והיו בצער גדול שיתפללו ביום
 הכיפורים ביהדות ובכו הרבה בני והשמש כבר נסה והיום
 ירד מאוד, והיו הם נשאו את עיניהם והנה איש זקן בא
 סרוק ושמתו בננו שמה גדולה וכשבא אליהם נתנו
 לפניו לאכול מעוה המפסקת וכרך אותם ואמר שכבר אבל
 בדרך ובכן התפללו ביום הקודש וכברו את האיש כבוד גדול
 כסוצאי יום הכפורים התחילו מדיינים זה עם זה כל אחד
 רצה לחבא את הארה לביתו ונתפשרו בנורל ונפל הנורל
 על ההון שהיה איש הפיד והניד נפלאות כחלוטות וחזוני
 לילה וחלף ההון לביתו והאורה אחריו וכשהגיע סמוך לביתו

פנה החזן לאחוריו לכבוד האורח לילך ראשון לביתו וירא
 והנה איננו, ובקשו אותו ולא מצאוהו בכל ההצד שלהם,
 והיו כולם בצער גדול כי השבו שחלך בלילה לדרך כי לא
 רצה ליהנות מהם ובאותו הלילה בא הזקן בחלום להחזן ואמר
 שהוא היה אברהם אבינו ע"ה שבא אליהם להשלים הסנין
 כי ראה אותם בצער גדול שלא יתפללו ביהידים ושטחו שטחה
 גדולה וברבו את יי הגדול כי הפליא לעשות. אמן וכן יהי רצון

ה"א שפ"ב מכתב מהגאון רבי ישעיה סג"ל חרויץ ז"ל
בעל השר"ה (1)

ה' אלהי השמים ואלהי הארץ, אשר לקחני מבית אבי
ומארץ פולדתי ותביאני אל הארץ, הוא יגדור לפניכם כל פרץ,
ויהי ביתכם בבית פרץ, אתם הכנים כני, הכנות בנותי יצ"ה, כני
הנני דורש בשלום כולכם בכלל ובפרט, ויהיה בעיני כל אחד
ואחד כאלו כתבתי בפרטות, ואה"כ תשלחו גוף הכתב ליד
בני הר"ר יעקב סג"ל להיות לו למשיב נפש, ותדרשו בשלום
כל מנהיגי ישראל, בשכילי, וכל בית ישראל, ה' זכרנו יכרך—
כבר כתבתי לכולכם כמה מכתבים כי היה ה' אתנו
ביום וכיבשה, אין שמן ואין פנע רע ת"ל, רק השגחה פרטית
מאת השם יתברך, לא הסרנו דבר! גם בים הייתי מרוחם
בעיני שר הספינה לאדון ולפטרו, והיה לנו בית דירה
השובח לתורה ולתפלה, וכל הימים שהיינו על הים כ"ב
יום, וסיסנך כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ ט"ו ב' ה'.
ובאתי ב"ה לטרבול"א (טארבלים או טרפיאליס אשר
בסוריא, דרוסית מערבית לאלעפפ"א) אשר שם מצב
הספינה לילך ליבשה, והי עשח לי גם שבא עכוב לחספינה
שלא הלכנו לעיר טרבול"א, כי אלו הלכנו שם היינו נשכים
בנוף ומסון—כי חיח שם מלחמת גדולה, בכך הזרנו לאחור
וסכבנו הדרך לסוריא (זיריעין) ורדף אחרינו ניל"ה אחד
עם בעלי מלחמות, והי הציל אותנו, ב"ה וב"ש, שהוא
שלח רוח חזק אחורי ספינתנו שנלך במרוצה וספינת שלתב
נתעכב, בכך באנו לשלום במדינת סוריא, קודם יוהכ"פ.
ובאנו בעיר ואם בישראל בקיק חלד, (צ"ל חלב נקראת
(1) עיין ספ"ע, שומר ציון הנאמן שנת תרי"ג נוכח קמא

תאלעך בל"ע, ואלעפפ"א בל"א) קודם חג המוכות, ועכבנו
 שם עד יום ב' פרשה לך לך, והכבוד גדול האתה והריעות
 שהיה לנו שם א"א לכתוב, וחייתי יושב שם כמו שהייתי
 יושב בק"ק פראג לכבוד ולתפארת, ונפשם חשקה לתורתך,
 וחיו משכמים ומעריבים לפתחי, וכל לשונם לשון הקודש,
 וכל עת שדרשתי שם דרשתי בלשון הקודש באר הטב.
 אח"כ באנו לק"ק חמת (אל חמ"ה בל"ע, והיה שם ישוב מבני
 עמנו, אשר נתבטל זה לא ככיר בשי' תקפ"ז בעלילות
 המושל עליהם, הרי"ש בספרו) ומשם לב"ק דמשק באנו
 יום א' פרשה וירא, והיא עיר ואם בישראל, עיר גדולה
 לאלהים סאד, ומאד הוסיפו על כל הכבוד, באופן שכל
 הקהילות הם כרותי ברית עמי, ובפרט התלמידים חכמים, מים
 רבים לא יוכלו לכבות את האתבה, וכולם אמרו קצין תהיה
 לנו ככל אשר תצוינו, מ"א (?) איני זוכה מצד עצמי לכל
 הכבוד הזה כ"א בזכות קדוש ה' אבא מארי ז"ל, וברוך
 ה' שזכיתי לאהבת בני ישראל החונים בנליל הזה, שהוא
 נליל העליון (?), כולל ארם נהרים וארם צובה, ועדיין נלעד
 יגר שתדוּתא (לפי דעת הרי"ש נקראת כעת אל צוף, והוא
 מצפה בעבר הירדן) קיים, ודרך ארבעה ימים הוא אור
 כשרים (חסקום שהוא ממחזי ארם נהרים) ונקרא אור,
 (אוראפי"א) מקום שהושלך אברהם אבינו והיה עומד על
 רגליו נעשה שתי כעיונות, ושם דנים מופלאים במדאה
 כמו גם זחב כחרטומים, ואין רשות לשוב אדם לנגוע
 בהם, כי כן צוה התנ"ך לכבוד ולתפארת אברהם אבינו ע"ה,
 ובקבלות הנ"ל ככל בהכ"ג חדר של אליהו ז"ל, ובדמשק

חדר בתוך מערה בית אשר שם אליהו הנביא נחבא,
 והעורבים סביאים לו להם ובשרו ועדין החדר קיים, והנחתני
 ידי שם, וחחור הולך בעומק בלי תכלית לא נודע התחלתו,
 ופלא גדול בזה החדר, אם נבנם שם סנין הוא מלא, וכן
 הייתי שמח עם סנין, ואם יבוא שמת עוד עשרה סנינים
 בפעם אחת הכל נבנם לשש, ולא אמר אדם צר לי המקום,
 מעולם דלקו שם הנרות, גם אני נדבתי תלל ואח"כ ביום
 ד' פרשה, ואקדו ואשתחוה לה' אלהי אברהם אשר הנהני
 בדרך האמת, כאנו לצפת בשלום, ונפלתי לארץ ונסקתי
 את האבנים ואת העפר, לקיים מה שנאמר (תהלים ק"ב)
 כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו, וכראותי
 חורבות גדולות בצפת ת"ו אשר הם מעת החרבן צעקתי:
 הוי! הוי ואבוי! אדוני, עד מתי לא תרחם את עמי יהודה?
 ועל כל זאת ברכתי את ה' בשמחה ובכבוד לבב, ונתתי
 חודיה על הנסים ועל הנפלאות עין בעין, וכאנו בשלום
 נופינו, אף שהמעות בתדלדלו, כי לא נשאר אף מעט מירכת,
 כי אם סיעוטא דסיעוטא לכמה סיבות, סיבה העקרית:
 כי בעוה"ר כמה גדולה בלי ערך יקרות המטבע שלהם, מאת
 זהובים שלכס אין עושים כאן שלישי, כי כבאן זהובים ואדומים
 ומאלייר כמו שתיה בשנים קדמוניות, לא נתוסף עליהם
 פרוטה אחת, השנית: כי רכח עלי תהוצאת, כי החך רב,
 וצפרם כי הוצרכת לסבב עולם גדול מפל סוריא, והנה
 עתה נעשה שלום במרכוליא ותבאים; נשאר בידי ערך
 סאה ליבין מאל"ה ואני ואשתי ת"י א"א לנו בלי משרת,
 וצ"י נפשית יש, וכ"ו שאני חי תל"ל לא יפנע סביתי נכנסה

ויוצאים. ואנחנו צריכים גי ליבין טאל"ד בכל שבוע, ואף זה
 בלי ויתור כ"א הוצאה בינונית, והליבין טאל"ד וטאלר נקרא
 ריאל כולם שוין, רק הלוק טעוט יש ביניהם, והם בכאן
 כערך כמו שהיו עולים בקדמות דנא בירושלם עיה"ק מחזיק
 לב' אשכ"ד גדולים. כל האנשים אשר יבואו שמה בע"ה לא
 יעשו חלוק בוויניציאה, כמו שעשיתי ובאתי לירי הפסד גדול,
 רק יקחו עמהם דוקאמ"ן טבין ותקלין, ויתפרו אותם בבגדיהם
 להביא לאה"ק. ואודות מעמדי בא"י אודיע לכם מה שקרה
 לי: בדרך בדמשק, באו אלי שני חשובים מצפת תוב"ב
 וחקריו בשלומי ובקשו אותי ברחמים גדולים עבור הקהל
 יצ"ו שאקבע דירתי בצפת ת"ו להיות להם לראש, והשכתי
 להם, חלא דרכי הולך על צפת ת"ו ושם נמתיק סוד יהדיו,
 אבל לבי היה תמיד על ירושלם ת"ו, ובתוך מעת לעת בהיותי
 מחוץ לעיר דמשק פנע בי שליח מיוחד מירושלם ת"ו איש
 נכבד מראשיהם וקציניהם. הוא האלוק מהר"ג סק"ק פראנק-
 פורט אחיו של מו"ה יבראל העגזילס סק"ק פרג. וכידו מנלה
 גדולה בתחנונים מיושבי ירושלם ת"ו, שקבלו לאכ"ד וראש
 ישיבה עד כיאת הנואל ונתנו כוח למהר"ן לתת לי שכירות
 כל מה שלבי חפץ, רק שלא יזוז ידו מתוך ידי עד שאתקשר
 עמו, כי היה להם יראה גדולה מאנשי צפת תוב"ב. ברכתי את
 ה' ונתתי הודיה על שזכיתי להרביץ תורה בישראל ובירושלם,
 ולחנחיג אותם שיעבדו את ה' באמת ובתמים. והנה ככדתי
 את ה' מהוני, והשכתי לו שאיני רוצה לקחת מהם שכירות,
 וכפרט כי בעוה"ר הם חייבים בלא"ה חובות גדולות, רק יתנו
 לי דירה חשובת ומהודרת, והוא דבר גדול, כי ת"ל נעשה המקום

צר בירושלם, כי קהל אשכנזים שבירושלם הם ככפל מקהל
 אשכנזים שכצפת תוב"כ, וככל יום ויום מתרכים, ויש בקהל
 אשכנזים כמה וכמה אנשים חשובים גדולים בתורה, גם
 השכתי להשליח מוהר"ן הנ"ל שיתנו לי דירת חשובה עם
 סמיות וכסאות ושלהנות לי ולאשתי ה' עולמית ולא יחסרו,
 גם יתנו עבורי כל גתנות הלך עולמו, גם כל מה שיזדמן
 היו, גם את הוצאותי מצפת ה"ז כי רב הוא, והנה יהיה לי ת"ל
 בית דירה נאה ומהודרת, גם בא לשם הסיד גדול אחד
 ועשיר גדול מקישטאנטינא. ונתחבר לקהל אשכנזים, כי
 ירושלם אף שהיא בחורבנת עתה היא משוש כל הארץ
 ושלום ושלוח ומזונות טובים, ויין מוכר מן הסוכה, ויותר
 בזול בירושלם מכצפת, וגם אשכנזים יושבים מסוגרים,
 מסא"כ בצפת ת"ז בעוה"ר נולות גדולות, כי הם יושבים
 על שדה פרוץ, סבל צד, וכל הספרדים שבירושלם מתרכים
 לסאד סאד, ממש למאות, ובונים בנינים גדולים, ואנחנו
 חושכים ב"ז לססן גאולה כב"א, ובזמן קצר אי"ה תשמע וכי
 קהל אשכנזים יהיה קהל גדול ונורא בסאד סאד, כי ידעתי
 ת"ל כי רבים יבואו שמה וירצו להתחבר לי, השם יתברך
 שבו יתן לי היים וכריאות שאעשה נפלאות בת"ת ובחנהנת
 הציבור, אשר לא היה להם הנחנה בתורה, ומזה זה בא
 בעוה"ר להרבות, אבל אהיה להם אי"ה לרועה נאמן, ולמען
 ירושלם לא אחשה, ואני אכתוב תמיד למנהיגי פולין יצ"ג
 ולהכמי מנהיגי פיה"ס יצ"ג, וחכמי מנהיגי אשכנזים יצ"ג,
 הסעמדי ומצב ומרבה האמת והאמונה של תורה בכל מכל
 כל: עתה אודיע לכם קדושת הארץ בכאן צפת תו"ב שאמרו

קבלה סתאריזל, והם אוהבים אותי כנפשם ממש אוכל להעתיק מה שלבי חפץ, אף שההוצאות כבדים עלי שלא נשאר לי רק מעט, והנה היום מכבדים אותי בתדוש גדול להעתיק כל דברי המניד שהניד לתרב בני ז"ל, ויש בו כמה סתרי תורה סודות גדולות, ויש בהם כמה מוסרים, וכמה הנהגות וכמה פרישות שהזהיר אותנו לא תאכל זה וזה, והזהירו כבה מאכלות מותרות כמו על מאכלות אסורות. והנה שלשה אלה גדולי עליון היו בזמן אהר, מהר"י קאר"ו ומהר"ם קירדוכיר"ה, ומהר"י לוריא ז"ל, והיו ממש מלאכי ה' צבאות, נתגלה להם סגורים משיבת נביאים, ומישיבת תנאים וגם אליהו ז"ל, ונקברים יחד כמו סגל בבית הקברות ונשקתי קבריהם. והנה אודיע אתכם, שכיום ה' פרשה היי שרה הלכתי על כיה"ק הקדוש אשר בת, והיא קודש קדשים, מי יוכל לשער ולספר הקדושות למאות ולאלפים קדושים משרתי עליון סקדמאי ובתראי מנביאים ותנאים, בראשונה הלכתי לקבר הושע בן בארי והוא בנין מפואר ומהודר והיא ביבה חשובה למאד, נתמלא כולה אורה, ובפני הביבה באר טים חיים, ונכנסנו שם באימה ביראה ובקדושה לתוך הביבה, ואני ואשתי תיי הרלקנו גרות על שם כלכם יצ"ו והתהלכתי לדרוש מאמר: „אסר הקב"ה לראובן אתה פתחת בתשובה חייך שכן בנג עומד ופתח בתשובה ומנו הושע בן בארי" שובה יישראל", והגדנו הפטרת שובה ישראל ככבי, והתפללנו להשם יתברך שיתן בלכי וכלב כולכם יצ"ו, וזרעי זרע זרעי עד עולם, וכלב כל ישראל לשוב בתשובה שלמה, שלא יבואו לידי המא בעולם, עיכ בני שמעו אל מוסר אביכם

לב טהור יברא לכם אלהים בסוסר ומדות, וכל חסידות, כאשר
 שמעתם מה מחבורי הזהרו. נחזור לענין הראשון. אח"כ
 הלכתי לקבר התנא אילא איש כפר יבנה המוזכר בכבורות
 ובאבות, ואח"כ הלכנו לקבר התנא החסיד ר' יהודה בן אילעאי
 ובתוך המערה נקברים עשרים תנאים ותלמידיהם ושם ראינו
 המקום הר ציון ששם הלל ושםאי ותלמידיהם, ור"י הסנדלר
 ורשב"י, ור"א בנו ור' יצחק ור' אמי, ור' יוסי בן קסמא, ור'
 יהודא בן בתירא, ור' בנימין בן יפת, והנה באותו היום לא
 הלכנו לשם כי הייתי עיף מדוב הרים ונבעות מערת הצד קיב
 והפתי פני מזה המקום ובאתי לסערת אבא שאול שמושכב
 עם אשתו והזרתי ביום ה' לעת תפלת הסנחה לביתי, והנני
 כותב לכם זה ביום ע"ש פרשת היי. שרה והנה אודיעכם כי
 נוסעים אנחנו אי"ה ביום ג' הסמוך לירושלם עה"ק תוב"כ
 בסדר ויתן לך האלהים מטל השמים וכו', והא לך הסדר
 שנתנהג אי"ה ביום א' הסמוך גלך להמקום שהזכרתי קבוצת
 התנאים שםאי והלל, ויש תפלה מיוחדת על כל צדיק וצדיק,
 ועל קבר רשב"י לוסדים הזהר באימה וכיראה וכדבקות גדול
 אח"כ לשמה את הלב, גם אני אקה את הזהר, כי כמה נסים
 יאורעו שם, כי צריכים ללמוד הזהר באימה וכיראה וכדבקות
 גדול ואח"כ לשמה הלב שמהה רוחניות ולא שום אכילות
 ועצבות, כי באלה הפין רשב"י והוא בדוק ומנוסה! ואח"כ
 גודרים גדרים ונדבות ומתפללים תפלות, ואח"כ ביום ג'
 נוסעים אנחנו לאדמת קדש המקודש מכל ירושלם ת"ו,
 ולילה ראשונה נהיה בטבריא, ונרחוץ שם אי"ה בהמי טבריא
 ואח"כ גלך על קברות התנאים שא"א להעלות על זכרון

בולם רק אזביר קצת מהם, ר"ע וחביריו ותלמידיו, ור"ח
 ובניו, ועוד טאות, ונלך לקברות שלהם, כי התנו עם החמרים
 שלנו, וביום השבת פרשה תולדות נשבים אי"ה בהשכמה.—
 ובשכם קבור יוסף הצדיק, ויהושע בן נון, ועוד הרבה וגם
 ע' זקנים, וביום ב' פרשה וזה שער השמים נבא לירושלם
 אי"ה.—

הש"ת אשר היה עמנו, ויביאנו לצפת תר"ב הוא יהיה
 עמנו ויביאנו לירושלם עיה"ק תוב"ב לחיים ולשלום,
 ושם נעבוד את ה' לשמור ולעשות ולקיים. אתם בני יצ"ו
 תודיעו לכל אשר נפשו השקה לאה"ק, שידור דירה בירושלם
 עיה"ק תוב"ב, ולא יחשב שום אדם בלבו שאיעצנו בן
 בעבור שאני אדור שם אי"ה, חלילה לי ולזרעא דאבא! רק
 איעצו באמת ובאמונה כי שם כל טוב לא חסר דבר, והעיר
 מסוגרת ומוקפת תומה, והוא מקום גדול כמו לבוב
 ואה"כ ברכתי כל אהד ואחד מכם על הס"ת בביהכ"נ, ואחר
 יקום פורקן צויתי לתן מי שברך גדל לק"ק פראג ונדבתי
 נדרים. ונדכות, וכירושלם עיה"ק תר"ב אראה לקבוע ברכה
 גדולה להם, עם ס"ת בירי וגם לכם יצ"ו.

ולאחר יציאה מביהכ"נ היה ועד גדול, והתאספו ובאו
 אלי כל גאוני הקהלה, וזקנים יצ"ו, וכל חכמי ספרדים, ובקשו
 פני לדור בבאן, ודברו דברי הבטחות שאין אני כדי להזכורם,
 וגם אני השבתי דברי ענוה ואמרתי: כבר בחרתי בירושלם
 עיה"ק ת"ו בגדר שלי, בקצור תכף לאתר האכילה קראו
 לדרשה שדרשתי, ונתאספו כל החכמים ושלהו לי שנית:
 האם א"א בענין אחר? ויתנו לי בית דירה אצל ביתמיד

והאשכנזים יתנו לי הטישים וקאשיין לשנה, אמרתי ; חיו
 שאקבל שכר רבנות באה"ק ! ובענין דירתו כרתי ברית
 ביני וביניכם עד עולם הלא אחיי וריעי סמוכים אנחנו
 אמנם לא אוכל לשנות מהסכמת מהרין הנ"ל שליה ירושלם
 אשר לא זזה ידו מירי, וכמעט היתה סריכה גדולה אם לא
 דברתי כ"כ בענוה : ברוכים אתם לה' כלכם ! ומה אני
 כי תלכו אחרי ? אמנם קויתי לה' כי מציון תצא תורת
 הרבה בישיבה או"ה, כי יש בירושלם לומדים גדולים גם
 האון מו"ה מאנוש יצ"ו כתב אלי ברוב הסירות וענוה, והוא
 ג"כ רוצה להיות באחד מהם לבא ללמודי, וגם מהכפי ספרדים
 אשר דרים שם, כי יש בירושלם ת"ו יותר מת"ק בעלי בתים
 ספרדים, ובכל יום מתרבים בע"ה. שוב אודיעכם כי היום
 יום א' הייתי במערת הצדיקים שמאי והלל ותלמידיהם,
 ורשב"י ובנו ר"א, ושם למדתי הזוהר, ור"י הסנדלר, ור' יוסף,
 ויתר התנאים, אה"כ אבוא לירושלם עה"ק תו"ב, ושם
 אכתוב לכם בהנה ובהנה פאה פעמים, הנה מתחלה היה
 קשה לי כמות לישוב על החמור, אשר לא נסיתי מעולם,
 ועתה ת"ל למדתי היטב לישוב, הכלל שומר מצוה לא ידע
 לאיש שום סיבה המונעת, כ"ז תגידו לאשר בדעתכם ליסע
 לירושלם עה"ק תו"ב, כן יהיה ה' עמכם כאשר היה עמנו.
 התפלה בכונה ת"ל אין לה ערך, הכהנים נושאים בפיהם
 בכל יום, ואני זוכר בכם ומטשיך ברכה על ראשכם, מי
 יתן שיקיים המרוסם הנעלה תר"ט שמש אשר צויתנו להכריז
 סחטת שתיקה מן ב"ש עד לאחר תפלת ש"ע, וכשעת קריאת
 התורה, ומבטחני בו שיקיים דברי כי הוא איש צדיק תמים.
 בירושלם עה"ק תו"ב אראה לעשות זכר טוב להסידה

אמנם תנצ"ח. מענין מערת צדוק: הוסיפו ודלוס הוסיפת
 המערות ואין כל אומה ולשון יבנה ביתו ולפי שהעאלים
 מבכרים אותם, חדוש אחד אמרו להם שלא יקומו יריע
 ולא ראיתי בשום עדרש, כי יבנה אם ביהמ קעית חיותה
 זמן רב. ונכנסה לאה"ק, וקבוצתה זרע במכרות. עוד ראיתי
 חדוש בקבורת דוד אסי דיוקרה ז"ל, עתה הוציאה תאנה
 שלא בעונתה, ואין להארך עתה רק הדעו דוממות ירושלם
 עיה"ק תוכ"ב, זה ראיתי בעיני גם מעניני נשמים, אוונים
 ותרגולים כמו בפראג וכיש פירות זיין, יהיר שתזכו כלכם
 לבא לירושלם עיה"ק תוכ"ב להיום ולשלוש וכן כל בית
 ישראל. ונחה ירושלם עיה"ק בבנינו, יהיר שיבנה ביה"ק
 במהרה בומינו אמן כו"ר.

בה עתירת אביכם המצפה לישועתכם ולישועת בית
 ישראל נאום ישעיהו בן לא"א מזה"ר אברהם סג"ל ז"ל הורוויץ
 חותם פה יום א' פרשת ויברכהו.

איסור לעשות פירוד בהקהלה

הסכמה קדומה שנמצאת בתוספת בשנת שפ"ג מהו"ד

עיה"ק ירושלם ת"ו 1

לחיות שיש הסכמה קדומה בתוספת מהכמי רבני
ירושלם עיה"ק ת"ו, ישנים גם חדשים, ומחכמי רבני צפת
ת"ו, שלא יהיה רשאי שום אדם יחיד או רבים לעשות שום
פירוד בק"ק יצ"ו, לא לענין הבעלי תורה, ולא לענין הקופתה,
ולא ק"ק אשכנזים, ושלא לכתוב דבר שטנח על כוללינו
הק"ק יצ"ו, ולא על הפרנסים המטפלים בצרכי העיר, וכל
זה בהוסר ותווק כל אלות הכרית. עתה אנהנו ח"ס חורנו
לאשר ולקיים ולחזק הסכמה הג"ז, ומעתה ומעכשב גזירת:
עירין ומאסר קדישין, ברשות ב"ד של מעלה וברשות ב"ד
של מטה, אנן מחרימין ומנדין ומללין ומאררין לכל איש
ואשה קטן או גדול יחיד או רבים שיעשה שום פירוד
וכתות בכללות הק"ק, או להפרנסים הנמפלים בצרכי העיר,
לא על ידם ולא על זולתם, לא בארץ ולא בחו"ל, ושלא
לדבר לשום אורה שום שטנח נגד הק"ק יצ"ו והפרנסים
כנז' , ואם באולי יודע שכתבו שום שטנח בין יחיד בין
רבים, מלבד שהם מוחרמים ומנודים לשטים ולבריות, אלא
גם כן מוטל על כל בר ישראל לרודפו עד הרמה וליסרו

בכל מיני אופני יסורין בכל הבא מידו, יען כי השב לבלע
 ולהשחית את נחלת ד' שהם גוי אחד בארץ. וימשך זמן
 הסכמה זו עד יבוא גואל צדק, ושומע לנו ישכון בטה ושאנן,
 ובצל שדי יתלונן, והיה זה ביום חמישי ה"י לחי' אייר שנת
 השפ"ג ליצירה פעה"ק ירושלים.

השמונה עשרה

מבוא I

אגרת חכמי צור האגרת הזאת נמצאה במצרים, והיא כחובת
בכתב אשורית על קלף ישן, ויקרה היא בעיני, כי מסנה-נדע סגנון
לשון הפיוטניק שהשתמשו במכתביהם בזמן קדום (ד"א תשפ"א).
זאת מתחלת בשבת חכמי צובה ע"ס א"ב, ובתוך דבריה היא תודיע
להם מצבם הרע והסר, באמרה: „הקהלות הקדושות השרים במדינת
(א) צור, הרעודים בפהודים, הנאנחים על מכת השפלה. העיר התוללה,
הנאנקים לסחלותיה, ועוצם סכורתיה, אשר צרותיה נכפלו, והותיה נקהלו”
וזאת יכליען בגעיסת דבריהם כי, ברכותיהם—של בני צובה—תדיר
בכל קהל אותם נסדור” וההודעות האלו אשר בגראה אין להם שום
שיכות אל עיקר האגרת שהיא בגלל דירה קרובה לכנסת הגדולה
שבצובה, אבל בשום לב גראה כי בני צובה היו תומכים לפרקים
בידי קהלת צור, ועתה כאשר בא לידם ענין להודיע לקהל צובה
כתבו להם בה כרסו גם את מצבם הרע, למען יחוננו אותם, ולכן
האגרת הזאת תודיע לנו בלאחר יד גם על מצב אחינו בני צור
בימים ההם—מהרחתומים על האגרת לא נודע לנו כ"א החתום השני
ד' שמואל ב"ר משה החכר ועי' עמודי העבודה ד' קי"ז פ"ש על שם
„חכר”, ומזה נדע הפך הפוכא שם כי רק במצרים, הינוני משמחת
אכה, וגם בתשו' אבקת דובל - סי' קי"ז מובא ד' חיים חכר
דיין בדמשק.

- 1) עיין בס' גנוי, ירושלים, להרש"א ווערטהיימער.
- 2) הוראת מדינה מה ר"ת עיר, ועי' ראב"ע, דניאל ב' פ"ח
(ועי' פ"ש הר"א עפשטיין במכתבו בסוף ס' בתי מדרשות ח"ג ד' ל"ח
בהערה) וכן הערבי יאמר מדינה על עיר גדולה.

אגרת מחכמי עיר צד

לעדת ישראל בעיר צובה,

כשנת ד' אלפים תשפ"ט. ליצירה

לאבירי ארץ ואליה, ברורי ברה ובלולית, נדודי נבע
וזאולית, דוכבי דעת וחלית, חוני תבינה וחסולית, ועודי וסת
וקהלית, זכודי זכיות וזבולית, חוקרי חכמת וחילית, מועמי מתרח
וזכולית, יודעי יקרה ויבולית, כמוסי כשרות וכלולית, לסודי
לתבנית ברה ולולית (1). מבינת סאירה וסלולית, נבוני נאמנת
ונחולית, סוכרי סתומות וסגולית, עמותי עדות ועמילית, סותרי
פנינים ופלילית, צורפי צפונות וצחולית, קרואי קבלה וקהלית,
רצויי רגש רמה ורגלית, שוקדי שירה ושכילית, תסובי תורה
וזלולית; אצילי הקהלות, שרי המקלות, כשרי החילות,
יקירי התהלות, ידועי האהבה, שומרי חיבת, רחבי הגדיבת,
תועבי מריבה, הם קהלות צובה, הסיוקרה החשובה, הנעיסת
החטובה; זקניהם חנהדרים, ושריהם היקרים, ונבריהם תנכתיים,
זישישיהם הישרים, ובחורים הנבחרים, וצאצאיהם הכשרים,
זכראש וכתחל המנהיג ביושר, ומוליך בכושר, כב' נד' קד'
מר' ור' (2) יעקב התכם כס' נד' (3) כרכי יוסף בית דין תנצב"ה,
וזחכמים והתלמידים, אשר לצדק מעמידים, ולמשפטם מסידים,
ועל נפשותם סככידים, ומרח העם עליהם מעגידים; ושלוחי
צבור והפרנסים והחיסנים (4) אשר הם מספק לאביונים,
סכסים ומזמינים, ומכלכלים וסנהנים, וספרנסים ותנצבים; ואל
יתר המונם, גדולם וקטנם, עשירים ואביונם, דלם ובינונם,

(1) ר"ל לתבנות התורה וסדרנותה כמו ובלולית (מ"א, ו, ת)

(2) כבוד גדולת קדושת סרגא ורבנא.

(3) כסנהדרין גדולה, וע"י סת שכתמי אונתה כתפכות

לכנוי ירושלים ח"ב צד ע"ו.

(4) ר"ל ותחפון, או ר"ל ותחפונתם.

הכל יושמרו, ולעד יונצרו, ולא יומרו, ויקוימו ואל יגמרו, ויעמדו ולא יוכמרו; יגונגמו אל ויסוככם, ובצלוייתכם, ולטובו ימשיכם, ומכל רע יח [שכם]: ובחסדו יגמול ויהון ויהמול: וכן יעשה כי הוא מעוז ומהסה.

ישאו שלום גדול ממנו אנו אחיכם אותביכם הביבכם, הקהלות השרוים במדינת צור, הרעודים בפתודים, הנאנחים על מכת השפלה, העור ההוללה, הנאוקים למחלותיה, בעוצם סבותיה אשר צרתיה נכפלו והוותיה נקחלוואל צור נשוע ונהנן ונגדיל עתר ורנן, להקל מעליהם, ולהמיש רחמיו עליהם, זכן יעש, ויסור הבעס.

גלוי וידוע לפני אל שכרכותיכם תדיר, בכל קהל אותם גמדיה. ולא נמנע ולא געדיה, עם ברכית קהלות עם, ה' (5) צורינו כל (6) ואל יגבל.

ותורף כתבנו זה אליכם, שכא עלינו כב"ק (7) מ"ר יוסף בן מ"ר אברהם ג"ע הידוע אלמוטוסאמי, והגיד לנו כי הגיע אליו כתבים מחשובי קהלכם ינצרו ה' עבור דירה קרובה לכנסת הגדולה שלכם שנפל חילוק (8) עכורה ופריכה, וכי אנשים אמרו הוא הקדש לכניסת (9), וכי אדם חפש עליה ואמר שקנה אותה מבעלה, וכי המחלוקת בגלל זאת הדירה

(5) שהיו נוחגים לברך בקהל את כל קהלות הקודש שבחור"ל

כמו שחזא הנהוג עתה באה"ק.

(6) אולי צ"ל יקבל (חש"ט)

(7) כבוד קדושת,

(8) ר"ל מחלוקת,

(9) ר"ל לבית הכנסת

עצומה זאת הדירה ידוע (ל)בהילא בן יוסף בן
 בהילא (והוקרו) (והוכרו) אצלינו בצור שעל חוף הים הגדול
 סמוא השמש בעלי הדירה הזאת, והם סרי סבורך וסרי ספרג,
 בני טי הילא בן טי יוסף (ג'נ 19) בן טי הילא, ושאלנוס על
 הדירה הזאת הנוכח, ועמנו לפנינו סבורך וספרג, אלו בני הילא
 בן יוסף בן הילא, ואמרו לנו, נודיע לכם באמת, כי הדירה
 הזאת שהיתה לאבינו הילא במדינת צובה קרובה לבגסת
 הגדולה ידועה לאבינו ובאבותיו ספורסתת הוא שאין צורך
 לחזיר מצדנו, הקדוש אבינו שכח לבגסת הגדולה . . .
 ובאסף אבינו ג'ע, והדירה תחת השות, לא סברה לאדם
 בעולם, ולא נתנה במתנה ולאחר (טיתתו נשארנו) אנו יורשיה
 לפי שאין לאבינו יורש זולתנו, ואנו לא ככינו הדירה הזאת,
 ולא מנינו אדם [עליה], וכל הטוען שאבינו סברה או שאנו
 סברנו או שמנינו אדם לסבור הדירה הזאת או [להוציא
 שטר] על שמו שוא יענה וכוז סדבר ואמרו, הבל, ואין
 להשגיה לדבריו, ואם יש [אדם] שיש עמו כתב על אבינו או
 עלינו יוציא, שאנו יודעים שאם יוציא אדם [שטר כזה]
 פוזק הוא, ויתגלה קלן מוציא, ועמנו לפנינו סבורך וספרג
 אלו בני [הילא] הקדשנו שבר הדירה הזאת הנוכח למעלה
 לבגסת הגדולה אשר בצובה . . . ובששמענו דברי [סבורך
 וספרג] בני הילא וישב דעתם כתבנו והרמנו עדותנו בכתב
 הזה ושינהונו אליכם כדי להשקיש הריב שביניכם
 ולהעדיף החילוק ולהסיר המחלוקת.

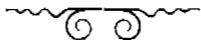
ואל שמענו ישכנכם במה ויושיככם שאין ויעביר
 מביניכם כל מצה וריב, ונצין ומחלוקת, וישע ביניכם אהבה

זחיבה ורעות וצדק ושלום, ויהיש ביטיבם קיבוץ עבדו וכנין
דבירו וביאת משיחו.

וגנתב בראש חדש מרחשון בשנה הראשונה של שבוע 11) שנת
ארבעת אלפים ושבע מאות ושמונים ותשע ליוצרה יעקב ש"ום

יפת בן מבשר נ"ג, שמואל ברבי משה
החבר נ"ע, יעקב הכהן בר נעמן נ"ג. שלמה
בן צדקה נ"ג. שחר יוסף ב"ר אברהם נוחו
נפש עדי, שמחה בן מ' אפרת. עלון ב"ר
כלף נ"ג, צדקה בן עלי, אהרן הכהן בן
שלמה, נחמה העדות על פיו, יוסף
הכהן ב"ר ברוך נ"ע.

11) זהו לפי חשבון השמועה של הנאונים ואנשי א"י המובא
בהרמב"ם ח' שמיטה פרק י' ה"ה וכפי מנהגנו עתה.

אגרות מגרות ירושלים

ב ב א ו

שתי אגרות מגרות ירושלים, אגרת הראשונה כתובה שנת 1870, ובנו
ברוך ונתנה ביד עבדיה הגר, להראותה לכל קהלות ישראל אשר הוא זולך
אליהם, (בכתוב ע"ג הסכתם) מי הוא רבנו ברוך זה, כנראה הוא שהיה
בירושלים בזמן הרב אשתורי הפרתי בעל ס' בפתור ופרת (בשנת
ע"ג—פ' לאלף הנוכחי) אשר אליו הכיז את ספרו בפתור ופרת
להגיהו בהיותו בירושלים, כמ"ש בספרו"ש פרק ששי, והסכים כזה מה"ר
ברוך ז"ל גם כי אמר אלו בירושלים כשהבאתי אליו זה הספר לעבור
עליו ולהגיהו בו"ו וכן הזכירו עוד במקומות הכות בתיק ספרו, ובבטח
מקומות אחר, הסכים הרב ר' ברוך ז"ל ועוד שם בפרק ז' אימר
הזכרתי כזה את כל זה כי כן עזר לו מה"ר ברוך ז"ל ובראותו כי הרב
הגדול בעל ס' כפ"ש התרפס לפני ה"ר ברוך לעבור על ספרו ולהגיהו
אותו, וסר למשפטו ולחשבטתו, נדע כי ר' ברוך זה היה או ראש
וראשון לכל הנפו ירושלים, ולכן אין כל ספק כי ר' ברוך זה הוא הכותב
את המכתב הזה בשם כל היהודים תושבי ירושלים.

ואם ר' עבדיה הגר מצאנו נזכר בתשובת גאר הדור להרשב"ם
[דפוס לשטיא סי' קנ"ח] כזה"ל: תשובת שאלה מארץ ישראל מן גר
צדק בו"ו אמר משה בר מייסון תנינו אלינו שאלות מרנא ורבנא עובדיה
המשכיל הטבין גר צדק ישלם ה' פעלו ותהי משגרתו שלמה מעם ה'
אלהי ישראל אשר באת לחכות תחת כנפיו—והתשובה הזאת נדפסה
בקצרה גם בתוך תשי' הראש"א טובץ קאן באריתות מרובעית הנדפס
בשנת ר"מ, אך בידוע נכנסו לתיך תשובות רשב"א, הרבה תשובות
לרבנים אחרים מפני שגיאת המעתיקים, ואם ר' עבדיה שלוח המכתב
הזה הוא ר' עבדיה הנ"ל, נדע מה כי האגרת הזאת נכתב כראש
האקף הנוכחי, כי בידוע נפטר הרשב"ם בשנת תתקס"ה, ור' ברוך הנ"ל
חי עכ"ס בירושלים בין שנות ע"ג—פ' ואם נאריך ימי ר' ברוך זה הנה
עכ"ס לא נוכל לקבוע זמן כתיבת המכתב הזה קודם שנות עשר או
עשרים לאלף הנוכחי. (2)

1) עיין גמ' ירושלים להרשב"א וורטהיימר, חוברת ב.

2) השערה חלושה מאד, כי לפיה עלינו לאמר אשר חי עובדיה
אגרי הזה יותר ממאה ושלושים שנה, כי הלא עוד חרבה לפני ד"א תתקס"ה

האגרת השניה כתיבה מאת הרבנים היושבים בעיר הקדוש אל ר' אפרים ב"ר שמריה העזרי המלמד במצרים לבקש ממנו כי ישחלד לקבץ כסף בעדם, ונתנה על יד שלוחם ר' יוסף החזן ב"ר יפת המלמד, והנה באחד המכתבים הישנים שבאו אלי במצרים מצאתי כי אנשי מצרים מארו את ר' אפרים זה בתואר, מרנא ולכנא אפרים החכר בסנהדרין גדולה ולפי זה נראה שהוא היה בזמן ממשלת הנגידים במצרים.

(שנת פטירת הרמב"ם) כבר חאר אותו הרמב"ם בתארו המשובל והסבין וכמח היה אז ביתה ההיא לפחות כבן שלשים שנה, וזמנו עד ע"ג—פ' לאדק הששי [זמן בעל הבו"פ] הלא עברו עוד כמאה שנים, ואז בהיות הגר כבן מאה ושלשים שנה חגר בקו מתננו לסבב בתור שר"ר לדלג על הערים ולקבץ על הגבויות ולתנות צרות הבת ירושלים זה קשה לאמרו ואפשר יש לישב ולאמר שרכי ברוך בתב המכתב ביום נעורו מסרהו לעובדיה הגר כשכבר היה כא בימים, בערך כבן השעים שנה, ולפי זה עלינו לאמר כי רבי ברוך האריך ג"כ ימים לפחות קרוב למאה שנה, כי הלא בזמן כתיבת המכתב הוא כבר מתואר בשם רבינו, ובנראה בתור נשיא הקהלה בירושלים.

תוכן המכתב מראה על צרות רבות שסבלו היהודים סבני עם לועז אשר שבו גם מהם שבי, ולדים וילדות, וכבודם בקלון המור, וכמעט נוכל לכונן הזמן ולאמר שהיה זה בשנת ה' אלפים ועשרים אשר אז עלה היל התתרים על ירושלים תחת פקודת הכאן חולאנו ויקשו נקמות בהנוצרים חיל לודוויג, וכמוכן היו גם היהודים למטרה לחצי העלוליהם של שני הצדדים גם יחד, ועיון לעיל עד 68 במכתב הרמב"ן לבנו נחמן משנת ה"א ב"ה.

ואפשר גם להקדים את כתיבת המכתב לשנת חמשת אלפים וארבע אשר אז עלה קסיוניס סלך התתרים על ירושלים וכרוך היודע.

בשם רבי ברוך ב"ר יצחק נודע לנו הרב רבינו ברוך ב"ר יצחק אלכאליה תלמיד הרי"ף ורבו של הראב"ד הראשון, ורבינו ברוך ב"ר יצחק תלמיד ר' הוקן בעל התוספות, מחבר סי' התרומות וזכר לרבינו שמשון משאנץ שאולי עלה ג"כ עמו לא"י וישתקע שמה וע"ג תיים מיכל מיכלין

כי באחד המכתבים הישנים כ"י שבמצרים (הנדפס ע"י ר"א נייטווער
 ברעוויו דיו"ל כלאנדאן שנת תרנ"ז) מצאנו כי תארו את ר' סבורך
 שהיה נגיד במצרים בשני דורות לפני הרמב"ם בתואר, חכם הישיבה
 סנהדרא רבא נראה שזה כי מן הנגידים שבמצרים ה"י שמה ישיבה
 גדולה שאליה נתאספו התכנים הגדולים (ואולי גם במספר שבעים
 וא' כהסנהדרין) ה"י נקראת בשם ישיבת סנהדרין רבא, והנגיד ה"י נקרא
 בשם חכם הישיבה ושאר התכנים שבה היו נקראים בשם חברים
 בסנהדרין הגדולה אבל הישיבה הזאת כנראה נתבטלה כליל עוד לפני
 זמן בוא הרמב"ם למצרים. כי לא מצאנו עוד זכרה בא' מכתביו
 ותשובותיו הרבים ואשר על כן יש לישער על מן כי האגרת הזאת
 שלפנינו שנכתבה לר' אפרים ה"י עכ"ס בזה שלפני הרמב"ם, וסלמד
 זה גם תואר האגרת הזאת וצורתה תמיד עליה כי קריקה וישנה

אגרות מגלות ירושלים

(על גב המכתב)

א

אגרה הזאת כתב אותה בידו רבנו ברוך הרב הגדול ת... נש' מ"ש-
[ר"ח נטריה מן שמיא] בן הרב ר' יצחק... ויכתוב רבנו ברוך את האגרת.
הזאת להיות ביד עבדיה הגר אצל כל קהלות ישראל אשר הוא הולך...
בש"ס רה' [כשסך רחמנא].

אל בת ישורון, אשר רבתה תאנתה, כסך דרביה בסירי
עוני, וציוניה לא [יכין] לשוב אל עריה, נתעותו אנשי הייליה,
ורפו ידי מחויקי בדקיה, כי בעמל ואון נזו שנותיה, ותקותה
לכפח נפש מפני חמת המציק את צעדו [מיה], מפני ולעפות
הרעב אשר שולח במשמנותיה, ואין להם בשעריה, משוקדיה.
מוזותיה, כי לוקטו אשכולותיה, וסוגרו דלתות מרבציה,
בשפל קל רעיית גדותיה, ותפרוש... ננותיה כי
פשמו גרודיה, צלמות ולא סדרים נעו לבקש מאוניה, כי
נורשה מהסתפה בנחלת ציוניה, ותהי למתעב נזי להסתולל
בה בקצה תכל, כתוא מכמר נפיה כשהיתותיה, חשופי שת
אסירי ברזל להנתן הילד כאתנן והילדה במחיר ימורו, הן
כמר בדלי וכאפס ותהו נחשבו לפני שוביהם לרמוס במוסר
הוצות את יופי צורוגיה,

— מה אדמה לך בת השולמית, היש משא אשרי
בפלצות הזו צ... לשית צירי הבלוך ביצועך
בלי לידום בת עינך, כי אין קצה לחרדיך, כי קלו מנשרים.

(I) ר"ל ת"ת השוקרים על מוות המות מלש
הכתוב משלי ח' ל"ד,

פרכות שומיך, כצאן טבחה נשטמו בידי סלע בתגותיך. (1)
 נבחרו אנשי הסדע במנת סדיך, איך ננעלו וישבי הסבור...
 לותרם אל עם לועז, שפת לא ידעו תבול שלשום להשטיעם
 ובתימו ה[נם] לשופיהם ולא נמצא במו כמלונג במקשת
 אחרי הרב חונג אשר הועדה מתעלה, לא ידעו לשום לחומם.
 בגללים... במוטו כרכום ויין חשרוני בצבעוניתו, טסנו
 אחר טעיר ושנים משפחה יתר הפליטה כדור אל ארץ רחבת.
 ידים, והושלו מטקום קדוש לשא[יה] בארץ נבדית.

תקפה זדוע ניהנית והאיצה במטאטיה השטור וגירשת את
 כל טייהדי שם מכל גבול עפרות קדוש בלו לחונגה ולא
 להתרצות עוד באבניה, על כן נאנחה בשבתן מתנים כי אנש
 סבותיה בלתי סרה במאסאה מחיקה במקום גרושה (2) שנתות.
 סידתיה. ולא גבלע בהשטון העלוטית, תומן ועובלא (3) את
 קו השטפט.

על כל הבא הרימה ציון כידיה כי יש תקנה לא חריתת
 כי מסלות נמקה עמת לא נפשת משאת הקודש הגיוניה לראש
 אשבורות בלחם העצבים, כן יתן לידיו שנא, בלי הותל.
 שוא תטורתם ובמקום גילה שמה דעדה דל שפתיה השונות
 נוספות סר עובר אמנת זיעוניה בעתים מווסנים סקדרת
 (ההרים 4) תוסן משכיות החסדה

(1) אולי צריך להיות בתולותיך? (חמ"ט)

(2) עיין סמות פ"ה ט"ב [חמ"ט]

(3) יש סרה, ע"י גמי ט"ב צי

(4) עיין ערובין ג"ה [חמ"ט]

תרצה לדעת את כל מעשה [י] כי נודא הוא בסערב [במערב]
 הומטין בתכואת חברי (1) באוצר תשוקתה נפלאם מעגליה מבל
 בני פו ... (2) סורעם לא ימוש עד בוא אשר לו המשפט ויגלה
 עמוקת אהרנית עירנית (3) אז ירנו יושבי סלע להגרישם
 משנה סתת בושתם. וירשו את עירם נשמות צבי הסה פי
 בניד משנה ישיב לה לבת ירושלים.

בהי אהנו אהובנו אנשי גאולתנו הקהלות הקדושות. אשר
 בכתב מאינשות ובעל פה מפרשות, את גדולתם משמשו. ללמד
 וללמד ולהקשות, בקל והימר מקישות, שני עולמות יורשות,
 ובאור בוקר להנחות שמשות ... להנשות, לרצין יוציא
 סחומשות, ובזכות אבות משולשות, להעריץ שלש קדושות,
 במלאכי השרת השות, נבורי כח (4) להשמיט ... והערלה
 והשביעית נוטשות, ומעריסתם חלות מפרושות, ומגלגלים
 בהניכת הנמושות (5) עלובות ולא נגשות, ובשך יקושים
 פוגשות, וך לקחם בעששות, ובקדושה (6) שפתותיהם רוחעות,

(1) ל"י גמ' שבת ל"א א'

(2) אולי צ"ל סוריה (חמ"ס)

(3) לשון חגמ' עירובין ג"ג ב', וכונתו פה באיכא דאמרי (שם)

עבורת אהרן חכהן

(4) גראה שרנסו כזה לדרשת חז"ל (ריש ויקרא רבא והנחומא

ד"ס ויקרא ושח"ט שם) שדרשו גבורי כח (תהלים ס"ג) על שומרי
 שביעית עיי"ש,

(5) ר"ל מצות לקט ששינונו בו (פאה ב"ח מ"א) ששילכו הנמושות

(6) ר"ל בתורה הקדושה,

מכררים הצדק ולא מנישות, בעדי כולם יהיו מתלבשות,
 זיערבו לצורם מנהות מנישות, וכימי עולם ומירחום נרושות(7)
 כדבר האמור וערבה לו מנהת יהודה וירושלם כימי עולם
 ובטנים קדמניות.

כל מקומות בנסיות ומדלשות אשר יגיע אליהם
 [האגרת] הוואת, יפרם עדיכו רבבי שלום... (8)

(7) כלה"כ (דברים ל"ג י"ד) גרש ירחים,

(8) מבאן: ואילך הסד בהבט"ן,

ב.

(ע"ג המכתב).

ליקירנו ותשובתנו כבוד גדולת קדושת מר' זרנא אפרים בן
 זרנא זרנא שם ריהו המלמד הנצב"ה במצרים.
 החבר המעולה ישמרהו צורו וינצרו ויצרו.

שלום בטרומים. והן והסד ורחמים. וברכות מסוימים.
 ומוכות כקיימים. ושנים נעימים. ליקירנו ותשובתנו כבוד
 גדולת קדושת מר' זר' אפרים החבר המעולה העומד
 בפרץ בשירות עמו בדעה והשכל. ישמרו צורנו וינצרו
 ויעזרו. ובצל כנפיו יסתירו. בן ב"ק מר' זר' שם ריה
 העזתי המלמד נהו בן ערן.

שא זקינו החבר היקר שלום גדול מאת צורנו
 יתרום, וממנו אחיך הרבנים היושבים בעיר הקודש,
 המת העלובה העצובה המאוהבת, אשר אנחנו סובלים עול
 הנכרים ועומסים כל מידת, ונצער נפשנו עבוד ישיבת
 הסקים דוח, אבל רחמי רחום גברו עלינו כי יושביו מתרצים
 בדבר טועם. ולא נכחד ממך יקירנו כי בשנה הזאת (1)
 היו החוגגים מעט במספר (2) ואשר קבצנונו לא היה בו
 כדי תעונש אשר עלנו בכל שנה, והוצרכנו ללות מה שנשאר,
 ולא די לנו העונשים אשר אנו שוקלים בכל [שנה] עד
 אשר הכנו צורנו במסת הרעב, לא נמצא דבר בכל ארץ
 פלשתים, והעניים רבים ואנו פוהדים מן המס, העניים

1] ע"ד זמן כתיבת המכתב הלז עיין במבוא.

2] לאמר: עולי רגלים בכואם לירושלים ביום החגים.

ישקלו מעט ואנחנו גלוח הנשאר, בעוות(?) העניים לא נשאר
 להם כחיה ואין לאל ידנו עד ירחסנו צורנו.
 זאתה ווסתך (3) עמנו בכל עת לעשות טובה, כנס
 כל ציר אשר נשלח אל מצרים ותלמד עליו (4) זכות ותעשה
 את זקיננו ותשתדל בכל יכלתך בי הדבר עליך ותלוי בך.
 ועתה הנה גועצנו יחד ושטנו שלוחינו מרי רבי' (מרנא
 רבנא) יוסף החזן ברבי יפת המלמד והוא איש עניו, וכתבנו
 עמו כתבים אל הקהלות של מצרים ואל כל סביבותיה, ואל
 כל הזקנים, והבטחון באלהי ישראל וכך ההבר היקר המעולה
 להנחותו בדרך שילך, ולהליץ ישרו ויושר המקום הזה,
 ותעשה עמו כווסתך כי אתה הוא העיקר, ואשר יוסין
 חסקום תקה בו דוקנאות (5) בשם אדוננו נאון נטר' רחסי'
 (נפריה רחמנא) ולא נבחד טמך כי בכל עת לא נפסיק
 זכר קהלות מצרים כאשר עשו עמנו פעם בפעם בכלל
 וזכרך בפרט, בתוך כל קהל ובכל כועד ובחר הזיתים, צור
 ישמע תפלתנו, ויאזון בקשתנו, בעדך ובעד כל גלוך, ובעד
 כל בית ישראל, ושלומך וברכותיך ירביון ויאתיון נצה סלה.
 ישע רבי.

היו חומבים בידי הושבי ירושלים כפי נדמת לבם.

[3] לשון ווסת בדברי חז"ל [נעוואהנהייט בל"א] ר"ל שדרכו

לעשות טובות עמהם.

[4] ר"ל שומליץ טוב עליו אצל הנדיבים.

[5] פירושו, צורות בל"א ארסי [ע"י ערוך ע' דיוקן] ואולי

השתמשו אז כמטבעות ידועות בצורות שהיו עליהן, או ששלחו שטרות

מצורות [וועקסלגן] מעיר לעיר על שם איש ידוע שיקבל כספו שמה.

רשימת הספרים והתוצאות

של אברהם משה לונץ ז"ל

הספרים :

נתיבות ציון וירושלים, תרל"ו

ואלה תולדות יצחק תולדות אשר יצחק קרמיו, תרל"ו

מורה דרך בארץ ישראל וסוריה, תרנ"א

דיא יודישע קאלאניען פאלעסטינאס, גרמנית, תרס"ב

בית רוטשילד וירושלים, תרס"ה

פאלסטינא, תרגום מורה דרך כורנינית, תרס"ז

תוצאותיו :

המעמר—מביל כל המאמרים במחקרי א"י

שנתפרסמו בהמאה האחרונה (תק"ע—תר"ע) בלזית נוספות

והערות, כרך א, תרסח

זומעמר—ברך ב' בג'ל תרעא

המעמר—ברך ג' סביל סכתבים דשימת-קברים תקנות
הסכמות. שטרות טהאלף החמישי והלאה (יצא לאור אחר סתרו)
תרס"ה—תר"פ

האכר—(דער קאלאניסט) בעברית וורגן סאסק
לעבודת האדמה וכל הסמטעק אליה, הקובין הזה הוציא
לאור ביהר עם האגרונום בנשה מאירוסיין תרנג—נד

ירושלים—סאסק ספרותי להקורת ארה"ק סצבה
קורותיה וכל הנוגע לה בעבר ובחזה יצאו לאור
י"ג כרכים, תרטב—תרעט

יחוס הצדיקים—כולל כל קברי האבות המלכים
הנביאים וכו'. הובר סאת הנובע בס"ד גרשם איש שקדמילה
יצא לאור בהנחות והערות, תרנו

כפתור ופרח—ב' חלקים לתרב אישתורי הפרחה,
תקנים הערות ומפתחות ספורטים מתולדות הסהבר,
ובלוית צורת הבית השני, תרנט

כנור ציון—כולל כל השירים הלאומים אשר ישורו
בארה"ק, מהדורא הטישית, תרעח

לוח ארץ ישראל—שמושי ומפתות, תרנו—תרעו

פאת השלחן—ברך א' תרעא

ברך ב' תרעב " "

תבואת הארץ—להרב יוסף שווארץ בהוספת כל
התגליות שנתהדשו בימי הסחבר, תרס

תלמוד	ירושלמי—	חוברת א' מסכת ברכות,	תרסז
"	"	ב' מס' ברכות ופאר,	תרסט
"	"	ג' מס' פאה ודמאי, תרעא	
"	"	ד' מס' דמאי ובלאיב, תרעד	
"	"	ה' מס' כלאים, תרעה	

